

KAṬĀ'ID-İ TESĤĪRĀT BY İBN-İ İSA:
AN ANALYSIS AND TRANSCRIPTION

ENGİN KAÇAR

BOĞAZIÇI UNIVERSITY

2019

ḲAVĀ'ID-İ TESHİRĀT BY İBN-İ İSA:
AN ANALYSIS AND TRANSCRIPTION

Thesis submitted to the
Institute for Graduate Studies in Social Sciences
in partial fulfillment of the requirements for the degree of

Master of Arts

in

Turkish Language and Literature

by

Engin Kaçar

Boğaziçi University

2019

İBN-İ İSA'NIN *KAVĀ'İD-İ TESHİRĀT* İSİMLİ ESERİ:

İNCELEME VE METİN

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüksek Lisans Tezi

Engin Kaçar

Boğaziçi Üniversitesi

2019

Ḳavā'id-i Teshīrāt by İbn-i İsa:

An Analysis and Transcription

The thesis of Engin Kaçar

has been approved by:

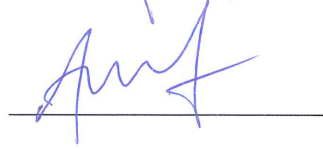
Assoc. Prof. Tülay Gençtürk Demircioğlu
(Thesis Advisor)

Assoc. Prof. Fatma Büyükkarcı Yılmaz

Assoc. Prof. Arzu Atik
(External Member)

August 2019

DECLARATION OF ORIGINALITY

I, Engin Kaçar, certify that

- I am the sole author of this thesis and that I have fully acknowledged and documented in my thesis all sources of ideas and words, including digital resources, which have been produced or published by another person or institution;
- this thesis contains no material that has been submitted or accepted for a degree or diploma in any other educational institution;
- this is a true copy of the thesis approved by my advisor and thesis committee at Boğaziçi University, including final revisions required by them.

Signature .....

Date 02.08.2019 .....

ABSTRACT

Ḳavā'id-i Teshīrāt by İbn-i İsa: An Analysis and Transcription

This thesis mentions about a different aspect of dīvân poetry that was studied in many workings so far. Dīvân poetry is a literary tradition that is mostly discussed in poem-centered workings. Based on the text named *Ḳavā'id-i Teshīrāt*, however, this working is about the relation of hidden knowledges and dīvân poetry. Hidden knowledges is an expression used for cifir, remil, fal, hurûf, ebced, ilm-i nücûm, sihir, tilsim, havas, vefk etc. Because dīvân poets are scholars, they also use the knowledge and terminology of hidden knowledges in their literary works. *Ḳavā'id-i Teshīrāt* that was written by İbn-i İsa who is scholar and poet of 16. century consists of 15 parts. It is a prose work and about magic and talisman. This study consists of 5 parts. In the first part knowledge of magic and talisman in dīvân poetry was discussed generally. In the second part, after the writing plan, language and narration style of the work were examined, the work was evaluated in terms of telif (writing) and tasnif (re-arrangement) issue. In the third part, the content of *Ḳavā'id-i Teshīrāt*, was analysed under the titles such as ilm-i nücûm, ilm-i hurûf, ilm-i ebced, ilm-i tâbir-i rüyâ, esma-i hüsna and anasır-ı erbaa by giving couplets of dīvân poets, too. By this way, the issue of how dīvân poets use these knowledges was tried to be seen by a partial comparative approach. In the fifth part, the copies of *Ḳavā'id-i Teshīrāt*, were introduced and the text was given with a transcription. By this thesis, a new work was brought to the light and offered to the academical world.

(See Appendix for an extended abstract.)

ÖZET

İbn-i İsa'nın *Ḳavā'id-i Teshīrāt* İsimli Eseri: İnceleme ve Metin

Bu tezin konusu 16. yüzyılda yaşamış âlim ve şair İbn-i İsa'nın *Ḳavā'id-i Teshīrāt*, isimli eseridir. On beş bölümden oluşan bu eser nesir tarzında yazılmış olup gizli ilimlerden sihir ve tılsım hakkındadır. Gizli ilimler; cifir, remil, fal, harfler, ebced, nücûm ilmi, sihir, havas, vefk vb. gibi alanları ifâde etmek için kullanılan bir tâbirdir. Dîvân edebiyatı sanatçıları, aynı zamanda birer âlim-şâir olduğundan gizli ilimlere ait bilgi ve birikimi de eserlerinde yansıtmışlardır. Gizli ilimler; cifir, remil, fal, harfler, ebced, nücûm ilmi, sihir, havas, vefk vb. gibi alanları ifâde etmek için kullanılan bir tâbirdir. Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde divan edebiyatında sihre genel hatlarıyla değinilmiştir. İkinci bölümde *Ḳavā'id-i Teshīrāt*'ın tertibi, dil ve üslup özellikleri incelenmiş ve eserin telif-tasnif meselesi bağlamında bir değerlendirmesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde eserin içeriği ilm-i nücûm, ilm-i hurûf, ilm-i ebced, ilm-i tâbir-i rüyâ, esma-i hüsna, anasır-ı erbaa başlıkları altında dîvân şâirlerinden örnek beyitler de verilerek analiz edilmiştir. Böylece gizli ilimler kategorisine giren diğer alanların da dîvân şâirlerince nasıl kullanıldığı kısmen karşılaştırmalı bir yaklaşımla ortaya konmaya çalışılmıştır. Beşinci bölümde de eserin nüshaları tanıtılmış ve transkripsiyonlu metni verilmiştir. Bu tezle, ilim dünyâsına yeni bir eser kazandırılmıştır.

ÖNSÖZ

İnsanoğlu, dünyâya geldiği günden bu yana gizli/gizemli/esrârengiz şeylere büyük bir ilgi duymuştur. Olağanüstülüğe duyulan bu ilgi, insanın yaratılışında yer alan merak duygusuyla yakından ilişkilidir. Bu merakın tezâhür ettiği alanların başında sihir ve büyü gelmektedir. İnsanlar, birilerini olumlu ya da olumsuz etkilemeye yönelik işlemler yapma amacıyla büyücü/muskacı kimselerin kapısını çalmışlardır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de sihir ve büyü, önemini ve câzibesini korumaya devam etmektedir.

Kültür dünyamızda sihir ve büyü, gizli ilimlerden sayılmıştır. Gizli ilimler için batıl ilimler, ulûm-ı garibe, ulûm-ı hafîye, okültizm, ezoterizm gibi adlandırmalar da görülür. Dîvân edebiyatı şâirleri, dönemin hemen bütün ilimlerinde tahsil sahibi olmaya önem vermiştir. Matematik, edebiyat, doğa, din ve fen ilimlerinin yanında gizli ilimlerde de bilgi sahibi olmuşlardır. Fuzûlî, “İlimsiz şiir, temeli olmayan duvar gibidir.” sözünü kendisi için söylemiş olsa da aslında bütün dîvân şâirleri için geçerlidir. İlme büyük önem veren şâirlerin yazdıkları eserler, edebî değerlerinin yanısıra güçlü bir ilmî arka plana da yaslanır. Bunu farkedebilmek, sözkonusu ilimleri bilmekten geçer. Şâirler, diğer ilimlerin yanında sihir ilminin de bilgi ve birikimini beyitlere malzeme yapmış ve estetik biçimde kullanmıştır.

Doğrusu sihir dışında, gizli ilimlere dâhil olan cifir, fal, remil, tılsım, havas, azâim, davet, vefk, nücûm ilmi vb. alanlarda da yazılan hayli metin bulunur. Bu tarz metinler, hâlâ araştırmacıların yeterince eğildiği inceleme ve araştırma konuları haline gelmemiştir. Bazı falnameler, kıyafetnameler, ebcede dâir eserler ve esma-i hüsna metinleri çalışılmış olsa da pek çok metin gün yüzüne çıkarılmayı bekliyor.

Eserlerin çoğu ilmî nitelikte olduğundan, eski edebiyat araştırmacılarının dikkatini çekmemektedir. Edebiyat araştırmacılarının edebî kıymete sahip eserlere yönelmeleri elbette öncelikleri olacak. Fakat bazen edebiyat metinlerini anlamak -hele de dîvân edebiyatı geleneği söz konusuysa- ilmî eserlerden geçer. Dîvân edebiyatıyla ilişkisi düşünöldüğünde gizli ilimlere dâir eserlerin bilim dünyasına kazandırılması, bu edebiyat geleneğini anlamamıza katkı sağlayacak etmenlerdendir. Bu amaçla çalışmamızı sihir ilmiyle ilgili bir eser olan *Ķavā'id-i Teshîrât* üzerine yaptık. Beş bölümden oluşarı bu çalışmada dîvân edebiyatında sihre genel hatlarıyla değinildikten sonra *Ķavā'id-i Teshîrât*'ın edebi özellikleri ile içeriği incelenmiş ve metnin günümüz harfleriyle transkripsiyonlu hâli verilmiştir.

Hayatın her alanında olduğarı gibi tez yazmanın da birtakım sıkıntıları vardır. Başta çalışma konusunu belirleme olmak üzere literatür taraması yapmak, kaynaklara ulaşmak, o kaynakları süzgeçten geçirip değerlendirmek gibi zorlukların birbirini takip ettiği; emek, sabır ve özveri gerektiren bir süreç yaşanır. Bu süreçteki katkılarından dolayı hocam ve danışmanım Tölay Gençtürk Demircioğlu'na, tez jüriliğimi yapan Fatma Büyökkarcı Yılmaz ile Arzu Atik'e, eserin dijital kopyalarını benimle paylaşarı Süleymaniye, Millet ve Hasan Paşa Yazma Eser Kütöphanesi müdürlüklerine, verdiği burs ile maddî destek sağlayan TÜBİTAK'a, metnin okunması sırasında yardımlarını aldığım arkadaşım Eyüp Tugay Bahar'a ve hayatım boyunca her şart ve durumda yanımda olan aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1: DİVAN EDEBİYATINDA SİHİR.....	1
BÖLÜM 2: <i>KA VĀ'İD-İ TESĖİRĀT</i>	8
2.1 Eserin tertibi ve içeriği.....	8
2.2 Eserin dil özellikleri.....	10
2.3 Eserin üslup özellikleri	13
2.4 Telif-tasnif meselesi bağlamında <i>ĖavĀ'id-i TesĖirĀt</i>	32
BÖLÜM 3: <i>KA VĀ'İD-İ TESĖİRĀT</i> TA İŞLENEN KONULAR.....	45
3.1 Astroloji	45
3.2 İlm-i hurûf.....	67
3.3 İlm-i ebced	75
3.4 İlm-i tâbir-i rüyâ	84
3.5 Esmâ-i hüsna.....	91
3.6 Anasır-ı erbaa.....	97
BÖLÜM 4: TRANSKRİPSİYONLU METİN.....	104
4.1 Eserin nüshaları	104
4.2 Metin kurulumunda izlenen yollar.....	108
4.3 Transkripsiyon alfabesi.....	109
4.4 <i>ĖavĀ'id-i TesĖirĀt</i> 'ın transkripsiyonlu metni.....	110
BÖLÜM 5: SONUÇ.....	186
EK: UZUN ÖZET (EXTENDED ABSTRACT).....	188
KAYNAKÇA.....	191

BÖLÜM 1

DİVAN EDEBİYATINDA SİHİR

Sihir kelimesi için sözlüklerde: “büyü, büyücülük, gözbağcılık. Sihir kuvvetine hâ’iz olan câzibe-i şedîde, fettanlık. Şi’r ü fesahât gibi insanı meftûn eden hüner ki buna sihr-i helal dahi derler, yani haram olmayan büyücülük.” (Şemseddin Sami, 2001, 711); “1. Büyü, efsun, büyücülük. 2. Cazibe, albeni. 3. Büyüleyicilik. 4. El çabukluğu. 5. Güzel konuşma” (Redhouse, 2011, s. 1043); “1. Büyü, efsun 2. Karşı konulmaz çekicilik, güçlü etki, kuvvetli cazibe.” (Ayverdi, 2010, s. 1108); “Bir kimseye dubara, hile etmek ve batıl şeyi hak suretinde göstermek ki Türkçesi büyüdür. Sihir yapana sâhir, sihirbaz, sihirsâz derler.”(Onay, 1996, s. 436); “doğaüstü güçlerle ilişki kurmak için yapılan büyüsel işlem.” (Hançerlioğlu, 1994, s. 542) gibi anlam ve açıklamalar verilir.

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi Türkçe’de sihrin karşılığı olarak “büyü” kelimesi kullanılmıştır. Büyü ise “tabiatüstü gizli güçlerle ilişki kurularak yahut kendilerinde gizli güçler bulunduğu inanan bazı tabii nesnelere kullanılarak zararlı, faydalı veya koruma gayeli bazı sonuçlar elde etmek için yapılan işler” (Tanyu, 1995, s. 501) olarak tanımlanır. Eski Türkçe’de büyü bügi, bögü olarak karşımıza çıkan büyü için Almanca ve Fransızca magie, İngilizce magi, magic, Yunanca magos, Pehlevî dilinde (eski Farsça) magu kelimeleri kullanılır (Tanyu, 1992, s. 501). “Günümüzde “büyü” kelimesinin halk arasında anlam daralmasına uğrayarak yalnızca kötü amaçlar için kullanılan birtakım yöntemler olarak algılandığını söylemek mümkündür” (Karaman, 2015, s. 29).

Kültür dünyamızda sihir ve büyü için “ilm-i sihir ve tılsım” tâbiri kullanılmış ve bu ilim “bâtıl ilimler” kategorisine dâhil edilmiştir. “Geçmişten günümüze değin

bâtıl ilimler hakkında ulûm-ı garîbe, ulûm-ı hafîye, ilm-i havas, gizli ilimler gibi çeşitli adlandırmalar yapılmıştır. Batıl ilimler arasında sihir ve tılsım ilimleri ana gövdeyi oluşturur. Sihir çoğu bâtıl ilmi kapsamıştır” (Oğuz, 2015, s. 1). Batı’da ise bâtıl ilimler “okültizm, ezoterizm” gibi isimlerle anılır. Sihir ve tılsım dışında cifır, burçlar, yıldızlar, harfler, ebced, vefk, fal, kehânet, remil, vb. gibi alanlar da batıl ilimler dâhilindedir. Bunların her biri ayrı birer ilim olarak tahsil edilirdi: ilm-i nücûm, ilm-i hurûf, ilm-i ebced, ilm-i dâvet, ilm-i kıyâfet, ilm-i vefk vb. gibi.

Tarih boyunca Müslümanlar, diğer ilimlerin yanında batıl ilimlere de oldukça rağbet göstermiştir. İlm-i nücûm, ilm-i hurûf, ilm-i davet, ilm-i tâbir-i rüyâ, ebced, fal, cifr, havas, vefk, remil, firâset, ihtilaç vb. gibi pek çok alana dâir yazılan sayısız eser, bir batıl ilimler literatürü meydana getirmiştir. Bu literatür arasında fazlaca tanınan bazı eserler şunlardır: Cifr ilminde¹ Cafer-i Sadık’ın *Kitabü’l-Cefr*, Ahmed el-Bûnî’nin *Esrârü’l Hurûf ve’l-Kelimât* ve *Leâtâ’ifü’l-İşârât fî Esrâri’l-Hurûfi’l-Ulviyyât*, İbn-i Arabî’nin *Cefrû’l-İmam Ali b. Ebu Talib, Dürrü’l-Munazzam, Miftahu’l-Cefri’l Cami* ve *Cefrû’n Nihaye*, Şeyh Kemaleddin Muhammed’in *Miftahu’l-Cefr*, İbn-i İsa’nın *Rumu’l-Künûz*; falda² Ömer Ruşeni Dede’nin *Miskin-name*, Zaifi’nin *Fal-i Mürgân*, Cem Sultan’ın *Fal-name*, Kefeli Hüseyin’in *Raz-name*, Seyyid Hüseyini’nin *Tefeül-name-i Hüseyini*, Firdevsi-i Tavil’in *Fal-i Kurân-ı Azim*; yıldıznamede³ Küşyar’ın *Kitab-ı Mahmil-i Usul*, Muhyiddin Mağribi’nin *Camiü’s Sağir*, Ebu Maşer’in *Edvâr*, Ebu Reyyan’ın *İrşad*; ilm-i nücûm

¹ Çeşitli metotlarla gelecekte olacakları haber veren ilim. Detaylı bilgi için bkz.: Metin Yurdağür, “Cefr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C.7*, 1993, s. 215-218.

² Çeşitli yollarla geleceğe dâir bilgi edinmek için başvurulan uygulamalar. Detaylı bilgi için bkz.: Özer Şenödeyici, Halil Sercan Koşık, *Osmanlı’nın Gizemli İlimleri I: Kurân Falları ve Uzun Firdevsi’ye Ait Bir Örnek*, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2017).

³ Gezeğin ve yıldızların insan hayatını etkilediğine inanılan fallara dâir yazılan eserler. Detaylı bilgi için bkz.: İlyas Çelebi, “Yıldızname”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 43*, 2013, s. 545-547.

da⁴ Kûsyâr b. Lebbân'ın *el-Medhal fî Sınâ'ati Ahkâmi'n-Nücûm*, İbn Hibintâ'nın *el-Muğni fî Ahkâmi'n-Nücûm*, İbn Ebü'r-Ricâl'in *el-Bâri' fî Ahkâmi'n-Nücûm*, Ebû Saîd'in *Kitâbü Tehâvîli Sini'l-Âlem*, Bîrûnî'nin *et-Tefhîm fî Evâ'ili Sınâ'ati't-Tencîm*, İbnü'l-Bazyâr'ın *Kitâbü'l-Kirânât*; ilm-i hurûfta⁵ İbn-i Arabî'nin *Fütuhât-ı Mekkiye*⁶, Ahmed el Bûnî'nin *Esrârü'l-Hurûf ve'l-Kelimât*, *Le'tâifü'l-İşârât fî Esrâri'l-Hurûfi'l-Ulviyyât*, FArabî'nin *Kitabü'l-Hurûf*, Hurûfîlik'e dâir yazılan Fazlullah'ın *Cavidanname*, Ali el A'la'nın *Kiyametname*, Nesimi'nin *Mukaddimetü'l Hakayık*, İbn-i İsa'nın *Ferahname*; ilm-i kıyafette⁷ Hamdullah Hamdi'nin *Kıyafetname*, İbn-İsa'nın *Kıyafetname*, İbrahim Hakkı'nın *Kıyafetname*; ilm-i havasta⁸ Ahmed el-Bûnî'nin *Şemsü'l-Ma'arifi'l-Kübrâ*, Zünnûn-ı Mısrî'nin *Risâle fî Havâssi'l-İksîr*, Sühreverdî'nin *Havâssu Esmâ'illâhi'l-Hüsna* ile *Havâssü'l-Hurûf*, Gazzâli'nin *Havâssü'l-Kur'ân*, İbn-i Arabî'nin *el-İkdü'l-Manzûm fî Havâssi'l-Hurûf*, Râzî'nin *Kitâbü'l-Havâs*, *Risâle fî San'ati't-Tulismât*, *Kitâbü'l-İksîr*, *Kitâbü Nüketi'r-Rumûz*, *Kitâbü'l-Hiyel* ve *Kitâbü'l-Esrâr*, Seyyid Hüseyini'nin *Kenzü'l-Havas*, Abdurrahman bin Ahmed'in *Kitâb fî'l-Havâs*; vefkte⁹ Abdülcebbâr el-Haraki'nin *Risâle fî A'dâdi'l-Vefk*, Ebü'l-Vefâ'nın *Risâle fî Terkîbi'Adedi'l-Vefk fî'l-Murabba'ât*, İmâdüddin Yahyâ'nın *Risâletü'l-Vefk*, Nasîrüddîn-i Tûsî'nin *Risâle fî Eşkâli'l-Vefk*, Ömer bin Muhammed'in *Risâle-i Vefk*.

⁴ Günümüzdeki astrolojinin karşılığıdır. Detaylı bilgi için bkz.: Tevfik Fehd, "İlm-i ahkâm-ı nücûm", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 22*, 2000, s. 122-124.

⁵ Harflerden mana çıkarma ilmidir. Detaylı bilgi için bkz.: Mehmet Emin Bozhüyük, "Hurûf", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 18*, 1998, s. 397-401.

⁶ İbn-i Arabî'nin harflere dâir görüşleri ayrı bir eser olarak da basılmıştır. Bkz. Muhyiddin İbn-i Arabî, *Harflerin İlmi* (Çev. Mahmut Kanık), (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018).

⁷ Kişinin dış görünüşü ile karakteri arasında bağlantı olduğu fikrine dayanan ilim. Detaylı bilgi için bkz.: Mine Mengi, "Kıyafetname", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 25*, 2002, s. 513-514.

⁸ Varlıkların gizli özelliklerinin kullanılarak onların etkilenebileceği fikrine dayanan ilim. Detaylı bilgi için bkz.: İlyas Çelebi, "Havas İlmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 16*, DİA, 1997, s. 517-521.

⁹ Farklı amaçlar için çeşitli malzemelerin kullanılarak hazırlandığı muska, tılsım, büyü tarzı uygulamaların genel adı. Detaylı bilgi için bkz.: İlyas Çelebi, "Vefk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 42*, 2012, s. 605-607.

Bu literatürde sihir ve tılsım ilmi önemli bir yere sahiptir. *Keşfü'z Zünun*'un ikinci cildinde da sihir ilmine dâir zikredilen bazı eserler şöyledir: *El-İdâhu fî İlmi's-Sihr*, *El-Besâtînü li'stîhdâmi Ervâhi'l-Cinni ve's-Şeyâtîn*, *Buğyetü'n-Nâşidi ve Matlabü'l-Kasidi fî İlmi's-Sihr*, *El-Cemheretü fî İlmi's-Sihri alâ Tarîkati'l-Arabî ve'l-Kıft*, *Resâil-i Aristo*, *Gâyetü'l-Hakîm*, *Kitabü Taymavus*, *Kitâbü'l-Vukûfât*, *Kitâbü Sihri'n-Nabat*, *Yetîmetü'd-Dehri fî Mehâsini Ehli'l-Asr*, *Tecnîsâtü Kâtibiyyi's-Şâir*, *Mir'âtü'l-Meânî fî İdrâki'l-Âlemi'l-İnsâniyy* (Katip Çelebi, 2007, s. 789).

Sihir ve tılsım, yalnızca ilmî alanda yer bulmamış; dîvân edebiyatı şâirlerince de çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Şâirlerin sihir ve tılsım ilminden yararlanma amacı, onu çeşitli teşbih ve hayallere konu yapmaktır. Şâirler, sihir, tılsım ve büyüyle ilgili çeşitli âdet, inanış ve uygulamayı beyitlerde işleyerek onlardan estetik birer malzeme olarak faydalanmıştır. Dîvân şiirinde sihir mevzusu, ayrı bir çalışma olacak niteliktedir. Bu konuya dâir Gülay Karaman bir doktora tezi¹⁰ ve Medet Oğuz da bir yüksek lisans tezi¹¹ olmak üzere iki çalışma yapmıştır.

Dîvân edebiyatında sihir ve tılsım ilminin yansımaları, en fazla sevgili tiplmesiyle karşımıza çıkar. Denilebilir ki sevgili, dîvân edebiyatının sihirbazıdır. Sevgilinin güzellik unsurlarıyla sihir arasında, benzerlik ya da üstünlük ilişkisi üzerinden mukayeseler yapılır. Şâirler bunu yaparken estetik sınırlar çerçevesinde kalmaya gayret etmişlerdir. “Sevgili bu ilimlere ait kavramlarla yüceltilmiştir. Sevgilinin efsûn okuyup âşığı büyülediği kabul edilmiştir. Sevgilinin güzellik unsurları anlatılırken gözü, gamzesi, kirpiği, kaş, beni, boyu, dudakları, ayva tüyleri,

---

¹⁰ Bkz.: Gülay Karaman, *Klasik Türk Edebiyatında Sihir*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015.

¹¹ Bkz.: Medet Oğuz, *Klasik Türk Şiirinde Batıl İlimler*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2015.

sihirbaz olarak tasavvur edilmiştir” (Oğuz, 2015, s. 121). “Güzelin sihir ve büyü ile ilişkilendirilerek sâhir, sehâr, câdû gibi kelimelerle vasfedilip ona ait durumların büyü olarak sunulması klasik Türk şiirinin estetik anlayışının bir sonucudur” (Karaman, 2015, s. 500). Örneğin Ahmet Paşa, aşağıdaki beyitte sevgilinin kan döken gözlerini, kana doymayan kötü kalpli bir cadıya benzetir:

Çeşm-i hûn-rîzi ne câdû-yi siyeh-dildür kim

Kanmadı kanum içüp kıldı yine kana heves (*Ahmet Paşa Dîvânı*, G125/6)

Zâtî, sevgilinin gözünün sihir vasfını yazmak için Harut’un kâtip, Babil kuyusunun hokka olduğunu söyler. Bu beyitte meşhur Harut ile Marut hikâyesine de telmih yapılır. Harut ile Marut, insanlara sihir öğreten meleklerdir:

Yazdurmak istese gözinün vasf-ı sihrini

Harut kâtip ü çeh-i Babil devât olur (*Zâtî Dîvânı*, G 298/3)

Sevgilinin güzelliğini övmek ve yüceltmek dışında dîvân şâirleri, sihir ve tılsım ilmiyle ilgili anlatı, inanç, âdet ve uygulamalar etrafında da beyitler söylemişlerdir. Özellikle beyitlerde “vefk, muska, hamâyil, beduh, şirinlik, tılsım, rukye, ta’viz, havas, bazubend, azaim, nireng, sipend” vb. gibi sihir ve büyü uygulamalarının mazmun gayesiyle kullanıldığı görülür. Örneğin Necâtî, aşağıdaki beytinde tılsıma yer verir. Tılsım, “1. Olağanüstü bir etki taşıdığına ve esrarlı işler yapabileceğine inanılan güç, büyü, sihir 2. Afetlerden korunmak, hastalıkların geçmesine engel olmak, definelerin bulunmasını önlemek gibi hususlar için yapılan ve üzerinde yıldızların, unsurların, sayıların hassalarından faydalanılarak düzenlenen birtakım şekiller ve yazılar bulunan şey, muska” (Ayverdi, 2010, s. 1254); “doğüstü güç” (Hançerlioğlu, 1994, s. 656) gibi anlamlara gelmektedir.

Genc-i hüsnün tılsımını gör kim

Her kılı zülfün ejdehâ görünür (*Necâtî Beg Dîvânı*, G 96/2)

Bâkî, ise aşağıdaki beytinde ilm-i havasa yer verir. Havas, “bazı şeyler üzerinde manevi etki yapmak ve bazı hastalıkları iyileştirmek için belli şartlarda, belli miktarda okunan veya yazılan dualar” (Ayverdi, 2010, s. 485) demektir. Örneğin Bâkî, sevgiliyi etkilemek için ihlas ve muhabbet yoluna teveccüh ederken halk ise havasa başvurur:

Avâm okur seni teshîr için hemîşe havâs

Bu muhlisün işi dâ'im mahabbet ü ihlâs (*Bâkî Dîvânı*, G 220/1)

Sihir ve tılsım ilmi, dîvân edebiyatı şiir anlayışında da karşımıza çıkar. Şâirler güzel söz söyleme yani şiir sanatı ile sihir arasında çeşitli bakımlardan ilişkiler kurarak, şâirliklerini övmüşlerdir.

Klasik Türk şiirinde şâir, sâhir-i nazm, sâhir-i suhan perdâz ve şâir-i sihr-âferîn olarak vasıflandırılır. Şâirin sözü yani şiir de efsundur. Bu durum şiir estetiği ile de bağlantılıdır. Klasik şiir estetiği içerisinde şâirin şiirde ulaşmak istediği son nokta olan i'caza giden yolunda bir estetik ölçüt de sihirdir. Güzel olanı anlatmak için özellikle seçilen sihr-i mübîn, sihr-i beyân, sihr-i helâl vb. kalıp ifâdeler estetik bir değer ifâdesi olarak şiirde kullanılır. (Karaman, 2015, s. 500)

Aşağıdaki beytinde Hayâlî, açık bir biçimde şiir sihirbazı olduğunu ve renkli şiiriyle sevgilinin dudaklarını vasfederek efsun yaptığını söyler:

Nazm-ı rengînimle vasf ettim şarâb-ı lâ'lini

Sâhir-i nazmem anınçün ey gül efsûn eyledim (*Hayâlî Dîvânı*, G 366/3)

Sihir ve tılsıma dâir ilmî eserler kâleme alındığına yukarıda değinmiştik.

Agâh Sırrı Levend ise sihir ve tılsım ilmine dâir yazılan eserler hakkında şu bilgiyi verir:

Buna dâir yazılan eserlerden çok bir şey intikal etmemiştir. İntikal edebilenlerden *Kitâb-ı Felâhât-ı Nebâtiyye* tercüme olunmuş ve sonra bazı istilahlar konarak nücûm hakkında *Kitâb-ı Tamtam-ı Hindî* gibi bazı telifler yapılmıştır. Büyük sehereden olan Kûfeli Câbir bin Hayyân, bu hususta pek çok eser telif etmiştir. Usturlap üzerine bin meseleyi şâmil risâlesi meşhur olmuştur. Daha sonra Endülüs'te Mesleme bin Ahmedü'l Mecritî bunların hepsini telhis ederek *Gâyetü'l Hakîm* isminde bir eser yazmıştır. (Levend, 2015, s. 221)

Türkçe’de de bazı sihir kitapları kâleme alınmıştır. Ahmed el-Bûnî’nin eseri *Şemsü’l-Maarifi’l-Kübra* Türkçeye çevrilmiş; Seyyid Hüseyinî, *Kenzü’l-Havas* isimli bir eser yazmıştır. Günümüzde de sihre dâir eserler yazılmaya devam edilmektedir. İsmet Zeki Eyüboğlu’nun *Cinci Büyüleri ve Yıldızname*, Mustafa İloğlu’nun *Gizli İlimler Hazinesi* bu tarz eserlerdendir.

Bunların dışında farklı kütüphanelerde bulunan ve Türkçe kâleme alınmış yazma halindeki bazı eserler şöyledir (Karaman, 2015, s. 131-132):

1. *Rüyâ ve Sihir Mecmûası*, Yapı Kredi Sermet Çifter Yazma Eserler Kütüphanesi, No: 1009, 71 varak.
2. *Sihri-i Batıl*, Milli Kütüphane-Ankara, No: 06 Hk 4722, 19 varak.
3. *Risâle-i Sihri*, Tiflis-Gürcistan Gürcistan Bilimler Akademisi Türkçe Yazmaları, No: L99/I, 40 varak.
4. Yazıcıoğlu Ahmed Bî-Cân b. Sâlih, *Ed’îye ve Mu’âlecât-ı Sihriye*, Koyunoğlu Müzesi-Konya, No: 10020, 60 varak.
5. *Du’â-i Sihri*, Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, No: R-7210, 19 varak.
6. *Risâle-i Sihri*, Kahire-Mısır Milli Kütüphanesi, No: ez-Zekiye-Mahtûtâtu Fârisiye ve Türkîye 46, 21 varak.
7. *Sihri ve Seyyare*, İstanbul Büyükşehir Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, No: 469, 117 varak.
8. *Du’â-yı Sihri-i Bâtil*, Milli Kütüphane-Ankara, No: 06 Mil Yz A 6067, 15 varak.
9. *Mecmû’a-i Sihri*, Milli Kütüphane-Ankara, No: 06 Mil Yz A 9396, 35 varak.

Sihir ilmine dâir Türkçe yazılmış bir başka eser ise 16. yüzyılda yaşamış âlim ve şâir İbn-i İsa’ya ait *Ḳavâ’id-i Tesḫîrât* ‘tır

BÖLÜM 2

KA VĀ'İD-İ TESĤİRĀT

2.1 Eserin tertibi ve içeriği

Ķavā'i-d-i TesĤirĀt, 16.yüzyılda yaşıyan İbn-i İsa tarafından kâleme alınmış bir eserdir. İbn-i İsa, kaynaklarda İlyas Çelebi, Şeyh İlyas, İbn İsâ Saruhânî, İbn İsâ Akhisârî, İlyas bin İsa, İlyas bin İsa-yı Saruhanî gibi isimlerle de anılır. Babası Mecdüddin İsa'nın, kendi çevresinde bilinen ve sevilen bir kişi olması dolayısıyla daha çok İbn-i İsa (İsa'nın oğlu) adıyla tanınmıştır (Özbay, 2016, s.11).

Kaynaklarda İbn-i İsa'nın ulûm-ı garibe olarak anılan ilimlerdeki yetkinliğine de vurgu yapılır. *Osmanlı Müellifleri*'nde eserlerinin çoğunun garip (gizli) ilimlere dâir olduğu belirtilip bunların özellikle cifir, havas, vefk ve nücûmla ilgili olduğu aktarılır (Bursalı Mehmet Tahir, 2000, s. 18). “Döneminde cifir ilminin en tanınmış mümessillerinden biri olan İbn İsa'nın vefk yazmakta mâhir olduğu nakledilir” (Kurnaz-Tatçı, 1999, s. 91). *Akhisarlı Şeyh İsâ Menâkibnâmesi*'nde de İbn-i İsa kendisini cifir ve vefkte rakipsiz görmekte; tasarrufta, câzibede, kalplerin teshirinde ve esma ihraç etmede benzersiz saymaktadır (Küçük-Muslu, 2003, s. 255).

İbn-i İsa'nın *Ķavā'id-i TesĤirĀt*'i, içerik yönünden ağırlıklı olarak sihir ilminin havas ve vefk dallarına dâirdir. “TesĤir” kelimesi, “1. Karşılıksız çalışmaya zorlamak. 2. Feth etmek, zapt edip ele geçirmek” (Redhouse, 2011, s. 545), “ele geçirme, emri altına alma, kendine tabi kılma, zaptetme” (Ayverdi,2010, s.1244) gibi anlamlara gelirken çoğulu olan “tesĤirĀt” ise “zapt etmeler, ele geçirmeler, elde etmeler” anlamına gelmektedir. *Ķavā'id-i TesĤirĀt*, temelde havas ve vefk metotlarını kullanmak suretiyle insanları tesir altına alarak elde etme amaçlı yazılmış

bir metindir. Bunlardan hareketle *Ḳavā'id-i Teshīrāt*, “Elde Etmenin Kuralları”, “Ele Geçirmenin Usulleri/Yolları” gibi isimlerle günümüz Türkçesine çevrilebilir. Eser, İslami dönem eserlerinin klasik tertibine uygun bir şekilde besmele, hamdele, salvele sırasına uyularak yazılmıştır. Giriş bölümü, besmeleden sonra Allâh’a hamd u sena, peygambere salavat ve dört halifeye selam biçiminde birkaç cümleyle sınırlı bırakılarak fazla uzatılmamıştır:

“Bi’smi’llâhi’r-raḥmani’r-raḥīm

Ḥamd-i bî-ḥadd u ṣenâ-yı bî-‘add ol ḥaḳīḳatü’l-Ḥālîḳ içündür ki zât-ı baḥtdur ve şalât u selâm ol muṭlaḳuñ üzerine olsun kim kemâlâtınuñ âletidür. İsmi Muḥammed diyüp ve şânında buyurmuşdur: “Levlâke levlâke lemâ ḥalaḳtü’l-eflâḳ.” Anuñ için faḥr-ı ‘âlem ve dîde-i benî âdem Ol’dur ve ol evlâd u ezvâc u çehâr-yâr üzerine olsun. Raḍıyallâhu Te‘âlâ ‘aleyhîm ve ecma‘în” (61b/1-7).

Bu kısa girişten sonra İbn-i İsa, eserin yazılış tarihini ve esere koyduğu ismi belirtir:

“Ve ba’ de-mâ târiḥ-i hicret-i Nebevî toḳuz yüz altmış yedi senesi

Muḥarremine dâhil olduḳda Şeyḫ İbn-i ‘İsâ Aḳḫişârî mücerrebâtında[n] on beş faşl üzerine bu kitâb[1] te’lif idüp nâmını Ḳavā'id-i Teshīrāt koyup mefhûmıyla ‘amel idenlerden ḥayr du‘â ricâ ider. Ümîd-dürür ki ber-murâd olanlar ber-murâd iderler” (61b/7-12).

Eserde verilen Hicrî 967 Muḥarremi, miladî 1559 Ekim/Kasım tarihine tekabül etmektedir. Çalışmamızda esas aldığımız *Ḳavā'id-i Teshīrāt* nüshasının sonunda ise hicrî 1184 tarihi düşülmüştür. Bu da miladî 1770/1771 yılına denk gelir ki eserin yazılışından çok sonra olup yazmanın istinsah edildiği tarihtir. Yazmanın

müstensihine veya istinsah yerine dâir herhangi bir bilgi ise verilmemiştir. Eserin yazım tarihi ve isminden sonra bölüm başlıkları verilir:

“Faşl-ı evvel, eczâ-yı ‘ anâşıra yigirmi sekiz harfi taķsım idüp şabâyi‘ bildürür. Faşl-ı şânî, yigirmi sekiz harfüñ ‘ adedlerin beyân ider. Faşl-ı şâlîş sâ‘ atlerin beyân ider. Faşl-ı râbi‘ kevâkib-i seb‘ anuñ sa‘ din ve naşsin beyân ider. Faşl-ı hâmis...” (61b/12-62a/13).

Bunlardan sonra, sırasıyla başlıklarda verilen konuları işlenmeye başlanır. Eser boyunca tarifî verilen işlemler, kara/kötü büyü dediğimiz kategoriye giren tarzda değildir. Yer yer zarar verme maksatlı tariflerin verildiği görölse de daha çok isim analizi tarzında işlemler yapılır. Her bölümde örnekler ve açıklamalarla burçlar, gezegenler, ebced, harfler, sayılar, saat ve vakitler, esma-i hüsna, âyet ve surelerin teshirdeki rolleri hakkında bilgi verilir. Talip ve matlup arasında teshirin hangi şartlarda gerçekleşeceği, nasıl yapılacağı, dikkat edilecekler gibi hususlar örneklerle açıklanır. Eser sihre dâir olduğundan havass-ı Kurân, havass-ı esma, ilm-i nücûm, ilm-vefk, ilm-i hurûf, ilm-i ebced, saat ve vakitler, esma-i hüsna, âyet ve sureler de işin içine girmektedir. Bu da ulûm-ı garibede ihtisas sahibi olmayı gerektirmektedir.

2.2 Eserin dil özellikleri

Ķavâ‘id-i Teshîrât, 16. yüzyıl Osmanlı Türkçesiyle yazılmış bir eserdir. İbn-i İsa, eserinde sade bir dil kullanmıştır. Yer yer Arapça ve Farsça kelime ve terkipler kullanılsa da bunlar eserin anlaşılmasını zorlayacak mahiyette değildir. O dönem için eserin dili, orta derecede bir eğitime sahip her kişinin rahatça anlayabileceği niteliktedir. *Ķavâ‘id-i Teshîrât*, ilmî bir eser olup öğreticilik yönü ağır basan bir

metindir. Bundan dolayı didaktik bir amaç gözetilmiştir. Eserin dilinin sade olmasında didaktik amaçla yazılmış olmasının da payı vardır.

Eser, 16. yüzyıl Türkçesiyle yazılmış olsa da Eski Anadolu Türkçesine ait dil ve imla hususiyetleri de barındırır. Örneğin daha çok Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde karşımıza çıkan kelimelere *Ḳavā'id-i Teshīrāt*'ta da denk geliriz: “artuḳ, iḡen, döy-,ıssı, uḡrın, bodun, iñez, berk, arıḳ, yalun, ḳanḳı/ḳanḡı, degme, yaraşuḳ, savuḳ, ḳaçan, gökçek, uyuk, söyün-, Çalab, ḳanı...” gibi.

Bunun yanında yine daha çok Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki bazı eklerin de kullanıldığı görülür: “birle, görmeyevüz, etlürek, yigrek, küçürek, diyücek, açla, toḳla, ideyin...” gibi.

Yazma eserlerde rastlanılan ḳ-h değişimi, ṫ-d değişimi gibi meselelere *Ḳavā'id-i Teshīrāt*'ta örnek bulmak mümkündür.

ṫ-d değişimine pek çok örnek verilebilir: “dokuz/toḳuz, doḡru/toḡrı, don/ton, dul/ṫul, türlü/dürlü, dar/ṫar, doḡduḡu/toḡduḡı, durula/ṫurıla...” gibi.

Ḳ-h değişimi yalnız bir yerde görülür: “akşam/aḡşam”.

Yukarıdaki ses değişimlerinden farklı başka örnekler de vermek mümkündür: “belire/belüre, bırakıp/bıraḡup, edebilir/idübilür...” gibi.

Eserdeki kelime kadrosuna bakıldığında müellif, bazen aynı kelimenin Arapça, Farsça ve Türkçe üç dilde de karşılığına yer vermiştir: “ana/māder/vālide, ata/peder/vālid, dişi/zen/mü'ennes, ṫopraḳ/türāb/ḡaḳ, āteş/od/nār, hevā/rūzgār/yel...” gibi. Bazen de aynı kelimenin Türkçe eş anlamlıları kullanılır: dişi/ḳarı/ḡatūn, erkek/er...” gibi.

Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere, eser boyunca yer verilmiştir. Özellikle Arapça bazı tâbirler sıkça tekrar edilmiştir: “ ‘aleyhi’s-selâm, kıddise sırruhû, kıddesallâhu Te‘âlâ, inşallâhu Te‘âlâ, bi-iznillâhi Te‘âlâ, bi-iznillâhi Te‘âlâ ve tağaddes, el-‘iyâzu billâhi Te‘âlâ, Hâk Celle ve ‘Alâ, Hâk subhânehu ve Te‘âlâ, ...” gibi. Bunların yanısıra “fi’l-hâl, ba‘de’t-‘tarh, fi’l-cümle, bi’l-cümle, müzekkeren kâne ev mü’enneşen, kıs‘alâ hazâ, fi’d-dünya ve’l-âhîret, ‘aleyhi’l-la‘ne, fî-zamâninâ, tavîlü’l-kâme, vaşatü’l-kâme, haqîkatü’l-Hâlîk, mükessirü’l-keâm, vâsiü’l-çalb...” gibi Arapça’dan alınma başka tâbirler de metinde kendine yer bulmuştur.

Arapça kelimelerle yapılan bazı tamlamalar kimi zaman Farsça yazılışa göre verilmiştir: “a‘dâd-ı ħurûf, Kavâ‘id-i Teshîrât, ez‘âf-ı muzâ‘af...” gibi. Bazen aynı tamlamanın hem Arapça hem de Farsça yazılışa göre yazıldığını görürüz: “ħurûfu’n-nâr/ħurûf-ı nâr, ħurûfu’l-mâ’/ħurûf-ı mâ’...” gibi. Farsça ekin Arapça kelimeye getirilmek suretiyle kullanıldığı yerler de olmuştur: “ta‘n-âmez kelimât” gibi. Bunun yanında Farsça “Anla!” mânâsına gelen “Fefhem!” tâbiri de sıklıkla tekrar edilmiştir.

Eser, havas ve vefkle ilgili olduğundan terminolojisi de buna göre şekillenmiştir. Kelime kadrosu bu tarz metinlerde sıklıkla kullanılan kelimelerden oluşmuştur: “vefk, kahr, kahrîyye, niyyet, murâd, sa‘d, sa‘âdet, naħs, nuħûset, tâlib, maṭlûb, gâlib, maḡlûb, teshîr, te’sîr, nef‘, şuġl, meşġul...” gibi. Kelime kadrosunun şekillenmesinde, bölümlerde işlenen konular da etkilidir. Örneğin ebced hesabıyla ilgili kısımlarda “bâkî, bâkî kalmak, tarh, tarh etmek, ba‘de’t-‘tarh, ħesâb, ref‘ etmek, ‘aşerât, mi’ât, ferd, zevc, ekşer, ‘ağâll, şülüş, ‘aded, miqdâr, küsür, maṭrûh” vb. gibi matematik terimleri kullanılır.

2.3 Eserin üslup özellikleri

Ḳavā'id-i Teshīrāt, nesir tarzında yazılmış bir metindir. Klasik edebiyatta nesir, genel olarak üçe ayrılır: sade, orta ve süslü nesir. Sade nesir, büyük halk kitleleri için yazılan, halk dilinin kullanıldığı, devrik cümlelerin de görüldüğü, Arapça-Farsça kelime ve terkiplere az yer verilen nesirdir. Orta nesir, halk dilinden uzaklaşan, Arapça-Farsça kelime ve terkiplerin arttığı ama süslü nesre göre daha kolay anlaşılabilir nesirdir. Süslü nesir ise sanat yapma amacı güdülen, Arapça-Farsça dil unsurlarının yoğun kullanıldığı nesirdir. Bunların dışında kimi kaynaklarda üslûb-ı âlî olarak anılan ve Arapça-Farsça dil unsurlarıyla dolu, secili, temel amacın hüner göstermek olduğu ağdalı nesir türünden de söz edilir (Bahadır, 2015, s. 302-303).

Ḳavā'id-i Teshīrāt'ın üslup özellikleri dikkate alındığında gâyet anlaşılır bir dille yazılmış bir sade nesir metni olduğu fark edilir. Eserde herhangi bir sanat amacı güdülmemiş, bahsedilen neyse anlaşılır bir şekilde verilmiştir. Eserin ilmî bir eser oluşu da bunda etkilidir. Sade nesirde daha çok görülen devrik cümleler, *Ḳavā'id-i Teshīrāt*'ta da görülür:

“Faşl-ı sābi‘ esmāyı taḳsīm ider zātından ve şıfātından ve aḥlākından ve ef‘ālden” (61b/18-62a/19).

“Faşl-ı şāmin iḥrāc-ı esmā vesā’ir tilāvet beyān ider gerek dünyā için gerek ‘uḳbā için” (61b/1-62a/2).

“Uşanur elde tesbīḥ olıcaḳ” (87a/1) gibi.

“Dā’im şuḡl gerekdür gitmeye. Ve bu tertīb üzerine nārī gālīb olan, ḫālib olursa yine meşḡul olursa āsān vechle aḥşīl ider maḫlūb gerek hevāyī olsun gerek mā’ī gerek türābī” (109a/9-13).

2.3.1 Eserdeki anlatım biçimleri ve teknikleri

Eser boyunca açıklayıcı bir anlatım biçimi kullanılmıştır. Her bölümde konu “...beyân ider, ...zıkr idelüm” gibi ifâdelerle belirtildikten sonra açıklanmaya başlanmıştır:

“Faşl-ı râbi‘ kevâkib-i seb‘ anuñ sa‘ di ve nañsi ve mümtezici nedür ve her biri neye muqayyeddür beyân ider ve her birine ne maqûle tã’ife üzerine meşğûl olmak gerekdür ki nef’ler hâşıl ola zıkr idelüm. Sâ‘at-i âfitâb pâdişâhlar, vüzerâ’ ve ‘ulemâ ve ekâbir ve fuzalâ ve ümerâ’ teshîr itmege kavîdür. Zîrâ bunlar şâhib-i devlet ve sa‘âdetlerdür. Şems dahı sa‘de mâ’ildür. Nuñset gâhî gelür...” (73b/10-17).

“Faşl-ı şâmin iñrâc-ı esmâ ve tilâvet için âyetler beyân ider. Evvelâ âyetlerden işbu âyet beyân olsun ki gâyet gereklüdür. Tâlib bu âyetün ma‘nâsın bilüp aña göre okurken Mevlâsına tazarru‘ eyleye. Andan sonra neye başlarsa başlaya. İşbu zıkr olan âyet-i kerîme, Hazret-i Mûsâ -‘aleyhi’s-selâm- du‘âsıdur...” (90a/12-17).

Açıklayıcı anlatımın yanı sıra bazen tahkiye üslubunun da görüldüğü kısımlar mevcuttur. Buralarda bizlerle konuyla ilgili bir hikâye paylaşılır. Örneğin Zünnun-ı Mısrî ile ilgili şöyle bir anekdot aktarılır:

“Zü’n-nün-ı Mısrî eñibbâsıyla sa‘d-gün olup toquz biñ miqdâra kavm ü kabîlesiyle Gürcistân’a gelüp qarâr itmişdür. Gürcistân, Hazret-i ‘Ömer rağıyallâhu ‘anhdan Zü’n-nün’a gelince Müselmân idi. Pâdişâhları fevt oldı. Evlâd-ı zükûrı kalmayup bir kıızı qalup atası yerine pâdişâh olup nice zamân saltanat itdükden sonra bir kâfir pâdişâhlığın elinden aldı. Müslümânları harâca kesmeyüp qatl eyledi. Kâfir olanları kırtıldı. Uğrın dînlerin şaklayup yılda bir kere Zü’n-nün’uñ qabri üzerine

cem‘ olup bayram iderlerdi. Aralarında ehl-i ‘ ilm kalmadı. Birkaç karn geçdi. Gizli tutulan dīn gitdi. Küfr içinde kaldılar. Hālā Zū’n-nūn-ı Mıṣrī’nün mezār-ı şerīfleri Gürcistān’da durur. Varanlar gördiler. Su’āl idenlere haber verdiler” (67a/11-67b/6).

Bazen İbn-i İsa’nın hayatından da konuyla ilgili bir hikâye aktarılır ve öğüt verilir:

“Hikâyet-i Şeyh İbn-i ‘ İṣā: Derdmendi bir zālīm incitdi. Yedi sene şabr itdi. Çäre bulmadı. Kendü ismiyle ol zālīm ismin ḥesāb itdi. Kendi gālib bulundı. İki ismün ‘ adedine göre kahrıyye iḥrāc itdi. Çehār-şenbe gicesinde bir kere meşgūl oldu ki ol gice Zuḥal sâ‘ atidür. Zıkr olunan giceden gayrı bir daḥı meşgūl olmadı. Ol kişi nuḥūsete düşdi. Ve ziyānlar irişdi. Elinde dünyā kalmadı. Faḫra düşdi. ‘ Āḳıbet ḥānḳāha gelüp ḥidmete bil bağladı. Naṣīḫat-i Şeyh İbn-i ‘ İṣā’dan budur ki ‘ āḳıl olan kişi düşmenün fevtin istemeye lāzım gelse Zuḥal sâ‘ atinde meşgūl olmaḫ ile ‘ adūnuñ başına gelecek nuḥūseti mālına düşüre. Tā kendünün ayağına gelüp muḥtāc olunca andan şoñra ‘ afv eyleye ve kādır olduğundan in‘ ām ide. Merdlik budur. ‘ İndellāh mes’ul olmaya. Düşmen bu tertīb üzerine günde biñ kere ölür ama kahrına oḫusan helāk olsa bir kere fevt olur, kurtulur. Bir ölmekden düşmen karşında biñ olmaḫ ve saña muḥtāc olmaḫ yigrekdür. ‘ Adūnuñ her gün böyle olmasından bir kere kahrıyyeden ölmesi sa‘ ādetdür” (77a/1-77b/1).

Eserde anlatım boyunca çeşitli tekniklere başvurulmuştur. Bu tekniklerle anlatılan konu her neyse daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Eser boyunca en fazla kullanılan anlatım tekniklerinden birisi soru-cevaptır. Bu teknikle, konuya dâir sorular sorulup cevaplanmıştır. Bunları “su’āl iderlerse, su’āl idüp dirlerse, su’āl olunsa, su’āl...” gibi ifâdelerle belirtilmiştir:

“Su’âl iderlerse ħurûf neden yedişer oldu. Ba‘ z artuğ ve Ba‘ z eksik olsa ne lâzım gelürdi? Cevâb: Her kısım yedi olduğına sebep budur ki ‘ adedden yedi olan ħurûf ze’dür ki mā’î ħarflerdendir aşılda. Yedi ‘ aded eczâ-yı şelâse ħarflerinde yoğdur. Hemân mā’î ħarflerinde ze ħarfı bulunup ve mā’ ise aşl olduğu ecilden aqşâm-ı şelâse mâye tâbi‘ oldılar. Anuñçün her birinde ħurûf berâber olup yedişer oldu” (62b/12-63a/1).

“Su’âl iderlerse muşannif kitâbında nice biñ sene işâret i[t]di. Kıyâmeti unutdı. Yakında kıyâmet kopar. Bu ne sözdür? Cevâb: Bu tertîb, tabâyi‘ -i kevâkib-i seb‘ adur ve eşkâldur. Ĥüküm muṭlağ degül. Allâh subĥânehu ve Te‘ âlâ zıkr olan tertîb üzerine Zühre getirürse muşannif zıkr itdüğü gibi olmağdur. Zîrâ zamân-ı evâ’ilde Zühre gelüp nice güzel zenler ol devirde gelmişdür. Yine gelmek var, kıyâsdur. Ĥağ Celle ve ‘ Alâ dilerse bu çarĥı bozar ve dilerse dönderür. Mâni‘ yoğ. Nice dilerse öyle ider” (80a/5-14).

Metin boyunca soru-cevap tekniğı kadar örnekleme tekniğı de sıkça kullanılmıştır:

“Bir t̥alib, maṭlûbun teşĥir itmek dilese biz bir şûret kıralum. Aña göre itsün. İmdi t̥alib ismi Muĥammed olsun, maṭlûb ismi Aĥmed olsun. Muĥammed dört ħarfdür. Maṭrûḥ i‘ tibârı üzerine mîm dört, ĥa sekiz, mîm dört ve dâl dört yigirmi ‘ aded oldu. Toğuzar t̥arĥdan on sekiz ‘ adedi ref‘ itdük. Bâķî Muĥammed iki ĥaldı. Geldik Aĥmed’e. Bu daĥı dört ħarfdür. Elif bir, ĥa sekiz, mîm dört, dâl dört on yedi ‘ aded oldu. Toğuzar t̥arĥ itdük. Bâķî sekiz ĥaldı. Muĥammed ġâlibdür” (70b/15-71a/4)

“Meşelâ bir kişi yâre vuşlat için Câmi‘ ismine meşğul oldu, birkaç gün şugl itdi. Vâşıl olmadı. Bir gün meşğul olurken şöyle taşavvur itdi ki: “Eger bir ay şugl idersem vişâl yokdur. Baña hemân çâre budur ki şehirden yâ ben gidem yâ ol. Birbirimiz görmeyevüz. Ğayra mecâl yokdur diyü.” taşavvur hüküm giydürse fi’l-hâl yâ kendi gider ol şehirden yâ maţlûb. Niyet-i taşavvur ile hüküm giydi. Bu cem‘ iyyet ile te’şîr itdi” (88a/11-18).

“Meşelâ haste pâdişâh-nesl yâhûd vüzerâ’ veyâhûd ümerâ’ veyâhûd meşâyih veyâhûd ‘ulemâdan ola bu maķûle hastelere En‘âm oķumaķ niyyet etseler Şems sâ‘ atinde ibtidâ’ ideler. Vesâ’ir ricâl için Müşterî sâ‘ atlerinde başlayalar. Nisâţâ’ifesi için Zühre ideler. Ekâbirlerden ve gençlerden ve bâkirelerden ise eger ‘avâmdan ve ‘acûzlardan ise Kâmer sâ‘ atinde başlayalar. Emekleri zâyî‘ olmaya” (100a/4-12).

Başvurulan başka bir teknik ise İslam dünyasında tanınan kimselerin referans gösterilmesidir. Metin boyunca Hz. İdris, Hz. Ali, Cafer-i Sadık, Muhyiddin Endülüsî (İbn-i Arabî), Ahmed Vefak gibi kimseler tanık gösterilerek sözlerinden alıntılar yapılmış ve böylece anlatılanlara inandırıcılık katmak istenmiştir.

“Kavl-i İdrîs -‘aleyhi’s-selâm- budur ki: “Atası anası ma‘lûm degül, kişinüñ ismüñ evvel harfiyle âhir harfin alup bir ism i‘tibâr ideler. Eger terkîbe kâbil harfler ise göreler. Müzekkerüñ ismine qarîb ise peder ismüñ tûtar. Aña göre tabî‘ at bağlayalar” (65a/1-6).

“Ca‘fer-i Şâdık -rahmetullâhi Te‘âlâ- buyurur: “Maţlûm üzerine qahriyye oķuyan kendi şaķınsun. Oķuduğı helâk olmağa lâyıķ degül ise kaşdı başına uğrar. Hâzer gerekdür” (76a/12-15).

“Çavl-i Ca‘ fer ve ‘ Alî ve Muhye’d-dîn Endülüsî ve Aħmed Vefāk

-rahimehumu’llāhi Te‘ ālā budur- ki: “Tālīb kahr için veyāhūd luř için bir sâ‘ at ihtiyār idüp ol sâ‘ atde ibtidā ide. Andan Őnra vařt giçerse geçsün. Bir günde isimleri ĥesāb ide ve esmā iħrāc ide, cā’izdür. “Hemān i‘ tibār ibtidāyadur, intihāya degül” dirler” (104a/19-104b/5).

Bunların yanında bazen İbn-i İsa’nın da söyledikleri aktarılır:

“Şeyh İbn-i ‘ İsa dir ki: “On bir kere ceħr ile hū diyen ĥarāret kesb ider. Eger idemez ise altmış altı kere “Hū” diye. Andan Őnra tilāvete veyāhūd esmāya başlaya. Ĥarāret gelmesinüñ ‘ alāmeti budur ki yā ağız kemükleri kırılır ve omuzı başları ağır, süst olur ve burun ĥarekete gelür ve ağlamak tutar. Ve eñse siñirleri yumuşar ve derlemege başlar” (86b/6-12).

2.3.2 Eserdeki iktibaslar

Çavā‘ id-i Teshīrāt ta yeri geldikçe āyet ve hadis iktibasları yapılmıştır. İktibas, “Şiir yahut düz yazı metinde bir āyet-i kerimenin veya hadis-i şerifin tamamının veya bazı kelimelerinin alıntılanmasıdır” (Saraç, 2015, s. 274). Şāirler kullanacağı āyet veya hadisi doğrudan alıntılatabildiğı gibi dolaylı yoldan da alıntılatabilir. Bazen āyet veya hadisin Türkçesi kullanılabilir.

Çavā‘ id-i Teshīrāt ‘taki iktibaslar, anlatılan konuyla ilgili olup řāiranelik için yapılan alıntılar değıldir. Eser boyunca yalnızca bir hadis iktibasına yer verilmiştir. Bu hadis tasavvufta da sıkça geçen “Sen olmasaydın, sen olmasaydın ālemleri yaratmazdım.” kutsî hadisidir:

“İsmi Muhammed diyüp ve şânında buyurmuşdur: “Levlâke levlâke lemâ ħalaktü’l-eflâk” (61b/4-5).

Metinde dört unsura deginilirken her şeyin sudan meydana geldiğini söylenince ateşin bile nasıl olup da sudan oluştuğu sorusu, Enbiya Suresi 30. âyetle cevaplandırılır. Söz konusu âyetin tamamı “İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?” (*Kurân-ı Kerim Meâli*, 2011, s. 354) şeklinde olup âyetin diri olan her şeyin sudan yaratıldığı şeklindeki kısmı alıntılanmıştır:

“Anâşır, tertîb üzerine ħurûf-ı mâ’ aşl olup ħurûf-ı hevâ fer’ olur. Ve ħurûf-ı nâr ve türâb kezalik fer’ lerdür. Mâ’ aşl olduğına delîl Cenâb-ı Bârî kelâm-ı kâdiminde buyururlar ki : ”وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ“ (63a/1-5).

İktibas yollu kullanılan bir başka âyet Meryem Suresi’nin 7. âyetidir. Bu âyetin tamamı “Ey Zekeriyâ! Haberin olsun ki biz sana Yahyâ adlı bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce onun adını kimseye vermedik.” (*Kurân-ı Kerim Meâli*, 2011, s.329) şeklinde olup *Ķavâ’id-i Teshîrât* ta “...biz sana Yahyâ adlı bir oğul müjdeliyoruz.” anlamına gelen kısmı alıntılanmıştır:

“Zekeriyâ Nebî -‘ aleyhi’s-selâm- nidâ idüp ĦaĶ Te‘âlâ ħazretlerinden bir oğul istedükde nidâ geldi kim “Virdüm saña bir oğul ki ismi Yahyâ.” Nitekim Şüre-i Meryem’de gelmişdür: ”نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى“ (66a/6-9).

Hız. Zekeriyâ’nın Allâh’a ettiği yakarışlar sonucu gizli bir sesin ona seslenmesiyle ilgili âyet de alıntılanmıştır. Bu âyet, Meryem Suresinin 3. âyeti olan “Hani o, Rabbine gizli bir sesle yalvarmıştı” (*Kurân-ı Kerim Meâli*, 2011, s. 329) âyetinden iktibastır:

“Hâzret-i Zekerıyyâ -‘aleyhi’s-selâm- tenhâ ve yalnuz ve gizlice yalvarurđı Rabbisine. Nitekim Qur’an’da gelür “نِدَاءٌ خَفِيًّا” (98a/5-6).

Tevbe Suresi’nin “Ey iman edenler! Allâh’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.” (*Kurân-ı Kerim Meâli*, 2011, s. 221) meâlindeki 119. âyeti ise şöyle iktibas edilmiştir:

“Hâk Celle ve ‘Alâ şâdıklarla oluñ diyü bu âyeti buyurur: *قَالَ اللَّهُ تَعَالَى يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ*” (89a/5-7).

Maide Suresi’nin “Ey iman edenler! Allâh’a karşı gelmekten sakının, O’na yaklaşmaya vesile arayın ve O’nun yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.” (*Kurân-ı Kerim Meâli*, 2011, s.123-124) meâlindeki 35. âyetinin ise “O’na yaklaşmaya vesile arayın.” kısmı alıntılanmıştır:

“İmdi tariķ-i müstaķim isteyenler vesilesiz olmazlar. Üzerlerine vesile taleb itmeleri vâcibdür. Nitekim Hâk subhânehu ve Te‘âlâ hâzretleri kelâm-ı kadîminde buyurur: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ*” Bu mefhüm üzerine her kişiye bir rehber lâzımdur” (89b/12-17).

Bir başka iktibas örneği Taha Suresi’nden Hz. Musa’nın duası olan âyetlerle yapılmıştır. Surenin “Rabbim! Gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimdeki tutukluğu çöz ki sözümü anlasınlar.” (*Kurân-ı Kerim Meâli*, 2011, s. 341) meâlindeki 25-26-27 ve 28. âyetleri şöyle alıntılanmıştır:

“İşbu zıkr olan âyet-i kerîme, Hâzret-i Mūsâ -‘aleyhi’s-selâm- du‘âsıdır. Fir‘avn ‘aleyhi’l-la‘ neye varduğda bu âyet mefhümü üzerine Rabbisine yalvardı. Hâk Celle ve ‘Alâ du‘âsın kabûl idüp Fir‘avn ‘aleyhi’l-la‘ neyi Nîl’e ğarķ eyledi. Ol zamândan berü her kim bu âyet-i kerîmeyi her işüñ evvelinde oğudı, murâdı hâşıl

oldu. İmdi zikr olunan âyet-i şerîf budur ki ma‘ nâsıyla taḥrîr olundu: “لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي” (90a/16-90b/5).
رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدِيرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاخْلُ عُنُقَ عَدُوِّ مَنْ

Aynı âyetlerin Türkçe tercümesi de verilir:

“Tâlib bu âyet-i kerîmenüñ ma‘ nâsın kendi diliyle tazarru‘ itmek gâyet mü’essirdür. İmdi Türkî dili ile meşğûl olanlar işbu terkîb üzerine kalbinde mefhûmı bağlayup andan okuya. Ol terkîb budur: “Ey Çalabum! Açıvir şadrumı. Ve murâdım müyesser eyleye. Ve dilümde bağluluğum çözüvir. Sözüm añlayalar” (90b/12-17).

Al-i İmran Suresi’nin 4. âyeti, Maide Suresi’nin 95. âyeti ve İbrahim Suresi’nin de 47. âyetinde geçen “Allâh, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir” (*Kurân-ı Kerim Meâli*, 2011, s. 133) meâlindeki kısım ise şöyle alıntılanmıştır:

“Ve bu on iki esmâ’-ı kâhriyyenüñ içinde ‘Azîz ismi var. Okuyan ve okunan ‘izzet bulmak gerek idi. Kâhriyye esmâsına karşımış. Sebeb nedür?” dirlerse cevâb, düşmen gitmek gerekdür. Kişi ‘izzet bulmak nitekim gelür. وَ اللَّهُ عَزِيزٌ ذُو نُنُقًا (91a/9-13).

Son olarak Tebbet Suresi’nden iktibas yapılır. Fakat *Ḳavā‘id-i Tesḫirāt*’taki Tebbet, *Kurân*’daki Tebbet’ten farklıdır. Birine zarar vermek için okunacak surenin bu amaca uygun biçimde değiştirilerek verildiği görülür. Zarar görmesi istenen kişi kimse, Ebu Leheb’in adı yerine onun adı zikredilerek sure okunmalıdır. Bu durum Ali ismi örneğiyle açıklanır:

“İmdi ol zikr olan tertîb üzerine terkîb olan Tebbet budur: Tebbet yedâ ‘Alî mā aḡnâ ‘anhu māluhu vemâ keseb. Seyaṣlâ ṭâ‘ünen ze’ş-şedâ’id muhlikehu tābi‘ atehu fî cîdihî ḥable min ḡazabillâh vallâhu ‘azîzun zu’ntikām” (99a/8-11).

Ayrıca Tebbet okumada, matlûbun kadın veya erkek oluşu, bir veyâ birden fazla kişi oluşu da hesâba katılmalıdır. İbn-i İsa, bu durumu şöyle açıklar:

“İşbu terkîb ‘Alî üzerine taḥrîr olundu. Ferd olup müzekker olmak ile “Fî cîdihî” dinildi. Eger iki için veyâḥûd iki nisâ için okursa “Fî cîdihimâ” diyeler. Eger bir ‘avret için okunursa “Fî cîdihâ” diyeler. Eger üçden ziyâde erler için okunursa “Fî cîdihim” diyeler ve eger üçden ziyâde dişiler için okunursa “Fî cîdihunne” okuna” (99a/12-18).

2.3.3 Eserde adı geçen şahsiyetler

Ḳavâ'id-i Teshîrât' ta dini-tarihi kişiliklere sıklıkla atıfta bulunulmuştur. Bunlar peygamberler, mutasavvıflar, din ve devlet büyükleridir. Eserde isimleri geçen şahsiyetler şunlardır:

2.3.3.1 Hz. İdris

Kendisine 30 sahife gönderilen bir peygamberdir. Rakamları kullanmayı, yazı yazmayı ve elbise dikmeyi ilk defa onun yaptığı söylenir. Bu yüzde kâtiplerin ve terzilerin piridir. Dünyada 360 yıl yaşadığı ve daha sonra göklere çekilerek meleklerle hoca olduğu rivâyet edilir. Yeryüzünde ilk defa tıp ve nücûm bilgisi yayan kişi olduğu da söylenir (Pala, 2010, s.227).

Ḳavâ'id-i Teshîrât ta, Hz. İdris'ten yeri geldikçe alıntılar yapılır:

“Ḳavl-i İdrîs -‘aleyhi’s-selâm- budur ki: “Atası anası ma’lûm degül kişinûñ ismûñ evvel ḥarfiyle âḥir ḥarfın alup bir ism i‘tibâr ideler. Eger terkîbe ḳâbil ḥarfler ise göreler. Müzekkerûñ ismine ḳarîb ise peder ismûñ tûtalar. Aña göre ṭabî‘ at bağlayalar” (65a/1-6).

“Ḥazret-i İdrīs Nebī -‘aleyhi’s-selām- kavli budur: “Her kavm ne kevkebūn devrinde geldi ise ol kevkebūn sâ‘ atinde bināya ibtida’ ideler” (80b/6-8).

2.3.3.2 Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya

Hz. Zekeriya, Yahudilere gönderilen peygamberlerden olup Meryem’in dayısıdır.

Çok yaşlı olmasına rağmen oğlu Hz. Yahya doğar. Kimilerine göre Hz. İsa doğunca onunla Meryem hakkında çıkarılan dedikodu sonucu öldürülür. Kimilerine göre de oğlu Hz. Yahya’yı kurtarmak için düşmanlardan kaçarken bir ağaca gizlenir.

Farkedilince de ağaçla beraber testereyle kesilir (Pala, 2010, s. 490). Hz. Yahya ise Herot’un kendi kızkardeşiyle evlenmesinin şeriata göre uygun olmadığını söyleyip karşı çıkmıştır. Kadının etkisiyle Herot, Yahya’nın başını vurdurur (Onay, 1996, s. 495). “Yahya’nın iki damarından o kadar çok kan aktı ki, üzerine attıkları toprak bir tepe kadar yığıldığı halde kan dinmedi. Toprak delinip kan ırmak gibi akmakta devam etti” (Levend, 2015, s. 126). Dîvân şâirleri her iki peygamberi, bahsedilen bu özellikleriyle beyitlerde zikretmişlerdir.

Ḳavā‘id-i Teshîrât’ta Hz. Zekeriya kıssasına Kurân’dan iki âyetle telmihte bulunulur. Birisi Hz. Zekeriya’nın Hz. Yahya ile müjdelenmesi, diğeri de Allâh’a yalvarırken kendisine gizli bir sesin seslenmesidir:

“Zekeriyyā Nebī -‘aleyhi’s-selām- nidā idüp Ḥaḳ Te‘ālā ḥazretlerinden bir oğul istedükde nidā geldi kim “Virdüm saña bir oğul ki ismi Yahyā.” Nitekim Şüre-i Meryem’de gelmişdür: *”نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى*” (66a/6-9).

“Enbiyā’ -‘aleyhümü’s-selām- ferd ferd meşgûl oldılar. Her neye meşgûl oldılarsa du‘âları daḥı yalñuz itdiler. Ḥazret-i Zekeriyyā -‘aleyhi’s-selām- tenhâ ve yalñuz ve gizlice yalvarurdu Rabbisine. Nitekim Ḳur‘ân’da gelür “*نِدَاءٌ خَفِيًّا*” (98b/3-6).

2.3.3.3 Hz. Yunus:

Ninova halkına gönderilen peygamber olup kavmi kendisine inanmayıp aldirış etmeyince şehri terk eder. Bir gemiye biner. Fakat gemi hareket edemez. Bunun, içlerindeki suçlu yüzünden olduğuna inanan gemi ahalisi kura çeker ve her seferinde Hz. Yunus çıkar. Hz. Yunus böylece denize atılır. Bir balık gelip onu yutar. Balığın karnından kırk gün tövbe ederek kurtulur. Sahile çıktığında oldukça zayıflamış haldedir. Kavmi pişman olup onu aramaya çıkar ve bulup geri getirirler (Pala, 2010, s. 482). Dîvân şâirleri onu daha çok balığın yutması dolayısıyla anar.

İbn-i İsa, esma-i hüsnanın havaslarını anlatırken Hz. Yunus'un esmalardan “Mü‘ min” ismini zikrederek kurtulduğuna değinir:

“Mü’min, dünyevî ve uhrevî hâcetler için ve teşhîre dâhıldür. Peder ve mâder ve pîrler ve pîrezenler. Hâzret-i Yûnus Nebî -‘aleyhi’s-selâm- balık karnında bu isme meşgûl olup çıkmışdur, dirler” (92b/3-7).

2.3.3.4 Hz. İsa

Dîvân edebiyatında Hz. Meryem’in ona Cebrâil vasıtasıyla gebe kalması, doğumu sırasında ve bebekliğinde görülen sıradışı olaylar, hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi, çarmıha gerileceği esnada göğe yükseltilmesi, dördüncü kat gökte olması vb. yönlerden çeşitli hayal ve sembollere konu olmuştur. Mesih lakabıyla tanınır (Pala, 2010, s. 235). Beyitlerde en çok nefesinin can-bahş oluşu ve bebekken konuşmasıyla yer alır. “İsa-nefes, İsa-dem, nutk-ı Mesiha” vb. tâbirler hep bu yönlerine işaretler. Sevgilinin dudağı ve komuşması, İsa’nın can verme mucizesi gibidir (Sefercioğlu, 2001, s. 27).

Ḳavā'id-i Teshīrāt'ta da Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesine telmihte bulunulur.

Hz. İsa, bunu Allâh'ın "Muḥyî" esmasıyla yapmaktadır. Kabrin üzerine varıp

"Muḥyî'nin izniyle kalk!" dediğinde ölü kabirden çıkarmış:

"Muḥyî, ḥasteye şihḥat ve medyûnı ḥalâş ve ḥalkı kendüye tâbî^c ider meşḡûl olan. Ḥazret-i 'İsâ peygamber -'aleyhi's-selâm- virdidür. İḥyâ-yı mevti iderdi. Her ne ḳabrûñ üzerine ki vara "Ḳum bi-iznillâhe'l Muḥyî!" diye dirilür, ḳabrinden çıkardı" (95a/4-8).

2.3.3.5 Hz. Musa ve Firavun

Edebiyatta "elindeki asayı yılan haline getirmesi, Nil nehrinden selametle geçişi, Allâh ile konuşması ve Hakk'ın yüzünü görmeyi arzulaması ile Hakk'ın Tur daḡında tecelli etmesi, yed-i beyza sebebiyle" (Sefercioḡlu, 2001, s. 27) telmihlere konu olmuştur. "Şâirlerimiz, Sina, Tur, Eymen, Kelim, yed-i beyza, Musa, tecelli, nur, şecer, asa, Firavun sözleriyle bir çok sanatlar ve mazmunlar yapmışlardır" (Onay, 1996, s. 365).

İbn-i İsa *Ḳavā'id-i Teshīrāt*'ta Hz. Musa kıssasına Hz. Musa'nın Firavun ile mücadelesi ve Firavun'un boḡulması üzerinden deginir. Hz. Musa, Firavun'un karşısına çımadan önce dua etmiş, Allâh'tan kendisine yardım etmesini dilemiştir. İbn-i İsa bu duruma şöyle deginir:

"İşbu zıkr olan âyet-i kerîme, Ḥazret-i Mūsâ -'aleyhi's-selâm- du' âsıdur.

Fir'avn 'aleyhi'l-la' neye varduḡda bu âyet mefhûmı üzerine Rabbisine yalvardı. Ḥaḡ

Celle ve 'Alâ du'âsın ḳabûl idüp Fir'avn 'aleyhi'l-la' neyi Nîl'e ḡarḡ eyledi. Ol

zamândan berü her kim bu âyet-i kerîmeyi her işüñ evvelinde oḡudu, murâdı ḥâşıl

oldı. İmdi zıkr olunan āyet-i şerīf budur ki ma‘ nāsıyla taḥrīr olundu: “لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي” (90a/16-90b/5).
” رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاخْلُقْ عُنْدَهُ مَنْ ”

2.3.3.6 Hz. Ali

Dört büyük halifenin sonuncusu olup Edebiyatımızda kahramanlığı, veliliği ve imamlık yönleriyle pekçok teşbihe konu edinilmiştir. İsmi Düldül olan atı ve çatal uçlu kılıcı Zülfıkar da beyitlerde çeşitli ilgiler kurularak zikredilir. Hemen her dîvânda görülen çâr-yâr övgüsünde Hz. Ali de anılır. Ebu’l Hasan, Ebu Türeb, Murtaza, Esedullah, el-Galip, Haydar gibi lakapları vardır. (Pala, 2010, s. 18-19). Bunların yanında saki-i Kevser, şah-ı velâyet, şah-ı Necef, imam-ı evliya, emirü’l-müminin gibi lakapları da vardır (Onay, 1996, s. 99-100). *Ḳavā‘id-i Teshīrāt*’ta Hz. Ali’nin ismi, bahsi edilen konularla ilgili ondan çeşitli alıntılar yapmak suretiyle zikredilir:

“Alī -raḍıyallāhu ‘anh- buyurur ki : “Bir kişinüñ vālidı ma‘ lüm olmaya ol kişinüñ ismüñ göreler. Ne ḥarf ġālibdür ol ḥarfleri cem‘ ideler. Eger noḳtalı ḥarf var ise ol kişi ṭabī‘atın anasından almışdır. Eger noḳta olmasa babasından almışdır” (65a/6-10).

2.3.3.7 Cafer-i Sadık

12 imamın beşincisi Muhammed Bakır’ın oğludur. Gizli, felsefî, tasavvufî, fikhî, kimyevî ve tabii ilimlere, geçmiş ve gelecekteki bilgi ve haberleri içeren cifr ilmine vâkıf olduğu kimya, tılsım, havas, hurûf gibi ilimlerde uzman olup kitaplar yazdığı ve öğrenciler yetiştirdiği söylenir. *Misbâhu’ş-Şerî‘a, Tefsîrü’l-Kurân,*

Kitâbü'l-Cefr, İhtilâcü'l-Azâ, Heyâkilü'n-Nûr, Esrârü'l-Vahy, Havâssü'l-Kurâni'l-Azîm, Kitâbü't-Tevhîd, Risâletü'l-Vesâyâ, Duâü'l-Cevşen gibi eserleri yazmıştır (Öz, 1993, s.1-3).

Cafer-i Sadık, gizli ilimlere dâir yazılan eserlerde çoğunlukla ismi zikredilen bir şahsiyet olmuştur. *Ḳavâ'id-i Teshîrât*'ta da kendisine nispet edilen çeşitli alıntılarla zikredilir:

“Meşelâ ḳavl-i Ca'fer -raḳıyallâhu 'anh- buyururlar ki: “Bir kişinüñ vâlidini bilmese ol kişinüñ ḫabî'atin ne ḫabî'atdür bilmek için ḫalk anı nice zikr iderler ise öyle yazup ḫesâb ideler” (65a/11-14).

2.3.3.8 Nemrud

“Tanrılık iddia ederek insanları kendisine tapmaya zorlayan, İbrahim peygamberi ateşe atarak yok etmek isteyen, tarihteki en meşhur zalim ve inatçı münkirlerden biri olan Nemrud, dîvân şiirinde daha çok zulüm ve cevr ü cefa vermenin bir sembolü olarak kullanılmıştır.” (Tökel, 2016, s. 309). Ayrıca bir sinek tarafından helak edilmesi de beyitlere konu yapılmıştır.

Ḳavâ'id-i Teshîrât'ta Nemrud'un farklı bir yönüne değinilir. Nemrud'un istidraçta mahir olduğu bilgisi verilir. “1. Derece derece arttırma, bir şeye yaklaştırma. 2. Allâh'ın bazı kimselere sapıklıklarını arttırmak ve sonunda şiddetle cezalandırmak için nimetler, parlak talih ve baht vermesi. 3. İmansız bir kimseden zuhur eden keramete benzer olağanüstü durum” (Ayverdi, 2010, s. 577) gibi anlamları olan istidraç, *Ḳavâ'id-i Teshîrât*'ta olağanüstü durum anlamındadır. Daha da açmak gerekirse, olağanüstü bir durumu peygamberler gösterirse mucize, veliler gösterirse keramet, Müslüman olmayan biri gösterirse istidraç adını alır. Nemrud, bir

mümin olmadığı için gösterdiği olağanüstülük de istidracaya girer. İbn-i İsa'nın belirttiğine göre Nemrud'un insanların resimlerine bakmak yoluyla onlara zarar vermek gibi bir gücü vardır:

“Vefke nazar, istidrâcdur. Nemrūd -‘aleyhi'l-la‘net- gâyet murtâz idi. Bir pâdişâhdan incine anuñ şüretin taşvîr itdürürdi. Ve getürüp önünde kırdı ve dâ'im ol şürete nazar iderdi. Nemrūd, bunda nazar iderken anda ol pâdişâh helâk olurdu veyâhüd bilürdü Nemrūd'uñ teveccühin haber gönderüp muñ' olurdu” (111a/1-7).

2.3.3.9 Hasan Basrî

728 yılında ölen, tâbiînin meşhurlarından âlim ve zâhid bir kimsedir. İyi bir hatip ve vaizdir. Pek çok sahabeden hadis rivâyet etmiştir. İlmî bir züht anlayışına sahiptir (Uludağ, 1997, s. 292-292).

Ḳavâ'id-i Teshîrâf ta Hasan Basrî, sadece esma-i hüsnadan “Reşîd” ismi dolayısıyla zikredilir:

“Reşîd, bu, ism-i â' zamdur diyü Ḥasan Başrî -kuddise sırruhū- vird idinmişdür” (97a/10-11).

2.3.3.10 Zünnûn-ı Mısırî

772 yılında Mısır'ın İhmîm (Ahmîm) şehrinde doğmuş, 859 veya 862'de Mısır'ın Cîze şehrinde ölmüştür. Asıl adı Sevbân olup ilk dönem mutasavvıflarındadır. Suriye'ye, Mekke'ye ve Yemen'e seyahat etti. Hiyeroglif yazısını okuyabildiği, tıp, kimya/simya ve havas alanlarıyla iştiğal ettiği söylenmiş ve bu konularla ilgili bazı eserler ona nisbet edilmiştir (Tosun, 2013, s.575-576).

Ḳavā'id-i Teshīrāt'ta Zünnun-ı Mısrî'yle ilgili bir hikâye aktarılır. Bu hikâyeye göre Zünnûn, Gürcistan'a gitmiştir. Mezarı da ordadır. Fakat kaynaklarda Zünnûn'un Mısır'da öldüğü belirtilir. Zünnûn'a dâir anlatılan hikâye şöyle olup Hz. Ömer'e de deginilir:

“Zü'n-nûn-ı Mısrî ehibbâsıyla sa' d-gün olup toquz biñ miqdâra qavm ü kabilesiyle Gürcistân'a gelüp qarâr itmişdür. Gürcistân, Hazret-i ' Ömer radıyallâhu ' anhdan Zü'n-nûn'a gelince Müselmân idi. Pâdişâhları fevt oldu. Evlâd-ı zükûrî qalmayup bir kıızı qalup atası yerine pâdişâh olup nice zamân saltanat itdükden soñra bir kâfir pâdişâhlığın elinden aldı. Müslümânları harâca kesmeyüp qatlı eyledi. Kâfir olanları qurtuldu. Uğrın dînlerin şaklayup yılda bir kere Zü'n-nûn'uñ qabri üzerine cem' olup bayram iderlerdi. Aralarında ehl-i ' ilm qalmadı. Birqaç qarn geçdi. Gizli tutulan dîn gitdi. Küfr içinde qaldılar. Hâlâ Zü'n-nûn-ı Mısrî'nüñ mezâr-ı şerîfleri Gürcistân'da durur. Varanlar gördiler. Su 'âl idenlere haber verdiler” (67a/11-67b/6).

2.3.3.11 Muhyiddin İbn-i Arabî

1165-1240 tarihleri arasında yaşamış mutasavvıf ve müelliftir. Endülüs'ün Mürsiye şehrinde doğmuştur. Onun tasavvufta otorite oluşu, kendisine verilen “Şeyhü'l-Ekber”, dinî ilimlerde müceddid oluşu da “Muhyiddin” lakaplarıyla ifâde edilir. Bugün için İbnü'l-Arabî'nin yaklaşık 245 eseri günümüze ulaşmıştır. (Kılıç, 1999, s. 493). *Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, *Fusûsü'l-Hikem*, *el-Cem' ve't-Tafsîl*, *et-Tedbirâtü'l-İlâhiyye*, *Kitâbü'l-Kutb*, *Dürretü'l-Fâhire*, *Ruhu'l-Kuds*, *Tercümânü'l-Eşvâq*, *Mevâkibü'n-Nücûm* eserleri arasında en tanınmışlarıdır. İbn-i Arabî, İslam felsefesinde önemli bir otorite kabul edilir. *Ḳavā'id-i Teshīrāt*'ta İbn-i Arabî, “Muhyiddin Endülüsî” adıyla zikredilir. Ayrıca metinde Ahmed Vifak/Vefak isimli

birisi daha geçmektedir. Kim olduğu konusunda kaynaklarda bir bilgi mevcut değildir. Onun da gizli ilimlerle ilgilenen bir kişi olduğu tahmin edilebilir. Aşağıda Cafer-i Sadık, Hazret-i Ali, İbn-i Arabî ve Ahmed Vefak bir arada anılır:

“Ca‘ fer-i Şâdık ve Şeyh Muhye’d-dîn Endülüsî ve Aḥmed Vefākî -ḳuddise esrârehum- dimişlerdür: “Allâh diyenler yâ Allâh diyeler. Yâ-yı nidâ ile lâzımdur ‘ibâdet için.” diyü ittifâk itmişler” (86a/4-7).

“Ḳavl-i Ca‘ fer ve ‘ Alî ve Muhye’d-dîn Endülüsî ve Aḥmed Vifâḳ -raḥimehumu’llâhi Te‘ âlâ budur- ki: “Ṭâlib ḳahr için veyâḥûd luḳf için bir sâ‘ at ihtiyâr idüp ol sâ‘ atde ibtidâ ide. Andan şoñra vaḳt giçerse geçsün. Bir günde isimleri ḥesâb ide ve esmâ iḥrâc ide, cā’izdür. “Hemân i‘ tibâr ibtidâyadur, intihâya degül.” dirler” (104a/19-104b/5).

2.3.3.12 Hacı Bayram-ı Veli

Bayramilik tarikatının kurucusudur. Doğum tarihi bilinmemektedir. 1430’da ölmüştür. Anlaşılır bir dille yazdığı ve hece ölçüsünü kullandığı vahdet konulu dört şiiri haricinde günümüze gelen başka bir eseri bilinmemektedir (Azamat, 1996, s. 442-447).

Ḳavâ‘id-i Teshîrâf ta “Ḥacı Bayram Sultân” adıyla geçer:

“Muḳtedir, her işde her sözde ḳavî ḳılır ve ğâlib eyler. Ḥacı Bayram Sultân -ḳuddise sırruhû- “Yâ Muḳtedir yâ Ḥayy yâ Ḳayyûm” dir, idi” (95b/4-6).

2.3.3.13 Kanuni Sultan Süleyman ve İbrahim Paşa

Kanuni, Osmanlı Devleti’nin 16. yüzyıldaki padişahlarından olup devletin en güçlü dönemini yaşadığı hükümdarıdır. İbrahim Paşa ise onun musahibi, damadı ve

veziridir. Kanuni'nin gözündeki itibarı dolayısıyla “Makbul İbrahim Paşa” da denilmiştir. Fakat Kanuni tarafından idam edildikten sonra “Maktul İbrahim Paşa” olarak anılmıştır.

Ḳavā'id-i Teşhîrât'ta İbrahim Paşa, bir yerde Kanuni ile beraber zikredilir.

“Cāmî” esmasına meşğul olan İbrahim Paşa, bu sayede makam ve mevki kazanmıştır:

“Cāmî^c, teşhîr-i ekberdür. Sultân Süleymân Hân ğāzî -^c aleyhi'r-raḥmete'l-Bārî- devrinde İbrāhîm nām içerde bir oğlan meşğul oldu. Oṭabaşı oldu. Tırdığı yerde ağa oldu. Mîr oldu, beglerbegi oldu. Vezîr-i a^c zām oldu. Ğurūra düşüp soñra baş yedi” (96a/9-12).

2.3.3.14 Ahmet Paşa

Kanuni dönemi devlet adamlarından Kara Ahmet Paşa'dır. Vezir-i azamlık da yapmıştır. *Ḳavā'id-i Teşhîrât*'ta bir yerde adı zikredilir. Burdan İbn-i İsa ile tanıştıkları anlaşılmaktadır:

“Şeyḫ İbn-i İ^c sâ dir ki: “Vüzerādan bir Aḫmed isimlü āšnāmız var. Ağa olduğda Aḫmed Ağa terkîbiyle ṭabî^c at yoḫladum. Murādum üzre buldum. Paşa oldu. Aḫmed Paşa terkîbi ḫarfleriyle yoḫladum. Nice buldum ise ol ṭabî^c atı baĝladum. Paşalık ṭabî^c atdan çıḫdı. Vezîr-i a^c zām oldu. Terkîbiyle Aḫmed'i yine yoḫladum. Nice buldum ise döndi ol ṭabî^c atı baĝladı. Andan vālidini ismiyle yoḫladum. Bu tertîb üzerine ^c amel eyledüm. Mücerrebdür. Tecrübe ideler. Emekleri zāyi^c olmaya inşā 'allāhu Te^c ālā” (65a/18-65b/8).

2.3.3.15 Şeyh İsa

İbn-i İsa'nın babasıdır. "Mecdüddin İsa" olarak da tanınır. *Ḳavā'id-i Teshīrāt*'ta onunla ilgili şöyle bir anekdot aktarılır:

"...Bu hāli görüp benüm pīrüm didi 'azīzüm Şarūhān Akḫiṣārında hānḳāha gelüp İbn-i 'İsā'ya didi ki: "Ḳanı senüñ pīrūñ Şeyḫ Mecde'd-dīn ki ana Şeyḫ 'İsā dirler -ḳaddesallāhu Te'ālā sırrehū'l-'azīz-?" İbn-i 'İsā ol kişiye didi ki:

"Murāduñ nedür?" Ol kişi didi kim "Benüm murādum bir nesne murād idindüm.

Niçe sene geçdi. Rāst gelmedi. Nedendür? Anı su'āl itmek isterüm." diyicek İbn-i

'İsā ol kişi[yi] pīri ve pederi Şeyḫ 'İsā -ḳuddise sırruhū- ḫāzretlerine iletdi. Bu

hālinden ḫaber virdi. Ḫāzret-i Şeyḫ -ḳuddise sırruhū- ol kişiye didi ki: "Ol 'adūnuñ

daḫı 'ömri var imiş. 'Ömri āḫir olunca mā'niler düşüp te'ḫīre sebep olmuş. 'Ömrüñ

anuñ 'ömrinden artuḳ, mevtine irdüñ. Elüñden helāk olması muḳadder imiş. Taḳdīr

yirin buldı. Sen şanma ki bir kişi 'ömr āḫir olmadın senüñ yazmañ ve oḳumañ ile

helāk ola. Muḳadder olmayan nesne ne taḫrīr olur ve ne iḫrāc olunur ve ne şuḡl olur.

Anuñçün mevāni' ile bunca seneden şoñra murāduñ ḫāşıl oldı" (84a/13-84b/12).

2.4 Telif-tasnif meselesi bağlamında *Ḳavā'id-i Teshīrāt*

Dīvān edebiyatı sanatçıları, eser üretmede farklı yollara başvurmuşlardır. Bir metnin,

yazarın yalnızca kendi yeteneğinin ürünü olması, daha önce yazılmış metinlere

dayanılarak yazılması ya da her ikisinin de kullanıldığı üretim şekilleri mevcuttur.

Bu bağlamda dīvān edebiyatının önemli kaynakları olan tezkirelerde, türlü terimler

zikredilir. Tettebbu, tercüme, nazire, cevap, şerh, telif, tasnif gibi eser üretme

yöntemleri, bir metnin ortaya konma sürecinde başvurulan yol veya yollardır.¹² İbn-i İsa, *Ḳavā'id-i Teshīrāt*'ta telif ve tasnife değinmektedir. Fakat her ikisi de aynı eser için zikredildiğinden söz konusu terimlere daha fazla eğilmek gerekmektedir.

Ḳavā'id-i Teshīrāt'ta yeri geldikçe telif yeri geldikçe de tasnif terimiyle ilgili olan “musannif” terimi zikredilir.

Sözlüklerde telif kelimesi “1. Bir araya getirme, uyum içinde birleştirme. 2. Bir bütün halinde düzenleme. 3. Bir eser yazma veya düzenleme.” (Redhouse, 2011, s. 480); “1. Uzlaştırma 2. Kitap yazma” (*Türkçe Sözlük*, 2010, s. 1944); “1. Uzlaştırma, uyuşmalarını sağlama 2. Eser yazma, toplayıp kâleme alma 3. Yazılmış eser” (Ayverdi, 2010, s. 1229) gibi anlamlarla verilmektedir.

Fakat eser yazma söz konusu olduğunda telif ile tam olarak nasıl bir metin üretim süreci kastedildiği belirsizdir. Yine de bununla ilgili olarak kaynaklarda bazı ipuçları verilmektedir. Örneğin Şemsettin Sami'ye göre “Telif ile tahrîr arasında fark şudur ki: Telif karîhadan yazılmayıp cem' ve telifik ve tertib olunan ve tahrîr ise karîhadan yazılan kitap hakkında müsta'meldir” (Şemsettin Sami, 2001, s. 374). Buna göre tahrirde kişinin kendi yeteneği ve özgünlüğü, telifte başka eserlerden yapılan toplama söz konusudur.

Tahirü'l Mevlevî'nin görüşü de telifin bir toplama olduğu düşüncesini akla getirir: “Müellifin, bahisleri birbirine ısındırmak suretiyle kitabına derc etmesi ve eserinde birçok mâlûmat vermesi, kitab yazmaya telif denilmesine sebep olsa gerektir” (Tahirü'l Mevlevî, 1994, s. 156). Bu durumda telifte orijinallik/özgünlük söz konusu değildir. Bununla ilgili olarak “geleneğe göre telif, çoğunlukla yabancı

---

¹² Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Aişe Handan Konar, *On Altıncı Yüzyıl Osmanlı Şâir Tezkireleri Bağlamında Eser Üretme Yöntemleri: Terminoloji Çözümlemesi*, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018, İstanbul.

sayılabilecek kaynak ya da kaynaklara dayanan, kısmen terceme olabilen, kısmen yazarın katkılarıyla üretilen bir eser iken, günümüz anlayışında orijinal, yazarın tümüyle kendi ürettiği kabul edilen eserdir.” (Paker, 2014, 38) diyen Saliha Paker, telifte dâir algı farkını belirtir.

Telifin beraber kullanıldığı ifâdelerden birisi de tasniftir. Özellikle tezkirelerde her iki terim çoğunlukla birbirinin yerini alacak şekilde kullanılır. İki terim arasındaki bu geçişgenlik dolayısıyla aralarında kesin ayrımlara gitmek güçleşmektedir.

Tasnif için sözlüklerde “1. Sınıflara, çeşitlere ayırma. 2. Sınıflar, çeşitler halinde toplama. 3. Düzme, derleme.” (Redhouse, 2011, s. 554); “1. Sınıflara ayırma, sınıflandırma, sıralama, 2. Kitap tertip etme, kitap yazma 3. Bir musiki parçası meydana getirme, besteleme” (Ayverdi, 2010, s.1207); “bölümleme, sınıflama” (*Türkçe Sözlük*, 2009, s. 1913) gibi anlamlar verilmektedir. Şemsettin Sami de tasnif kelimesi için “1. Sınıf sınıf etme, sınıflara ve takımlara ayırma, sıralama 2. Kitap cem‘ ve tertib etme, telif (Şemsettin Sami, 2001, s. 411) şeklinde benzer anlamlar verir fakat şunu da belirtir: “Tahrîr, sırf karîhadan yazılan; tasnîf, fen kitapları gibi cem‘ ve tertib olunan ve telif ise ikisi arasında olan kitaplar hakkında müstaemeldür. (Şemsettin Sami, 2001, 411). Şemsettin Sami’nin dikkatlere sunduğu nokta, eser yazmanın tahrirde kişisel yetenekle, tasnifte başka kaynakları kullanmayla ve telifte ise hem kişisel yetenek hem de önceki kaynakları kullanmayla ilgili olduğudur.

Ḳavā‘ id-i Teshîrâ’ ta her iki terim de karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, “İbn-i İsa, eserini yazarken nasıl bir yol izlemiştir; eser telif midir yoksa tasnif midir?” yollu soruları akla getirir. Bunları, terimlere yüklenen anlam ve işlevler üzerinden cevaplamaya çalışalım.

Telif teriminin tanımlarında başka kaynaklardan faydalanma, onları bir eserde toplama, konuları birbirine ısındırma ve bir araya toplama, yazarın kendisinden bir şeyler katması gibi hususlara değinilmişti. *Ḳavā'id-i Teshīrāt* üzerinden bu hususları düşündüğümüzde, eserin yazım sürecinde İbn-i İsa'nın herhangi bir kaynak eser kullandığına dâir bir bilgi bizzat metinde geçmemektedir. Fakat gelenekte yer alan metinlere baktığımızda konuyla ilgili bir fikir yürütmek mümkündür.

16. yüzyıla gelinceye kadar havas ve vefke dâir önemli eserler kâleme alınmıştır. Özellikle ulûm-ı garibe deyince İbn-i Arabî ve Ahmed el-Bûnî iki önemli otoriteydi. İbn-i-Arabî'nin *Cefrû'l-İmam Ali b. Ebu Talib, Dürrü'l-Munazzam, İkdü'l-Manzûm fî Havassî'l-Hurûf*; Ahmed el-Bûnî'nin *Şemsü'l-Maârifî'l-Kübrâ, Esrârü'l-Hurûf ve'l-Kelimât, Le'âifü'l-İşârât fî Esrâri'l-Hurûfi'l-Ulviyyât*; Seyyid Hüseyinî'nin *Kenzü'l Havas* gibi eserleri havas ve vefk deyince en bilinen kaynaklardı. Bunların dışında Cafer-i Sadık'ın *Kitabü'l-Cefr*, Zünnûn-ı Mısrî'nin *Risâle fî Havâssi'l-İksîr*, Sühreverdî'nin *Havâss-ı Esmâ-i Hüsnâ ve Havâssü'l-Hurûf*, Gazzâlî'nin *Havâssü'l-Kur'ân*, Râzî, *Kitâbü'l-Havâs*, İbn-i Vahşiyye *Filâhati'l-Kebîr, es-Sihri'l-Kebîr, Kitâbü Esrâri'l-Kevâkib, Risâlet-i Esrâri Utarid, Kitâbü's-Sümûm ve Kitâbü'l-Esmâ* gibi pek çok eser daha, havas ve vefke dâir kaynaklardı.

İyi bir medrese eğitime sahip ve kaynakların ittifakla belirttiği gibi gizli ilimlerde mâhir kabul edilen İbn-i İsa'nın bunlardan habersiz olması oldukça uzak bir ihtimaldir. Bu yüzden ki *Ḳavā'id-i Teshīrāt*'ı yazarken de bu kaynakları veya başka kaynakları kullandığı, metinlere bakıldığında anlaşılabilir. Fakat kaynakları ne oranda kullandığını belirlemek zordur. Zira *Ḳavā'id-i Teshīrāt*, pek çok farklı konuyu bir araya getirdiğinden literatür bilgisinin iyi olmasını gerektirmektedir. Yine de örnek vermek gerekirse, Ahmed el-Bûnî'nin harfleri dörde

ayırıldığını görüyoruz: Ateş grubu harfleri (nārī): elif, he, tı, mīm, fe, şın, zel; su grubu harfleri (mā'ī): be, vāv, ye, nūn, şad, te, đat; hava grubu harfleri (hevāyī): cim, ze, kef, sin, kāf, şe, zı; toprak grubu harfleri (türābī): dāl, hı, lām, ' ayn, re, hā, ğayn (Alpay, 1979, s. 38). İbn-i Arabî'de bu ayırım şu şekildedir: Ateş grubu harfleri (nārī): elif, he, tı, mīm, fe, şın, zel; hava grubu harfleri (hevāyī): be, vāv, ye, nūn, şad, te, đat; su grubu harfleri (mā'ī): cim, ze, kef, sin, kāf, şe, zı; toprak grubu harfleri (türābī): dāl, hı, lām, ' ayn, re, hā, ğayn (Demirli, 2007, s.139-140).

İbn-i İsa'nın bu sınıflandırmalardan İbn-i Arabî'ninkini benimsediğini görüyoruz:

“Kısm-ı evvel hurūf-ı nārīdür ki bunlardır: elif, he, tı, mīm, fe, şın, zel.

Tabi' atda hārdurlar. Kısm-ı şānī hurūf-ı hevāyīdür ki bunlardır: be, vāv, ye, nūn, şad, te, đat. Tabi' atda bāriddürler. Kısm-ı şāliş hurūf-ı mā'īdür ki bunlardır: cim, ze, kef, sin, kāf, şe, zı. Tabi' atda rātibdurlar. Kısm-ı rābi' hurūf-ı türābīdür ki bunlardır: dāl, hı, lām, ' ayn, rā, hā, ğayn. Tabi' atda yābisdürler” (62a/13-62b/1).

Yine örneğin İbn-i Arabî, “*Saatlerin Hazinesi*”¹³ isimli eserinde her gezegenin eşref saatleri üzerinde detaylıca durur. *Kavāid-i Teshīrāt*'ın astroloji ile ilgili kısımlarında dile getirilenler, söz konusu eserin içeriğiyle oldukça benzerdir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Fakat böylesi karşılaştırmalı bir çalışma ayrı bir araştırma konusu olduğundan çalışmamızın amacını aşmaktadır. Burada değinmekle yetiniyoruz.

İbn-i İsa'nın eserini yazarken önceki kaynaklardan yararalanıp onları bir eserde kullanması, telif ile yakından ilişkili görünmektedir. Eserde çeşitli ilimlere ait

¹³ Muhyiddin İbn-i Arabî, *Saatlerin Hazinesi* (Çev: Selahattin Alpay), 1973.

bilgilerin bir arada, havas ve vefkte kullanılması amacına uygun bir şekilde verildiği de gözden kaçmamalıdır. Yazar, farklı alanlara ait okumaları neticesinde elde ettiklerini birbirine uyumlu hale getirmiş yani ısındırmış ve bir eserde toplamıştır.

Eser boyunca verilen bilgilerin hepsinin, İbn-i İsa'nın kendisine ait olmadığı yukarıdaki örneklerle de sabittir. Buna ek olarak İbn-i İsa'nın metin boyunca Hz. İdris, Hz. Ali, Cafer-i Sadık, İbn-i Arabî, Ahmed Vefak, Şeyh İsa gibi kimselerden alıntılar yaparak eserini yazarken bir anlamda yararlandığı kaynakları belirtmiştir. Yer yer İbn-i İsa'nın konuyla ilgili kendi aktarımlarına da tanık oluruz.

Eserin “Şeyh İbn-i İsa mücerrebâtın beyân ider.” (112a/2) başlığını taşıyan on beşinci bölümü isminden de anlaşıldığı üzere İbn-i İsa'nın havas ve vefk uygulamalarıyla ilgili tecrübelerine ayrılmıştır. Bunun haricinde metin boyunca, anlatılan hususlarla ilgili İbn-i İsa'nın kendi görüşlerine de yer verilir. Bu noktada telif sürecine yazarın kendisinden bir şeyler katma boyutu da dahil olmaktadır. İbn-i İsa'nın kendisine ait bazı aktarımlar şöyledir:

“Zuhal sâ' atinde toğan a' dâ' üzerine dâ'im gâlib ola. Şeyh İbn-i İsa dir ki: “Dâ'im gâlib olamaz. Zuhal naşdür. Gâhî bu sâ' atde toğan oğlana nuhûset gelmek vardır. Zirâ ' âlemde gamsız baş olmaz ve düşmensiz kişi dünyâya gelmez. Her kişünün hâline ve mâlına ve ' ilmine ve kemâline göre bir ' adûsı vardır. Hâlî kimesne yokdur” (81a/15-81b/1).

“Şeyh İbn-i İsa dir ki: “Bir miqdâr fark itse olur sâ' at i' tibâriyla. Ziyâde tatlu ve şavuk olmak lâzım degül. Her yerün şuyı türâbına göre tatlu ve şavuk olur. Şu ne maqûle türâbdan ve taşdan çıkarsa bürüdeti ve lezzeti aña göre olur. Nihâyet elemsiz kazıla ve âsânlıkla haşâsız binâ oluna” (81b/4-9).

“Şeyh İbn-i İsa edeb ri' âyet idüp dir ki: “Kahr için En'âm okuyan du'âsında

“İlahî, falân kuluñ baña helâk idivir.” dimeyeler. Belki “İlahî, falân kuluñ beni incitdi. Anuñ şerrinden saña şıgınurum. Beni anuñ alinden kırtar." diye, kırtarur seni” (100a/15-19).

Bunlar gösteriyor ki İbn-i İsa, eserinin yazım süreci boyunca hem daha önce yazılan kaynaklardan yararlanmış hem de kendisinden bir şeyler katmıştır. Böylece eser, telifle eklemlenen bir hüviyet kazanmaktadır. İbn-i İsa'nın kendisi de eseri için “telif” tâbirini kullanmıştır. Örneğin yazar, eserin hemen girişinde onu on beş bölüm halinde telif ettiğini belirtir:

“Ve ba' de-mâ târiḫ-i hicret-i Nebevî toḫuz yüz altmış yedi senesi Muḫarremine dâḫil olduḫda Şeyḫ İbn-i 'İsâ Aḫḫişârî mücerrebâtında on beş faşl üzerine bu kitâb te'lif idüp nâmını *Ḳavâ'id-i Teshîrât* koyup mefhûmıyla 'amel idenlerden ḫayr du'â ricâ ider” (61b/7-11).

Aşağıda ise İbn-i İsa, pîrden icâzet aldıktan sonra eserini telif ettiğini söyler:

“Şeyḫ İbn-i 'İsâ -ḫaddesallâhu Te'âlâ sırruhû- ḫazretleri ki Aḫḫişârî'dür, dir ki: “Pîrden mücâz olduḫdan şoñra işbu kitâbı te'lif idince kırık bir sene 'ömr geçürdüm. Her sene içinde ḫâlibler geldiler, mücâz olup vird aldılar...”(114b/6-10)

Eserin sonunda telifle ilgili olan “mü'ellefât” tâbiri kullanılır. “Mü'ellefât”, “yazılmış, telif edilmiş eserler, kitaplar” (Ayverdi, 2010, s. 869) anlamına gelmektedir. Söz konusu kısımda yazar, hem *Ḳavâ'id-i Teshîrât* ı hem de diğer eserleri için “mü'ellefât” demektedir (Bkz. 115a-115b).

Eserde “telif” tâbirinin yanında “tasnif” tâbirine de yer verilir. Metin boyunca “tasnif” tâbiri değil, onunla ilgili olan “muşannif” tâbiri zikredilir. Sözlüklerde “muşannif” için “1. Sınıflandıran. 2. Edebi bir eserin yazarı.” (Redhouse, 2011, s.

1881); “1. Bölüm bölüm ayıran, sınıflandıran, tasnif eden 2. Kitap telif eden kimse, yazar, müellif” (Ayverdi, 2010, s. 854); “1. Sınıflandıran. 2. Kitap yazan, yazar” (Türkçe Sözlük, 2009, s. 1422) gibi anlamlar verilmektedir. Söz konusu tâbir, metnin değişik yerlerinde özellikle sonlara doğru telif tâbirinden daha fazla zikredilir:

“Su ’âl idüp dirlerse muşannif yedinci gökde olan Zuhal’den ibtidâ itdi.

Evvelki gökde olan Kamer’den ibtidâ itse olmaz mı idi?” (72b/5-7).

“Muşannif dir ki: “Fâtiha teşhîrin iden meşgûl olurken gamgîn olur ve ziyâni olmuş gibi hayret başar. Nuṭṭa kâdir olmaz. Meşgûl, bu hâli görüp Nûr ismine meşgûl ola. Fi’l-hâl kesâfeti leṭâfete tebdîl ola bi-iznillâhi Te’âlâ” (112a/8-12).

“Muşannif dir ki: “Her tâlib ki geldi, esmâ virdine icâzet aldı. Ba’z gelmedi, ber-murâd olmadım diyü ‘ arz-ı hâl itdi. Ve ba’zı ber-murâd olmuş. Bir gayrı murâd için yine geldi...” (112a/13-15).

“Muşannif dir ki: “Fî zamânina ḳahra ve luṭfa müte’allık te’sîrât tâlibûn i’ tikâdına ve teslîmine göredür. Zîrâ şimdi ehl-i hâl, az ḳaldı ki ḳalbe düşmeden murâd ne ise işlene” (114a/9-12).

Eser boyunca kullanılan musannif tâbirinin İbn-İsa’yı mı yoksa bir başka kişiyi mi belirtmek için kullanıldığı hususu, karışık bir görünüm arz eder. Yer yer bu tâbirin İbn-i İsa’yı kastetmek için kullanıldığı görülür. Örneğin kitabın İbn-i İsa’ya ait olduğu ve onun “mücerrebâtından on beş fasıl üzerine” telif edildiği daha eserin girişinde belirtilmişti (Bkz. 61b). Eserin sonunda da musannifin onu bitirdiği ve yaşadıklarından bir miktar daha açıklarsa “keşf-i esrâr” etmiş olacağı ve eser yazıldığında onu yazanın altmış beş yaşında olduğu belirtilir. Burdan da anlaşılıyor ki musannif tâbiyle İbn-i İsa kast edilmektedir:

“Muşannif kitābın āhīr itdi. Eger mücerrebātından bir miqdār daḥı beyān ider ise keşf-i esrār itmiş olur. Kitāb tāriḥinden şoñra zuhūr iden ‘azīzlere hiç ihtiyāc olmamaḫ lāzım gelür. Münāsib degül. İşbu Kavā‘ id-i Teshīrāt’ı taḥrīr itdükde ‘ömri altmış beşine irmişdi” (115a/10-14).

Aşağıdaki alıntıda geçen “mezḫūr muşannif” tâbirinin ise İbn-i İsa’yı kast ettiği açıktır:

“Eger tālib mücāz olmaḡa kendüye yakın yerlerde şāhib-i kemāl, ‘ārif-i billāh kimesne bulmaz ise ol vaḫt zārūret düşer. N’eylesün? “Şāhib-i kitāb Şeyḫ İbn-i ‘İsā’dan mücāz oldum.” diye. Mezḫūr muşannif böyle zārūretten “Kitābumdan esmā ve tilāvet için āyāt iḥrāc idenler benden mücāz olsunlar ḡayra muḫtāc olmasunlar.” diyü icāzet ḫomışdur” (101b/3-10).

Bunların yanında eserin yazımında ikinci bir kişinin varlığından söz etmeyi mümkün kılan hususlar da mevcuttur. Eser boyunca İbn-i İsa’nın birincil kişili anlatıma başvurmadığını görürüz. Âdeta eserden bağımsız bir kişiymiş gibi söz edilir. Yazarın eserinde, kendisinden yaptığı alıntıları üçüncü kişi ağzından vermesi ilginç gelmektedir. Eser boyunca İbn-i İsa’dan yapılan alıntılar, “İbn-i İsa der ki...”, “İbn-i İsa buyurur...”, şeklinde nakledilir:

“İbn-i ‘İsā buyurur: “Tertīb-i ḫahriyye budur ki Zuḫāl sâ‘ atinde a‘ dāya nuḫūset düşürüp andan şoñra Mirrīḫ sâ‘ atinde ḫahriyye oḡumaḫ āsān olur” (76a/5-7).

“Şeyḫ İbn-i ‘İsā dir ki: “On bir kere cehr ile hū diyen ḫarāret kesb ider. Eger idemez ise altmış altı kere “Hū” diye. Andan şoñra tilāvete veyāḫūd esmāya başlaya” (86b/6-9).

“Şeyh İbn-i ‘İsâ bu maḥalde rūşen beyân idüp dir ki: “Tâlib, maṭlûbın teşhîr itmek dilese evvelâ lâzım olan mübârek sâ‘ atdür. Penc-şenbe ihtiyâr ide. Şabâh açla kendü ismiyle maṭlûb ismin ḥesâb ide. Ğâlib ise ‘adedince esmâ ihrâc ide. Bu tertîb üzerine vefk idince ol sâ‘ at (16)çıķarsa ol gün te’ḥîr ide. İrtesi cum‘ a günü beyne’ş-şalâteyn olduķda yâḥûd şenbe kuşluğında vefk ide...” (104a/10-18).

İbn-i İsa’nın yalnızca görüşleri değıl yaptıkları ve yaşadıkları da üçüncü bir kişininmiş gibi aktarılır:

“Egerçi Şeyh İbn-i ‘İsâ ḳahriyye tertîbin kitâbında zıkr itdi. İtmeyüp gişse olurdu. Velî lâzım gelür maḥaller vardur. Zâlimüñ zulmın ḥaddinden tecâvüz itdüğü gerekdür. İmdi bu maḥale nazâr idenler az nesne ile ḳahriyye ḳaşd itmeyeler. Bir miķdâr şabr ideler. Göreler hiç çäre olmazsa şerâ’iṭ üzerine meşğûl olalar.” (76b/13-77a/1).

“...Bu ḥâli görüp benüm pîrüm didi ‘azîzüm Şarūḥân Akḫişârında hânḳâha gelüp İbn-i ‘İsâ’ya didi ki: “Ḳanı senüñ pîrüñ Şeyḫ Mecde’d-dîn ki ana Şeyḫ ‘İsâ dirler -ḳaddesallâhu Te‘âlâ sırruhu’l-‘azîz-” İbn-i ‘İsâ ol kişiye didi ki: “Murâduñ nedür?” Ol kişi didi kim: “Benüm murâdum bir nesne murâd idindüm. Niçe sene geçdi. Râst gelmedi. Nedendür? Anı su’âl itmek isterüm.” diyicek İbn-i ‘İsâ ol kişi[yi] pîri ve pederi Şeyḫ ‘İsâ -ḳuddise sırruhū- ḥazretlerine iletdi...”(84a/13-84b/2).

“Şeyh İbn-i ‘İsâ cevânlık ‘âleminde bir murâd için kırık gün bir ḥalvet köşesinde dört günde bir on dâne bâdem içi yimek ile şuğl idüp kırık altı esmâ ‘âlemine çıkarup ve niçe merâtib ḳaṭ‘ idüp kesâfetlerden leṭâfete döndürüp tamâm murâdın ḥaşıl idemedi. Âḫir tariķ-i Bayrâmî’den Şeyḫ ‘İsâ -ḳaddesallâhu Te‘âlâ

sırrehü'l-^ç azîz-^ç hazretlerinden mücâz olup yedi gün meşgûl oldu. Kıırk günde taşşîl olmayan murâdın yedi gece içinde taşşîl itdi” (89a/14-89b/4).

Metinde, İbn-i İsa'nın eserlerine değinilirken yine birincil kişili anlatım görülmez. Başka birisi bizlere onun eserleri hakkında bilgi verir gibi bir üslup kullanılmaktadır:

“İbn-i İsa işbu kitâbı on beş faşl üzerine mufaşşal beyân eyledi t̄aliblere āsan olsun ve emekleri z̄āyi^ç olmasun diyü” (63b/3-5).

“Aḥmed'ün ve Ca^ç fer'ün ve ^ç Alī'nün aḳvāli z̄ikr olan tertīb üzerine ider ki İbn-i İsa, Ḳavā^ç id-i Teshīrātında taḥrīr itmişdür” (103a/11-13).

“Tāzeliği zamānında teshīrāta mütē^ç allık bir kitāb dimişdür ki ismi anuñ Füşül-ı ^ç Aşere'dür. Ve bir Füşül-ı Seb^ç a'sı ve bir Füşül-ı Sitte'si vardur. Ve bir Feraḥ-nāme'si vardur. Ve bir manzūm esmā şerḫi dimişdür. Bular cümle, Ḳavā^ç id-i Teshīrāt semtindedür. Ma^ç rifete mütē^ç allık hemān bir manzūm Dil-güşā'sı vardur. T̄alibler işbu Ḳavā^ç id ile ḵanā^ç at itmezler ise z̄ikr olan mü'ellefāt, bi'l-cümle Şārūḥān Aḳḫiṣārında Şeyḫ İsa -ḵaddesallāhu Te^ç ālā sırruhū- ḥānḵāhında bulunur” (115a/16-115b/5).

Bütün bunlardan hareketle İbn-i İsa'nın musannif tâbirini kendisi için de kullandığı görülse de musannif olarak zikredilen kişinin İbn-i İsa'dan ayrı bir kişi olduğu ve onun görüşlerinden hareketle eseri onun adına yazdığı düşüncesi daha makul gelmektedir. Böylece eserin yazımında İbn-i İsa dışında bir kişinin daha varlığından söz edilebilir.

Bir anlamda kâtip görevi gören bir kişi, İbn-i İsa'nın söylediklerini düzenleyip yazıya geçirmiş ve bu esnada İbn-i İsa ile ilgili şâhit olduklarını da esere katmış gibidir. İbn-i İsa'nın kendisinin de eserini bir başkasına yazdırması ihtimal

dâhilindedir. Edebiyatımızda bu yolla yazılan eserler mevcuttur. Örneğin *Mesnevi* için Mevlana'nın söylediği, Hüsametdin Çelebi'nin ise yazdığı bilinmektedir. İbn-i İsa'nın da bu yola başvurduğu düşünülebilir. Öte yandan, eserin on beş bölüm hâlinde yazılması da tasnifle ilişkilendirilebilir.

Bir eserin bölüm bölüm oluşu da bir bakıma kendi içinde bir sınıflandırmaya gidilmesi demektir. Çünkü “tasnif ayrıca ilk anlamını da içeren bir şekilde bir eseri farklı bölümleri sınıflandırma yoluyla birleştirerek oluşturmayı aktaran bir ifâdedir” (Konar, 2018, s. 234). Bu durumda da musannif tâbirinin eseri bölümlenmesinden dolayı İbn-i İsa için mi yoksa onun görüşlerini uyumlu bir düzen içinde bölüm bölüm yazan bir başka kişiyi ifâde için mi kullanıldığı yine belirsizdir. Kanaatimizce bu tâbir, bir başkası tarafından İbn-i İsa'nın görüşlerinin sınıflandırılarak yazılmasını ifâde etmekten maksattır. Metin boyunca kullanılan üçüncü kişili anlatım bu bağlamda düşünüldüğünde daha anlaşılır olmaktadır. Âdeta İbn-i İsa söylemiş, bir başkası da ondan dinlediklerini yazmış gibidir.

Ayrıca İbn-i İsa'nın tecrübelerinden hareketle yazılan bir eserde onun “mücerrebâtından olmayan” şeylerin de aktarıldığı görülür. Bu husus, esere sonradan eklemeler yapıldığını göstermektedir:

“...bu İhlâş kahr için naḥs sâ'atlerde okunsa iğen mü'ezzir degüldür. Gâhî te'şîr ider gâhî meşğül olana nuḥüset virür. Bu kavı, Şeyḥ İbn-i 'İsâ mücerrebâtından degüldür.” (98a/19-98b/2).

Yine “Şeyḥ İbn-i 'İsâ -ḳaddesallâhu Te'âlâ sırruhû- ḥâzretleri ki Akḫişâri'dür, dir ki... (114b/6-7)”, “Ümîddür ki bu kitâb mefhûmuyla 'amel idüp ber-murâd olanlar, Şeyḥ İbn-i 'İsâ rûḫiçün Fâtiḫa diyeler (115b/6-8).” gibi cümlelerde geçen “'İsâ -ḳaddesallâhu Te'âlâ sırruhû”, “Şeyḥ İbn-i 'İsâ rûḫiçün

Fātiha diyeler.” yollu ifâdeleri insanın daha hayattayken kendisi için kullanması beklenemez. Bunların İbn-i İsa’nın ölümünden sonra müstensih tarafından ilave edildiği düşünülebilir

BÖLÜM 3

KA VĀ'ĪD-İ TESĤĪRĀT'TA İŞLENEN KONULAR

3.1 Astroloji

Astroloji, yakın ilişkili olması sebebiyle çoğunlukla astronomi ile beraber ele alınmış bir ilimdir. Astroloji, astronominin bir alt şubesi olarak görülmüştür. Müslüman âlimlerin astronomi anlayışlarında Aristo ve Batlamyus etkili olmuşlardır.

Müslümanlar, Aristo'nun etkisiyle astronomiyi matematik ilimlerine dâhil etmiştir.

Batlamyus ise dünyayı kâinatın merkezine alma anlayışıyla Müslümanları etkilemiştir. Müslümanlar arasında astronomi için “ilm-i felek, ilm-i eflak, felekiyyat, ilm-i heyet, ilm-i nücûm, ilm-i nücûm-i ta'limî, sînâat-i nücûm, sînâat-i tencîm, ilm-i heyeti'l-âlem” gibi isimler de kullanılmıştır. Astronomi aritmetik, geometri ve mûsikiyle birlikte aklî ilimler tasnifindeki matematik bilimlerini (ilm-i ta'limî, ilm-i riyâzî, riyâziyyât) oluşturur (Fehd, 2000, s.126).

İslam dünyasında gök cisimlerini incelemek maksadıyla rasathaneler kurulmuşsa da bunların uzun ömürlü olmadıkları görülür. Namaz vakitleri ve dini günler, takvim düzenlenmesi, kible tayini hep güneş ve ayın konumlarına göre yapılan astronomik gözlem ve hesaplamalar neticesinde ayarlanmıştır.

Rasathanelerde el-Hazini, Nasreddin Tusi, Kutbeddin Mahmut, İbnu'ş-Şatir, Uluğ Beg, Ali Kuşçu gibi meşhur gök bilimciler önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.

Buna rağmen rasathanelerin ömrü kısa olmuştur. Bunun başlıca iki nedeni vardır: Birincisi rasathanenin kurulmasında destek olan hükümdar veya vezirin desteğinin kalkması, ikincisi dini ihtiyaçlar için lazım olan ziçlerin hazırlanması sonrası rasathanenin gerekli görülmediği algısı (Büyükkarcı, 1995, s.18-19).

İslam dünyasında gök cisimlerini incelemeye duyulan merak esas olarak astroloji alanında karşımıza çıkar. Astroloji mantığı yıldızların, yedi gezegenin ve on iki burcun konumları ve birbiriyle ilişkilerinden hareketle onların insan kaderi üzerindeki etkilerine dâir yorumlarda bulunmaya dayanır. Yedi gezegen sırasıyla Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter ve Satürn'dür. On iki burç ise yengeç, ikizler, başak, boğa, terazi, aslan, koç, akrep, yay, balık, oğlak ve kova'dır.

“İlm-i ahkâm-ı nücûm, ilm-i ahkâm, ahkâm-ı nücûm ya da tencîm olarak adlandırılan ve bugün astroloji olarak ifâde edilen yıldız ilmi, ortaya çıktığı günden bugüne bir hayli ilgi görmüş ve önem arz etmiştir. Bu ilme göre gökyüzünde her kişi için bir sabit, ana rahmine düştüğü andan itibaren bir seyyâr yıldız yaratılmış ve bu iki yıldızın birbirine göre konumu, kâinata varlık gösteren insana etki etmiştir” (Işıkhan, 2014, s. 111).

Astroloji ile ilgilenenlere müneccim, neccam gibi isimler verilmiştir. Günümüzde ise daha çok astrolog tâbiri kullanılır. Müslümanların astrolojiye duyduğu ilgi, zamanla müneccimbaşılık kurumunun çıkmasını sağlamıştır. Müneccimler, insanların çok rağbet ettiği kimseler olmuşlardır. Hükümdardan sıradan insanına kadar herkes, müneccimlere başvurur, onların gözlem hesapları sonucu ettikleri tavsiyelere göre davranırdı. Yeni doğan çocukların doğum anlarındaki yıldızların konumlarına göre zayırçe hazırlamaya önem verilir ve bunlara gayb âleminden yazılmış gibi bir gözle bakılırdı. (Kam, 2008, s. 187).

Bu ilimle meşgul olanlara göre, yalnız insanlar değil hayvan, bitki ve madenler bile yıldızların etkisi altındadır. Seyyârelerin (gezegen) her biri his, tabiat, ahlak ve sağlık üzerinde etkilidir. Her birinin rengi ve özelliği başkadır. İnsan, hangi yıldızın etkisi altındaysa iyi-kötü, cömert-cimri, talihli-talihsiz olabilmektedir (Levend, 2015, s. 198).

Geçmiş toplumların, özellikle de eski Mezopotamya toplumlarının astronomi çalışmaları, astrolojiye dâir düşüncelerini de zenginleştirmiştir. Yıldız ilminin ilk kez Babil’de Keldanilerden önce yaşayan Nebatiler tarafından çıkarıldığı kabul edilir. Nebâtîler, yıldızlara taparlardı. Bu inançla, yıldızların seyir ve hareketlerini incelemeye yönelmiş ve onlardan hükümler çıkarmaya başlamışlardır. İşte ilm-i ahkâm-ı nücûm denilen ilmin kaynağı budur. Nebatilere göre her yıldızın bir ismi olduğu gibi yıldızlar, İbrani harflerine de karşılık gelmektedir (Levend, 2015, s.198).

Mezopotamyalılar’a göre yıldızlar göğün yazıları idi. Onlar, milletlerin ve insanların kaderinin orada yazılı olduğuna inandıkları için bu konuda bir yorum şekli geliştirmişlerdi. Önemli olayların vukuunda yıldızların ne durumda olduğu belirlenip benzeri durumlarda benzer olaylar beklenirdi. Astrolojide burçlara başvurma milâttan önce 700’lerden itibaren ortaya çıktığı sanılmaktadır. Bir kimsenin doğumu esnasında yıldızların durumundan hareketle onun kaderinin bilinebileceğine inanılırdı (Aydın, 1995, s. 135).

İslam âlimlerinin astronomi anlayışları ise “felek” kavramı etrafında şekillenmiştir. Feleklerin her biri birer tabakadır ve dünya, kâinatın merkezi olup dokuz felek tarafından çevrelenmiştir. Sırasıyla felekler şu şekildedir:

. . . Dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Birinci felekte Ay olmak üzere sırasıyla Utarit, Zühre, Şems, Merih, Müşteri, Zuhâl gezegenleri bulunur. Sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncusu da cisimden arınmış olan ve bütün felekleri sararm en büyük; en yüksek felektir ki felek-i atlas(atlas feleği), felek-i azam(en büyük felek), felekü’l-eflak(felekler feleği) adıyla anılır. Hükema felsefesine göre sekizinci feleğe Kürsi, dokuzuncuya da Arş denir (Pala, 2010, s.149).

Bunlara ek olarak ehl-i nücûm, Güneş’in üzerinde yer alan Zuhâl, Müşteri ve Merih’e eflak-ı selase-i ulviyye, Güneş’in altında yer alan Zühre ve Utarid’e de sufliyyin adı verirler. Bu beş gezegene hamse-i mütehayyire ismi de verilir ki Kamer ve Şems de eklenince seba-i seyyare yani yedi gezegen tamamlanır. Yedi gezegene kevakib-i seba-i seyyare, heft ayine, ya da heft banu denilir (Levend, 2015, s. 201).

Her fırsatta feleğe çatan şâirler, çektikleri ıstırap, dert ve gamın felek yüzünden olduğunu belirtmiş, ondan yana şikâyette bulunmuşlardır. Tak, kubbe,

günbed, kemer, tennur, dürc, tas, çember, bostan, sayeban, çader, perde, ayine, pir, mihmanhane, dev, bi-karar, karı, kasr, saray, taht, meydan vs. kelimelerle birer ilgi nedeniyle birlikte kullanılan felek; dönüşü nedeniyle sergerdan olarak da nitelenir. İhtiyarlığı, dönekliği, kimseye yar olmaması, kahtpeliği gibi yönleriyle çoğunlukla şikâyet konusu edilir. (Pala, 2010, s. 150). Örneğin Fuzûlî, aşağıdaki beyitte dostu umursamaz, devranın huzursuz olduğunu söylerken feleğin de merhametsiz oluşuna değinir:

Dost bî-pervâ felek bî-rahm devrân bî-sükûn

Derd çok hem-derd yok düşmen kavî tâli' zebûn (*Fuzûlî Dîvânı*, G 232/1).

Nev'î ise aşağıdaki beytinde sevgilinin hercâyiliği yani dönekliği ile feleğin kararsızlığı arasında ilgi kurar böylece sevgilinin de felek gibi dönek olduğunu imâ eder:

Bunca yıllardur işün hercâyîlikdür ey felek

Ol yüzi mâhum gibi bir bî-vefâ gördün mü hiç (*Nev'î Dîvânı*, G 40/5)

Felek her ne kadar çoğu zaman olumsuz anlamlarda kullanılsa da felek-cah, felek-rifat, felek-paye, felek-meşreb, felek-reftar vs. gibi bazı birleşik sıfatlarda müsbet anlamda kullanıldığı da görülür. Eflak, çerh, gerdun, sipihr, sema, asuman ve gök gibi eşanlamlısı görülebilecek kelimelerle felek, dîvân şâirlerince çoğunlukla yükseklik, yücelik, genişlik, sonsuzluk, parlaklık, gibi yönleriyle kullanılır (Pala, 2010, s.150).

Yalnızca felek mefhumu değil, gezegen, burçlar ve yıldızlar da mazmunlara değişik vesilelerle konu olma yoluyla karşımıza çıkar. Örneğin gezegenlerin kesişmelerinin aynı vakte denk gelmesiyle ilgili olarak şiiirlerde “kırân” tâbiri karşımıza çıkar.

Kaynaklarda kırân, “1. Yakınlık, 2. İki gezegenin bir burçta bulunması” (Özön, 1997, s. 439); “İki seyyârenin bir burçta yerleşmesi” (Onay, 1996, s. 420); “en az iki gezegenin aynı burçta bir araya gelişini ifâde eder” (Unat, 2002, s. 437). Bununla ilgili olarak “kırân-ı sa‘ deyn” ve “kırân-ı nahseyn” tâbirleri kullanılmaktadır. Müşteri ve Zühre’nin kırânına “kırân-ı sa‘ deyn”; Merih ve Zuhâl’in kırânına ise “kırân-ı nahseyn” denir (Levend, 2015, s. 215-216). Merih ve Zuhâl’in aynı burçta denk gelmesi mutsuzluk (kırân-ı nahseyn, nahs-i kırân) getirirken, Zühre ve Müşteri’nin yaklaşması mutluluk (kırân-ı sa‘ deyn, sa‘d-i kırân) getirir. Bu inanış, tarihte yıldız falının en önemli unsurlarından biri haline gelmiş ve dîvân şâirlerince çokça kullanılan bir motif olmuştur (Unat, 2002, s. 437).

Eskilerin astrolojiyle ilgili telakkilerinden biri de “eşref saat” olarak kabul edilen mübarek vakitlerdir. “Bir işe başlamanın uğurlu ve uygun zamanını ifâde eden” (Şener, 1995, s. 476) eşref saat inanışı, yine yıldızlarla ilgilidir. Eski astronomide yıldızların yeryüzüne hâkim oldukları aylar, günler ve saatler bulunmaktadır. Böylece uğurlu ve uğursuz saatler insanları ve yapacaklarını etkilemektedir. İnsanlar da bu saatlerde yaşadıkları şeyler için şükür ya da şikâyet ederlermiş (Pala, 2010, s. 150). Gezegenlerin hareketleri, eşref saatleri belirlemede temel ölçüt olmuştur. Eşref-i sâat, “bir işin yapılacağı en uygun, en uğurlu zamanı ifâde eder. En uygun zamanda başlanılan işin en güzel şekilde sonuçlanacağına inanılmasından dolayı eşref-i sâatin tesbiti çok önemlidir. Astrolojinin bu konuyla ilgilenen dalına ihtiyârât denir” (Şener, 1995, s. 476)

Eşref saatleri belirleme hususunda müneccimbaşına önemli görev düşerdi. Müneccimler, padişahların talihine bakar, önemli olayları haber verir, savaş ve barış zamanlarını belirler, eşref saat ararlardı. Zamanla sıradan olaylar için bile eşref-i saat tayin etmeye başlarlar. Mesela gemi yaptırmak, seyahate çıkmak, vergi toplamak,

gibi olaylardan tutun nikâh kıyma, ev yapma, hatta hamama gitme ve müşhil alma gibi hususlara varıncaya kadar zaman belirlenirdi (Levend, 2010, s. 198).

Edebiyatta eşref saatin “özellikle şâirler tarafından bir mazmun olarak ve en fazla âşıkla sevgilinin buluşması dolayısıyla kullanıldığı görülür. Öte yandan eşref-i saatin tesbitine esas teşkil eden gezegenlerin zamân-ı şerefleri de yine şiirlerde sevilen bir motif olarak kullanılmıştır” (Şener, 1995, s. 476). Örneğin Bâkî, aşağıdaki beyitte sevgilinin yüzündeki misk saçan tüylerin, onun dudağı üzerine şirinlik yazdığını belirtir. Şirinlik, bir tür muskadır. Bu muska güneş saatinde yazılmaktadır:

Rûyunda la‘li üzre hat-ı müşg-bâr-ı yâr

Şîrînlük yazar şeref-i âftâbda (*Bâkî Dîvânı*, G 469/4)

İbn-i İsa, *Ḳavâ'id-i Tesḫîrât*'ta astrolojiye genişçe bir yer ayırmıştır. On beş bölüm olarak yazılan eserin dört bölümünün astrolojiye ayrıldığı görülür. Bunlar sırasıyla üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerdir. İbn-i İsa sırasıyla gezegenlerin her birinin insan tabiatı üzerindeki etkilerini, mahiyetlerini, nelerin yapılıp yapılmayacağını yani eşref saatlerini açıklar. Yazarın üçüncü, beşinci ve altıncı bölümleri eşref saatlere ayırdığını, dördüncü bölümü ise gezegenlerin uğurluluk, uğursuzluk ve birbirleriyle uyumlarına ayırdığını görürüz.

Klasik astronomi anlayışında gezegenlerin sırası Kamer, Utarid, Zühre, Şems, Merih, Müşteri ve Zuhal biçiminde iken İbn-i İsa'nın bu sıralamaya uymadığını görüyoruz. Yazar, Şems, Müşteri, Zühre, Kamer, Utarid, Zuhal ve Merih şeklinde kendi sıralamasına göre yedi gezegeni ele almıştır. Hatta yazarın üçüncü bölümde Zuhal gezegeninden başladığını görüyoruz. Zuhal, yedinci tabakada yani gezegenlerin en üstünde yer almasına rağmen yazar, onu üçüncü bölümde diğer gezegenlerden önce ele almıştır. İbn-i İsa, bu durumu şöyle açıklar:

“Şimdi yedinci gökte yer alan Zuhâl'den başlayalım. “Musannif neden yedinci gökteki Zuhâl'den başladı, birinci gökte yer alan Kamer'den başlasa olmaz mıydı?” diye sorarlarsa cevap budur: Çocuk anne rahmine düştüğünde Zuhâl ona bakıcılık yapıp onu terbiye eder. Zuhâl, annenin nutfesini balgam ve kan; babanın nutfesini de sevda ve safra olmak üzere ikiye ayırır. Baba nutfesi güçlü olduğundan sıcaklık ve kuruluk ondan oluşur. Zuhâl, nutfeye tam bir ay şekil verir. Anne rahminde Zuhâl, bakıcı olduğundan musannif de Zuhâl'den başladı (72b).

Yazar üçüncü bölümde Zuhâl'e dâir bu bilgiyi paylaştıktan sonra yedi gezegenin vakitlerinin ne zaman olduğunu “cetvel” dediği bir tablo şeklinde göstermiştir (Bkz. 73a). Kişinin muradı neyse tablodaki vakitlere dikkat ederek çalışsa ber-murad olacaktır. Gezegenin saati hangisiyse yedi gün boyunca gece ve gündüz o gezegenin saati geldikçe meşgul olsun. Böylece inşallâh muradı gerçekleşecektir (73a-73b).

Üçüncü bölümü kısa tutan İbn-i İsa, dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerde kendi sıralamasına göre gezegenlerin her birinin özelliklerini ve eşref saatlerini verir. Biz de yazarın sıralamasına göre gezegenleri vermeyi uygun bulduk.

3.1.1 Âfitâb (Güneş)

Şems, mihr, hur, hurşid de denilen güneş için neyyir-i azam ya da sultan-ı azam tâbirleri de (Levend, 2015, s. 205) kullanılır. Mizacı sıcak ve kuru olup kendisi müzekker-i nehari (gündüz erkeği) ve sa' d-i evsat(orta derece uğurlu) kabul edilmiştir. Pazar günü ile perşembe gecesini onun etkisindedir. Kuvvet, şiddet, kahr, gözyaşı, gazap, rağbet, utanma hissi, merhamet gibi özellikler ona nisbet edilir. Kamer ile Müşteri onun dostları, Zühre ve Zuhâl ise düşmanlarıdır (Kam, 2008, s. 199).

Güneşin etkisinde olanlar kuvvetli, zeki ve sanatkâr olur. İşlerinde başarılıdırlar. Gösterişe, zevk ve safaya düşkündürler (Levend, 2015, s. 205). Gökteki en parlak cisim olmasıyla yıldızların hükümdarı olarak da görülmüş ve “hüsrev-i hâver” adı da verilmiştir. Dördüncü felekte olması dolayısıyla “sultan-ı taht-ı çârumin (dördüncü tahtın sultanı)” unvanıyla da bilinir (Şentürk, 1994, s. 159). Bu sultanlıkta diğer gezegenlerin de birer makamı vardır. Güneşin hükümdarlığında Kamer, Utarid, Zühre, Merih, Müşteri ve Zuhâl sırasıyla vezir, kâtip, çalgıcı, serasker, kadı, hazinedar gibi mevkilere sahiptir (Tolasa, 2001, s. 412). Örneğin aşağıdaki beyitte Ahmet Paşa, “hüsrev-i hâver” olan güneşin, gökte tahtına çıkıp turuncu elbise giydiğini ve nurdan da bir taç taktığını söyler:

Taht urup tak-ı felekde husrev-i hâver güneş
Geydi narenci kabâ urundı nur-efser güneş (*Ahmet Paşa Dîvânı*, K 19/1)

Işık ve ısı kaynağı olması, hareketi, şekli, bir görünüp bir kaybolması, ay, gölge ve zerre ile münasebeti, canlılar için taşıdığı önem ile güneş dîvân şiirinde de hem benzeyen hem benzetilen olarak kullanılır (Sefercioğlu, 2001, s. 369). Şiirlerde güneşle ilgili olarak “pür-nur, âlem-tab, mihr-i âlem-ârâ, mihr-i dirahşân, hurşid-i cihân-tab, hurşid-i âlem-ârâ, felek-ârâ, ziyâ-güster, tâbende, şule-dâr, nur-ı çeşm-i âlem, heft kişvere yürüyen, maşrıkle mağribi tutan” vb. gibi hâl, vasıf ve terkipler görülür (Tolasa- Sefercioğlu, 2001, s.412, s.369).

Aşağıdaki beyitte ise Yahyâ Bey, dîvân şâirlerince çokça kullanılan zerre-güneş karşıtlığı üzerinden zerrenin, âlemi aydınlatan güneş sayesinde var olduğunu belirtir. Güneş sevgili, zerre de âşıktır. Böylece şâir aslında sevgili sayesinde varlık bulduğunu belirtir:

Zerreye hürşid-i âlem-tâbdur viren vücûd
Gün gibi bildüm ki mihründür kılan peydâ beni (*Yahyâ Bey Dîvânı*, G 489/2)

Ḳavā'id-i Teshīrāt ta güneş saati için “Sā' at-i Şems, Sā' at-i Āfitāb” isimleri

kullanılarak bu saatin özelliklerine dâir şunlar aktarılır:

“Pâdişâhlar, vezirler, âlimler, büyükler, fâzıllar ve emirleri teshir etme saatidir. Çünkü bunlar devlet ve saadet sahipleridir. Güneş saati hem uğurlu hem uğursuzdur. Zira güneş de ay da bazen tutulur. Talip ve matlup erkek ise birbirlerini kolayca teshir edebilir. Ama bu saatte kadınlar, erkekler için meşgul olsa onları daha çabuk teshir eder. Güneş saatinde erkekler erkeği ve kadınlar kadını teshir ederler. Ama erkekler, kadını fazla teshir edemez. Etse de geç olur. Meşgul olan erkek ve kadın çabuk hararetlenir. Fazla perhiz lazım olmaz. Ama meşgul olurken tok bulunmamak gerekir (73b-74a). Bu saatte büyüklerin katına varmak ve onlardan bir şeyler istemekte yarar vardır. Halini arz edince ber-murâd olur. Güneş saatinde alışveriş, hareket ve av iyidir. Bu saatte rahme düşen çocuk, âkil, kâmil ve büyüklerden olur. Hangi taifeden çıkarsa onların reislerinden olur. Bu saatte doğan çocuk, hem zengin hem fakir hem mutlu hem de üzgün olur. Çünkü güneş bile bazen buluttan dolayı karanlığa düşer. Bazen devrederek tennezzül eder, bazen de tutulur. Bu saatte doğan büyükleri teshir etmek kolaydır. Bu saatte doğanların, vekâletle büyükleri teshir etmesi fazladır. Bu saatte doğanları kadın taifesi teshir edemez. Vekil gereklidir. Bu saatte doğan erkeği, kadınlar kahriye okuyarak teshir edebilir. Ve bu saatte elbise giymek ve dikmek erkeklere mübarekken kadınlara değildir (77b-78a). Büyükleri teshir etmek isteyenler, güneş saatinde vefk yazsın. Bu saatte padişahlar, vezirler, emirler, âlimler, fâzıllar, şeyhler ve takva ehline tesir edilebilir (82a).

3.1.2 Müşteri (Jüpiter)

Bercis, Bircis, kadi-i felek, hatib-i felek olarak da adlandırılan Müşteri, altıncı felekteki gezegen olup Yunanlılar'da Zeus, Romalılar'da Jüpiter olarak adlandırılır. Batı'da Olimp Dağı'nda oturan ve tabiat olaylarına hükmeden bir tanrı olarak tasvir edilirken Doğu'da hatip ve kadı olarak anılmış ve minyatürlerde sağ elinde kılıç, sol elinde yay olan renkli kumaşlardan elbiseler giyen bir erkek şeklinde tasvir edilmiştir (Şentürk, 1994, s. 164).

Kendisi “sa‘ d-i ekber” yani “en uğurlu yıldız” olup tabiatı sıcak ve nemlidir.

Ayrıca müzekker-i neharidir. Din, ilim, utanma, tevazu, yumuşak huyluluk, kerem, akıl, temizlik, düzgün konuşma, belagat gibi özellikler ona nisbet edilir. Pazartesi gecesi ile perşembe gününe hâkim olup Merih ve Kamer ile dost, Zühre ve Utarid ile düşmandır (Kam, 2008, s. 201-202). Rengi mavidir.

Bu yıldızın saatinde doğanlar geniş yüzlü, iri ya da şehla gözlü, aksakallı, iyi huylu, zeki, kibar, şanslı ve mutlu olup güzel söz söylerler (Şentürk, 1994, s. 164).

Çıplak gözle görülen tek gezegen olduğundan beyitlerde benzetilen unsuru, yüksek makam ve mekân olarak düşünülür (Sefercioğlu, 2001, s. 367). Aşağıdaki beyitte Yahyâ Bey, sevgilinin güzelliğini “Müşteri-cemâl” terkihiyle ifâde eder:

Arz eyle gün yüzünü eyâ Müşteri-cemâl

Bilsün zevâlini güneş eksikliğini hilâl (*Yahyâ Bey Dîvânı*, G 239/1)

Bâkî ise “Bircîs” adıyla Müşteri'ye deginir:

Tedbîr-i mu‘ zamât-ı umûr-ı cihân için

Yakmışdı şem‘ -i fikreti Bircîs-i nüktedân (*Bâkî Dîvânı*, K 1/7)

Ḳavâ‘ id-i Teshîrâ‘ ta Müşteri gezegeni için “Sâ‘ at-i Müşteri” ismi

kullanılarak bu saate dâir şunlar aktarılır:

“Bu saat, alışveriş yapmak, erkek ve mahbub teshir etmek için faydalıdır. Bu saatte bâkire kızların göğsünde kıl bitmez. Mahbub şeklinde olsa teshir olur. Ve hüküm, geneldir. Teshir olanlar, genç-yaşlı olsun, zengin-fakir olsun, erkek olsun bu saatte teshir edilir ve ayağa gelir. Gâyet latif saattir. Bu saatte evrâd ile meşgul olan tüccârların her biri, çok mal toplayıp Allâhu Teâla'nın izniyle sağlık ve selâmetle vatanlarına varır (74a-74b). Bu saatte dünürlük, kethüdâlık ve evlenme işi kolaydır. Ama başlayan, erkek olmalı. Müşteri saatlerinde her ne murad olunursa gerçekleşir ve kolay gelir. Bu saatte talibin, muradı için Demirkazık yıldızına arkasını verip söylemesi, okuması ya da büyükler katında oturması etkilidir. Bir kişi büyükler katına varmak isterse Perşembe günü sabah güneş doğduğu zamandan kuşluk vaktine kadarki o zaman aralığında arkasını Demirkazık'a verip otursun. Allâh'ın izniyle muradı gerçekleşir. Müşteri saatinde rahme düşen çocuk, çoğunlukla erkek olur. Uzun boylu, ince boğazlı, beyaza meyilli ve mülâyim tabiatlı olur. Ama bu saatte bir kız ana rahmine düşse, gâyet güzel ve sohbeti aheste olur. Ama şehvet ve tutkusu olmaz. Edepli ve hizmette güçlü olur. Bu saatte elbise, don, gömlek giymek ve dikmek mübârektir. Alıp satma, hareket, bir yerden bir yere gitmek, yeni mülk almak ve tamir etmek gâyet mübarektir. Zenginlerden rızk istemek kolaydır. Bu saatte doğan ve rahme düşen erkek olsun kız olsun kemal sahibi olur ve hangi sanata niyyet etse öğrenir. Dünya ıstırabı çekmezler. Ne çok hırslı ne çok cimri ne de çok cömert olurlar. Bu saatte doğanlar ilim tahsil etmek isterse kolayca öğrenir. Bu saatte ana rahmine düşenler, bu saatte doğanlardan Allâhu Teâla'nın izniyle fâzıl olurlar (78a-78b). Bu saatte alışveriş, ticaret, sefer ve sağlıklı gidip gelme niyyetine vefk yapmak gâyet mübarektir. Kim taşırırsa Allhu Teâla'nın izniyle hiç ziyan görmez. Mahbub ve mahbube için, onlardaki macera ve davalardan geçip ıslah olmak için vefk yapmak gâyet etkilidir. Kırk gün meşgul olunmalı. Müşteri saatinde üçlü vefk yapmak başka

saatlerde yapılan altılı vefkten güçlüdür. Padişah-vezir, zengin-fakir, genç-yaşlı, kadın-erkek kimin üzerine olursa olsun bu saatte vefk yapmak caizdir (82a-82b).

3.1.3 Zühre (Venüs)

Nâhid, Çobanyıldızı olarak da anılan Zühre, üçüncü felekte yer alıp Yunanlılar'da Afrodit, Romalılar'da Venüs olarak adlandırılır. Batı'da büyüleyici güzelliğiyle bir çift güvercin ya da kuğu tarafından çekilen bir arabada tasvir edilirken Doğu'da kopuz tutan, yeşil ve sarı giymiş, elinde yüzük ve bilezikleri, ayaklarında halkalarıyla kendisine bakan bir kadının karşısında oturan bir kız biçiminde tasvir edilir (Şentürk, 1994, s. 155). Tabiatı soğuk ve nemli olup sa'd-i asgar yani küçük kutluluktur. Müennes-i leyli (gecenin kadını) olarak görülür. Salı gecesi ve Cuma günü, onun etkisindedir. Beşinci iklim, yeşil renk ve madenlerden kalay, ona mensuptur. Utarid ve Zuhâl ile dostken Şems, Kamer ve Merih ile düşmandır. Zevk, eğlence, sevgi duyma, merhamet, arzu, ferahlık, güzel söz, oyun, şarkı, cinsellik, eğlence ve güzel ahlak gibi özellikler ona nisbet edilir (Kam, 2008, s. 205-206). Bu yıldızın etkisinde olanlar, güzel, zarif, zevk sahibi, maharetli ve sanatkâr olur. Fazla duygusaldırlar. Feleğin çalgıcısı olarak anılır (Pala, 2010, s. 494).

Zühre ayrıca Harut ile Marut hikâyesinde de görülür. İranlı güzel bir kadın olan Zühre bu iki melekten göge yükselmenin yolunu öğrenmiştir. Hikâyeye göre Harut ile Marut'u günaha soktukten sonra ism-i azam duasıyla göge çıkmıştır. Bunun cezası olarak da gökte bir yıldız şeklinde alıkonulmuştur. Harut ile Marut da ateş dolu Babil kuyusunda baş aşağı asılarak kıyamete kadar cezalandırılmışlardır (Kam, 2008, s. 207-208).

Dîvân şiirinde daha çok Zühre, güneşin çalgıcısı ve rakkâsesi olarak karşımıza çıkar. Genellikle bir eğlence meclisinin vazgeçilmezlerinden biri de

Zühre'dir. Kimi zaman mutrip, kimi zaman saki, kimi zaman da güzellik timsallerinden biridir. Güzellik, şive, çekicilik gibi hasletler de Zühre ile ilişkilendirilir. Güneş ve Aydan sonraki en parlak yıldız olmasıyla sevgilinin yüzünün parlaklığı çoğu zaman "Zühre-cebîn" terkihiyle ifâde edilir (Şentürk, 1994, s. 157-158). Ona bakmak ferahlık, neşe ve sevinç verirmiş. Şiirlerde çoğunlukla şarkı, aşk, güzellik ve çalgı ile birlikte tenasüp içerisinde anılır (Pala, 2010, s. 494).

Örneğin Muhibbî aşağıdaki beytinde Zühre'nin çalgıcı oluşuna atıf yapar:

Zühreyi mutrib-i meclis idelüm meclise gel

Kameri bende vü hûrşîdi gulâm eyleyelüm (*Muhibbî Dîvânı*, G 1953/3)

Bâkî de Zühre'nin çalgıcılık, mutluluk ve neşe özelliklerini bir arada zikreder:

Bezm-i felekte urmuş idi Zühre sâza çeng

Ayş u safâda hurrem u handân u şâdmân (*Bâkî Dîvânı*, K 1/4)

Ķavâ'id-i Teshîrât'ta Zühre gezegeni ile ilgili "Sâ'at-i Zühre" ismi kullanılıp bu saatin özelliklerine dâir şunlar aktarılır:

"Bu saatte taze mahbubelerin kırk yaşına varınca genç büyükleri teshir etmeleri kolaydır. Yaşlılar için kolay değil. Zühre saatlerinde kadınlar birbirini teshir etseler gâyet çabuk ele getirirler ama erkekleri teshir edemezler. Fakat dünyalık toplamak için caizdir. Ayrıca yaşlı kadınlar, kendilerinden gencini teshir eder. Kadınlar üzerine sıhhat için tilavet, esma ya da havas okumak faydalıdır (74b). Bu saatte rahme düşenler, çoğunlukla Allâhu Teâla'nın izniyle kız olur. Erkek olsa da güzellikte orta dereceli olur. Şişman olmaz. Yüzü yuvarlak, saçı düzgün, burnu küçük, ağzı dar, gözleri ela, kirpikleri kumral, yanağı lâle renkli olur. Bu saatte rahme düşen kız ise gâyet güzel, şeker renkli, küçük dişli ve küçük gözlü olur. Zühre saatinde rahme düşen kadın veya erkeği Zühre saatinde teshir etmek kolaydır.

Kadınlar, erkekleri Zühre saatlerinde teshir edemez ama matlup Zühre saatinde doğmuşsa teshir edebilir. Zühre saatlerinde doğan erkek ve kadın, çoğunlukla aşk ehli olur. Ne zâhid ne fâsık olur. Bu saatte genç kadın sohbeti etmek güzeldir. Kalbe rahatlık ve ferahlık verir, gamı def eder. Bu saatte doğan çocuk, kötü kimselerden olmaz. Aheste konuşup ince nefisli olur. Bu saatte rahme düşenler veya doğanlar, yaşadıkça güzelleşirler. Yaşlılıkları güzel olur (79a-80a). Bu saatde dörtlü, beşli ve altılı vefk yapılmalıdır. Bu saatte yaşlı kadınlara vefk yapmasınlar. Başkalarına da vekil her kim olursa Kamer saatlerinde kırkını geçmiş kadınları teshir etmek için vefk yapsınlar. Gerek dörtlü gerek üçlü vefk olsun uygundur (82b).

3.1.4 Kamer (Ay)

Mah ya da meh olarak da adlandırılan ay, birinci felekte yer alan gezegendir. Tabiatı soğuk ve nemli olup etkisinde olanlar sabırsız, ihmalkâr, kararsız, hayalci endişeli, zayıf ve metanetsiz olurlar. Pazartesi günü ve cuma gecesine hakim olan ay, sa‘ d-ı mutavassıt (orta kutluluk) ve neyyir-i asgar (küçük nurluluk) dır. (Pala, 2010, s. 42). Yedinci iklim ve beyaz renk ona mensuptur. Güneş ile dost olup düşmanı yoktur. İlm-i tencimde ayın butin, hen’a, ikلیل, neayim, sarfe, simak gibi menzilleri vardır. (Kam, 2008, s. 193).

Dîvân edebiyatında ay ile ilgili pek çok teşbih, mecaz ve hayal kurulduğu görülür. Peygamberimizin şakku’l-kamer mucizesi, Hz. Yusuf’un rüyâsında ayın da secdeye gitmesi, ayın parlaklığı ve ışık kaynağı oluşuyla sevgilinin yüzü için bir teşbih unsuru olması gibi sebeplerle beyitlerde aya çokça yer verilmiştir. Sevgilinin yüzü, aydan daha parlaktır. Dolunay şekliyle de ele alınan ay için bedr, meh-i tâbân, mehtâb, meh-i tamâm, meh-i çardeh gibi kelime ve terkipler kullanılır. Ayın hilâl şekli de çeşitli hayâllere konu edinilmiştir. Mah-ı nev adıyla da kullanılan hilalden

kasit sevgilinin kaşdır. Ayrıca âşığın çektiği sıkıntılardan zayıflayıp iki büklüm oluşu da hilâle benzetilir. Ramazan ve bayram ilişkisi bağlamında hilâl-i ıyd ya da hilâl-i rûze terkipleri kullanılır. Âşık için bayram sevgilinin hilâl kaşlarının görünmesidir. Hilâlin şekil itibarıyla dal ve nun harfleri, na'l, keman, küpe, halka, külâh, damga, kul, sürmedân ile de ilişkisi kurulur. Ayın hilâl şekli ramazan ve bayram zamanını tespit etmede de kullanılmıştır (Pala, 2010, s.42). Örneğin aşağıdaki beyitte Aşkî, bayram hilâlinin görünmesi âdetine telmih yapar. Şâir mutlu değildir çünkü sevgilinin hilâl kaşlarından ayrıdır ve bu yüzden bayram etmemektedir:

Sen hilâl-ebrûdan ayrı ıyd mâtemdür bana

Kimse bayrâm eylemez çün kim görünmeye hilâl (Pala, 2010, s. 43)

Muhibbî ise sevgilinin ay yüzüyle gönlünü aydınlatmasını istemektedir:

Vîrânedür Muhibbî gönlini rûşen eyle

Göster yüzünü rûşen vîrâneye çü mehdür (*Muhibbî Dîvânı*, G 897/4)

Ay ile ilgili olarak eskilerin devr-i kamer dedikleri bir inançları daha vardır. Yedi gezegenin her birine ait biner yıllık bir zaman olduğuna inanılırdı. Bu sürecin başlangıç zamanı Zuhal kabul edilip Zuhal devrine devr-i Âdem denilmiştir. Zuhal ve Âdem kelimelerinin ebceddeki karşılıklarının aynı olması da ilginçtir. Sırasıyla Zuhal, Merih, Müşteri, Şems, Zühre ve Utarid devirleri geçmiştir. İçinde bulunduğumuz devir ise devr-i Kamer'dir. Buna devr-i Muhammedî de denilir. Devr-i Kamer sonunda kıyametin kopacağına inanılır (Kam, 2008, s. 202). Bu yüzden ki ay, fitne veya fitne-i âhir-zaman gibi ifâdelerle beraber de kullanılır. Ay gibi olan sevgilinin görünmesiyle âşıklar arasında fitne ve kargaşa çıkar (Pala, 2010, s. 43).

Ķavâ'id-i Teshîrât'ta ay için "Sâ'at-i Ķamer" ismi kullanılarak bu saatle ilgili şunlar aktarılmıştır:

“Bu saatlerde yaşlı kadınları teshir ederler. Büyüklerden ve yaşlı kadınlardan bir ricası olanlar, Kamer saatinde gitsinler. Kamer saatinde kadınlar, erkekler için meşgul olmak isterse ay başında ve ortasında başlasın. Ay sonunda fayda yoktur. Bu tertib Kamer saati içindir. Diğer gezegenlerde böyle olmaz. Eğer kadın, bir erkeği teshir etmek dilese ve o matlup edinilen kişi, elli yaşında ya da daha fazlaysa ay ortasında başlasın. Ne amaçla olursa olsun matlup genç ve erkek olmalı. Kişi kırk yaşından küçükse ay başlarında başlanmalıdır. Kadınlar birbirini teshir etmek isterse gerek talip gerek matlup olsun genç olmalıdır. Ay başını dikkate almalılar. Eğer talip kadın genç, matlup kadın yaşlı ise ayın ortası dikkate alınmalı. Talip kadın yaşlı, matlup kadın genç ise ay başı dikkate alınmalı. Eğer ikisi de kırk yaşından fazlaysa ay ortasını dikkate alsınlar. Erkeklerin talibi ve matlubu yani ikisi de genç olsalar tesir eder. Başkalarında zordur. Bu saatin uğurluluğu değişkendir (74b-75a). Bu saatte ot içme ve müşhil kullanma yararlıdır. Sefer ve hareket iyidir. Ay sonunda hacamat iyidir. Bu saatte rahme düşen çocuk, zayıf benizli olmaz ve çoğunlukla Allâhu Teâla'nın izniyle kız olur. Bu saatte rahme düşen ve doğan kadınlar uzun ömürlü olur ve çoğu dul geçinir. Kamer saatinde doğanlar erkek olsun kız olsun ömürlerince cimri olur. Hazret-i İdris, her kavmin hangi gezegen devrinde geldiyse o gezegenin saatinde bina inşasına başlamasını buyurdu. Hazret-i Ali de, Kamer devrinde geldi ve Kamer saatinde inşaya başlanmasını buyurdu. Söz Hz. İdris'indir, öncelik de onundur (80a-80b). Kamer saati uyumludur. Ay başında vefk yapılsa saadet verir. Ay sonunda ise uğursuzluk getirir. Bu saatte gece vakti rüzgara ihtiyaç duyulsa Râfi ismini dörtlü vefk edip kuru bir ağaca ya siyâh ibrişim ya da iple veya da yaprağa takıp iki karış miktarı salıp assınlar. O anda rüzgâr çıkar. Rüzgârı dindirmek içinse yine Râfi ismini harflerle dörtlü vefk yapıp kuru ağaca siyah iple assınlar. O anda diner. Tecrübe edilmiştir (82b-83a).

3.1.5 Utârid (Merkür)

Tîr, debir-i felek, münafık gibi isimlerle de anılan Utarid, ikinci felekte yer almaktadır. Romalıların Merkür dediği Utarid, hırsız, tüccar ve postacıların tanrısı Hermes ile ilişkilendirilip hırsızlığı ve yalancılığı dolayısıyla hatip ve tüccarların tanrısı kabul edilmiştir. Batı’da hız sembolü olduğundan Doğu’da da “ok” anlamına gelen “tir” kelimesiyle anılır. Her yıldızla uyumlu oluşuyla mümteziç veya münafık, fesahat ve belagat sembolü oluşuyla da debir-i felek adlarıyla da anılır. Minyatürlerde tavusa binmiş, ellerinde yılan ve tahta bulunan ya da taç ve cübbesiyle kürsüde Kurân okuyan bir genç biçiminde resmedilir (Şentürk, 1994, s. 152).

Hüsnâ-yı leylî ve nehârî (gece ve gündüzün çift cinsiyetlisi) olup tabiatı soğuk ve kurudur. Pazar gecesi ve çarşamba gününe hâkimdir. İkinci iklim ve tartı araçları ona mensuptur (Kam, 2008, s. 203). Kâtip ve yazarların piri Utarid, hileci ve yalancıdır. Neşeli, hassas, çalışkan kişiler onun etkisindedir. Kamer ile dost, güneş Şems ve Zühre ile düşmandır (Pala, 2010, s. 465). Edep, açıkgozlülük, anlayış, yiğitlik, konuşma, güzel söz söyleme, zekâ, dikkat, yazı, hesap, merhamet, anlayış, sanat, hainlik onun özellikleridir (Kam, 2008, s. 203). Eserlerde kâtib-i çarh, debir-i asuman, debir-i çarh, münşi gibi tâbirlerle Utarid, kimi zaman şâirlerin fahriyelerinde övünme unsuru kimi zaman da methiyelerde övgü unsuru olarak kullanılır (Şentürk, 1994, s. 153-154). Örneğin Hayâlî, aşağıdaki beytinde Utarid’in fesahat ve belagat sembolü oluşuna atıf yapar. Utarid, Hayâlî’nin şiirini işitince matlası güneş olan göğün şiiri pervini beğenmez:

Hayâlî nazmunı tâ kim Utârid istima‘ itdi

Beğenmez matla‘ -ı mihr ile gökte nazm-ı pervîni (*Hayâlî Dîvânı*, G 586/5)

Bâkî ise aşağıdaki beytinde “debîr-i felek” tâbiriyle Utarid’in kâtiplik özelliğine değinir:

Makâl-i cûdına unvân yazar debîr-i felek

Mürebî-i fuzâlâ, dest-gîr-i ehl-i kemâl (*Bâkî Dîvânı*, K 20/24)

Ḳavâ'id-i Teshîrât'ta Utarid için "Sâ' at-i 'Uṭārid" ismi kullanılıp bu saatin özelliklerine dâir şunlar aktarılır:

"Bu saatte teshirler gâyet zordur. Matlup eğer köle ve cariye olsa teshire imkân vardır. Ayrıca evlat getirmemiş kadın, oğul ve kız sahibi olmayan yaşlı, bülüğ çağına ermemiş kız ve erkek teshir olunur (75a-75b). Bu saatte doğan çocuğun ilim kâbiliyeti olur. İlim ehlinden birinin Utarit saatinde doğduğu kesinse onu teshir etmek kolaydır. Bu saatte doğan çocuk ve doğuran kadın sağlık üzerine olur. Başka saatlerde elem görür. Bu saatte rahme düşenlerin ne dostu ne düşmanı olur (80b-81a). Bu saatte âzât olmayan kullar, cariye ve hizmetçileri teshir etmek için vefk yapmak ve o vefke bakıp başka yere bakmadan tilavete ya da esmaya meşgul olmak caizdir. Yağmur için bu saatte Fettah ismini dörtlü vefk edip yeşil çanağa su koysunlar. İçine o vefki bırakıp Fettah ismine meşgul olsunlar. Dört yüz seksen dokuz kere okusunlar. Hatalı okuma ihtimaline karşı beş yüz kere okusunlar. Murat neyse gerçekleşir. Utarid saati değişken olduğundan hem teshir hem kahır için vefk yapılabilir. Kahır kime gerekirse tesir eder ama geç olur. O yüzden bu saatteyken bir şey yazmayıp geciktirirler. Birine husumet besleyen kişi galip olmak niyetine kahriye isimlerinden vefk yapıp taşısa galip olmaz. Ama hasta edebilir. Çocuk getirmemiş ve kırk yaşını geçmiş kadınlar için iyilik niyetine olsun kahır niyetine olsun vefk yapılması caizdir (83a-83b).

3.1.6 Zuhâl (Satürn)

Keyvân da denilen Zuhâl, yedinci felekte yer alıp Arapça'da yüksek ve uzak demek olan "zahil"den türetilmiş ve en üst tabakada yer alması dolayısıyla Zuhâl adı

verilmiştir. Yeryüzüne en uzak gezegen olup Yunanlılar Kronos, Romalılar Satürn olarak adlandırır. Minyatürlerde sağ elde insan kafası sol elde insan eli tutan bir ihtiyar ya da at sırtında elinde kılıç tutan bir kişi olarak resmedilir (Şentürk, 1994, s. 169). Nahs-i ekber (en büyük uğursuzluk) olan Zuhâl, aşırı derece soğuk ve kuru tabiatlıdır. Müzekker-i neharî (gündüz erkeği) olup yedinci iklim ona mensuptur. Çarşamba gecesi ve cumartesi gecesine hâkimdir. Zühre ve Utarid ile dost Şems ve Kamer ile düşmandır (Kam, 2008, s. 208-209). Mitolojiye göre gök ile yerin oğlu Zuhâl, zaman tanrısı olup ekme ve biçmeyi korur. Hâkim olduğu yıl, soğuk artar. Âdem, Zuhâl devrinde yaratılmıştır. Siyah renk onundur (Pala, 2010, s. 494). Zuhâl'in etkisinde olanlar ahmak, cahil, korkak, çocuksu, kinder, kıskanç, yalancı, tembel, kalın kafalı, dedikoducu olur. Ona bakmak gam ve keder sebebidir (Kam, 2008, s. 208).

Zuhâl, edebiyatta berîd-i felek (felek postacısı), pasbân-ı felek (felek kapıcısı), pîr-i felek (felek piri), dîdebân-ı felek (felek gözcüsü), Hindu-yı Pîr, Rahib-i Pîr, Hindu-yı Sipîhr gibi isimlerle karşımıza çıkar. En yüksekteki gezegen oluşuyla şeyhü'n nücûm (yıldızların en yaşlısı) da denilir. Çünkü Zuhâl, 7000 yıllık yaşıyla en yaşlı gezegendir. Siyah rengi dolayısıyla Hindu da denilir. En yüksekte yer alışıyla yücelik ve yükseklik kıstası, Keyvan-eyvan yollu kelime oyunu, nahs-i ekber oluşu gibi yollarla şâirler Zuhâl'e beyitlerde yer verirler (Şentürk, 1994, s. 169-172). Örneğin Muhibbî, aşağıdaki beytinde sevgiliden ayrılık nedeniyle inlemekte ve inlemelerden birini denize birini de Keyvan'a yani Zuhâl'e ulaştırmaktadır. Zuhâl, bu beyitte en üst felekte yer alışı yani yükseklik durumuyla kullanılmıştır:

Firâk-ı yârla yanup yakılup nâleler kıldum

Birin 'ummâna gönderdüm birin Keyvâna tapşirdum (*Muhibbî Dîvânı*, G 1798/2)

Yahyâ Bey ise Zuhâl'in cahilliği temsil edişine atıf yapar:

Üstüne geçse ne gam her kara cahil zira

Yücedür mertebesi Şems ü Kamer'den Zuhâl'in (*Yahyâ Bey Dîvânı*, G 220/3)

Ḳavâ'id-i Teshîrâf'ta Zuhâl gezegeni ile ilgili söyleneneler "Sâ'at-i Zuhâl"

başlığıyla şöyle aktarılır:

"Bu saatte helak etmek niyetine bir kadın ya da erkek için kahriye okular her seferinde işe yaramaz. Bu gezegen, değışken uğursuzluktur. Zuhâl saatinde kahriye okuyarak kişiyi hasta etmek uygundur. Zıyan görmesi, sihir zahmetiyle uyukudan kesilmesi uygundur ve sıkıntılar görür. Kurtulmak zordur. Müşteri ya da Şems saatinde o sıkıntılardan kurtulmak için meşgul olsunlar. Ya da zikrolan saatlerde vefk yapıp boyunlarına taksınlar. Meşgul olan kadın veya erkeğın, gündüz saatleri dışında Çarşamba gecesı Zuhâl saatinde meşgul olması yedi gün meşgul olmaktan güçlü ve etkilidir. Erkeğın dişıye, dişinin erkeğe, yaşlı ve gençlerin birbirlerine kahriye okumaları caiz ve faydalıdır. Erkekğ-kadın, kim kime okursa tesirde fark olmaz (75b-76a). Bu saatte doğan çocuk için alışveriş, hareket, ticaret, erzak ve yakın yerlere gitmek iyidir. Zuhâl saatinde doğanlar bahadır, cesur ve korkusuz olur. Kalbine asla korku getirmez. Başka saatlerde doğanlar, Zuhâl saatinde Cumartesi günü gaza niyetine sefere çıksa iyidir. Ama fetih, üç sefer içinde bir kere gerçekleşir. Zuhâl saatinde doğanlar, düşmanlarına galip olur. Şeyh İbn-i İsa'ya göre ise hep olmaz. Çünkü Zuhâl, uğursuzdur. Bu saatte doğan çocukta uğursuzluk da görülebilir. Çünkü dünyada gamsız baş ve düşmansız insan olmaz. Her kişinin haline, malına ve ilmına göre bir düşmanı vardır. Bu saatte kuyu kazmak iyidir. Suyu, başka saatlerde kazılan kuyularınkinden tatlı ve soğuk olur. Şeyh İbn-i İsa'ya göre biraz fark etse olur. Her yerin suyu toprağına göre tatlı ve soğuk olur. Su hangi çeşit topraktan çıkarsa soğukluğu ve lezzeti ona göredir. Cifre göre bir padişahın

oğullarından biri Zuhâl saatinde rahme düşmüşse padişah o olur. Ama içlerinde Merih saatinde rahme düşenler karşı çıkarlar (81a-81b). Zuhâl saatinde kahr için vefk yazmasınlar. Düşmanın mağlup olup uğursuzluğa düşerek ayağa gelip yalvarması ve böylece affedilmesi niyyeti edenler güçlüdür. Bu saatte tehlike yerlerde kalanlar, mahpus olanlar ve denizde rüzgar muhalefeti nedeniyle batmak üzere olanlar Mâni ve Muîn isimlerini vefk etseler ya da ettirseler ya da Zuhâl saatinde önceden yazıp götürseler, zikredilen tehlikelerden Allâhu Teala'nın izniyle kurtulurlar (84a).

3.1.7 Merih (Mars)

Mirrih ya da Behram da denilen Merih, beşinci felekte yer alıp Yunanlılarda Ares, Romalılarda Mars olarak adlandırılır. Batı'da ata binmiş, elinde mızrak ya da kılıç tutan, bazen de postacı bir genç şeklinde, Doğu'da sağ elde kılıç veya mızrak, sol elde insan başı tutan bir delikanlı olarak resmedilir. Bazen başında miğfer de bulunur (Şentürk, 1994, s. 162). NaHS-i asgar (en küçük uğursuzluk) olup müzekker-i leyli (gece erkeği)dir. Tabiatı aşırı derecede sıcak ve kurudur. Beşinci iklim ve renklerden kırmızı ona isnad edilir (Kam, 2008, s. 200). Cumartesi gecesi ve salı gününe hâkim olan Merih'in rengi kırmızı olduğundan Mirrih-i ahmer de denilir (Levend, 2015, s. 206). Savaşa vekil olan Merih'in kahramanlık, hiddet, gazap, hırs, ihanet, inat, güç, reislik gibi özellikleri vardır. Yunanlılarda ve Romalılarda Merih, savaş tanrısıdır (Kam, 2008, s. 200).

Bu gezegenin etkisinde olanlar güçlü, sinirli, sert ve cüretkâr olup kavga, mücadele ve kan dökmeye yatkındırlar. Edebiyatta Merih için Behram, Behram-ı felek, tigzen-i felek gibi tâbirler kullanılır (Levend, 2015, s. 206). Yine edebiyatta silah tutan kişiler Merih'e benzetilir. Zulüm, kan dökme, savaş gibi hâlleri temsil

ettiğinden Merih'e atıfta bulunulur. Sevgilinin gözleri de kan dökücülükleriyle Merih'e benzetilir. Kırmızıyla ilişkisi de bazen beyitlerde karşımıza çıkar (Şentürk, 1994, s. 162-163). Örneğin aşağıdaki beytinde Yahyâ Bey, ellerinde kılıç ve kalkanlarıyla mücahitleri Merih'e benzeterek Merih'in savaşçılık özelliğine yer verir:

Mücâhitler felekde kevkeb-i Mirrîh'ün emsâli

Elinde tîğ-i rahşânı kolunda çarhî kalkanı (*Yahyâ Bey Dîvânı*, K 16/3)

Fehim ise Merih'in fitne /fesat çıkarışına atıf yapar. Şâir, âlemi karıştıranın yani bozgunculuk çıkaranın, sevgilinin gamzesi olduğunu; müneccimin bunu Merih'ten bilmemesi gerektiğini söylemektedir:

Senin çeşmindür ancak âlem-âşûb

Müneccim itmesin takrîr-i Mirrîh (*Fehim-i Kadim Dîvânı*, G 36/2)

Ḳavâ'id-i Teshîrâf ta Merih için "Sâ' at-i Mirrîh" ismi kullanılıp bu saatin özelliklerine dâir şunlar aktarılır:

"Bu saatte kahriye okumak etkilidir. Erkek-kadın olsun, erkeğin kadının birbirleri için okuması olsun, uygundur ve Merih'in hükmü geneldir. İbn-i İsa'ya göre kahriye tertibi şöyledir: Zuhal saatinde düşmana uğursuzluk getirip sonra Merih saatinde kahriye okumak kolaydır. Bu tertiple düşman hasta olup pişmanlık duyar ve sağlık talep eder, düşmanlığı terk eder. Az günah için kahriye okumak olmaz. Zuhal saatinde denesinler. Eğer olmazsa Merih saatinde okuyup muratlarını gerçekleştirirsiniz. Cafer-i Sadık şöyle buyurur: Mazlum üzerine kahriye okumaktan sakının. Okunan kişi helak olmaya layık değilse kişinin kasti başına gelir. Sakınmak gerekir. Şeyh İbn-i İsa da şöyle der: Bir zaman, dört kişi mazlum üzerine kahriye okudu. O mazluma bir şey olmadı. Dört kişi ise bir derde tutuldu. Kimi yıllar sonra kurtuldu kimi de helak oldu. Ayrıca Merih saatinde padişahlar için kahriye okunmamalıdır. Allâh onlara devlet, saadet, fırsat ve ruhsat vermiştir. Halkın onlara

tesir etmesi zordur. Helak etme niyetiyle meşgul olmak zordur ama beddua etki eder. Yine şeyhler, âlimler, fazıllar, salihler ve fakirler için de okumaktan sakınsınlar. Zikredilenlerin ilim ve ibadetleri dünyada yaşayacakları belaları def eder. Ne günah ve hata yapsalar da ahirette görecekler. Saadet ehlini uğursuzluğa düşürmek hayli zordur. Her günah için kahriye okumasınlar (76a-76b). Bu saatte rahme düşenler hırslı, tamahkâr, kinci olup adam öldürme, çalma, yiyip içme ve fesat ehli olur. Bu saatte rahme düşenlerin iyileri kasap, fesat veya cerrah olurlar. Kısacası bu saatlerde rahme düşenlerde merhamet azdır. Ancak kırıp dökerek ya da yaşlı biri sayesinde insafa gelirler. Yoksa heves ve fesat içinde kalırlar. Bu saatte ekin ekmek iyidir. Sefer ve hareket olmaz (81b-82a). Bu saatte kahriye yazanlar ya da vefk edenler, mahrum olmazlar. Hak Teâla, Merih'e bir özellik vermiştir ki saatini gözleyenlerin kendileri sanki Merih'tir. Bakışları kime dokunsa helak ederler. Bu saatte ne niyyet edilirse yazmak caizdir. Bir kişiyi kahretmek için Tebbet kahriyesini, Aziz ve Müntakim isimlerini vefk edip meşgul olsalar kırk güne varmaz Allâhu Teâla'nın izniyle etkisini görürler (83b-84a).

3.2 İlm-i hurûf

Harf deyince aklımıza çoğunlukla bir dildeki sesleri karşılamak için kullanılan bazı işaretler gelmektedir. Sözlüklerde de buna benzer tanımlamalar karşımıza çıkmaktadır: “Dildeki sesleri gösteren ve alfabeyi meydana getiren işaretlerden her biri. 2. Söz, lâf” (Ayverdi, 2010, s. 474); “1. Bir alfabeyi meydana getiren ve okuyup yazmaya alet olan işaretlerin her biri. 2. Söz, işaret” (Özön, 1997, s. 293); “dildeki bir sesi gösteren ve alfabeyi oluşturan işaretlerden her biri” (*Türkçe Sözlük*, 2009, s. 849).

Harf kelimesinin çoğulu “hurûf” olup tarih boyunca harflere dâir farklı telakkiler görülmüştür. Din, tasavvuf, edebiyat, matematik vs. pek çok alanda harflere geniş yer verilmiş, harfler etrafında çeşitli inanışlar oluşmuştur. Özellikle de “harflerle rakamlarda tabiat ve hadiseleri etkileme gücünün bulunduğu veya bunların gaybdan haber vermede yararlı olduğu iddiasına dayanan” (Bozhüyük, 1998, s. 397) ve “harfler ilmi” olarak bilinen “ilm-i hurûf” kültür tarihimizde “ ulûm-ı garibe veya ulûm-ı hafiyeye de denilen cifir, remil, fal gibi ve benzeri konularda daha çok geçmektedir. Tasavvufi eserlerde ise esrarü'l-hurûf yahut havass-ı hurûf tâbirleri daha ziyade kullanılmıştır” (Çelebioğlu, 1998, s. 599).

Müslümanlar arasında harflerle ilgili telakkilerin şekillenmesinde kadim kültürlerin yanında İbn-i Arabî büyük bir etkiye sahiptir. “Hurûf ilminin ciddi anlamda İslamî literatürde yerini almasının, daha doğrusu gaybî ilimlerde kullanılmasının İbn-i Arabî (ö.638/1240) ile başladığı bildiriliyor” (Seber, 2004, s. 228). *Fütuhât-ı Mekkiye*'de, harfleri ayrı bir şekilde ele alan İbn-i Arabî, harflere dâir değişik yorumlar getirmiştir. İbn-i Arabî'nin görüşleri yer yer aşırı yorum gibi dursa da kendinden sonrakileri etkilemiştir. İbn-i Arabî'nin harflere dâir görüşleri ayrı bir eser olarak da basılmıştır.¹⁴

İslam dünyasında harflere duyulan ilgi sonraları Hurûfilik adıyla bir akımın ortaya çıkmasına da neden olmuştur. İlm-i hurûfu iyi bilmek, Hurûfilik akımını anlamada da oldukça önemlidir. Esterabadlı Fazlullah'ın görüşleri çerçevesinde şekillenen bu anlayışta “bütün evren ve varlıklar, insanın yüzünde bulunduğu kabul edilen ve birine hutût-ı ebiyye, diğerine hutût-ı ümmiyye denilen yedişer hatlı iki görünüşle açıklanır; bütün dinî hükümler yirmi sekiz ve otuz iki sayısına uygulanarak bu hükümlerin insanın yüzünde temsil edildiği ileri sürülür” (Aksu, 1998, s. 409).

¹⁴ Bkz.: Muhyiddin bn-i Arabî, *Harflerin İlmî*, Haz. Mahmut Kanık. (İstanbul: İnsan Yayınları 2018).

Hurûfilikte, harflerle ilgili görüşler sınırsızdır. İnsan vücudundaki hatlar ve uzuvlar harflere benzetilir. Bu yolla insan vücudu ve kâinat harflerle açıklanır. Kelime ve harf oyunları yapmak için bütün gerçekler, hatta âyet ve hadisler bozulur. Onlara göre Halık, harftir. Allâh hurûftur (Pala, 2010, s. 215). Harfler, varlığın temeliyse bir şekilde bütün varlıklarda görünebilmeli ve varlıklar da harflerde görünebilmelidir. Bu yüzden Hurûfiler, peygamberler, melekler, ahiret, Kurân, hadis, âyetler, ibadetler vb. İslam sınırları içine giren her şeyde 28 ve 32 harfin varlığını göstermek için çabalamışlardır (Usluer, 2009, s. 125-126).

Hurûfilik, Türk edebiyatında Nesîmî aracılığıyla yayılmıştır. Nesîmî'nin edebiyatımıza en önemli katkılarından biri, Hurûfilîği estetik bir malzeme haline getirebilmesidir. Kuru propagandalar yerine kaliteli edebi eserlerle inancını savunan Nesîmî dîvân edebiyatının sevgili tipinin güzellik unsurlarına saçın vel-leyl, yüzün ved-duha şeklinde niyelenişini de eklemiştir. Hurûfilik sisteminin dilini, Türk şiirine aktarmış, Türkçe yazılmış bir Hurûfî eserler literatürünün meydana gelmesinde rol oynamıştır (Şenödeyici, 2015, s. 67). Nesîmî dışında Emir Gıyaseddin, Misali, Arşi, Refii, Yemini, Muhiti, Feriştioğlu gibi şâirler de Hurûfilîği eserlerinde işlemişlerdir.

İlm-i hurûf yalnızca Hurûfilik yoluyla klasik edebiyatımızda işlenmemiştir. Şâirlerin harflere dâir bir muhayyile güçleri olmuştur. Hâliyle “Dini, tasavvufi ve ladini edebiyatımızda, harflerle ilgili hususiyet ve malzemelerle az veya çok karşılaşmaktayız. Dolayısıyla bu tür eserlere, layıkıyla nüfuz edebilmek için harflerle alakalı çeşitli hususların bilinmesi, onlara ayrı bir dikkatle bakılması gerekmektedir” (Çelebioğlu, 1998, s. 599). Bu yüzden ki klasik şiirle ilgilenenlerin, harflerle ilgili beyit ya da şiirleri anlamaları adına hurûf ilmine biraz aşına olmaları faydalı olacaktır.

“Değişik mazmunlar biçiminde âşık ile maşuğun bazı özellikleri harfler vasıtasıyla ifâdeye çalışılmıştır. Harflerin ele alınış nedenlerinin başında şekil özellikleri gelir. Başta elif olmak üzere birçok harf sevgilinin güzelliğini anlatmak yolunda teşbih ve mecazlara konu olmuştur” (Pala, 1995, 154). Şâirler, harflerin şekilleri ile çeşitli bakımlardan ilişkiler kurmuşlardır:

Dîvân edebiyatında harfler ekseninde oluşturulan benzetme ve tasavvurlardan bazıları şunlardır: Elif (ا): Allâh'ın birliği, bir, âh, boy, burun, parmak, göğüste boylamasına yara, minare, sancak, tel, mum, çevgân, ok, kılıç, hançer, mızrak, yol, köprü, kâlem; cîm (ج): saç; dâl (د): bükülmüş boy, saç, kaş, hilâl, hançer, ayak; râ (ر): kaş, hançer, kılıç, hilâl, eğilmiş boy; sîn (س): diş, testere, tarak; sad (ص): göz; ‘ayın (ع): göz, nal; kâf (ك): bükülmüş boy; lâm (ل): saç, bükülmüş boy; mîm (م): ağız; nûn (ن): kaş, hilâl, nal, devat, bükülmüş boy, kâse; vâv (و): yaşlı insan vücudu; hâ (ه): göz, ağız, ay, yara; lâmelif (ل): eğri boy, Zülfikar; yâ (ي): kaş, yay Burada benzetmeden çok yay kelimesinin yâ olarak da yazılması dolayısıyla bir ilgi söz konusudur (Kaya, 2013, s. 73).

Örneğin Ahmet Paşa aşağıdaki beytinde sevgilinin boyunu elif, saçını lâm ve ağzını mim harfine teşbih etmiştir:

Mushafta kadd ü zülf ü dehânın mı gördü kim

Dil tıflı okuduğu elif lâm mîmdür (*Ahmet Paşa Dîvânı*, G 32/3)

Harflerle kurulan “benzetmelerden amaç, şairin harfleri anlatması değil; niyeti doğrultusunda harflerin fonksiyonlarından yararlanmaktır” (Tökel, 2016, s. 177). Örneğin İbn-i Kemâl aşağıdaki beytinde elif, mim, râ harflerini “râm” kelimesi çıkacak şekilde kullanır:

Ol elif kâmetli mîm ağızlı râ kaşlı nigâr

Her ne emr eylerse âşık cân u dilden râmdur (*İbn-i Kemâl Dîvânı*, G 50/4)

Hikmetî'nin aşağıdaki beytinde ise “mâyil” kelimesi ortaya çıkmaktadır:

Dehânun mîm elif kaddün kaşun yâ lâm zülfündür

Nice âdem seni gördükde cânâ olmasun mâyil (Kaya, 2013, s. 81)

Bunların dışında aliterasyon, asonans, kalb, iştikak, akis, iade, tarsi, muvaşşah, reddü'l-acz gibi edebi sanatlarla harf ve kelime oyunları yapılmış, muamma, lugaz tarzı bilmece şiirleri yazılmış, elifname gibi şiir türlerinde alfabenin tüm harfleri düz ya da ters olarak sıralanmıştır.

Şâirler, harfleri kullanarak hüner yapmayı biraz daha ileriye götürerek bütün harfleri noktasız olan kelimelerle yazma (hazif), bir kelimesi noktalı diğeri noktasız harflerden oluşan kelimelerle yazma (hayfâ), sadece bitişen harflerle yazma (muvassal), sadece bitişmeyen harflerle yazma (mukatta), bir harfi noktalı bir harfi noktasız kelimelerle yazma (raktâ), yalnızca noktalı harflerden oluşan kelimelerle yazma (menkut, mu'cem), dudak ünsüzlerini kullanmama (lebdeğmez), mısra başlarındaki harfleri şahıs ismi çıkacak şekilde sıralama (muvaşşah) gibi yollarla da şiirler yazmışlardır (Saraç, 2015, s. 305-307). “Harf ve kelime oyunlarından bazıları basit iken bazıları oldukça karmaşıktır. Her hâliyle keskin bir zekânın ve ince bir Hayâlî n ürünüdür. Bu yönüyle bir sanat olarak kabul edilmelidir. Bunların bilinmesi dîvân şiirinin layıkıyla anlaşılmasına katkı sağlayacaktır” (Kaya, 2013, s. 109).

İbn-i İsa, *Ḳavâ'id-i Teshîrât* 'ın “Eczâ-yı ' anâşıra yigirmi sekiz ḥarfî taḳşîm idüp ṭabâyi' bildürür.” (61b/12-13) başlığını taşıyan birinci bölümünü isminden de anlaşıldığı gibi harflere ayırmıştır. Bunun dışında diğer bölümlerde de ilm-i hurûfun ilm-i ebced ile beraber ele alındığını görürüz. Harflere dâir dile getirilenleri genel anlamda üç grupta ele alabiliriz: Esrarlı özellikleri yönüyle varlıklar ve insanlar üzerindeki etkileri bakımından harfler ve ilm-i ebceddeki kullanımları bakımından harfler. İlk grupta harfler, gizemci bir anlayışla varlığın oluşumundaki ve insan tabiatındaki rolleri itibarıyla değerlendirilir. İbn-i İsa harfleri ateş, hava, su ve toprak olmak üzere dört gruba ayırmıştır:

“Eczā-yı ‘ anāşır ki dördür. Yigirmi sekizdür harfi. Dörtde kısım idüp dört tabāyi‘ bağılı. Kısm-ı evvel hurūf-ı nārīdür ki bunlardır: elif, he, ıı, mīm, fe, şın, zel. Tabī‘ atda hardurlar. Kısm-ı şānī hurūf-ı hevāyīdür ki bunlardır: be, vav, ye, nun, şad, te, dat. Tabī‘ atda bāriddürler. Kısm-ı şālīş hurūf-ı mā’īdür ki bunlardır: cim, ze, kef, sin, kaf, şe, zı. Tabī‘ atda rātibdurlar. Kısm-ı rābi‘ hurūf-ı türābīdür ki bunlardır: dal, hı, lām, ‘ ayn, re, hı, ğayn. Tabī‘ atda yābisdürler” (62a/14-62b/1).

Her grupta yedişer olmak üzere toplamda 28 harf bulunmaktadır. Fakat harfler 29 adettir. Birisinin eksik olması sorusuna İbn-i İsa şöyle cevap vermektedir:

“Sorarlarsa harfler yirmi dokuz adettir. Dört kısım yedişer harfle yirmi sekiz yapmaktadır. Bir harf yok. Cevap: Yirmi dokuz harften biri lam-eliftir. Bu harf lam ile elif harfinden oluşur. Hangi isimde bulunursa ayrı ayrı iki harf sayılır. Sayısı da 31’dir. Tabiatı sıcak ve kurudur. Kuruluğa sıcak galiptir. Zira sıcak, adette 1’dir ve elif’tir. Kuru da 3’tür ki lam’dır. Bu harfin anlamı bile yoktur. Bir isimde bu harf gelirse iki harf sayınlar (62b).

Her bir grupta yedişer harf bulunması da şöyle açıklanmaktadır:

“Sorarlarsa harfler neden yedişer oldu? Bazıları fazla bazıları eksik olsa ne lazım gelirdi? Cevap: Her kısmın yedi olmasının sebebi gerçekte su harflerinden olup sayısal değeri yedi olan ze harfidir. Geri kalan üç grupta bu harf yoktur. Su kısmında bulunması ve suyun da kaynak olması yönünden diğer üç kısım suya tabi oldu. O yüzden her birinde harfler yedişer tanedir (62b-63a).

Özellikle insan tabiatına dâir yorumlarda bulunmak için harflerin özelliklerini bilmek gerekmektedir. Harfler, kişinin karakter ve mizacını etkilemektedir. Hatta bazı durumlarda kişinin ismi dışında anne ve babasının da ismi gereklidir. İsimleri meydana getiren harflerden böylece karaktere dâir analizler yapılabilmektedir. Bu da

o kişiye karşı neler yapabileceğimiz noktasında yardımcı olmaktadır. İsmi meydana getiren harflerin galip veya mağlup oluşuna ve ateş, hava, su, toprak grubundan hangisine girdiğine göre insanın tabiatı şekillenmektedir:

“Meşelâ bir kişinüñ ismini gördüñ. Ğâlib olan harfleri nârî. Ol kişi tîz-ṭab^ç olur. Görelüm ol kişi nârî harfleri vâlidesinden mi almış yoksa vâlidinden mi. Eger vâlidinde nârî harflerden hüküm buluna ol kişinüñ tîz-ṭab^ç olması ehl-i ğayret olduğındandır ve her ne dilerse ele götürür. Çok âdem ve murâdları hâşıl idici ve maşlahat-güzîñ kimesne olur ve dâ^ç î tedbîr ıssı olur. Eger vâlidesinde buluna nâkış u^ç abeş yerlerde söğüp söylegen olur. İgen ğaraż idebilmez... (Bkz. 63b/8-64b/17).

Kişinin anne ve babasının isimlerinin bilinmediği durumlarda nasıl bir yol izleneceği ise, Hz. İdris ve Hz. Ali referans gösterilerek açıklanır:

“Bir kişinin küçükken vatanını terk etmesi kaidesine geldik. Ya da onu kâfirlerden alıp ehl-i İslam’a getirdiler. Babasını bilmez. Onlar gibilerinin isimlerine bakıp galip harfle amel etsinler. İdris Aleyhiselam’ın da sözü şudur: Kişinin anne ve babası malum değilse onun isminin ilk ve son harfini alıp bir isim sayınlar. Terkibe kabil harflerse görsünler. Erkeğin ismine yakınsa baba ismini tutup ona göre tabiat bağlasınlar. Ali Radyallâhu-anh ise şöyle buyurur: Kişinin babası bilinmezse o kişinin ismine baksınlar. Hangi harf galipse onları toplansınlar. Noktalı harf varsa o kişi, tabiatını annesinden almıştır. Nokta olmazsa babasından almıştır. Bu kıyas güclüdür ve tecrübe edilmiştir” (64b-65a).

Anne ve babanın ismini bilmek dışında, kişinin halk arasında hangi lakap veya adla anıldığı da önemlidir. Zira bir vefk yapılacağı zaman kişinin ismini tam yazmak vefkin etkili olması açısından önemli bir husustur. Bu durumu İbn-i İsa hem Cafer-i Sadık’ı referans göstererek hem de kendi hayatından bir örnekle açıklar:

“Cafer Radyallâhu-anh buyurur: Bir kişinin babası bilinmezse onun tabiatını bilmek için halk onu nasıl zikrederse öyle yazıp hesap etmeli. Mesela Ali isimli biri olsun. Kadir Ali, Veli Ali ya da Hacı Ali deseler, ne şekilde tanınıyorsa ismin tamamını öylece hesap edip galip harfi görerek tabiat bağlanmalı. Şeyh İbn-i İsa der: Vezirlerden Ahmet isimli bir tanışımız vardı. Ağa olunca Ahmet Ağa terkibiyle tabiat yokladım ve muradım üzerine buldum. Paşa olunca Ahmet Paşa terkinin harfleriyle yokladım. Nasıl buldumsa o tabiata dikkat ettim. Paşalıktan çıkıp vezir-i azam oldu. Terkibiyle Ahmet’i yine yokladım. Nasıl buldumsa dönüp o tabiatı bağladı. Bu tertip üzerine amel ettim. Tecrübe edilmiştir. Nasıl zikrediliyorsa bir bir baksınlar. Ne şekilde galipse ona göre vefk edip isim çıkarsınlar. Vezirlerden, emirlerden, âlimlerden, büyüklerden her bir mertebeden tabiat bağlasınlar. Cafer isimli bir kişi müderris ise Müderris Cafer, kadıysa Kadı Cafer terkibiyle teshir eyle. Müderrisken ettiğin teshir hangi isimleyste kadı olduktan sonra her düğüm tesir etmez (65a-65b).

Eserde, “elif, ye, kâf, ğayn” harflerinin, bir araya gelerek unsurları oluşturduğu belirtilir. Her birine verilen altışar harfle de “cihat-ı sitte” oluşmuştur:

“Elif, ye, kaf ve ğayn 1’dir. Yirmi sekiz harf içindeki bu dört harf bir yere geldi toplandı. Unsurlar, bunlardan oluştu. Zira elif ateş, ye hava, kaf su ve ğayn toprak harfidir. Bunlar kaynaktır. Unsurların parçası oldular. Ve her birine altışar harf verdik. Bunlar da unsurlara altı yön oldu. Meşgul olanlar, harflere teveccüh ettiklerinden meşgul olurken altı yöne yani bazen başa, bazen ayağa, bazen arkaya, bazen öne, bazen göğsüne ve bazen böğrüne baksınlar (70a-70b).

Harfler, ateş, hava, su ve toprağa göre dörde ayrıldığı gibi yedi gezegene göre de ayrılmıştır. Her bir gezegenin dört harfi bulunmaktadır. Böylece yedi gezegen toplamda 28 harfe sahip olmaktadır. Kişiye yapılacak vefkin tesirli olması için

gezegenlerin de harflerini bilmek gerkelidir. Böylece o harfin mensup olduğu gezegenin saati geldikçe meşgul olunmalıdır. Bu sayede vefk etkisini gösterecek ve murad hâsıl olacaktır:

“Her birine dörder harf olmak üzere toplamda yedi gezegene 28 harf taksim edilmiştir. Zuhâl harfleri: elif, be, cim, dâl; Müşteri harfleri: he, vav, ze, ha; Merih harfleri: tı, ye, kef, lâm; Şems harfleri: mîm, nûn, sin, ‘ayn; Zühre harfleri: fe, şād, kâf, rā; Utarid harfleri: şın, te, şe, hı ve Kamer harfleri: zel, dat, zı, ğayn. Matlup olan Yusuf isminin harflerinin galip olanından kalan yediydi ve o yediden bir ze harfi çıkmıştı. Bu harf, Müşteri harflerindendir. Yusuf’u eski kaide üzerine teshir edemezlerse bu kaide üzerine Müşteri saatlerinde meşgul olup teshir edebilirler. Talibin galip harfi neyse o harfin gezegeninin saatlerinde meşgul olursa Allâhu Teâla’nın izniyle murada erilir (110a-110b).

Harflerin vefk yapımında da kullanıldığı görüyoruz. Hâfız ve Nûr isimlerinin harfleriyle vefk tarifleri verilmiştir (Bkz. 94a, 96b). Fakat yine de harfler, ağırlıklı olarak insan tabiatına etkileri bağlamında ele alınmışlardır. Harfler, ilm-i ebceddeki kullanılışlarıyla da karşımıza çıkar ki bunu “İlm-i ebced” başlığı altında ele aldığımızdan burda deginmedik.

3.3 İlm-i ebced

Ebced kelimesi, “Arap elifbasındaki tüm harflerin yeniden düzenlenmesiyle meydana getirilen sekiz sözcüğün ilki” (Pala 2010, s. 128) olup “diğer sözcükler ise hevvez, hutti, kelemen, sa’fes, karaşet, sehaz, dazığı şeklinde sıralanır” (Pala, 2010, s. 128). Bu sekiz kelimenin ne anlama geldikleri hususu tartışmalıdır. Kimilerine göre ebced, hevvez, hutti, kelemen, sa’fes, karaşet olan ilk altı kelime Medyen’in hükümdarları

olup Kelemen ise onların şehinşahıdır. Bunların altı şeytanın adını, haftanın altı gününü, Hz. Âdem'in cennetten çıkışı ve tövbe etmesine kadar olan safhaları, İlahi isimlerin altı anahtarını ifâde ettiğini söyleyenler de olmuştur. Diğer yorumlar ise bu kelimelerin Allâh'ın emir ve yasaklarını işaret ettiği, sekiz filozofun adı ya da Pers hükümdarı Sabur'un çocuklarının adı olduğu şeklinde sıralanabilir. (Yakıt, 2017, s. 29-34). Fakat en yaygın görüşe göre “ebced, aslında alfabedeki harflerin kolaylıkla hatırd tutulmasını sağlamak için eski dönemlerde geliştirilmiş bir formül olup gerçekte bir anlamı bulunmayan kelimelerinin ilki “ebced” (abucad, ebuced) şeklinde okunduğu için bu adla anılmıştır”(Uzun, 1994, s. 68). Doğrusu harfleri kolayca ezberlemek için eskilerin böyle bir yola başvurarak onları formüllerle ifâde etmeleri fikri daha makul görünmektedir.

Ebced ile ilgili en önemli husus, harflerin her birinin sayısal olarak birer karşılığının olmasıdır. Bundan dolayı ebced “Arap alfabesinin ilk tertibi ve harflerinin taşıdığı sayı değerlerine dayanan hesap sistemi” (Uzun, 1994, s. 68) olarak tarih boyunca kullanılmıştır. Ebced için cümel hesabı da denilir. Ebced hesabı dört şekilde yapılmıştır. Birincisi cümel-i sagir, ikincisi cümel-i asgar, üçüncüsü, cümel-i kebir ve dördüncüsü cümel-i ekber olup en büyük ebced hesabı olarak bilinir. Küçük ebceddeki harflerin sayı değerlerinin Arapça adlarının toplamıyla yapılır. Bunlar arasında esas kullanılan ise küçük ebceddir (Yakıt, 2017, s. 51-53).

“İbrânîce ve Ârâmîce'nin de etkisiyle Nabatîce'den Arapça'ya geçtiği kabul edilen” (Uzun, 1994, s. 68) ebced hesabı, pek çok farklı alanda kullanılmıştır. Günlük ihtiyaçlar ve haberleşmeler, isim sembolleri, çocuğa isim verme, kitap ve makaleler, resmi devlet kayıtları, çeşitli ilimler ebcedin kullanım alanları olmuştur. Ama ebced en çok tarih düşürmelerde kullanılmıştır.

“Ebcet alfabesindeki her harfin bir sayıya karşılık olması özelliğinden istifade edilerek herhangi bir hadiseye, hesaplandığında o hadisenin meydana geldiği yılı verecek şekilde bir kelime, bir cümle, bir mısra veya bir beyit, söylemeye tarih düşürme denir” (Yakıt, 2017, s. 55-86). “Ebcet sistemi çok eski olmakla birlikte tarih düşürme sanatının ilk defa kimin tarafından icat edildiği kesin olarak belli değildir. Bilindiği kadarıyla tarih düşürme XII. yüzyıldan önce Fars edebiyatında ortaya çıkmış, İslâm kültürünün etkisiyle Arap harflerini alan İranlılar’dan Türkler’e, Türkler’den de Araplar’a geçmiştir” (Karabey, 2011, s. 80).

Ebcet eski kültürümüzün fantazileri arasında görülmüş ve mezar taşları ve yapı kitabelerinde çok kullanılmıştır. Günlük hayatta ise Bektaşî ve külhanbeyî argosunda şaka, küfür, sır vb. sözcükler yerine rakamlar kullanılmıştır. Sihir ve büyüde, fal ve tılsımda da ebcet kullanılır. Ebcet-han kelimesi, bir işe başlayan kişiler ve yeni öğrenen çocuklar için de kullanılan bir deyimdir (Pala, 2010, s. 129). Sünbülzade Vehbi’nin aşağıdaki beytinde böyle bir kullanım görülür:

Hâceye gitsin okutmaya bu ebcet-hânlar

Başlasın mektebe varsın da elifbâ-yı sühân (Onay, 1996, s. 200)

Tarih düşürme, şâirliğin gereklerinden biri sayılarak sanat gösterme aracı haline gelmiş, Bursalı Hâşimî ve Seyyid Osman, Sürûfî gibi şâirler başarılı örneklerini vermiştir. Tarih düşürme sanatı zannedildiği kadar kolay değildir. Belagat kitaplarında bedi sanatlar grubuna dâhil edilen tarih düşürme için ebcet, vezin, kafiye ve anlam uyum içerisinde kullanılmalıdır. Bu da yetenek gerektirmektedir. Tarih manzumeleri dîvân edebiyatının hemen bütün nazım biçimleriyle yazılabileceği gibi çoğunlukla kıta şeklinde düzenlenir ve son mısradaki ebcetle söylenen rakam mısranın sonuna yazılır. Tarih düşürme, hangi nazım şekliyle yapılmışsa dîvânlarda da aynı türden şiirlerin bulunduğu bölümlerde (kasâid,

mukattaât, musammat vb.) yer alır. Şâirlerin, tarih manzumelerini dîvânlarında “tevarih” başlığı altında topladığı görülür (Karabey, 2011, s. 80).

Tarih düşürme, çeşitli şekillerde yapılmıştır. Bazen basit bazen de karmaşık görünen yollarla hadisenin tarihi verilmiştir. Kullanılan metoda göre tarihin hesaplanıp çözülmesi de kolay ya da zor olmaktadır. Manen tarihler, lafzen tarihler, lafzen ve manen tarihler, karışık tarihler, satranç usulü tarih, muamma tarihler gibi tarih türleri ve formülleri bulunmaktadır.¹⁵ Örneğin aşağıda Süruri'nin, Kânî'nin ölümü için söylediği ve tarihi manen belirttiği bir beyit verilmiştir. Tarihi bulabilmek için beytin Arap harfleriyle yazılmasını esas almalıyız. Harflerin sayısal değeri beytin her iki dizesinde de ölüm tarihi olan hicrî 1206 yılını verir. Beyit şöyledir:

Hâke düşdi cesedi kalkdı havâya cânı

Tîşe-i mevle zir ü zir oldı Kânî (Yakıt, 2017, s. 468)

Hâşimî'nin Sultanahmet Camisi'nin tamamlanması üzerine söylediği ve her iki dizinin de hicrî 1026 tarihini verdiği beyit ise şöyledir:

Elli beyt eyler yazup yüz veçhile sâlin beyân

Nâmını dünyâ gül-i sad berk okusa çün revâ (Yakıt, 2017, s. 469)

Bazen de tarihler lafzen verilmek yoluyla direk zikredilir. Aşağıda beyitte İzzet Molla, tarihi direk söylemiştir:

Zuhur eyledikde bizim kil ü kâl

Bin iki yüz otuz sekiz idi sâl (Yakıt, 2017, s. 481)

İbn-i İsa'nın *Ḳavâ'id-i Teşhîrât*'ta astrolojiden sonra en fazla ilm-i ebcede yer verdiğini söyleyebiliriz. Eserde ilm-i ebcedin üç yolla karşımıza çıktığını görüyoruz: Birincisi kişinin isim harfleriyle hesaplama yaparak kimin galip ve kimin mağlub

---

¹⁵ Bkz.: İsmail Yakıt, *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017), s. 415-526.

olduğunu bulmak, ikincisi yine kişinin isim harfleriyle yapılan hesaplama sonucunda esma-i hüsnadan isim çıkarmak ve üçüncü olarak vefk hazırlarken ebcedi kullanmak. Yapılan hesaplamalarla ilgili olarak “bākī, bākī kalmak, tarḥ, tarḥ etmek, ba‘ de’ṭ- tarḥ, ḥesāb, ref‘ etmek, ‘aṣerāt, mi’āt, ferd, zevc, ekṣer, ‘aḳāll, ṣūlūs, ‘aded, miḳdār, kūsūr, maṭrūḥ” vb. gibi matematik alanında kullanılan terminolojiye de yer verilmiştir.

İbn-i İsa, “Yigirmi sekiz ḥarfūn ‘adedlerin ve ḡālib ve maṭlūb oldukların beyān ider.”(70a/2-4) başlığını verdiği ikinci bölümün hemen girişinde ebcedde kullanılan sekiz kelimeye yer vererek hesaplama yapar ve bu hesaplama sonucunu “elif, ye, kaf ve ḡayn” harflerine bağlayarak bu dört harften unsurların oluştuğunu belirtir. Çünkü bunlar ateş, hava, su ve toprağı temsil etmektedir:

“Ebced, hevvez, ḥuṭṭī, kelemen, sa‘ faṣ, ḳaraṣet, ṣeḥaz, ḍazıḡ. Bu harflerin onlar ve binlerinden olan harflerin sayılarını tokuzar çıkardık. Ondan 1 ve yüzden 1 kaldı. On, yüz ve bin, 1’dir. Şimdi bu harflerin onlar ve binleri arttı. Bu çıkarma üzerine elif, ye, kaf, ḡayn 1’dir. 28 harf içinde bu dördü bir araya geldi. Unsurlar, bunlardan oluştu. Çünkü elif ateş, ye hava, kaf su, ḡayn toprak grubu harfidir. Bunlar kaynak olup unsurların parçasıdır (70a).

İsimleri oluşturan harflerle hesaplama yapıp kimin galip veya mağlup olduğunu bulmak için harflerin sayısal karşılıkları muhakkak bilinmelidir. Galip ve mağlubu bulmak, talibin vefk, büyü vb. yollarla matlubunu teshir etmesi yani etkilemesi için son derece önemlidir. Müellif, bunu Muhammed ve Ahmed örneğiyle açıklar:

“İmdi ṭalib ismi Muḥammed olsun, maṭlūb ismi Aḥmed olsun. Muḥammed dört ḥarfdür. Maṭrūḥ i‘ tibārı üzerine mīm dört, ḥā sekiz, mīm dört ve dāl dört yigirmi

‘aded oldu. Toğuzar řarđdan on sekiz ‘adedi ref’ itdük. Bākī Muhammed iki şaldı.

Geldik Ahmed’e. Bu dağı dört şarfdür. Elif bir, şa sekiz, mīm dört, dāl dört on yedi

‘aded oldu. Toğuzar řarđ itdük. Bākī sekiz şaldı. Muhammed ğālibdür” (70b/16-

71a/4).

Buna göre Muhammed, Ahmed’i teshir etmek isterse işi daha kolaydır. Aynı şekilde Ali ve Kasım isimleri de hesaplanır. Eğer talip kişi isim itibarıyla matlup kişiye galip değilse vekil gereklidir. Talibin vekâlet vereceği kişi isim yönüyle matluba galip birisi olmalıdır ki yapılacak işlemin etkisi görülsün (Bkz. 98b-99a).

Kişinin isim itibarıyla galip mi yoksa mağlup mu olduğunu anlamak için beş yol daha vardır. “Eşkāl-i ĥamse” olarak verilen bu yollar şu şekildedir:

“Şekl-i evvel, iki ismün ‘adedleri ba‘de’ť-ťarđ biri ferd biri zevc řalsalar ekşer ađalle ğālibdür gerek ferd çok olsun gerek zevc. Şekl-i şānī, iki ismün ‘adedleri ba‘de’ť-ťarđ ferd olup berāber olsalar ađall ekşere ğālibdür. Şekl-i şālīs, iki ismün ‘adedleri ba‘de’ť-ťarđ zevc olsalar berāber olmasalar ađall ekşere ğālibdür. Bu şüretde zevc řalmaq, diři bir kuvvet virür. Eger řālib olan müzekker ismün bākī řalanı zevc olursa mü’ennesi teşhīr itmek bir miđdār güçdür. Zīrā iki zevc cem‘inde mü’ennes kuvvetlüdür. Şekl-i rābi‘, iki ismün ‘adedleri ba‘de’ť-ťarđ ferd olup berāber olsalar řālib, mařlūba ğālibdür. Gerek řālib müzekker olsun gerek mü’ennes, bu şüretde iki mü’ennes birbirin teşhīr itmek güçdür. Dađı müzekker mü’ennesi ve mü’ennes müzekkeri güçle teşhīr ider. Şekl-i ĥāmis, iki ismün ‘adedleri ba‘de’ť-ťarđ zevc olup berāber olsa mařlūb, řālibe ğālibdür. Bu şüretde řālibe mü’ennes olsa mařlūb müzekkere ğālibdür. Zīrā iki zevc cem‘inde mü’ennes kuvvetlüdür” (71a/9-71b/8).

Muhammed-Ahmed isimleri bu yollara göre de değerlendirilir. Bu durumda galip ve matlup değişebilmektedir:

“Meşelâ sâbıkda Muḥammed ṭālib ve Aḥmed maṭlūb olsun denilmiş idi.

Görelüm ṭālibūn evvel ḥarfı ki mīm̄dür, ‘adedi dördtür. Maṭlūb isminün evvel ḥarfı ki elif̄dür, ‘adedi birdür. Ṭālibūn dört ve maṭlūbın bir kaldı. Şekl-i evvel şüretidür. Ekşeri aqalle gālibdür. Başda Muḥammed, Aḥmed’e gālib oldı. Gerek meşğūl olsun gerek olmasun, bularuñ ikisi bile pādişāhlar olsalar evvel cümle Muḥammed, Aḥmed’e gālib olur. Geldik ikinci ḥarfere ki ṭālib ḥarfı ḥā’dur ve maṭlūbuñ daḥı ikinci ḥarfı ḥā’dur. ‘Adedleri daḥı sekizdür. İşbu şüret şekl-i ḥāmis aḥkām üzerine kıyās olunur. Bu kere maṭlūb, ṭālib üzerine gālib oldı. Geldik üçüncü ḥarfere ikisi bile mīm̄ ḥarfleridür. İkisi zevclerdür. Bu şüretde daḥı maṭlūb, ṭālibe gālibdür. Bu daḥı şekl-i ḥāmis ḥükmidür. Geldik dördüncü ḥarfere ki ikisi bile dāl ḥarfleridür ve ‘adedleri daḥı zevclerdür, berāberdür. Bu daḥı şekl-i ḥāmis ḥükmindeür. Maṭlūb, ṭālibe gālibdür şüretā. Gerçi Muḥammed gālibdür Aḥmed’e velī ḥurūf i‘tibārında ve merātib i‘tibārında Muḥammed, Aḥmed’e gālib olmak her işuñ evvelündedir. Ba‘dehū Aḥmed, Muḥammed’e gālib olur” (71b/13-72a/13).

Bir başka örnek de Yusuf-Nasuh isimleri ile verilir ve kimin galip ve mağlup olduğu “eşkāl-i ḥamse” de gözetilerek bulunur:

“...Naşūḥ ki ṭālibdür ve ḥurūf-ı evvel nūn’dur. ‘Aded ellidür. Ḥarf-ı s̄ānī s̄ād’dur, ‘aded toḫsandur. Ḥarf-ı s̄āliş vāv’dur, ‘aded altıdur. Ḥarf-ı rābi‘ ḥā’dur, ‘aded sekizdür. İşbu ḥurūf-ı erba‘anuñ cümle ‘adedi yüz elli dört oldı. Geldik maṭlūb isminün ḥurūflarına ki ḥarf-i evvel ye’dür, ‘aded ondur. Ḥarf-i s̄ānī vāv’dur, ‘aded altıdur. Ḥarf-ı s̄āliş sin’dür, ‘aded altmışdur. Ḥarf-ı rābi‘ fe’dür, ‘aded seksendür.

İşbu ħurūf-ı erba‘ anuñ ‘adedi cümle yüz elli altıdur. Toğuz tarḥ itdük. Tālib isminden bâķī bir ḳaldı. Ve maṭlūb isminden bâķī üç ḳaldı. Bir üçe ġālibdür her vechle. Naşūḥ ġālibdür Yūsuf’a. Ama evvel cümle Yūsuf ġālibdür. İkinci cümle Naşūḥ ġālibdür” (101b/15-102a/8).

Bu beş yolda belirtilen tek-çift, az-çok ilişkisiyle galip ve mağlubu bulma imkânı olduğu gibi cümel-i vasat ve cümel-i kebir hesaplarıyla da bulmak mümkündür. Bu hesaplamada nasıl bir yol izleneceği de verilmiştir (Bkz. 105b-106a).

Yine Muhammed-Ahmed ve Yusuf-Nasuh isimleri üzerine cümel-i kebir hesabına dayanılarak da işlem yapılır:

“Geldük tālib olan Muḥammed ḥarflerine ki bulardur: elif, rā, be, ‘ayn, ye, nūn, ṣe, mīm, elif, nūn, he, elif, rā, be, ‘ayn, ye, nūn, elif, rā, be, ‘ayn, he. Ve Muḥammed’ün dört ḥarfī tekrār bile ve zamīr ile yigirmi iki ḥarf oldu. İşbu ħurūfuñ ‘adedleri cümle biñ beş yüz kırk oldu. Toğuzar tarḥ itdük. Bāķī bir ḳaldı ki elif’dür. İşbu ḥar nārīdür. Maṭlūb ismin görelüm ki Aḥmed’dür. Ĥurūfları bulardur: elif, ḥā, dāl, ṣe, mīm, elif, nūn, ḥā, elif, rā, be, dāl, ye, nūn, elif, rā, be, ‘ayn, he. Aḥmed’ün daḥı dört ḥarfī tekrār bile ve zamīr ile on toğuz ḥarf oldu. İşbu ħurūfuñ ‘adedleri cümle biñ iki yüz yigirmi oldu. Toğuzar tarḥ itdük. Bāķī beş ḳaldı ki he’dür. Bu ḥarf daḥı nārīdur. Tālib ve maṭlūb bâķīleri ikisi bile nārī oldu. Teshīrde tālib ziyāde ḥarāret çeker. Ḥarāret ziyāde ġalebe itmedin teshīr idebilürse hoş, idemezse ḥaylī zaḥmet virür. Muḥammed, Aḥmed’e evvel cümlede ġālibdür merātib-i ħurūf i‘tibārınca” (106a/18-106b/14).

Ebced, bu tarz isim hesaplamaları yoluyla galip ve mağlubu bulmanın yanında esma-i hüsnadan isim çıkarmak maksadıyla da kullanılmıştır. Yine bu amaçla kişinin isim harflerine dayanarak yapılan işlemin sonucunun hangi esmalarla ilişkili olduğuna bakılmalıdır. “Tālib ismiyle maṭlūb ismin bulup ne miḳdār ‘adeddür cem‘ idüp ikisinūn ‘ adedi miḳdārı esmā iḥrāc itmek beyān ider.” (101b/11-14) başlıklı on birinci bölüm, bu konuya ayrılmıştır. İbn-i İsa, yine Yusuf-Nasuh örneği üzerinden ebcedi esma ihraç etmede nasıl kullanacağımızı açıklar.

“Sayısal olarak Naşūḥ ismi 154, Yūsuf ismi de 156 etmektedir. İki ismin sayısı toplamda 310 yapar. İşte bu sayı bize esmaları verecektir. Bu sayıya sayısal değer olarak denk gelen dört esma vardır: ‘ Alī, Celīl, Ḥasīb, Vālī. ‘ Alī yüz on, Celīl yetmiş üç, Ḥasīb seksen ve Vālī kırk yedi etmektedir. Hepsi toplamda üç yüz on yapar. ‘ Alī ve Celīl, esmā-ı evsāftan, Ḥasīb, esmā-ı ef’ ālden, Vālī ise ahlaktandır” (102a).

Esmaların ebced değerlerini bilmek, o esmanın ne kadar zikredilmesi gerektiği noktasında önemlidir. Çünkü esma-i hüsnayı meydana getiren isimlerin sayısal karşılıkları kadar zikredilmesinin maksat ve muradın gerçekleşmesi adına daha etkili olduğuna inanılmıştır. İbn-i İsa örnek olarak birine zarar vermek için zikredilebilen “Ḳahhār” esmasını verir:

“Kahriyye okuyanlar, okudukları isim kaç harfse o ismi o kadar okumalıdır ki hararet gelip etki etsin. Mesela bir kişi Ḳahhār ismi dört harftir deyip dört kere okumasın. Dört harfin sayısal değeri toplamda neyse o kadar okumalıdır. Ḳahhār harflerinden kaf yüz, he beş, elif bir, re iki yüzdür. Toplamda üç yüz altı yaptı. “Yâ Ḳahhār” diyen üç yüz altı kere deyip dua etsin (98b). İbn-i İsa, insanların işinin kolaylaşması için bütün esmaların ebced karşılıklarını da vermiştir (Bkz. 105a-105b).

Son olarak ebced hesabının vefk hazırlamada kullanıldığını görüyoruz. Daha önce de ebcedin en fazla kullanıldığı alanlardan birinin ilm-i vefk olduğuna değinmiştik. *Ḳavā'id-i Teşhîrât*'ta da çeşitli vefk tariflerinde ebcedden faydalanılmıştır. Bu bağlamda vefk ilminde rastladığımız hane, müselles, murabba, muhammes vb. tâbirler kullanılmıştır. Vefklerdeki kareler “hane”olarak adlandırılır. Eğer bir vefkte sağdan sola, soldan sağa, aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya üçer hane varsa müselles (üçlü), dörder hane varsa murabba (dörtlü), beşer hane varsa muhammes (beşli) vefk olarak isimlendirilir. Yedili, sekizli, dokuzlu vs. olmak üzere hane sayısı daha da artabilmektedir.¹⁶ *Ḳavā'id-i Teşhîrât*'ta müselles ve murabba vefklere yer verilmiştir. Bu vefklerin hazırlanmasında talip ve matlup isimlerinden ortaya çıkan sayılar kullanılmıştır. Örneğin ebced usulüyle hazırlanan bir müselles ve bir murabba vefkte Yusuf ve Nasuh isimlerinin toplamı olan 310 sayısı kullanılmıştır. (bkz.103b). Buna ek olarak Allâh'ın isimleriyle de vefk tarifi verilmiştir. Örneğin “Ḥayy” isminin ebceddeki karşılığıyla müselles bir vefk bulunmaktadır (Bkz. 95a).

3.4 İlm-i tâbir-i rüyâ

Arapça'da “görmek” anlamına gelen rüyet kelimesinden türeyen rüyâ kelimesinin (Çelebi, 2008, s. 306) sözlüklerde “1. Uyku sırasında zihinde beliren görüntülerin bütünü, görülen hayaller dizisi, düş. 2. Gerçekleşmesi mümkün olmadığı halde olması çok istenen şey, hayal, ümit” (Ayverdi, 2010, s. 1036);“1. Düş, 2.Gerçekleşmesi imkânsız durum, 3.Gerçekleşmesi beklenen ve istenen şey, umut” (*Türkçe Sözlük*, 2009, s. 1667); “1. Düş” (Özön, 1997, s.720); gibi anlamları vardır.

¹⁶ Daha fazla bilgi için bkz.: İlyas Çelebi, “Vefk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 42, 2012, s. 605-607.

En bilinen haliyle ise rüyâ, bazen gâyet açık, bazen karışık, bazen bazen müjdecî ve bazen de insanı tedirgin edip korkutan bir şekilde görülen görüntülerdir (Açıkalm, 1996, s. 8).

İslamî literatürde rüyâ ile ilgili hulm, menam, ehadis, büşra, adğas gibi kelimeler de kullanılmıştır.¹⁷ İstihâre de rüyâyla ilgili önemli kavramlardandır. “İstihâre, sonucu kestirilemeyen bir iş karşısında insanın aklını olduğu kadar vicdanını da rahatlatarak karar vermesini sağlamak amacıyla Tanrı’dan yönlendirici bir rüyâ istemesidir” (Sarıkaya, 2014, s. 15). İstihâreye yatmanın amacı bir işin hayırlı olup olmayacağına dâir işaret almaktır. İlahî bir yönlendirme söz konusu olduğu için istihârede görülen rüyâ önemli kabul edilmiştir.

Tarih boyunca insanlar, rüyâyâ büyük önem vermiştir. Rüyâların gelecekte haber verdiğine inanılmış, görülen rüyâlar bilgisine güvenilen kişilerce yorumlanmaya çalışılmıştır. Rüyâ yorumu için “tâbir”, “tevil” gibi ifâdeler kullanılmaktadır. Rüyâ tâbir eden kişiye “muabbir” denilmiştir. Herkes tâbirci olamaz. İslamî gelenekte nurani ilimlerden sayılan tâbir ilmi, din, ahlak ve tıp ilimleri kadar üstün ve şerefli kabul edilmiştir (Yüksel, 1996, s. 91-95). Tâbir ilminin piri olarak Hz. Yusuf kabul edilir. Hz. Yusuf, Allâh’ın kendisine bahşettiği bu ilim sayesinde rüyâları doğru yorumlamıştır. Böylece Mısır azizliğine kadar yükselmiştir. Zaten Kurân’da da rüyâ kavramı en çok Hz. Yusuf kıssasıyla karşımıza çıkar. Yine Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed’in de gördüğü rüyâlara Kurân’da değinilmiştir. Dikkat edilecek nokta rüyâların bu kıssalardan da anlaşıldığı üzere insan hayatındaki şekillendirici rolüdür.

---

¹⁷ Bkz.: Bünyamin Açıkalm, *Kurân-ı Kerim’de Rüyâ Kavramı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996, s. 58-61.

Rüyânın en fazla görüldüğü alanlardan biri edebiyattır. Eserlerde “mana, vakıa. seyr, misal, hab şeklinde de ifâde edilen rüyâ kelimesi ile ilgili meydana getirilmiş bazı terkip ve kavramlar”(Yüksel, 1996, s. 12) karşımıza çıkar. Dîvân edebiyatında rüyâ, özellikle mesnevilerin sebep-i teliflerinde görülür. Mesnevilerde anlatıldığına göre şâir gördüğü “rüyâdan sonra işe başlar ve rüyâda kendisine söylenen eserini yazar. Artık içi rahat ve kendinden emindir, yazdığı eserin faydalı olacağına inanmaktadır. Gördüğü rüyâyı eserde anlattığı için okuyucu da eserin faydalı olduğuna inanacaktır. Çünkü gereksiz, faydasız bir eser olsa yazılması rüyâda emredilmezdi” (Gündüz, 2009, s. 190). Örneğin Yazıcıoğlu Mehmet, ünlü eseri *Muhammediye*’yi gördüğü rüyâ üzerine yazmıştır:

Benâgâh düşüm olur bir gece ben

Görürem kim Muhammedi sırr-ı esrâ

Oturmuş nur olup ashâb içinde

Tamâmet nûr olur şehri ü sahârâ

Yenile mevlidim çıksın cihâna

Eğerci söylenir dehren fe-dehrâ (Gündüz, 2009, s. 191)

Bazen kahramanın hayatındaki değişim rüyâ yoluyla bildirilir ya da yaşanacak kötü bir olay hakkında rüyâyla önceden ikaz edilir. Aşk konulu eserlerde kadın ve erkek kahramanlar rüyâ aracılığıyla âşık olabilirlerken ilerleyen süreçte âşıklar rüyâ yoluyla kavuşabilmektedir. Tasavvufî eserlerde ise sadık rüyâların haberci-uyarıcı özellikleri öne çıkarılır. Bir eserin başlı başına rüyâ olarak kurgulanması da dikkat çekicidir. Rüyâda bir bilinçsizlik durumu görüldüğünden, sanatçı da eserinde devrinden şikâyet edebilir, haksızlıklar ve adaletsizlikler söz konusu olduğunda sesini çıkarabilir. Bu bağlamda hiciv amaçlı eserlerde rüyâ, sanatçıya kolalık sunmaktadır. Bazen de şâir ya da yazarın rüyâda Peygamberi ya da

bir din büyüğünü gördükten sonra yazmaya başladığını görürüz (Sarıkaya, 2014, s. 24-27). Örneğin Veysi ve Haşmeti'in *Hâbnâme* adlı eserleri bu yolla yazılmış eserlerdir.

Bunun dışında dîvân şâirleri, rüyâyı farklı şekillerde beyitlere konu yapmışlardır. Örneğin Nefî, aşağıda verilen beytinde sevgilinin zülfünün ipini, boynuna sarılı görünce tâbircilerin her biri bu durumu farklı yorumlamıştır:

Sarıldı boynuma resen-i zülfü hâbda

Ta' bir ehli de her biri bir yire çekdiler (Levend, 2015, s. 237)

Nâilî'nin aşağıdaki beyti ise "hâb, ta' bir, istihâre" tenasübü etrafında örölmüştür:

O perîyi âh-ı şebgîr ede câme hâbe teshîr

Olunur mu lutfu tâ'bir ne hîş istihâredir bu (*Nâilî Dîvânı*, G 295/3).

Rüyâ tâbirine dâir eserler de kâleme alınmıştır. Rüyâ yorumları için yazılan eserlere tâbirname adı verilmiştir. Bu eseler arasında Muhammed b. Sirin'in *Kitabü Ta'biri'r-i Rü'ya'sı*, Abbasi halifelerinden Mehdibillah döneminde yaşayan İbrahim ei-Kirmani'nin *Kitab-ı Düstur'u*, İbn Kuteybe'nin *Kitab-ı Ta'bir-i Rüyâ'sı*, Memlük kumandanlarından Halil b. Şahin'in *el-İşarat fi İlmi'l-İbarat'ı* Seyyid Süleyman Hüseyini tarafından yazılan *Kenzü'l-Menam* ve Abdülgani en-Nablusi'nin *Ta'tirü'l-Enam fi Tâbiri'l-Menam'ı* söylenebilir (Çelebi, 2008, s. 308).

Ḳavâ'id-i Teshîrât'ta rüyâyâ dâir söylenenler birinci bölümün sonlarında dile getirilmiştir. Rüyâyla alakalı olarak "rüyâ, vâkı' a, ta' bîr" gibi ifâdelerin kullanıldığı bu bölümde rüyâ ilmi, insan tabiatı ve mizacı bağlamında işlenmiştir. İnsanların hangi ayda rahme düştüğüne bağlı olarak tabiatları da şekillenmektedir. Bu durum kişinin gördüğü rüyâları ve tâbir edilip edilmeyeceğini bile etkilemektedir.

Geleneksel tıp anlayışında insanlar dört mizaca ayrılır: demevi-mizaç, safravi-mizaç, sevdavi-mizaç ve balgami-mizaç. Bunların ortaya çıkışında ahlat-ı erbaa olarak bilinen dört sıvının rolü olduğuna inanılırdı. Dört usare, dört karışmış, dört şey olarak da anılan ahlat-ı erbaa, eski tıp âlimlerine göre insan vücudundaki kan, balgam, safra ve sevdadır. Dördünün vücutta dengeli bir şekilde bulunması sağlık için iyidir. Herhangi birinin artması ya da azalması ise hastalık meydana getirir (Pala, 2010, s. 12). Bu dördüne “dört hılt da denilir. Hılt, bir şeye karışan nesne anlamına gelmektedir (Onay, 1996, s. 90).

Eski tıp anlayışında kan akıcı ve sıcak, balgam akıcı ve soğuk, sevda kuru ve soğuk, safra ise kuru ve sıcaktır. Tüketilen besinler bu dört maddeye dönüşürdü. Yine eskilere göre ilkbahar kanı, yaz safrayı, sonbahar sevdayı, kış da balgamı harekete geçirirdi (Erdemir, 1989, s. 24). Mizaçta safra galipse safravi-mizaç, kan çoksa demevi-mizaç, sevda galip ise sevdavi-mizaç ve balgam galip ise balgami-mizaç olunur (Onay, 1996, s. 90).

Dört sıvı ve onlara nisbet edilen sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve yaşlık şeklindeki nitelikler, İslâm dünyasında mizaç teorilerinin geliştirilmesine yol açmıştır. Demevî (sanguin), balgamî (flegmatique), safravî (colérique) ve sevdâvî (mélancolique) terimleriyle ifade edilen psikolojik tipler yanı sıra, mahrûr (sıcak tabiatlı), mebrûd (soğuk tabiatlı), yâbis (kuru tabiatlı) ve mertûb (yaş tabiatlı) şeklinde dört niteliğe dayalı karakter tasniflerine de gidilmiştir. (Erdemir, 1989, s. 24).

İbn-i İsa, rüyâya dâir söylediklerini mizaçlarla ilişkilendirir. Kişinin hangi ayda rahme düştüğü onun mizacını da belirler. Rahme âzer, nîsân, âyâr aylarında düşenler demevî-mizaç, hazîrân, temmûz, âb aylarında düşenler safrâvî-mizâç, eylül, teşrîn-i evvel, teşrîn-i şânî aylarında düşenler sevdâvî-mizâç ve kânûn-ı evvel, kânûn-ı şânî, şubat aylarında düşenler balgâmî-mizâç olur. İbn-i İsa, her birinin mizaca göre nasıl karakterleri ve fiziksel özellikleri olduğu üzerinde detaylıca durur (Bkz. 66a-68b).

Bu dört grubun tabiatları, birbirinden farklı olduğu için gördükleri rüyâlar da birbirinden farklıdır. Bu yüzden birinin gördüğü rüyâ tâbir olunurken diğerininki tâbir olunmaz:

“Bu tâ’ife-yi erba’ anuñ tabî’ atları muğâyir olduklarından gördükleri rü’yâ ve vâkı’alar birbirine muğâyir. Bir vâkı’â, biri görse ta’bîr olunur ve biri görse ta’bîr olmaz” (68b/14-17).

Demevi-mizaçlılar çoğunlukla kan galebesinden dolayı kızıl-kırmızı varlıklar görürler ve rüyâları tâbir olunmaz:

“Mesela demevi-mizaçlılar çoğunlukla kızıl şeyler görür. Atlar, elbiseler, yaralılar, hacamat olup kendisinden kan alanlar, korku, tehlike, darağacı, savaş ve kavga ortamı, askerler, kızıl bayrak ve otaklar görürler. Kan galebesindedir. Tâbir olunmaz. Ama bunları, demevilerden gayrı mizaçlar görürse tâbir olunur (68b-69a).

Safravi-mizaçlılar, safra hareketinden dolayı çoğunlukla sarıya yakın varlıklar görürler ve rüyâları tâbir olunmaz:

“Safravi-mizaçlılar, sarıya mail şeyler görür. Yahudiler gibi sarı çiğdem ve çiçekler, ateş yalınları, sarı elbiseler, tamamen sarıya mail görürler. Safra hareketindedir. Tâbir olunmaz. Ama safravilerden gayrı mizaçlar görürse tâbir olunur (69a-69b).

Sevdavi-mizaçlılar, sevda galebesinden dolayı daha çok siyahla ilgili varlıklar görürler. Bu rüyâlar tâbir olunmaz:

“Sevdavi-mizaçlılar, siyaha mail şeyler görür. Siyah atlar, Araplar, dilenciler, kalaycılar, hayvanlar, kara donlular, kara yiyecekler ve karanlık yerler görürler. Sevda galebesindedir. Tâbir olunmaz. Ama sevdavi olmayanlar görürse tâbir olunur (69b).

Son olarak balgami-mizaçlılar da balgamın galebesinden dolayı sulu ve beyaz şeyler görürler. Bunlar da tâbir olunmaz:

“Balgami-mizaçlılar, denizler, sular, ırmaklar, seller, karlar, buzlar, yılan ve ejderler, beyaz elbiseler ile beyaz bayraklar görürler. Balgamın hareketindedir. Tâbir olunmaz. Balgamilerin dışındaki mizaçlar görürse tâbir olunur (69b).

Bütün bunları bilmek, asıl olarak esmaya meşgul olurken insanın işine yarayacaktır. Çünkü esmaya meşgul olanlarda bir süre sonra, hayal gücü harekete geçer ve hararet gelir. Bunun etkisiyle çeşitli suretler görürler. İbn-i İsa, bunlar yaşanınca korkup esmaya meşgul olmaktan vazgeçilmemesi için bunlara deginmiştir (69b-70a).

İbn-İsa, rüyâlara mizaçlarla ilişkileri yönünden degindiği gibi esma-i hüсна bahsinde de deginir. Her esmanın havassı vardır. Esmalardan bazılarının insana güzel rüyâlar göstermek gibi bir etkisi vardır. Bazen esmalar aracılığıyla insanlar dilediği kimsenin rüyâsına girebilir ya da dilediği şeyi rüyâsında görebilir:

“Muşavvir ismine meşgul olanlar, iyi rüyâlar görür ve dilediği kişinin rüyâsına girer. Muradına erip rüyâsında görünür (92b). “Fettâh,” büyüklerle konuşmaya giderken, av avlarken, define ararken iyidir ve meşgul olup uyuyan kişi, latif rüyâlar görür (93a). “Mübdî” esmasına meşgul olanlar, rüyâsında ne murat edinse görür. Dünyevi ve uhrevi etkisi vardır (94b-95a). “Mu‘îd” esmasını dîvânelere, sara hastalarına ve mecnunlara içirsinler ve ona sürekli meşgul olsunlar. Her biri iyi olup güzel rüyâ görmeye başlar ve Allâhu Teâla’nın izniyle korkuları geçer (95a).

3.5 Esmâ-i hüsnâ

İsim kelimesinin çoğulu olan “esma” ve “en güzel” anlamına gelen “hüsna” kelimesinin bir araya getirilerek oluşturulduğu bir terkip olan esma-i hüsnâ tâbiri, çoğunlukla Allâh’ın isimlerini kastetmek için kullanılmıştır. Türkler, İslamiyet’i kabul ettikten sonra İslami değerleri anlattıkları tevhit, münacat, naat, hilye, miraciye, mevlit, siyer, kırk hadis, yüz hadis gibi pek çok eser yazmışlardır. Esmâ-i hüsnâyı konu alan eserler de bu gruptadır.

Kurân’da esmalara dâir herhangi bir sayı verilme de bazı hadislerde sayı verildiği görülür. Bu sayının çoğunlukla 99 olduğu kabul edilmiş ve öyle yaygınlaşmıştır. Aslında “esma-i hüsnâ ile kastedilen Kurân ve hadislerle sabit olan ilahi isimlerin tamamı olmakla beraber, İslami gelenekte Allâh’ın doksan dokuz güzel ismi olarak algılanmış ve öylece benimsenmiştir” (Selçuk, 2015, s.78). Esmaların bir plana göre okunuşunun, dilek ve hacetlerin yerine gelmesinde etkili olduğuna inanılmıştır.

Aslında Allâh’ın isimlerinin sayı olarak 100 olduğu fakat bunlardan birinin bildirilmediği rivâyet edilir. Bu bildirilmeyen isim “ism-i azam” olarak anılır ki bu isimle yapılan her duanın kabul edileceğine inanılır. “Allâh’ın 1000 adından 300’ü Tevrat’ta, 300’ü Zebur’da, 300’ü İncil’de anılır. Kurân-ı Kerim’de geçip de 99’u esma-i hüsnâ olarak bilinen 100 adından açıkça bildirilmemiş olan en büyüğü ve en etkilisine ise ism-i azam denilir. Onu bilme şerefine erenler çok üstün kudret sahibi olurlarmış” (Pala, 2010, s. 239). Peygamberimizin bu ismi Hz. Ali’ye söylediğine inanılır. Ayrıca Hz. Süleyman’ın yüzüğünde de bu ismin yazılı olduğu ve böylece o üstün güce eriştiği rivâyet edilir. Dîvân edebiyatında da bu yüzük “mühr-i Süleyman” adıyla kullanılmıştır. Fakat ism-i azamın hangisi olduğu bilinmemektedir.

Edebiyatımızda bu isimleri konu edinen pek çok esma-i hüsna şerhi yazılmıştır. Öyleki bu durum adeta bir gelenek halini almış ve esma-i hüsna şerhleri diyebileceğimiz bir tür ortaya çıkmıştır. Sadece Türklerde değil Arap ve Fars edebiyatlarında da esma-i hüsna şerhleri görülmüştür. “Umumiyetle dualarda, tesbihlerde ve zikirlerde esmâü'l-hüsna'ya yer verilmesi, bazı şâir ve nâsirlerin dikkatini çekmiş; esmâ-i ilâhînin anılmasına hizmet ederek toplumu teşvik etmek istemişlerdir. Bunun için kendi hissiyatlarını ve ilimlerini bu türden eser kâleme alarak paylaşmışlardır” (Koyuncu, 2014, s. 177). Bu tarz eserler, esma-i hüsna havassı olarak da anılmıştır.

Bazı dileklerin ve istenilen şeylerin yerine gelmesi, duâların kabul edilmesi için, ya da bazı sıkıntıların gitmesi, hastalıkların geçmesi ve buna benzer hususlar için Allâh'ın bazı isimlerinin belli miktarlarda zikredilmesi gerektiğine, ya da o miktarlarda zikredildiği zaman istenilenin yarine geleceğine inanılır. İşte buna esmâ-i hüsna'nın havâssı (hususiyetleri, özellikleri) denir (Yılmaz, 1998, s. 3).

Esmâ-i hüsna'yı şerh eden “söz konusu dinî-edebeî metinlerde Allâh'ın bir hadiste bildirilen 99 ismi sayılır; onların manaları üzerinde durulur ve “havâss”ı, yani tesir ve faydaları anlatılır” (Ceyhan, 2016, s. 14). Örneğin aşağıda Şeyoğlu'nun *Havass-ı Esmâ-i Hüsna*'sından bazı beyitler verilmiştir:

Namâzdan sonra yüz kerre Hüve'r-Rahmân dese her gün

Gide gam gussa başından vere Hak ana istiğnâ

Eğer yüz kerre her günde Rahîm ismin kim okursa

Ola mahbub-ı halk anı seve ednâ vü her a' lâ

Desen kırk kez Melik ismin ki lâ yahtâcu illallâh

Bulasın Hakk'a kurbiyyet olasın âkil ü dâna

Eğer Kuddus yüz kerre zevâl vaktin evvelinde

Desen Hakk bâtınında hiç komaya gill ü gış aslâ (Öztürk, 2015, s. 199)

Esmâ-i hüsnanın bu tarz eserler dışında yine beyitlerde çeşitli şekillerde kullanıldığını görürüz. Örneğin Hakani aşağıdaki beyitte Peygamberimizin, ism-i azama mazhar olduğuna dile getirir:

Cism-i pâkiydi Resûlün her dem

Mazhar-ı cevher-i ism-i a' zam (Pala, 2010, s. 239)

Süheylî ise aşağıdaki beytinde esma-i hüsnâdan Bârî ismine yer verir:

Bârî müyesser ide mi ahvâlüm anmaya

Bir kerre hemdem olmayı şâh-ı kerîm ile (*Süheylî Dîvânı*, G 301/7)

Edebiyatımızdaki belli başlı esma-i hüsnâ şerhleri şunlardır: Abdullâh-ı Simâvî'nin *Şerhu'l Esmâi'l-Hüsnâ*'sı, Şeyh Şabân-ı Velî'nin *Vird-i Settâr ve Tercümesi*, Ebussuûd el-İmâdî'nin *Duâ-nâme-i Ebu's-Suûd*'u, Niyâzî-i Mısırî'nin *Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ Risâlesi*, Hızır Bin Yakub'un *Cevâhirü'l-Me'ânî*'si, İbn-i İsa'nın *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Şirvanlı Habîbullah'ın *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Hüseyin b. Ahmed Sîrûzî'nin *Esmâ-i İlâhî Kasîdesi*, Hâkim Seyyid Mehmed Efendi'nin *Manzûm Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Ahmed Şâkir Paşa'nın *Ravd-ı Verd*'i. Ayrıca esma-i hüsnanın havassına dâir Seyyid Hüseyinî'nin *Kenzü'l Havas*, Şeyoğlu'nun *Havass-ı Esmâ-i Hüsnâ*, adlı eserini de zikretmek gerekir.

Ḳavâ'id-i Teshîrât'ta Allâh'ın isimleri “zat, sıfat, ahlak ve ef'al” şeklinde dört gruba taksim edilmiştir. Bu isimlerin her birinin havassı vardır. Talipler, ne murad edinip dilerse ona göre esma zikrine meşgul olmalıdır ki etkili olsun. “Esmâ taḳsîm ider zâtdan ve şifâtdan ve ahlâḳdan ve ef'âlden ola” (85a/6-7) başlıklı yedinci bölümde esma-i hüsnanın “zat, sıfat, ahlak ve ef'al” olmak üzere sınıflandırılması şu şekildedir:

“Esmā’-ı zāt üçdür ki bulardur: Huvallâhullezî lâ ilâhe illâ hû. Ve dağı esmā’-ı şıfât yedidür ki bulardur: El-Ḥayy, el-‘Ālim, el-Ḳadîr, el-Müdebbir, es-Semî‘, el-Başîr, el-Mütekebbir. Ve dağı esmā’-ı şıfât elli üçdür ki bulardur: El-‘Alîm, el-‘Îlâm, el-Ġuyüb, el-Ḳâdir, el-Muḳtedir, el-Ḥakîm, el-Ḥabîr, el-Vâhid, el-Eḥâd, el-Ferd, el-Vitr, es-Şamed, el-Evvel, el-Āḥir, el-Zâhir, el-Bâṭın, el-Melik, el-Ḳuddûs, es-Selâm, el-Ḥayy, el-Ḳayyûm, el-Radı‘ el-Cemîl, el-Ġanî, el-Melî, el-Ḳâ’im, el-Rabb, el-Velî, el-Mecîd, el-Nûr, el-Dâ’im, el-Bâķî, el-Müheymin, el-Muḥit, eş-Şehîd, el-Raķîb, el-Ḥakem, er-Reşîd, el-‘Alî, el-‘Azîm, el-Kebîr, el-Müte‘âl, el-Celîl, Zü’l-celâl, el-‘Azîz, el-Mütekebbir, el-Ḳavî, el-Cabbâr, Zü’l-Ḳuvveti’l-Metîn, eş-Şedîd, el-Ḳâhir, el-Ḳahhâr. Esmā’-ı aḥlâķ otuzdur ki bulardur: er-Raḥman, er-Raḥîm, el-Laţîf, el-Ḥalîm, er-Ra’ûf, el-Vâsi‘, el-Vedûd, es-Şadıķ, el-Berr, el-Mü’min, eş-Şâkir, el-Ḥamîd, el-‘Afuvv, el-Ġafûr, el-Ġâfir, et-Tevvâb, el-Ḳarîb, el-Mucîb, el-Muġîs, en-Naşîr, el-Velî, es-Serî‘, el-Ḥâfız, el-Ḥafîz, el-Cûd, Zü’l-ṭavl, Zü’l-İkrâm, el-Kerîm, el-Vehhâb, eş-Şekûr. Esmā’-ı ef’âl otuz sekizdür ki bunlardur: El-Fe‘âl, el-Bedî‘, el-Mübdi‘, el-Ḥallâķ, el-Ḥâlîķ, el-Bârî, el-Muşşavvir, el-Fâtır, el-Muzill, el-Muḳaddim, el-Mu’ahḥir, el-Hâdî, eş-Şâfî, el-Mubîn, el-Vekîl, el-Fettâḥ, el-Kâfî, er-Rezzâķ, el-Muḳit, el-Câmi‘, el-Vâriş, el-Bâ‘iş, el-Muḥşî, el-Ḥabîb, el-Muḳsiṭ, el-Muntaķim, el-Muḥyi‘, el-Mumît, el-Mübdi‘, el-Mu‘îd, el-Ḳâbiz, el-Ġaffâr, el-Bâsiṭ, el-Mu‘î, eđ-Ḍâr, en-Nâfi‘, el-Mu‘izz, el-Mu‘âfî” (85a/7-85b/10).

Her bir esma, bir hacet içindir. Esmanın hangi gruba girdiğini bilerek evrâda meşgul olmak gerekir. Sekizinci bölümde esma-i hüsnanın beş kısma daha ayrıldığı görülür. Bu noktada esmanın hangi kısma girdiğini bilmek, etkili olması açısından

göz önünde bulundurulmalıdır. Talipler, esmanın hangi kısımda olduğunu bilerek meşgul olursa tesirini Allâhu Teâla'nın izniyle görür (90b-91a).

Esmaların birinci kısmında (kısm-1 evvel) zalimlere ve düşmanlara kötülük için okunacak on iki esma bulunmaktadır. Bunlar “esma-i kahriyye” olarak bilinir.

“Bir mazlum, zalimin elinden kurtulmak için esmaya meşgul olmak isterse bu esmalardan bir ya da iki tanesini ihraç etsin. Zuhal saatinde düşman üzerine ya da zalim üzerine Merih saatinde okusun. Kahriye esmaları bunlardır: ‘Azîz, Ɖar, Cebbâr, Ƙahhâr, Muzill, Ƙavî, Velî, Mümît, Vâhid, Eḥâd, Âḥir, Muntaḫim” (91a).

‘Azîz esmasının nasıl olur da kahır grubu isimlerinden olduğu sorusunu İbn-i İsa şöyle cevaplar:

“Kahriye esmaları içinde ‘Azîz ismi var. Okuyan ve okunan için izzet vermesi gerekirken kahriye esmasına karışmasının sebebi nedir? Cevap: Düşmandan kurtulmak gerektir ki kişi izzet bulsun. Allâh, “‘azîzu'n zu-ntiḫâm” yani “azizdir ve intikam sahibidir”(91a).

İkinci, üçüncü ve dördüncü gruptaki esmalar ve havasları ise şu şekildedir:

“İkinci kısımda “Ḥâfîz ve Ḥalîm” esmaları vardır. Bu iki isme, düşman için Zuhal ve Merih saatlerinde meşgul olunsun. Düşman halim olup düşmanlıktan vazgeçer, yatıştır veya cimrilik, kin, kibir ve haset içinde kalır; Allâhu Teâla'nın izniyle helak olur. Bu iki isim denenmiştir. Üçüncü kısımdaki esmalar “Mâcid ve Mevcûd”dur. Bunları vefk edip de ezerek suyunu içenler, inşAllâh oğul ve kız sahibi olurlar. Bu iki ismin sayısı yüz yedidir. Kim yattığı zaman yüz yedi kere “Yâ Mâcid Yâ Mevcûd” dese Hak Subhanehu Teâla meşgul olan kişiye macit oğullar ve kızlar verir.”Bedûh ve Bâḫî” isimlerini kadınlar altın veya gümüş bir dörtgen levha üzerine taşısalar oğul ve kız acısı görmezler. Çocuk düşürmekten kurtulup sıhhat ve

selamete doğurup büyütürler. Bu iki ismi levhaya yazanlar, harfleriyle yazsın. Rakamla yazmasınlar. Levhanın bir yanına birini diğer yanına ötekini yazsınlar. Kamer, Müşteri, Şems veya Zühre saatinde yazsınlar. Başka saatlerde yazmasınlar. Eğer levha olmazsa kâğıda yazıp taşısınlar. Dördüncü kısımda “Vehhâb” esması vardır. Sayısı on dördtür. Her kim ki beş vakit namazın farzlarından sonra selam verince on dört kere “Yâ Vehhâb” dese borçluysa borçtan kurtulur, fakirse zengin olur, kul ise özgür olur, mahpus ise kurtulur. Meşgul oldukça malı artar. Allah onu ziyanlardan korur. Dünyevi istekleri Hak Teâla katında yerine gelir. Allâh’ın izniyle sıkıntı görmez (91a-91b).

Beşinci kısımda ise yukarıdaki isimlerin dışında kalan esmalar yer alır. Bu kısım, esma-i hüsnaya dâir önemli bir bölümdür. Çünkü esma-i hüsnâ şerhi olarak görülebilir. İbn-i İsa’nın kendisi de talipler için kolaylık maksadıyla her ismi Türk diliyle şerh ettiğini belirtip esmaları tek tek açıklamıştır. Her isimdeki hassa, talipler için bir alettir. Beşinci kısımda bazı esmaların vefk hazırlamada nasıl kullanıldığına dâir örnekler de mevcuttur (Bkz. 92a-97b).

Her bir esmayı, maksadın hâsıl olması için ebced değeri kadar okumak daha makbuldür. Örneğin “Allâh ismini altmış altı kere zikretmeli. Meşgul olanlar, hayal görmez. Ve hayal gücünün galebesinden bir şeyler ortaya çıkmaz. Nuraniyet gelip kalbi sarar; ferahlık verir ve gam ortaya çıkmaz. Allâh’ın izniyle murat neyse gerçekleşir (85b-86a).

Esmadaki harflerin sayısal toplamı neyse o esma o kadar okunmalıdır. Örneğin “Çahhâr” ismi 306 kere zikredilmelidir. Çahhâr harflerinden çaf yüz, he beş, elif bir ve re iki yüzdür. Toplam 306 eder. “Yâ Çahhâr” diyen üç yüz altı kere deyip dua etsin (98b). İbn-i İsa, taliplerin işinin kolaylaşması için 99 esmanın ebced değerlerini de vermiştir (Bkz.105a-105b).

3.6 Anasır-ı erbaa

“Anasır” kelimesi, sözlüklerde "asıl, kök, soy, şeref, asalet" gibi anlamlara gelen “unsur” kelimesinin çoğuludur. Anasır-ı erbaa ise "dört unsur" anlamına gelip toprak, su, hava ve ateş dörtlüsünü kastetmek için kullanılan bir tâbirdir. İslami kaynaklarda anasır-ı erbaa için ustukussat-ı erbaa, erkan- erbaa, tabayi-i erbaa, mevadd-i erbaa, ümmehat-i erbaa, ümmehat-i süfliyye, usül, mebadi ve kavabis gibi başka tâbirler de kullanılmıştır (Karlığa, 1991, s. 149).

Dört unsur nazariyesi, İslam âleminde anasır-ı erbaa adıyla görülmüştür.

Müslüman âlimler, âlemi oluşturan varlıkları ulvi ve sufli olarak ikiye ayırmışlardır.

Dört unsur nazariyesindeki ateş, su, hava ve toprak sufli varlıkları oluşturur.

Marifetname'de belirtildiğine göre dört unsur olan ateş, su, hava ve toprağın kaynaşp birleşmesiyle üç varlık meydana çıkmıştır. Birincisi maden, ikincisi bitki ve üçüncüsü hayvandır. Ay altı âleme mensup varlıklar sufli iken ay üstü âleme ait olanlar ulvidir (Erzurumlu İbrahim Hakkı, 2016, s. 230).

Anasır-ı erbaa, erkân-ı erbaa isimleriyle de anılan dört unsur, sufli varlıklardan kabul edilmiş ve bu varlıkların birer cisminin, merkezinin, yerinin, müdebbir ve idarecisinin olduğuna inanılmıştır. Eflak, erkân ve müveledat olarak üç kısma ayrılan âlem-i escamın erkân kısmını oluşturan dört unsur tabiat ve vasıf bakımından birbirinden farklıdır. Toprak soğuk ve kuru (barid ve yabis), su rutubetli ve soğuk (ratıb ve barid), hava sıcak ve rutubetli (har ve ratıb) ve ateş kuru ve sıcak (yabis ve har) kabul edilmiştir. Ecram-ı felekiyye, unsurlara etki bakımından baba, unsurlar da etki altında kalma bakımından ana gibidir. Böylece maden, bitki ve hayvanlardan oluşan mevalid-i selase denilen varlıklar ortaya çıkmıştır (Sefercioğlu, 2001, s. 396).

Edebiyatta da dört unsura sıkça yer verilmiştir. “Sevgiliye ait güzellik unsurlarından aşğın gözyaşlarına dek birçok bakımdan kullanım alanı bulan toprak, hava, su ve ateş öğeleri bir arada düşünüldüğünde dünya ve kainattan kinayedir. Bu nedenle âlem-i anasır, madde âlemini karşılar” (Pala, 2010, s. 23).

Örneğin Zeynep Hatun, aşağıdaki beytinde sevgilden peçesini açarak yeri göğü aydınlatmasını ve unsurlar âlemini aydınlık bir cennet haline getirmesini istemektedir. Unsurlar âleminden kastedilen ise dünyadır:

Keşf it nikâbunı yeri göğü münevver it

Âlem-i anâsırî Firdevs-i enver it (İz, 2014, s. 184)

Şâirler, dört unsuru doğrudan ya da dolaylı biçimde bir arada zikrederek tenasüp yapmışlardır. Örneğin Nevi'nin aşağıdaki beytinde anasır-ı erbaa bir arada zikredilmiştir:

Dîdemün âbı tükendi sîne pür-âteş henüz

Ten gubâr oldı dahı gönlüm hevâdan giçmedi (*Nev'i Dîvânı*, G 527/4)

Bunların haricinde mazmun gayesiyle tabiat unsurlarını bolca kullanan dîvân şâirleri, dört unsuru değişik teşbih, hayal ve mecazlara konu yapmışlardır:

Şâir; aşkını ateşe, sevgilisini muhtaç olduğu hava ve suya, kendisini kurumuş bir toprağa benzeterek duygularını somutlaştırmaya çalışır. Eğer mevzubahis olan, bu çalışmada görüleceği gibi tasavvufî şahsiyetlerse bu unsurların çağrışımları da ona uygun olacaktır. “Bahr-i mutlak”, “bahr-i zât” gibi tamlamalar Allâh'ı hatırlatırken; “âteş-i aşk”, “hasret odu” ve benzeri ifâdeler zihinleri ilâhi aşka götürecektir. Şâir “hubb-ı dünyâ balçığı” dediği zaman mâsivâ sevgisinin mânen kirleticiliği akla gelirken “hâk-i pây”, “özünü hâk etmek” ifâdelerini kullandığında zihinlerde olumlu çağrışımlar doğacaktır. Yine bunlar gibi, “bâd-ı sabâ” ve “nesîm-i subh” cemâlî tecellileri aksettirirken, “bâd-ı saht” ve “bâd-ı hazân”ın celâlî çağrışımları olacaktır. Ne şekilde olursa olsun, anâsır-ı erbaayı oluşturan unsurlar, edebiyatta tabiata dâir zikredilen kavramların en mühimleri arasında yer almaktadır (Kablander, 2016, s. 356).

Ķavâ'id-i Teshîrât'ta dört unsura harfleri gruplandırma, unsurların insan tabiatına etkileri ve unsurların kendi aralarındaki dostluk-düşmanlık ilişkileri

bağlamlarında yer verilmiştir. Metinde, ateş için “nār”, su için “mā”, toprak için “türāb, ḥāk”, hava için “yel” kelimeleri de kullanılmıştır. Dört unsura evvela, harflerin sınıflandırılmasında yer verildiği görülür. İbn-i İsa da İbn-i Arabî ve Ahmed el-Bûnî gibi harfleri “ḥurūf-ı nārî (ateş grubu harfleri)”, “ḥurūf-ı hevâyî (hava grubu harfleri)”, “ḥurūf-ı mā’î (su grubu harfleri) ve “ḥurūf-ı türābî (toprak grubu harfleri)” şeklinde dört gruba ayırmış ve sıcaklık, soğukluk, kuruluk, nemlilik gibi özelliklerini belirtmiştir:

“Kısm-ı evvel ḥurūf-ı nārîdür ki bunlardır: elif, he, tı, mîm, fe, şın, zel.

Ṭabî’ atda ḥardurlar. Kısm-ı şânî ḥurūf-ı hevâyîdür ki bunlardır: be, vav, ye, nûn, şad, te, dat. Ṭabî’ atda bâriddürler. Kısm-ı şâliḡ ḥurūf-ı mā’îdür ki bunlardır: cim, ze, kef, sin, kāf, şe, zı. Ṭabî’ atda râıbdurlar. Kısm-ı râbî’ ḥurūf-ı türābîdür ki bunlardır: dâl, ḥı, lâm, ‘ayn, rā, ḥā, ğayn. Ṭabî’ atda yâbisdürler” (62a/15-62b/1).

Dört unsur arasında baskın olanı sudur. Çünkü su, diğer unsurların varlık sebebidir. Dolayısıyla hava, ateş ve toprak, ondan oluşmuştur ve bu yüzden onlar, sudan sonra gelmektedir. İbn-i İsa, suyun asıl madde olduğu düşüncesini Enbiya Suresi’nin 30. âyeti olan “Biz, her şeyi sudan yarattık.” âyetiyle de destekler:

“Unsurlar, tertip olarak su asıllı olup hava, ateş ve toprak ondan çıkmıştır. Suyun, kaynak olduğunun delili, Allâh’ın buyurduğu “Biz her şeyi sudan yarattık.” âyetidir” (63a).

Bu durumda ateşin bile nasıl olup sudan oluştuğu sorusuna da İbn-i İsa açıklık getirmektedir:

“Bu duruma göre ateşin, sudan çıkması gerekir. Su, önce gelmektedir. Suyun köpüğü taş olup dibindeki balçık bite bite köpüğe dönüşür. O köpüğü kaynatırlar, demir olur. O suyun köpüğünden oluşan taş o köpükten olan demire çakarlar. Ateş

çıkır. Onun için ateş, suya mağluptur. Ateş, su görse söner ve tabiatı da sıcaklıktır. Sıcaklığı itidâli rutûbetle olur” (63a).

Kişinin ismini oluşturan harflerin, hangi unsurun grubuna ait olduğu önemli bir husustur. Çünkü harflerin kişinin tabiatı üzerinde etki sahibi olması, aslında onların hangi unsur grubuna dâhil olmalarıyla ilişkilidir. Dolayısıyla yapılan hesaplamayla ulaşılan galip harf ateş, hava, su ve toprak grubundan hangisine giriyorsa kişinin karakteri ona göre bilinebilir. Aynı zamanda kişinin galip harfi anne veya babasından alıp almadığı da bilinmelidir. Çünkü anne ve baba da insan tabiatı üzerinde etkilidir. Kişinin galip harfleri ateş grubuna giriyorsa onun tabiatı şöyledir:

“Kişinin isminin galip harfleri, ateş grubundaysa o kişi aceleci olur. Eğer babasından ateş harflerini almışsa o kişinin aceleci olması gayretli oluşundandır. Ne dilerse ele geçirir. İşinde seçicidir. Tedbirli davranır. Eğer annesinden almışsa sövüp sayan bir kişi olur. Hiddetinden anlamsız sözler söyler. Yüzü gülmez. Ona bir faydan da olmaz” (63b-64a).

Kişinin galip harfleri su grubuna giriyorsa onun tabiatı şöyledir:

“İsminde su grubu harfleri galip olan kişi, o harfi babasından alırsa su gibi temiz tabiatlı ve cömert olur. Annesinden alırsa kandırılır. Ar ve namus bilmez. Ne işe başlarsa sonunu getirmez” (64a).

Kişinin isminde galip harfler hava grubuna giriyorsa onun tabiatı şöyledir:

“İsminde hava harfleri galip olan kişinin, o harfi anneden mi yoksa babadan mı aldığı görülmelidir. Babanın isminde hava harfleri varsa o kişi mahub düşkün olur. Yemeye, içmeye, hevese ve saza mail olup cömert olur. Annesinde hava harfi olursa o kişi kadın dostu olur. Meyhaneye düşer boğaz düşkündür. Çok da ar, namus ve ırz düşüncesinde olmaz” (64a).

Son olarak kişinin isminde toprak grubu harfleri galip ise o kişinin tabiatı şöyledir:

“Kişinin isminde toprak grubu harfleri varsa o kişi zengin, fikir ve haber sahibi bir kimse olur. Tabiatı sağlık üzerine olup cimaya mail olur. Kabıza mail ve duygudan yoksun bir tabiatta olur. Toprak harflerine su karışsa o zaman etlenir ve şaşar. Annesinde toprak harfi bulursa o kişi sonunda fakirliğe düşer, akıllı olmaz ve dünyalık toplamayı amaç edinir. Yine borçlu ve düşünceli olur” (64a-64b).

Kişinin tabiatı böyle bilinebileceği gibi cümel-i kebir ile yapılacak hesaplama neticesinde varılan sayı ve harf ile de bilinebilir. Burda yine harfin hangi gruba girdiği bizim için önemlidir:

“Naşūh harflerin yine başı itdük ki bulardur: hı, mīm, sin, ye, nūn, te, sin, ‘ayn, ye, nūn, sin, te, he, se, mīm, elif, nūn, he. İşbu hurūf, ‘anāşır tertibi üzerine dört bölük itdi. Biri nārī ve biri hevāyī ve biri mā’ī ve biri hākīdür. Görelün kanķı harf ğālibdür. Hurūf-ı nārī bulardur: mīm, mīm, elif, he, he. Ve hurūf-ı hevāyī bulardur: ye, ye, nūn, nūn, te, te, nūn. Ve hurūf-ı mā’ī bulardur: sin, sin, sin, se. Ve hurūf-ı tūrābī bulardur: hı, ‘ayn. ‘Aded-i hurūf-ı nārī 91. Toķuzar tarķ itdük Bākī bir ķaldı. Ve ‘aded-i hurūf-ı hevā cümle 970. Ba‘de’ṭ-ṭarķ bākī 7 ķaldı. Ve ‘aded-i hurūf-ı ma’ cümle 680’dür. Ba‘de’ṭ-ṭarķ bākī 5 ķaldı. Ve ‘aded-i hurūf-ı tūrāb cümle 670’dür. Ba‘de’ṭ-ṭarķ bākī 4 ķaldı. İşbu ‘adedleri bir yere cem’ itdük ki bulardur: nārdan 1, hevādan 7, mā’dan 5, tūrābdan 4. Nār, ğālibdür hevāya ve mā’ya ve nār mağlūbdur tūrāba. Tūrāb aşıldur. Nār fer’ dūr. Bu ḥesāb üzerine Naşūh’uñ ṭabī’ atı hār ve yābis oldı” (107b/8-108a/4).

Aynı şekilde Yusuf'un da tabiatının nasıl olduğu bulunur:

“Geldik maṭlūb isimine ki Yūsuf'dur. Ve ḥurūfi bulardur ki taḥrīr olundu:

‘ayn, ṣın, rā, he, sin, te, he, sin, te, ye, nūn, ṣe, mīm, elif, nūn, ye, nūn minhā
ḥurūfu'n-nār: ṣın, he, he, mīm, elif ve minhā. Ḥurūfu'l-hevā: te, te, ye, nūn, nūn, ye
nūn ve minhā. Ḥurūfu'l-mā': sin, sin, ṣe ve minhā. Ḥurūf-ı türāb: ‘ayn, rā ve minhā.
‘Aded-i ḥurūf-ı nār 351 ve ‘aded-i ḥurūf-ı hevā 870 ve ‘aded-i ḥurūf-ı mā' 620 ve
‘aded-i ḥurūf-ı türāb 270. Her birin toḫuzar ṭarḥ itdük. Bākī nārdan 9, hevādan bākī
7, mā'dan bākī 8, türābdan bākī 9. İşbu ṭarḥ üzerine hevā nāra ve türāba ğālib ama
şuya maḡlūbdur. Ḥükm, hevānuñ oldu. Bu ṭabī'at bārid raṭbdur. Ḥār yābisden teşḥire
ḳābildür. Lākin ṭabī'atı ber-ḳarār degüldür. Elde bākī ṭurmaz. Dā'im şuḡl gerekdür
gitmeye (108a/17-108b/12).

Talip ve matlup isimleriyle hesaplama yapıp esma ihraç ederken de anasır-ı
erbaa önemlidir. Bu noktada harflerin ateş grubuna mı yoksa su grubuna mı girdiğine
bakılmalıdır. Bu husus, esmaya meşgul olurken gelen hararet için göz önünde
bulundurulmalıdır:

“Talipte ateş harfi olsa esmada da o harf aynen bulunsa meşgul olurken talibi
çabuk yakar. Başka harflerin bulunmasında çok fayda yoktur. Matlubun ateş harfleri
çok olsa talibin de su harfleri varsa matlubun ateşini söndürmek için esmada aynısını
bulmak gerekir. Mesela Fatma ismine baksak tamamıyla ateş harfleridir. Su
harfleriyle esma ihraç etmek gerekir ki ateşi sönsün. Yoksa ihraç olan esmada su
harfleri bulunmazsa talibi yakar. Sakınmak gerekir” (102b-103a).

Buna benzer şekilde, talip eğer matlubunu büyü, vefk vb. yollarla etkilemek
isterse yani teshir için de dört unsura dikkat edilmelidir:

“Matlub hava, su, toprak olsun farketmez, ateşi galip olan kişi, talip olup meşgul olursa kolayca sonuç alır. Ateşi galip olan kişi, matlup olursa geç teshir olur ve her düğüm tesir etmez. Harareti talibini yakar. Bu tertip üzerine talip, kendisinde ne galiptir bilmeli. Ona göre matlubu ele geçirmek kolaydır. Eğer talibin galib harfleri su grubundaysa ve matlubun da ateş grubundaysa teshir etmek çok kolaydır. Çünkü talip, matlubun ateşini söndürür. Su kaynaktır, ateş ondan çıkmıştır” (108b-109a).

Anasır-ı erbaaya dâir önemli başka bir husus, unsurların kendi aralarındaki uyumdur. Bu bağlamda hangilerinin dost, hangilerinin düşman olduğu bilinmelidir. Çünkü unsurların uyumu, talip-matlup arasındaki etkileme-etkilenme meselesinde de belirleyicidir. Talip ve matlup isimlerindeki galip-mağlub harfler hangi gruptaysa teshirin etkili olması da ona bağlı olmaktadır. Dost unsurlar birbirini kolayca etkiler, düşman unsurlar ise zor etkiler ya da bazı şartlar sağlanınca etki görülür:

“Ateş, havayla dosttur. Birbirlerini kolayca teshir ederler. Gerek talip ateş ve matlup hava olsun, gerek talip hava ve matlup ateş olsun birbirleriyle uyumludurlar. Su da toprak ile dosttur. Bunlar da birbirini kolayca ele geçirip teshir eder. Gerek talibin galip harfi su ve matlubun toprak olsun, gerek talibin toprak ve matlubun su olsun birbirleriyle dostluk eder ve birbirine boyun eğer. Toprak ve ateşin birbirlerini teshir etmesi zordur. Dost değillerdir. Birbirlerini teshir etmek yerine birbirlerine kahriye okumaları kolaydır. Aynı şekilde hava ve toprak da düşmandır. Talip ya da matlubun birinde galip olan, hava ya da toprak olsa birbirini teshir edemez. Güçlkle teshir ederse de yine düşmanlık ederler. Çok uyum olmaz. Kahriye ile birbirlerini zaptederler. Su ve ateş de düşmandır. Suyu galip olan kişi, ateşi galip olanı teshir eder ama ateşi galip olan kişi, suyu galip olanı teshir edemez. Kahriye bile işe yaramaz. Vekil gerekir. Çünkü su kaynaktır, ateş ondan çıkmadır” (109a-109b).

BÖLÜM 4

TRANSKRİPSİYONLU METİN

4.1 Eserin nüshaları

Ḳavā'id-i Teshīrāt'ın bugün yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde bilinen nüshaları şimdilik 10 tane olup şunlardır:

1. *Ḳavā'id-i Teshīrāt*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, Numara 645/2: Diğer nüshalara göre daha tam bir nüsha görünümü arz etmesinden dolayı çalışmamızda esas aldığımız nüshadır. Nesih hatla yazılmıştır. Eserin bulunduğu yazmada İbn-i İsa'nın *Rumuz-ı Künuz* ve manzum *Esmā-i Hüsnā Şerhi* de bulunmaktadır. Üç eser bir arada istinsah edildiği 146 varaklık yazmada *Ḳavā'id-i Teshīrāt*, 61b ve 115b varakları arasında olup toplamda 54 varaktır. Yazmada aynı zamanda asıl eserlerden ayrı kısa metinler ve tablolar da yer alır. Bu yazmanın yalnızca *Ḳavā'id-i Teshīrāt* kısmının ketebe kaydında istinsah tarihi hicrî 1184 (miladi 1770-1771) olarak belirtilmiştir. Fakat yazmada kullanılan yazı hattı dikkate alındığında -61b ve 69b arasındaki kısmı hariç- yazmanın, aynı kişinin elinden çıktığı görülür. Bu da hicrî 1184 tarihini yazmanın tamamı için istinsah tarihi olarak görmeyi mümkün kılmaktadır. 61b-69b arasındaki varakların yazmaya sonradan başka biri tarafından ilave edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü kullanılan yazı hattı değişmektedir. Yazmanın müstensahi belli değildir. Her varakta 19 satır bulunup satır sayısı bazen değişebilmektedir. Bölüm numaraları, âyet ve hadisler, bölümlerdeki alt başlık ifâdeleri, rakam ve harfler ile bazı şahıs isimleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yer yer bazı kelimeler yanlış, eksik ya da tekrar yazılmıştır. Kimi zaman da muhtemelen dalgınlıktan kaynaklı aynı satırın tamamı ya da bir kısmı tekrar yazılmıştır. Bazı varaklarda ıslaklıktan dolayı lekeler vardır.

2. *Ḳavā'id-i Teshīrāt*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Numara 3328/1:
Yazmanın 3b-33a varakları arasında yer alıp 30 varaktır. Yazmanın geri kalan kısmında İbn-i İsa'nın *Füsul-ı Aşere* adlı eseri bulunur. Varaklarda 19 satır mevcuttur. Bölüm numaraları, âyet ve hadisler, esmalar, bölümlerdeki alt başlık ifâdeleri, rakam ve harfler ile şahıs isimleri kırmızı mürekkeplidir. Yazmanın derkenarlarında bazen metinle ilgili bazen de metin dışı eklemeler vardır. Ketebe kaydından müstensihinin Üsküdarlı Şaban olduğu ve eseri “evâ'il-i şehir-i Muḥarremü'l-ḥaram 1083” tarihinde istinsah ettiği anlaşılmaktadır. Bu da 28 Nisan-8 Mayıs 1672 tarihine karşılık gelmektedir. Eserde verilen bilgiler yer yer eksiktir.
3. *Ḳavā'id-i Teshīrāt*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, Numara 857: 44 varak olup ta'lik hatla yazılmıştır. İstinsah tarihi veya müstensih belli değildir. Her varakta 17 satır bulunmaktadır. Bölüm numaraları, başlık ve ara başlıklar, rakam ve harfler 10b varağına kadar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazmanın 11a varağından itibaren tamamen siyah mürekkep kullanılmıştır. Derkenarlara yer yer metinle ilgili eklemeler yapılmıştır.
4. *Ḳavā'idü't-Teshīrāt*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, Numara 1830/36: Sihir ve büyüye dâir eserlerin yer aldığı bir mecmua yazmasının 321a-361a varakları arasında yer alır. Toplam 40 varak olup rika ile yazılmıştır. İstinsah tarihi hicri 1336 (miladi 1917) yılıdır. Müstensihi belli değildir. Her varakta 14 satır vardır. Tablolardan dolayı satır sayıları bazen değişebilmektedir. Bu nüshada da bölüm numaraları, başlıklar, âyet ve hadisler, esmalar kırmızı mürekkeplidir.
5. *Ḳavā'id-i Teshīrāt*, Süleymaniye Kütüphanesi, Tercüman Gazetesi Kütüphanesi, Numara 212/4: İbn-i İsa'nın *Tabiatname*, *Ferahname*, *Rumuz-ı Künuz* gibi

eserlerinin de bulunduğu yazmada 64a-103b varakları arasında olup 39 varaktır. Rika ile yazılmıştır. Her varak 21 satır olup bazen bu sayı değişebilmektedir. Bölüm numaraları, başlıklar, âyetler, esmalar ve özel isimler kırmızı mürekkeplidir. Ketebe kaydında Hasan Efendi tarafından hicri 1279 yılı Zilhiccesinin ikinci gecesi saat üç sıralarında istinsahının bitirildiği bilgisi verilir. Söz konusu tarih 21 Mayıs 1863 tarihine karşılık gelir.

6. *Ḳavâ'idü't-Teshîr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Efendi Kitaplığı, Numara 567/1: 56 varaklık bir yazmanın 1b-27b varakları arasında yer alır. Eksik bir nüshadır. Yazmada istinsah tarihi veya müstensihe dâir bir bilgi verilmemiştir. Varaklarda 25 satır yer alıp bazen satır numarası değişebilmektedir. Derkenarlarda yer yer metinle ilgili eklemeler mevcuttur. Bölüm numaraları, ana başlık ve ara başlıklar kırmızı mürekkeplidir. Bazen kırmızı mürekkeple kelimelerin üzerine çizgi konulmuştur.
7. *Ḳavâ'id-i Teshîrât*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Numara 470/1: Müstensihi Abdurrahman Sabri olup hicri 1194 Zilhiccesinde istinsah edilmiştir. Bu da miladi 1780 Kasım/Aralık tarihine karşılık gelir. 45 varak olup her varakta 19 satır yer alır. Nestalik hatla yazılmıştır.
8. *Ḳavâ'id-i Teshîrât*, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms. or. oct. 1930. Staatbibliothek: 54 varak olup nestalik-nesih hatla yazılmıştır. İstinsah tarihi hicri 1270'tir. Bu da miladi 1853-1854 tarihine karşılık gelmektedir. Her varakta 18 satır bulunur.
9. *Ḳavâ'id-i Teshîrât*, Ege Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, Numara 133. 44 Akh 1559: 132 varaktır. Her varakta 13 satır yer alır. Nesih hatla yazılmıştır. Yazmada rutubetten kaynaklı lekeler mevcuttur. Bölüm başlıkları, isimler ve bazı yerler kırmızı mürekkeplidir. Derkenarlarında çeşitli büyü tarifleri ile 120a-132a varakları arasında cetveller bulunur. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

10. *Ḳavā'id-i Teshīr*, Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi, Numara 650/1: 72

varaktır. Fakat eserin 56.ve 57. varaklarında asıl metinden ayrı iki kısa metin parçası vardır. Bunlar sayılmadığında eser 70 varaktır. Talik hatla yazılmıştır. Her varakta 11 satır bulunur. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Bölüm numaraları ve başlıklar kırmızı mürekkepli olup bazı kelimelerin üzerine kırmızı mürekkeple çizgi çizilmiştir. Yazmanın sonunda yazarı belli olmayan *Şerh-i Teshir-i Fatiha-yı Şerif* isimli kısa bir metin daha bulunur.

4.2 Metin kurulumunda izlenen yollar

- Varak numaraları [ ] sembolü içinde gösterildi.
- Her varakta satırların kaçınıcı olduğu, ( ) sembolü içinde sayıyla gösterildi.
- Okunamayan kelimeler ... (?) şeklinde gösterildi.
- Okunup da doğruluğundan emin olunamayan kelimeler, yanlarına (?) sembolü konularak gösterildi.
- Metinde bazen kelimenin bir harfi bazen de bir kısmı eksik yazılmıştır. Metin tamiri yoluyla yapılan eklemeler [ ] sembolü içinde gösterildi.
- Çalışmada kullanılan nüshadaki yanlış kelime veya kelime grupları, cümlenin bağlamına uygun şekilde diğeri nüshalardan bakılarak değiştirildi. Bu durum dipnotta belirtildi.
- Bazı kelimelerde akuzatif eki, hemze ile yazılmıştır. Metnin transkripsiyonunda bunları “y” ile yazdık: kimesne’i-kimesneyi, süre’i-süreyi gibi.
- Çalışmada kullanılan nüshada boş bırakılan yerlerdeki kelimeler, diğeri nüshaların yardımıyla yazıldı ve dipnotta belirtildi.

4.3 Transkripsiyon alfabesi

ا, اء	a, e, ʾ	ص	ş / Ş
آ	a / A, ā / Ā	ض	ḍ / Ḍ, ḏ / Ḑ
ب	b / B	ط	ṭ / Ṭ
پ	p / P	ظ	ẓ / Ẓ
ت	t / T	ع	ʿ
ث	ṯ / Ṭ	غ	ġ / Ġ
ج	c / C	ف	f / F
چ	ç / Ç	ق	q / Q
ح	ḥ / Ḥ	ك	k / K, g / G, ḡ
خ	ḫ / Ḫ	ل	l / L
د	d / D	م	m / M
ذ	ẓ / Ẓ	ن	n / N
ر	r / R	و	v / V, o, ö, u, ū, ü
ز	z / Z	ه	h / H, e
ژ	j / J	ی	y / Y, ı, i, ĩ
س	s / S		
ش	ş / Ş		

4.4 *Ḳavā'id-i Teshīrāt*'ın transkripsiyonlu metni

[61b]

(1)Bi'smi'llāhi'r-raḥmani'r-raḥīm

(2)Ḥamd-i bī-ḥadd u ṣenā-yı bī-' add ol ḥaḳīḳatü'l- Ḥālīḳ içündür ki zāt-ı (3)baḥtdur

ve şalav[a]t u selām ol muḥlaḳuñ üzerine olsun kim (4)kemālinüñ āletidür. İsmi

Muḥammed diyüp ve şānında buyurmuşdur: (5)“Levlāke levlāke lemā ḥalaḳtü'l-

eflāk.”Anuñ içün faḥr-i ' ālem ve (6)dāide-i benī ādem Ol'dur ve ol evlād u ezvāc u

çehār yār üzerine (7)olsun Raḍiyallāhu Te'āla ' aleyhīm ve ecma' in. Ve ba' de-mā

tārīḥ-i (8)hicret-i Nebevī tokuz yüz altmış yedi senesi Muḥarremine dāḥil (9)olduḳda

Şeyḫ İbn-i ' İṣā Aḳḫisārī mücerrebātında[n] on beş (10)faşl üzerine bu kitāb[1] te'līf

idüp nāmını Ḳavā'id-i Teshīrāt (11) koyup mefhūmıyla ' amel idenlerden ḥayr du' ā

ricā ider. Ümīd-dürür ki (12) ber-murād olanlar ber-murād iderler. Faşl-ı evvel, eczā-

yı ' anāşıra (13) yigirmi sekiz ḥarfı taḳsīm idüp ṭabāyi' bildürür. Faşl-ı şānī, yigirmi

(14) sekiz ḥarfüñ ' adedlerin beyān ider. Faşl-ı şālīṣ sâ' atlerin (15)beyān ider. Faşl-ı

rābi' kevākib-i seb' anuñ sa' din ve naḥsin (16)beyān ider. Faşl-ı ḥāmis her kevākibüñ

sâ' atlerinde ne işlemek (17)münāsibdür ve evlād zuḥūrunda eşkāl beyān ider. Faşl-ı

(18)sādis kevākib-i seb' a sâ' atlerinde taḥrīrāt beyān ider. Faşl-ı (19)sābi' esmāyı

taḳsīm ider zātdan ve şifātndan ve aḥlākdan

[62a]

(1)ve ef' ālden. Faşl-ı şāmin iḥrāc-ı esmā vesā' ir tilāvet (2)beyān ider gerek dünyā

içün gerek ' uḳbā için. Faşl-ı tāsi' (3)Ḳur' ān āyetlerin ve sâ' atlerin beyān ider. Faşl-ı

' āşir bir şāḥib-i (4)kemālden mücāz olmaḳ veyāḥūd bir şāḥib-i kitābdan mücāz

olmak (5) beyân ider. Faşl-ı hâdi ‘ aşer tâlib u maṭlûb esmâlarınınuñ (6) ‘ adedine miḳdâr virilüp aña göre esmâ ihrâc itmek beyân (7) ider. Faşl-ı şânî ‘ aşer tâlib ve maṭlûb esmâlarınınuñ ‘ adedlerine (8) göre vefḳ idüp meşḡûl olurken şol uyluḡı üze(9) rine koyup nazâr itmek beyân ider. Faşl-ı şâliş ‘ aşer cümel-i vasaṭ (10) ve cümel-i kebîr ne vechiledür anı beyân ider ḡurûf u a‘ dâda (11) göre. Faşl-ı râbi‘ ‘ aşer teveccühlerin beyân ider. Faşl-ı (12) hâmis ‘ aşer mücerrebât-ı şâhib-i kitâb beyân ider esmâda (13) ve eger vefḳde ve eger tilâvetde. Faşl-ı evvel, (14) eczâ-yı ‘ anâşır ki dördür.

Yigirmi sekizdür ḡarfî. Dörtde (15) kısım idüp dört tabâyi‘ baḡlı. Kısm-ı evvel ḡurûf-ı nârî(16)dür ki bunlardur: elif, he, ṭı, mîm, fe, şın, zel. Tabî‘ atda ḡârdurlar. (17) Kısm-ı şânî ḡurûf-ı hevâyi‘dür ki bunlardur: be, vâv, ye, nûn, şad, te, ḡat. Tabî‘ atda (18) bâriddürler. Kısm-ı şâliş ḡurûf-ı mâ’îdür ki bunlardur: (19) cim, ze, kef, sin, ḡâf, se, zı. Tabî‘ atda râṭıbdurlar. Kısm-ı râbi‘ ḡurûf-ı

[62b]

(1) türâbîdür ki bunlardur: dâl, ḡı, lâm, ‘ ayn, râ, ḡâ, ḡayn. Tabî‘ atda yâbisdürler.

(2) Su’âl iderlerse ḡurûf yigirmi ṭoḡuz ‘ adeddür. Dört (3) kısım yedişer ḡarfle yigirmi sekiz oldı. Biri yok. Cevâb (4) yigirmi ṭoḡuz ḡarfün biri lam-elif. İşbu ḡarf lâm ḡarfıyle (5) elifden mürekkebdür. Ḳanḡı isimde bulunursa ayrı ayrı (6) iki ḡarf i‘ tibâr olunur. ‘ Adedi daḡı 31’dür. Tabî‘ atı (7) ḡâr yâbisten yubüset üzerine ḡâr ḡâlibdür. (8) Zîrâ ḡâr ‘ adedde budur ki 1’dür ve yâbis ba‘ de’ṭ-ṭarḡ (9) 3’dür ki lâmdur. Bu ḡarfün ma‘ nâsı daḡı yokdur. Gâhî (10) zâ’id bir deñilür. Bir isimde bu ḡarf gele iki ḡarf i‘ tibâr (11) ideler. Lâm-elifle zel, elif, dâl gibi altı ḡarfden yedi başı ideler vefḳde. (12) Eger ṭarḡda böyle müsta‘ meldür. Su’âl iderlerse ḡurûf (13) neden yedişer

oldı. Ba‘z artuğ ve ba‘z eksik olsa (14)ne lāzım gelürdi? Cevāb: Her kısım yedi olduğına (15)sebeb budur ki ‘adedden yedi olan ħurūf ze(16)dür ki mā’i ħarflerendür. Aşılđa yedi ‘aded eczā-yı (17)şelāse ħarflerinde yoğdur. Hemān mā’i ħarflerinde ze (18)ħarfı bulunup ve mā’ ise aşl olduğı ecilden (19)aqsām-ı şelāse māya tābi‘ oldılar. Anuñçün her birinde

[63a]

(1)ħurūf berāber olup yedişer oldı. ‘Anāşır tertīb üzerine (2)ħurūf-ı mā’ aşl olup ħurūf-ı hevā fer‘ olur. Ve ħurūf-ı (3)nār ve türāb kezālik fer‘ lerdür. Mā’ aşl olduğına (4)delīl Cenāb-ı Bārī kelām-ı ħadīminde buyururlar ki:"وجعلنا (5)من الماء كل شي حى Su‘āl bu mefhūm (6)üzre nār, mā’dan zuhūr itmek lāzım gelür ma’ (7)aşl olup muħaddem olmağ ile. Cevāb: Şuyuñ köpüği (8)taş olup ve dibindeki balçık bite bite kef olur. Ol kefi (9)ħaynadalar. Demür olur. Ol şuyuñ köpükden ħāşıl olan (10)taş ol kefden olan demüre çakarlar. Od çıkar. Anuñçün (11)od şuya mađlūbdur. Od şu görse söyünür ve anuñ tabi‘ atı (12) ‘anāşırda ħarāretdür. Ĥarāretüñ i‘tidāli ruṭubetle olur. Meşelā (13)bir kişiyi teşhīr itmek diler lākin isminde nārī ħarfler var. Neye (14)meşğül olursa yağar yandırur. Mevte yağın eyler ve ħayātdan (15)uşandırur. İmdi nārī ħarfleri ne deñlü çok olursa (16)ğalebe ider. Fer‘ ler aşla ya‘nī mā’i ħarflerden iħrāc-ı esmāda (17)birħaç ħarf bulunup meşğül olsalar i‘tidāl virür veyā(18)ħūd vefke bile başıt seler ħarāret def‘ olur. (19)İdrīs Nebī -‘aleyhi’s-selām- zamānından beri ħurūf işbu zıkr

[63b]

(1)olan tertīb üzre müsta‘ meldür. Tabāyi‘ -i ħurūf bilmeyen bu fenne (2)duĥūl idüp kendüde olan ħarāreti maṭlūb tarafına dönüŝdürmeyince (3)tedbīrin de olmaz. Ol ecilden İbn-i ‘ İŝā iŝbu kitābı on beŝ (4) faŝl üzerine mufaŝŝal beyān eyledi ṭāliblere āsān olsun (5) ve emekleri zāyi‘ olmasun diyü. Her kim bu kitābıñ mefĥūmun (6) ħāṭıra ala bi-iznillāhi Te‘ ālā ber-murād ola. Geldik bir ḳā‘ ideye (7)ki ṭālib ne ṭabī‘ atdadur ve maṭlūbuñ bile aña göre ‘ amel ide. (8)Meŝelā bir kiŝinüñ ismini gördüñ, ġālib olan ħarfleri nārī. (9)Ol kiŝi tiz-ṭab‘ olur. Görelüm ol kiŝi nārī ħarfleri vālide(10)sinden mi almıŝ yoksa vālidinden mi. Eger vālidinde nārī ħarflerden (11)ĥüküm buluna ol kiŝinüñ tiz-ṭab‘ olması ehl-i ġayret olduġındandır (12)ve her ne dilerse ele getürür. Çok ādem ve murādları ħāŝıl (13)idici ve maŝlaĥat-ġuzīn kimesne olur ve dā‘ ī tedbīr ıŝsı olur. (14)Eger vālidesinde buluna nāḳıŝ u ‘ abeŝ yerlerde söġüp (15)söylegen olur. İgen ġaraż idebilmez. Ĥiddetden müĥmelāt (16)söyler yürür. Őūret ġülmez ...(?) dile yürür. Aña bir ĥid(17)metin de olamaz. İmdi ħurūf-ı nār isminde ġālib olmaġ (18)nicedür derlerse cevāb bir kiŝinüñ isminde olan (19)ĥurūfları ‘ adedince ĥesāb idüp toġuzar toġuzar

[64a]

(1)ṭarĥ ideler. Nārī ħarfleri ġālib ise ĥoŝ. Eger mā’ ī (2)ħarfleri ġālib ise mā’ ī ħarflerine i‘ tibār eyleyeler. Ba‘ dehū (3) vālidinüñ ve vālidesinüñ ism ħarflerinde mā’ ī ħarflerin (4)ġörelür mā’ ī ħarf ġālib olan kiŝi ol mā’ ī vālidinden alırsa (5)ŝu gibi pāk-ṭabī‘ at ve cömerd ola. Eger vālidesinden maġbūn (6)olur ‘ ār u nāmūs bilmez. Ne iŝe baŝlarsa ŝoñın (7)getürmeye. İmdi bir kiŝinüñ isminde hevā ħarfleri ġālib

(8)olsa görelüm ol hevâ harfleri pederden mi veyâ mād(9)erden midür. Eger pederinden ya‘ nî pederinüñ isminde hevâ (10)harfleri var ise ol kişi maḥbûb-dost ola. Yemege, (11)içmege ve hevâyâ ve sâzlara mâ’ il ve saḥî ve cömerd ola.(12)Eger pederinde ḥurûf-ı hevâ olmaya mâderinde ola, ol kişi(13) zen-dost ola. Ḥarâbâta düşüp boğaz kulu (14)ola. ... (?) iken ‘âr u nâmûs u ‘ırz dâ’iresinde (15)olmaya. İmdi bu kişinüñ isminde türâbî harfler var ise (16)ğani ve şâhib-i re’y ü haber ola ve ṭabî‘ atı şîḥḥat üzerine (17)ola ve cimâ‘ a mâ’ il ola ve maḥbûb mülâḥazasında sefâhet (18)‘arız ola ve ḳabîza mâ’ il ve yâbis-ṭab‘ ola. Meger ḥurûf-ı (19)türâba mâ’ dâḥil ola ol vaḳt etlenür ve şaşar ve ḳarârır yürür.

[64b]

(1)Eger türâbî harf ol kişinüñ vâlidinde bulunmaya vâlidesinde (2)buluna ol kişiyे ‘âḳibet sefâhet ‘arız ola ve faḳra (3)düşe ve ‘aḳl-püş olmaya ve lâğar olandan deñlü dünyâ cem‘ ine (4)ḳaşd eyleye. Yine medyûn ola ve efkârı dâ’im zinde oldılar ve oñmaz (5) ola ve şûrete gelmez bir kişi ola. Geldik bir ḳâ‘ ideye daḥı bir kişinüñ (6)isminde ğâlib olan harf nârî eger hevâyî eger mâ’î eger (7)türâbî ise ol harf pederinde ve mâderinde ya‘ nî ikisinüñ (8)bile isminde buluna insân-ı kâmil odur. Ol kişi dünyevî (9)ve uḥrevî ne fikr iderse râst gele bi-iznillâhi Te‘âlâ. (10)A‘ dâsı üzerine dâ’im ğâlib ve manşûr ola. Devlet ve sa‘âdet (11)bula. Bir kişinüñ ismi harflerinde ğâlib olan atasınüñ (12)ve anasınüñ isimlerinde bulunmasa ol kişi vâlidesine (13)beñzeye aḥlâḳda ve ef‘âlde. Bu maḳûle kişi ne semte (14)düşerse ol semte ṭarîḳin tekmiñ ide. Bu maḳûle kişinüñ (15)ğâlib harf vâlidinde bulunmamak ile nâḳış olmaz. Ehl-i teraḳḳî (16)olur. Vâlidenüñ ḥilâfinca câ’iz ki pederi faḳîr kendüsi

(17)ğanī ve pederi cāhil ise kendi ‘ ālim ola. Geldik bir k̄ā‘ ideye (18)bir kişi
küçücükden terk-i vaṭan itdi. Yā kāfirden oldılar.(19)Ehl-i İslām’a getirdiler. Vālidin
bilmez. Anlar gibi kiřinüñ ismin

[65a]

(1)görüp ğālib ile ‘ amel ideler. K̄avl-i İdrīs -‘ aleyhi’s-selām- (2)budur ki: “Atası
anası ma‘ lūm degül kiřinüñ ismüñ evvel ḥarfiyle (3)āḥir ḥarfin alup bir ism i‘ tibār
ideler. Eger terkibe k̄ābil ḥarfler (4)ise göreler. Müzekkerüñ ismine k̄arīb ise peder
ismüñ tūtalar. (6)Aña göre ṭabī‘ at bağlayalar.” ‘ Alī -raḍıyallāhu ‘ anh- buyurur ki :
(7)“Bir kiřinüñ vālidini ma‘ lūm olmaya ol kiřinüñ ismüñ göreler. (8)Ne ḥarf ğālibdür
ol ḥarfleri cem‘ ideler. Eger nokṭalı (9)ḥarf var ise ol kişi ṭabī‘ atın anasından
almışdur. (10)Eger nokṭa olmasa babasından almışdur. Bu kıyās k̄avīdür (11) ve
mücerrebdür. Meşelā k̄avl-i Ca‘ fer raḍıyallāhu ‘ anh buyururlar ki: (12) “Bir kiřinüñ
vālidini bilmese ol kiřinüñ ṭabī‘ atın ne ṭabī‘ atdur (13)bilmek için ḥalk anı nice zıkr
iderler ise öyle yazup (14)ḥesāb ideler. Meşelā bir kiřinüñ ismi ‘ Alī olsa, K̄adir
(15)‘ Alī diseler veyāḥūd Velī ‘ Alī diseler veyāḥūd (16)Ḥācī ‘ Alī diseler ne yūzden
iřtihārı var ise (17)cümle ol terkībün ḥurūfün ḥesāb idüp ne ḥarf (18)ğālib ise aña
göre ṭabī‘ at bağlayalar. Şeyḥ (19)İbn-i ‘ İsa dir ki: “Vüzerādan bir Aḥmed isimlü
āšnāmız var.

[65b]

(1)Ağa olduğda Aḥmed Ağa terkībiiyle ṭabī‘ at yokladum. Murādım (2)üzre buldum.
Paşa oldu. Aḥmed Paşa terkībii ḥarfleriyle (3)yokladum. Nice buldum ise ol ṭabī‘ atı
bağladum. Paşalık (4)ṭabī‘ atdan çıkdı. Vezīr-i a‘ zam oldu. Terkībiiyle Aḥmed’i

(5)yine yokladum. Nice buldum ise döndi ol ṭabī^c atı bağladı. (6)Andan vālidini ismiyle yokladum. Bu tertīb üzerine ‘amel (7)eyledüm. Mücerrebdür. Tecrübe ideler. Emekleri zāyi^c olmaya (8)inşā’ allāhu Te‘ālā. Ama bir kişiye ġālib olmağ (9)dilese isimle ġālib olmasa lağabıyla göreler. (10)Her ne zıkr olunur ise bir bir yoklayalar. Ne yüzden (11)ġālib olur ise aña göre vefk ve aña göre ism (12)çıkaralar. Vüzerādan ve emirden ve ekābirden ve ‘ulemā (13)her bir mertebe taḥṣīlinden bir ṭabī^c at bağlayalar. Meşelā Ca‘fer (14)isimli bir kişi murād olursa ismine ismüñ ġālib (15)olmasa müderris ise Müderris Ca‘fer terkībini ḥesāb (16)ile kādı olduysa Kādī Ca‘fer terkībıyla teşhīr eyle.(17)Müderris iken itdügüñ teşhīr ne esmā ile ise kādī (18)olduğdan soñra degme girih te’shīr eylemez. Ve daḥı bir kişi (19)ṭıfl iken ne ṭabī^c atda ise pīrlıkde öyle olmağ

[66a]

(1)tebeddül ider. Qavl-i meşāyıḥdur tebdīl-i aḥlāk. Her ne zamānda (2)ṭabī^c at bir qarārda degül aña göre fikr idüp (3)taşavvur itmek gerekdür ki ba‘zıları ḥāşıl ola bi-iznillāhi (4)Te‘ālā. Su’āl iderlerse bu i‘tibārāt neden? Cism (5)muqaddem iken ismiyle cisme ṭabī^c at bağlamak nedür? Cevāb (6)budur ki muqaddem olan ismdür. Zekerıyyā Nebī -‘aleyhi’s-selām- (7)nidā idüp Ḥaḳ Te‘ālā ḥazretlerinden bir oğul istedikde (8)nidā geldi kim “Virdüm saña bir oğul ki ismi Yaḥyā.” Nitekim (9)Şüre-i Meryem’de gelmişdür: “نَبَشْرُكٌ بِغْلَامِ اسْمِهِ حَيِّی” (10)Ey ṭālib-i esrār-ı ilāhī fefhem. Geldik bir kā’ideye daḥı (11) her veled ki toğā şeklen atasına ve anasına beñzemez. (12)Bir dürlü daḥı şekl bağlar ve bir endāma daḥı girer. Ṭabī^c atda (13)ve mizācda anasına muḥālif olur. Sebeb budur ki āzer, (14)nīsān ve āyār yaz aylarıdır. Bu

aylarda rahme düşen (15)oğlan demevî-mizâc olur. Beñzi ħumret (16)üzerine saç u şakalı siyâh olur. Kaş u kirpik (17)siyâh olur. Ve hevâya mâ'îl olur ve maĥbûb-dost (18)olur. Vasaţü'l-kâme olur. Ne etlü ve ne emret olur. (19)Vasaţ olur. Gerek vâlideyni ile olsun gerek olmasun

[66b]

(1)ammâ zıkr olunan şekl oğlanlar şâ'ûna döymezler. Eger (2)geçgini şâ'ûn sebebiyle bi-iznillâhi Te'âlâ helâk olur. (3)Olmaz ise ger şâ'ûn zaĥmetin çekerler. Ve bunlar ekşerî (4)bu gibi müte'allık derdlere mübtelâ olurlar. Ve daĥı ĥazîrân (5) u temmûz u âb ki yaz aylarıdır, işbu aylar içinde oğlan (6)rahme düşerse ekşerî şarışın ve buğday (7)ve çâr ve gözi şarı yâĥûd göge mâ'îl ola ve tîz-(8)řabî'at ola. Gerek vâlideyni balgâmî olsun gerek demevî (9)olsun bu şafrâvî-mizâc olur. Ama Rûs u Moskov (10)u Tâtâr u Efrenc şarışın olurlar. Ekşer bunlar yaz (11)aylarında rahme düşdüğünden degüldür. Ol vilâyetde (12)üzüm olmaz bal olur. Şa'îr¹⁸ gibi ıssı bir ot (13)vardur. Anuñla baldan şarâb iderler. řabî'atı kızdırur (14)ve ĥarâret virür.Ol baldan olan ĥamruñ ĥarâreti (15)yaz ayları ĥarâretinden ziyâdedür. Ol ecilden (16)yaz günlerinde rahme düşen gibi olur. Lâkin (17)beñzemek gözlerde ve levnde olur. Anlara daĥı (18)zıkr olunan aylarda rahme düşene beñzer. Yoksa (19)eyyâm-ı şitâda rahme düşen bu yerler yazda

[67a]

(1)düşen gibi olmaz. Etenür ve kemiklenür. Kûteh-şad olur. Bu (2)vilâyetde doğan oğlan gibi şavîlü'l-kâme ve vasaţü'l-kâme (3)olmaz. Ve'l-ĥaşıl her vilâyetüñ bir ĥâli

---

¹⁸ Arpa.

vardur. Birbirine (4)beñzemez. Vilāyet-i Rūm, vilāyet-i ‘Acem, vilāyet-i ‘Arab bu i‘tibārda (5)igen fark olmaz. Hind vilāyeti cenūbdan ‘Arab’a varınca (6)ķavmi iri ve etlü olmaz. Uzun görünenler ol diyārda (7)Rūm’uñ vasať miķdārıdır. Sengistān içinde ola(8)nlar Hindistān ķavmi gibi ĥurde olur. Gürcistān (9)sengistāndur. Līkin şuyı tatlı ve tūrābı laťıfdür. (10)Ol vilāyetde toĝan oĝlan tāvīlü’l-ķāme yāĥūd (11)vasaťü’l-ķāme olur. Zū’n-nūn-ı Mıřrī eĥıbbāsıyla (12)sa‘d-gün olup toķuz biñ miķdāra ķavm ü ķabīlesiyle (13)Gürcistān’a gelüp ķarār itmiřdür. Gürcistān, (14)Ĥazret-i ‘Ömer rađıyallāhu ‘anhdan Zū’n-nūn’a gelince Müselmān (15)idi. Pādiřāhları fevt oldı. Evlād-ı zükūrı (16)ķalmayup bir kıızı ķalup atası yerine pādiřāh (17)olup nice zamān salťanat itdikden řoñra bir kāfir (18)pādiřāhlıĝın elinden aldı. Müslümānları ĥarāca kesmeyüp (19)ķatlı eyledi. Kāfir olanları ķurtuldu. Uĝrın dīnlerin

[67b]

(1)řaķlayup yılda bir kere Zū’n-nūn’uñ ķabri üzerine (2)cem‘ olup bayram iderlerdi. Aralarında ehl-i ‘ilm (3)ķalmadı. Birķaç ķarn geĥdi. Gizli tıtulan dīn gitdi.(4)Küfr içinde ķaldılar. Ĥālā Zū’n-nūn-ı Mıřrī’nüñ mezār-ı (5)řerīfleri Gürcistān’da durur. Varanlar gördiler. (6)Su’āl idenlere ĥaber verdiler. Ve bunlardan řoñra eylül (7)ve teřrīn-i evvel ve teřrīn-i řānī ki güz aylarıdır, işbu (8)aylar içinde rahme düşen oĝlan lāĝar ve gendüm-(9)gün, mūyī yüzli, mūyī řaķallı ve boĝazları (10)ince ve topuķları arıķ ve gözleri ķuķur, sevdāvi-(11)mizāc olur. Ĥasīs ve kindār olur. Genç yüzlü, (12)sehl yerden gönlün yoķlasa ķarārır yürür ķurı mülā(13)ĥaza eyler. Āĥir sefāhet getirüp tiz‘ tab‘ idüp (14)müķeřsirü’l-ķelām olur. Ta’n-āmiz kelimāt ider yürür.

(15)Ekşer ʔavīlū'1-kāme olur. Seksen yaşına (16)girince her gün cimā' dan almaz.

Bu maūle Őekl (17)ü ʔabī' at perhīz duymaz. Hārāret ile dimāğı aynaya(18)varur.

Dīvāne gibi yılıŐup ' al-ı ma' āŐī alur. (19)Mecnūn olur. Bular ʔavla meŐgūl olmak gerekdūr.

[68a]

(1)Hemān sā' at gōzetmek bunlara kāfīdūr. Ve bunlara ' alāmet (2)budur ki burunları sivri ve burunlarınuñ iki yanları arı (3)ola. Ve gōzlerinūñ aı o la. DiŐleri sivri ve diŐlerinde (4)etleri ızıl la. Ve ʔamarları yoğun la. Ve bu aylar iinde (5)gice hevāları laīf olan yerlerde rame dūŐen bunlar gibi (6)lāğarcı la. Līkin her yeri gendūm-gūn olmaz. Frengistān (7)avmi gibi HabeŐ avmi gibi ğayrı vilāyetler Rūm avmine (8)beñzemez. Ve bunlaruñ lāğar olduları vilāyetlerūñ muālif (9)ğīdālarından ne bulurlar ise yerler ve az yerler. Perhīz (10)itmekle iŐi lāğar olur gerek balğamī-mizāc olsun. Ve (11)bunlardan Őoñra ānūn-ı evvel ve ānūn-ı Őānī ve Őubat (12)ki ıŐ aylarıdur. Bu aylar iinde rame dūŐen (13)oğlan balğamī-mizāc olur. Vasaū'1-kāme ve arnı (14)olı ve Őa u Őaalı seyrek ve Őaruya mā' il (15)olur.

Eger gendūm-gūn daı olur ise yūzi (16)etlūrek la. Bir midār Őoñında ve ıŐ evā' ilinde (17)rame dūŐdūkde gendūm-gūn olur .Zemherī iinde (18)rame dūŐe derisine olı olur ve kemūkli (19)iri ve saī ve kāmīl ve vasaū'1-kāme er tenlū

[68b]

(1)degme yerinde ıl bitmeye. Geri bir midār ʔabī' atı tīz la.(2)Līkin yine tīz gee. Kindār olmaya ve nice ğam u ğuŐŐa (3)ekdūğı maddeleri bir sene unuda. Eger oğlan (4)Őubat iinde rame dūŐe yūzū bez(?) beñzūzli (5)ola. Su' āl ve istiskā ve verem ve

şışler (6)ve bezler ve ...(?)gibi başda ve ayakda ve(7)ca' lar ola. Ve mefâşılđa ola ve p̄irlikde ola. Ve ayağına (8)lerzeler düşe, ditreye. Şuyuñ lezzetin (9)bulmaya ki kıana kıana iđer. Ama zemheride raħme (10)düşen şuyı tatlu iđe ve ta' ām yerken (11)ekşi nesnelere yiyeler ve ta' ām (12)arasında şuy iđe. Şubať içinde (13)raħme düşen anuñ hilāfidur. (14)Ve bu ta' ife-yi erba' anuñ tabi' atları (15)muğāyir olduğlarından gördükleri (16)rü'ya ve vākı' alar birbirine (17)muğāyir. Bir vākı' a biri görse (18)ta' b̄ir olunur ve biri görse ta' b̄ir olmaz.(19)Meşelā demevī-mizāc olanlar ekşer kıızıl

[69a]

(1)nesnelere görürler. Atlar ve libāslar (2)ve yaralular ve haćamat olmuş, kendüden (3)kıan almış, ħavf u ħaťar u şalb u (4)meclis-i ceng ü ğavġā görür. ' Asker ve kıızıl bayraklar ve oťaklar (6)görürler. Kıan ġalebesindendir. (7)Ta' b̄ir olunmaz. Ammā bu vākı' a(8)ları demevīden (9)ġayrı mizāclar görseler (10)ta' b̄ir olunur. Ve şafrāvī- (11)mizāc olanlar şaruya (12)mā'il nesnelere görürler. (13)Yahūdīler gibi şaru ħıdem (14)ve şaru ħiçekler gibi (15)ve od yaluñları gibi (16)ve şaru libāslar ve bi'l-cümle (17)şaruya mā'il görürler. (18)Şafrā ġareketindedir. Ta' b̄ir (19)olmaz. Ammā bu mişāl

[69b]

(1)ve vākı' aları şafrāvīlerden (2)ġayrı mizāclar görürse ta' b̄ir (3)ķābildür. Sevdāvī-mizāc olanlar (4)siyāha mā'il nesnelere görürlerse (5)siyāh atlar ve ' Arablar ve dilenciler (6)ve kıalaycılar ve ħayvānlar ve kıara ŧonlular (7)ve kıaranlık ta' āmlar ve zulmet yerler görürler. (8)Ve evvelde beñzer vākı' alar sevdā ġalebe(9)sindedir.

Ta' bîr olmaz. Ama sevdâvî (10) olmayanlar görseler bu ma'kûle vâkı' alar (11) ta' bîr olunur. Balgâmî-mizâc olanlar deñizler ve şular (12) ve ırmaklar ve seyiller ve qarlar ve buzlar (13) ve yılanlar ve ejderler beyâz libâslar alurlar (14) görürler. Ve beyâz bayraklar görürler. Ve bunlar bi'l-cümle (15) balgamuñ hareketindendir. Balgamîler gördükçe ta' bîr olmaz. (16) Ama balgâmîden ğayrı mizâclar görürse (17) ta' bîr olunur. Ve muşannif bunları zıkr itmekden (18) murâd esmâya meşğûl olanlar mizâclarına göre vâkı' alar görüp (19) ħavf itmezler diyü tafşîl eylemişdür. Zîrâ esmâya meşğûl olanlarda kuvâ-yı hayâliye harekete gelür. Ħarâret bağlar. Dürlü dürlü şüret gösterür.

[70a]

(1) Olardan ħavf idüp meşğûl olduğundan (2) ferâğat itmesünler içündür. Faşl-ı şânî yigirmi sekiz (3) ħarfüñ 'adedlerin ve ğâlib ve mağlûb oldukların beyân (4) ider. Ebced, hevvez, ħuttî, kelemen, sa' faş, qarâşet, şehaz, (5) dâzığ. İşbu ħurûfuñ 'aşerâtından ve mi'âtından olan (6) ħarflerüñ 'adetlerin tokuzar tarĥ itdük. Ondan (7) bir ve yüzden bir kaldı. On da birdür, yüz de birdür, (8) biñ de bir. Añlagil bu ma' nâyı yüz biñde bir. İmdi (9) işbu ħurûflaruñ 'aşerât ve mi'âtı ref' oldı. Bu tarĥ (10) üzerine elif ki birdür. Ye daĥı birdür. Kaf daĥı ve ğayn daĥı (11) kezâlik birdür. İmdi yigirmi sekiz ħarf içinde bunlar (12) dört ħarf oldılar ki bulardur: elif, ye, kaf, ğayn. Dördü (13) bir yere geldi. Mürekkeb oldı. 'Anâşır bulardan oluşdı. (14) Zîrâ elif nârîdür. Ye hevânuñdur. Kaf mâ'nuñdur. Ğayn türâbuñdur. (15) Bular aşldur. Eczâ-yı 'anâşır oldılar. Ve bularuñ her (16) birine altışar ħarf virdük. Geldiler 'anâşıra cihât-ı

(17)sitte oldılar. İmdi işbu dört harfden bir yâ (18)iki harf bir isimde buluna ‘ anâşır-ı harfdür. Meşğül (19)olanlar harflere teveccüh itdüklerinden ‘ anâşır ne

[70b]

(1)nazar idüp meşğül ola cihât-ı sitte harflerinden (2)bulunursa meşğül olunurken cihât-ı sitteye (3)nazar idüp meşğül olalar. Ya‘ nî meşğül olurken (4)gâhî başına ve gâhî ayağa ve gâhî arçaya ve gâhî gögse (5)ve gâhî böğürlerine toğrı nazar ideler. Gerçi maṭlûb (6)hâzır degül nazar itmege velî meşğül olurken maṭlûbuñ (7)şekli mülâhazaya gelür. Mülâhaza iderken gözi kıatı (8)yumayalar ve kıatı açmayalar. Yumar gibi ve açar gibi mülâhazaya (9)getüreler. Bu tertîb üzre haftaya varmaz tâlib ber-murâd (10)olur inşâ ‘allâhu Te‘ âlâ. Ammâ meşğül olanlar esmâya ve tilâvete (11)ve ğayrı havâşşa muḳaddemâ te ‘yîd ile “Yâ elif!” dise andan soñra (12)meşğül olsa bu mertebe harâret gelür ki tağları yağar (13)ve yıkar, zîr ü zeber ider. Ol vaqt aña vücûd-ı tağlar döymezi. (14)Tîz ber-murâd olur bi-iznillâhi Te‘ âlâ. Geldik bir kıa‘ ideye dağı (15)bir tâlib, maṭlûbun teşhîr itmek dilese biz bir şûret kıuralum. (16)Aña göre itsün. İmdi tâlib ismi Muḫammed olsun, maṭlûb (17)ismi Aḫmed olsun. Muḫammed dört harfdür. Maṭrûḫ i‘ tibârî (18)üzlerine mîm dört, hâ sekiz, mîm dört ve dâl dört (19)yigirmi ‘ aded oldı. Toḳuzar tarḫdan on

[71a]

(1)sekiz ‘ adedi ref‘ itdük. Bâkî Muḫammed iki kıaldı. Geldik (2)Aḫmed’e. Bu dağı dört harfdür. Elif bir, hâ sekiz, mîm dört, dâl (3)dört on yedi ‘ aded oldı. Toḳuzar tarḫ itdük. (4)Bâkî sekiz kıaldı. Muḫammed ğâlibdür. Neden ğâlibdür dilerse (5)işbu eşkâl-i ḫamseye nazar ideler. Kimler kimlere ğâlibdürler (6)ve kim mağlûbdur

mufaşşal beyân ideler. Tâliblere âsân (7)ola. Eger bu hesapda maţlûb ğâlib olsa teşhîr (8)itmek güçdür. Ğayrı tedbîr gerekdür. Harf terkîbiyle yâhûd (9)ğayrı kişi vekîl itmek ile teşhîr oluna. Şekl-i (10)evvel, iki ismüñ ‘adedleri ba‘ de‘t-‘tarh biri ferd biri (11)zevc kıalsalar ekşer aqalle ğâlibdür gerek ferd çok (12)olsun gerek zevc. Şekl-i şânî, iki ismüñ (13)‘adedleri ba‘ de‘t-‘tarh ferd olup berâber olsalar aqall (14)ekşere ğâlibdür. Şekl-i şâliş, iki ismüñ ‘adedleri (15) ba‘ de‘t-‘tarh zevc olsalar berâber olmasalar aqall ekşere (16)ğâlibdür. Bu şüretde zevc kıalmağ dişkiye bir kuvvet (17)virür. Eger tâlib olan müzekker ismüñ bâkî kıalanı zevc (18)olursa mü’ennesi teşhîr itmek bir miqdâr güçdür. Zîrâ (19)iki zevc cem‘ inde mü’ennes kuvvetlüdür. Şekl-i râbi‘, iki

[71b]

(1)ismüñ ‘adedleri ba‘ de‘t-‘tarh ferd olup berâber olsalar (2)tâlib, maţlûba ğâlibdür. Gerek tâlib müzekker olsun gerek (3)mü’ennes, bu şüretde iki mü’ennes birbirin teşhîr itmek (4)güçdür. Dağı müzekker mü’ennesi ve mü’ennes müzekkeri güçle (5)teşhîr ider. Şekl-i hâmis, iki ismüñ ‘adedleri ba‘ d(6)e‘t-‘tarh zevc olup berâber olsa maţlûb, tâlibe ğâlibdür. (7)Bu şüretde tâlibe mü’ennes olsa maţlûb müzekkere (8)ğâlibdür. Zîrâ iki zevc cem‘ inde mü’ennes kuvvetlüdür. (9)İmdi şekl-i hâmis şüretinde maţlûb, tâlibe ğâlibdür (10)her vechile. Meger harf ğâlib olmasa ferd ferd bir kıalana (11)ne harf ğâlib olursa ol mağlûb harfler miqdârı (12)mülâzemet ve mülâyemet ve hizmet ide. Andan sonra (13)ğâlib olduğı harfde te’sîr ide. Meşelâ sabıqda Muhammed (14)tâlib ve Ahmed maţlûb olsun denilmiş idi. Görelüm (15)tâlibün evvel harfi ki mîmdür, ‘adedi dördür. Maţlûb (16)isminün evvel harfi ki

elifdür, ‘ adedi birdür. T̄ālibūñ dört (17)ve maṭlūbın bir ḳaldı. Şekl-i evvel şüretidür.

Ekşeri (18)aḳalle ğālibdür. Başda Muḫammed, Aḫmed’e ğālib oldı. Gerek

(19)meşġūl olsun gerek olmasun, bularuñ ikisi bile

[72a]

(1)pādişāhlar olsalar evvel cümle Muḫammed, Aḫmed’e ğālib olur. (2)Geldik ikinci

ḫarflere ki t̄ālib ḫarfi ḫā’dur ve maṭlūbuñ (3)daḫı ikinci ḫarfi ḫā’dur. ‘ Adedleri daḫı

sekizdür. İşbu (4)şüret şekl-i ḫāmis aḫkām üzerine ḳıyās olunur. Bu kere (5)maṭlūb,

t̄ālib üzerine ğālib oldı. Geldik üçüncü (6)ḫarflere ikisi bile mīm ḫarfleridür. İki

zevclerdür. (7)Bu şüretde daḫı maṭlūb, t̄ālibe ğālibdür. Bu daḫı (8)şekl-i ḫāmis

ḫükmidür. Geldik dördüncü ḫarflere ki ikisi (9)bile dāl ḫarfleridür ve ‘ adedleri daḫı

zevclerdür. Berāberdür. Bu (10)daḫı şekl-i ḫāmis ḫükümindedür. Maṭlūb, t̄ālibe

ğālibdür şüretā. (11)Gerçi Muḫammed ğālibdür Aḫmed’e velī ḫurūf i‘ tibārında ve

merātib (12)i‘ tibārında Muḫammed, Aḫmed’e ğālib olmaḳ her işūñ evvelündedir.

(13)Ba‘ dehū Aḫmed, Muḫammed’e ğālib olur. İşbu merātib i‘ tibārı (14)Şeyḫ İbn-i

‘ İṣā mücerrebātundandır. Murād budur ki Muḫammed, Aḫmed’i (15)tesḫīr itmekde

başdan ḳavidür. Ne sūd. Ama Aḫmed, Muḫammed’i (16)tesḫīr itmek dilese ol neye

ki meşġūl olursa (17)olsun evvel şüglundan nef‘ olmasun. Tekrār üç veyā (18)dört

kere ki meşġūl ola. Aḫmed, Muḫammed’i tesḫīr ide. (19)Bu şüret ta‘ līm içündür. Her

ismi bulara göre

[72b]

(1)ḫesāb idüp göreler. Andan soñra mübārek sā‘ atlerde (2)ibtidā ide. Eger esmā, eger

tilāvet-i Ḳur‘ ān-ı ‘ Azīm ne ise (3)feḫem. Faşl-ı şāliş sā‘ atleri beyān ider. İmdi

(4)yedinci gökden ibtidâ idelüm. Anda kevâkib-i seb' adan (5)Zuhal vardır. Su 'âl idüp dirlerse muşannif yedinci (6)gökde olan Zuhal'den ibtidâ itdi. Evvelki gökde olan (7)Kamer'den ibtidâ itse olmaz mı idi? Cevâb budur ki ibtidâ (8)şehvet ana rahmine düşse Zuhal mürebbî idüp terbiyet (9)kılır. Ol ananuñ nuḫfesini alır. İki kısım kılır. Bir kısmı (10)balgām ve bir kısmı kan olur. Ol ki ata nuḫfesidür. Bunı (11)daḫı bunı iki kısım kılır. Biri anuñ sevdâ ve biri şafrâ (12)olur. Ata nuḫfesi kavî olduḡıçün harâret (13)ve yubüset andan ḥâsıl oldı. Ve nuḫfeye tamâm bir (14)ay tertîb ider. İbtidâ rahimde Zuhal mürebbîdür, olduḡı (15)ecilden muşannif Zuhal'den ibtidâ itdi. Tâlib işbu (16)kevâkib-i seb' a sâ' atlerinüñ her kanḫı sâ' atin ihtiyâr (17)iderse ol kevkebün gününde ol sâ' atden ibtidâ (18)idüp yedi günde ol kevkebün sâ' atleri geldükçe oḡıya (19)ve kevâkib-i seb' anuñ her birine bir gice ta' yîn [73a]

(1)itmişlerdür. İhtiyâr itdüḡi kevkebün gicesi geldükde ne (2)murâd için meşḡul olmuş ise yedi gün ve yedi sâ' at (3)geldükçe ne miqdâr nesneye meşḡul olursa o gicede (4)yedi ol kadar meşḡul ola. Ber-murâd olur inşâ 'allâhu Te' âlâ. (5)Meşelâ bir kişi ḥaste üzerine yedi gün tamâm olunca (6)günde Müşterî sâ' at geldükçe yüz İḥlâş-ı şerîf oḡusa (7)yedi yüz olur. Müşterî gicesi geldükde yedi yüz daḫı (8)oḡusa ol ḥaste bi-iznillâhi Te' âlâ ve taḫaddes şihḫat (9)ve şifâ bula ve cedvel-i kevâkib-i seb' a sâ' atlerin ve gice(10)lerin beyân ider ki budur:

Sâ'at	Şenbe	Yek-şenbe	Dü-şenbe	Se-şenbe	Çehâr-şenbe	Penc-şenbe	Âzîne	Gice	Kevâkib	Tabî'at
Sabah namâzı	Zuhal	Şems	Ƙamer	Mirrih	‘Utarid	Müşteri	Zühre	Çehâr-Şenbe	Zuhal	Naḥs-i ekber
Ƙuşluk	Müşteri	Zühre	Zuhal	Şems	Ƙamer	Mirrih	‘Utarid	Dü-şenbe	Müşteri	Sa‘d-1 ‘avâm için
Zevâl	Mirrih	‘Utarid	Müşteri	Zühre	Zuhal	Şems	Ƙamer	Şenbe	Mirrih	Naḥs-i ekber
Öyle Namâzı	Şems	Ƙamer	Mirrih	‘Utarid	Müşteri	Zühre	Zuhal	Penc-şenbe	Şems	Sa‘d-1 ḥavâşş için
Beyne’s şalâteyn	Zühre	Zuhal	Şems	Ƙamer	Mirrih	‘Utarid	Müşteri	Se-şenbe	Zühre	Sa‘d-1 nisâ ve taḥşil-i dünyâ için
İkindi namâzı	‘Utarid	Müşteri	Zühre	Zuhal	Şems	Ƙamer	Mirrih	Yek-şenbe	‘Utarid	Mümtezic
Aḥşam	Ƙamer	Mirrih	‘Utarid	Müşteri	Zühre	Zuhal	Şems	Âzîne	Ƙamer	Mümtezic

[73b]

(1) Bir t̄alib teshîr veyâḥûd ḳahriyye okumaḳ dilese bir kevkeb (2) iḥtiyâr idüp yedi gün meşḡul ola. Nef lenmese ve ol (3) kevkebün gicesi bile meşḡul ola yine te’sîr itmese (4) yedi hafta içinde iḥtiyâr itdügi sâ’at yedi kere (5) gelür. Her geldikçe meşḡul ola. Te’sîr ider. Şerâ’iḥ yerinde olursa (6) hiç şübhe yoḳdur. Bi-iznillâhi Te’âlâ ber-murâd olur. (7) Şerâ’iḥ ile yedi gün ve yedi hafta yedi gicesinde (8) meşḡul ola ama hiç te’sîr itmese iḥtiyâr itdügi kevkeb (9) sa‘d ise naḥse ve naḥs kevkeb ise sa‘d kevkebe tebdîl (10) eyleye, yine başlaya. Bi-iznillâhi Te’âlâ ber-murâd ola. Faşlı (11) râbi‘ kevâkib-i seb’ anuñ sa‘di ve naḥsi ve mümtezici (12) nedür ve her biri neye muḳayyeddür beyân ider ve her birine (13) ne maḳûle t̄a’ife üzerine meşḡul olmaḳ gerekdür ki (14) nef ler ḥâşıl ola zıkr idelüm. Sâ’at-i âfitâb (15) pâdişâhlar, vüzerâ’ ve ‘ulemâ ve ekâbir ve fuzalâ ve ümerâ’ teshîr (16) itmege ḳavîdür. Zîrâ bunlar şâhib-i devlet ve sa‘adet (17) lerdür. Şems daḫı sa‘de mâ’ildür. Nuḥûset gâhî

gelür. (18)Nâdir düşer. En-nâdir kel-ma' düm ve bu Şems sa' d ihtiyâr (19)olunurken gâhî nuhûset var dimek nedür,

[74a]

(1)dirlerse gâhî Şems ü Kâmer tütulur, yine açılır. (2)Anuñçün kel-ma' düm dinilür fefhem. Ve bu Şems sâ(3)' atlerinde müzekker âsân olur. Tâlib dañı müzekker ise (4)ve ammâ mü'enneş bu sâ' at içinde müzekker üzerine meşgûl (5)olsa tiz te'sîr itdürür. Egerçi müzekker i' tibâr olunur (6)hükemâ katında. Velî ' ulemâ mü'enneşdür dirler. Nihâyet semâ' î ola. (7)Bu i' tibâr üzre Şems sâ' ati içinde müzekker müzekkeri (8)ve mü'enneş müzekkeri teşhîr ider. Ve illâ müzekker mü'enneşi igen (9)teşhîr idemez. İderse dañı giç hâşıl olur. Ve bu (10)Şems sâ' atinde meşgûl ve meşgûle tiz harâret (11)kesb iderler iken çok perhîz lâzım degüldür. Hemân meşgûl (12)olurken çok bulunmayalar. Sâ' at-i Müşteri, müzekker için ve bey' ü şirâ için ve mañbûblar teşhîr itmege (14)kavîdür. Ve bu sâ' atde bâkire kızlaruñ göğüslerinde kıl (15)bitmeye. Mañbûb şeklinde ola teşhîr olur. Ve hükmi (16)' ammdur. Gerek teşhîr olan tâze olsun gerek (17)pîr, gerek ğanî gerek faķîr, hemân müzekker olsun bu sâ(18)' atde teşhîr olur ve ayaĝa gelür ve tâlibüñ hâlin (19) bilür. Aña göre tedbîr kılur. Ğâyet laţîf sâ' atdür.

[74b]

(1)Ve bu sâ' atde evrâda meşgûl tüccâr çok mâl cem' (2)idüp şihhat u selâmet birle her biri vaţanlarına (3)ireler bi-iznillâhi Te' âlâ ve taķaddes. Sâ' at-i Zühre, bu (4)sâ' atde tâze mañbûbeler kırk yaşına varınca genc ekâbirler teşhîr itmek âsândur. ' Acûzlar için degül. Ve bu Zühre (6)sâ' atlerinde dişiler birbirine teşhîr itseler ğâyet

(7)tīz ele getüreler ve dişiler erleri teşhīr idemezler. (8)Ammā dünyā celb itmek için cā'izdür. Nefsānī te'shīr itmez (9)dimekdir. Ve daḥī yaşlu ḥātūn kendüden genci teşhīr ider. (10)Genc qarı olanı idemez. Ve bu sâ'atde dişiler üzerine (11)şıḥhat için tilâvet veyâḥūd esmâ veyâ ḥavâşş okumağ (12)nâfi' dūr. Sâ'at-i Kâmer, bu sâ'atlerde 'acüz ḥātūnlara (13)teshīr ideler. Ve ekâbire dişiler 'acüzlerinden bir nesne (14)ricāsına varanlar Kâmer sâ'atinde varalar. Ve Kâmer sâ'atinde (15)teshīr ideler. Kâmer sâ'atinde dişiler erkeklere meşğul (16)olmağ dileseler ay evvelinde ibtidâ ideler. Ve evâsıtıda (17)ideler. Murâd ḥâşıl ola. Ve âḥirde nef' yokdur. Ve bu tertīb (18)hemân sâ'at-i Kâmer'dedür. Ğayrı kevâkib i'tibârı (19)böyle kıyâs olunmaya. Eger dişi, erkek teşhīr

[75a]

(1)itmek dilerse ve ol maṭlûb idündüğü kırğdan ziyâde (2)elli yaşında ya daḥī ziyâde olsa ayuñ evâsıtında (3)ibtidâ ide. Her neye başlarsa eger maṭlûb erkek ola ve tâze (4)ola. Ya' nī kırğdan berī ola, ay evvellerinde başlaya. Zenler birbirin (5)teshīr itmek dileseler tertīb budur ki ṭâlibe tâze ve (6)maṭlûbe daḥī tâze ola. Evâ'il i'tibâr ile ide. Eger ṭâlibe (7)tâze ve maṭlûbe qart ise evâsıt i'tibâr ide. Eger (8)ṭâlibe yaşlı ve maṭlûbe genç ola evâ'il i'tibâr oluna. Eger (9)ṭâlibe ve maṭlûbe ikisi bile kırğdan mütecâviz olsalar (10)evâsıt i'tibâr ide. Eger bir zen dünyâyâ evlâd getürmiş (11)olmaya bâkire ḥükmünedür. Ğayrı vaḳti yokdur. Ve bu sâ'at-i (12)Kâmer'de irkekler birbirin teşhīr itmek dileseler ikisi (13)bile ṭâlibde ve maṭlûbda tâze olsalar te'shīr ider. (14)Ve Ğayrılarda güçdür. Ve bu sâ'at, sa'd-i münqalibdür. (15)Ṭâlib eger ṭâlibe olsunlar giç ber-murâd olurlar. (16)Sâ'at-i 'Uṭârid, bu sâ'atde teşhīrler güçdür

(17)ğāyet. Meger zārūret düşe harāret ile idūbilür (18)bi-iznillāhi Te‘ālā. Tavāṣī ve hannā olsa maṭlūb (19)teshīre kābiliyet vardır. Ve evlād getirmedük

[75b]

(1)zen ve oğlı ve kıızı olmaduğ pīr ve bāliđ olmaduğ duğter (2)ve bāliđ olmaduğ oğlan teshīr olunur. Sā‘ at-i Zuḫal, (3)bir sā‘ atde teshīr olmaz meger ḫahr ne ola. Ama işbu (4)sā‘ atde bir kişinūñ veyā bir dişinūñ üzerine ḫahriyye (5)oğusalar helāk ḫaşdına degme kerre rāst gelmez. (6)Naḫs-i münḫalibdür. Bu Zuḫal sā‘ atinde bir kişinūñ üzerine (7)ḫahriyye oğusalar ol kişi marīz olmağ cā‘iz ve ziyān (8)irişmek ve siḫr zaḫmetin ‘arīz olup uyđudan kesilmek (9)cā‘iz ve ‘arīzlar ki gele, zḫūr eyleye. Def‘ gücdür. Meger (10)Müşteri veyāḫūd Şems sā‘ atlerinde ol ‘arīzlaruñ (11)def‘ ine meşđul olalar. Yā zıkr olan sā‘ atlerde (12)vefḫ ḫonup boynına ḫaḫallar. Bu Zuḫal sā‘ atinde (13)meşđul eger meşđüle gündüz sā‘ atlerinden ğayrı (14)haftada bir gice ki -ḫehār-şenbe gicesi ola- (15)işbu gice meşđul olmağ yedi gün meşđul (16)olmağdan ḫavī ve mü‘eşşirdür. Ve bu Zuḫal sā‘ atinde erkek(17)dişi[y]i ve dişi erkegi ve yaşlu genç birbiri üzerine (18)ḫahriyye olmağ cā‘iz ve nāfi‘dür. Gerek erkek dişi (19)üzerine oğusun gerek dişi erkek

[76a]

(1)üzerine te‘şīrde fark yokdur. Sā‘ at-i Mirriḫ, işbu (2)sā‘ atde ḫahriyye oğumağ ḫavidür. Müzekker için olsun (3)mü‘ennes için olsun müzekker mü‘ennes üzerine olsun (4)mü‘ennes müzekker üzerine olsun cā‘iz ve ḫükm Mirriḫ’ün (5)‘āmmdur. İbn-i ‘İsā buyurur: “Tertīb-i ḫahriyye budur ki Zuḫal (6)sā‘ atinde a‘ dāya nuḫūset düşürüp andan şoñra Mirriḫ (7)sā‘ atinde ḫahriyye oğumağ āsān olur. Ve bu tertībde

(8)nice hâzır var olsa düşmen haste olup nâdim (9)ola, şıhhat taleb ide ve ‘ adâvetin terk ide. Telef-i (10)nefs olmaya. Az günâh için qahriyye okumak olmaz. (11)Zuhal sâ‘ atinde tecrîbe ideler. Eger def‘ olmazsa Mirrîh (12)sâ‘ atinde qahriyye okuyup ber-murâd olalar.” Ca‘ fer-i Şâdıq (13)-rahmetullâhi Te‘ âlâ- buyurur: “Mazlûm üzerine qahriyye okuyan (14)kendi şakınsun. Okuduğı helâk olmağa lâyıq (15)degül ise kaşdı başına uğrar. Hâzer gerekdür.” Şeyh (16)İbn-i ‘ İsâ dir ki: “Fî-zamâninâ dört kişi bir mazlûm (17)üzerine qahriyye okudılar. Ol mazlûma hiç nesne (18)olmadı. Bu dört kişi cümle bir derde mübtelâ oldılar. Kimi (19)nice yıldan soñra hâlâş buldı ve kimi ol derdle

[76b]

(1)helâk oldı kendi. Ve dağı işbu Mirrîh sâ‘ atinde (2)pâdişâhlar üzerine okumayalar. Hâk subhânehu ve Te‘ âlâ (3)anlara devlet ve sa‘ âdet ve fırsat ve nuşret ve ruşat (4)musallat itmişdür. Halkun aña te‘ şiri güçdür. Egerçi (5)helâki kaşdına meşgûl olmağ güçdür velî beddu‘ â (6)te‘ şir ider ve dağı meşâyih ve ‘ ulemâ ve fuzalâ’ ve şulehâ ve fuçarâ’ (7)üzerlerine qahriyye okumayalar. Eger okurlarsa kendü(8)leri gâyet şakıyalar. Çok meşgûl olup perhîzlerin (9)bozmayalar. Zîrâ zıkr olunanlaruñ ‘ ilimleri ve ‘ ibâdetleri (10)dünyâda olacağ belâların def‘ eyler. Ne zulm ve ne günâh (11)iderlerse ekşer bu maqûle tã‘ ifeler âhîretde bulurlar. (12)Ve her sa‘ âdet ehlin nuhûsete düşürmek haylî (13)güçdür. Degme bir günâh için qahriyye okumayalar.” Egerçi (14)Şeyh İbn-i ‘ İsâ qahriyye tertîbin kitâbında zıkrıtdı. (15)İtmeyüp giçse olurdu. Velî lâzım gelür mağaller (16)vardur. Zâlimüñ zulmı haddinden tecâvüz

itdügi gerekdür. (17)İmdi bu maħalle nazār idenler az nesne ile qāhriyye (18)qāşđ itmeyeler. Bir miqđār şabr ideler. Göreler hiç (19)çāre olmazsa şerā'it üzerine meşgūl

[77a]

(1)olalar. Hikāyet-i Şeyh İbn-i 'İsā: Derdmendi bir (2)zālīm incitdi. Yedi sene şabr itdi. Çāre bulmadı. (3)Kendü ismiyle ol zālīm ismin hesāb itdi. Kendi (4)gālib bulundı. İki ismūñ 'adedine göre qāhriyye (5)ihrāc itdi. Çehār-şenbe gicesinde bir kere meşgūl (6)oldı ki ol gice Zuħāl sâ'atidür. Zıkr olunan giceden (7)ğayrı bir daħı meşgūl olmadı. Ol kişi nuħūsete düşdi. (8)Ve ziyānlar irişdi. Elinde dünyā qālmadı. Faqra düşdi. (9)'Ākıbet hānqāha gelüp hidmete bil bağladı. Naşīhat-i (10)Şeyh İbn-i 'İsā'dan budur ki 'ākıl olan kişi düşmenūñ (11)fevtin istemeye lāzım gelse Zuħāl sâ'atinde meşgūl olmağ (12)ile 'adūnuñ başına gelecek nuħūseti mālına düşüre. (13)Tā kendūnuñ ayağına gelüp muħtāc olunca andan şoñra (14)'afv eyleye ve qādir olduğundan in'ām ide. Merdlik (15)budur. 'İndellāh mes'ūl olmaya. Düşmen bu tertīb üzerine (16)günde biñ kere ölür ama qāhrına oğusan helāk (17)olsa bir kere fevt olur, qurtulur. Bir ölmekden düşmen (18)qarşuñda biñ olmağ ve saña muħtāc olmağ yigrekdür. (19)'Adūnuñ her gün böyle olmasından bir kere qāhriyyeden

[77b]

(1)ölmesi sa'ādetdür. Faşl-ı hāmīs her kevkebūñ sâ'atlerinde (2)ne işlemek münāsibdür ve evlād zuhūrunda eşkāl-i (3)muħtelife beyān ider. Sâ'at-i Şems: Bu sâ'atlerde (4)ekābire varmağ ve güneş mağrib cānibinde ise ekābire (5)girdükde arqasın şarka mā'il tutmağ ve fetħ-i (6)kelām itdükde hiçāb def'ine ve varduğı kişi

(7)katında murād hāşıl olmağda çok nef' ler göre. ' Arz-ı (8)hāl itdükde ber-murād ola. Ve bu Şems sâ' atlerinde (9)bey' ü şirâ eyüdür. Hareket, av ve şikâr eyüdür. Ve erkek(10)lere buluşmak nef' lüdür. Nisâ t̄â' ifesine degül. Anlara (11)nef' yokdur. Meger gayrı sâ' atlerde ma' hüd nesne ola.(12)Ol vaqt varmak cā' izdür.Ve bu Şems sâ' atinde (13)rahme düşen oğlan ' âkıl ve kâmil ve ekâbirden ola. (14)Ve ne t̄â' ife içinde zuhûr iderse ol t̄â' ifenüñ (15)re' islerinden ola ve ' ömr sürdükçe devlet bula. Ve bu (16)Şems sâ' atinde doğan oğlan gâhî ganî ve gâhî (17)faķır ve gâhî şād u gâh ğamgîn ola. Zîrâ Şems gâhî (18)ebrle zulmete düşer. Gâhî devr ile tenezzül ider. Gâh (19)ıtutulur. Dâ' im ber-ķarâr degüldür şavķı. Ve bu Şems

[78a]

(1)sâ' atinde toğan ekâbire teşhîr itmek dilese (2)ğâyet âsândur. Zuhûr itdüği kevkebün sâ' atinde (3)te' şir ziyâde olur. Ve Şems sâ' atinde toğan vekâletle (4)ve gayrıla ekâbir teşhîr iderse ol ķavîdür. Ve bu (5)sâ' atlerde toğanları nisâ t̄â' ifesi teşhîr (6)idemez. Ricâlden vekîl gerekdür. Ve bu nisâ t̄â' ifesinden (7)biri bu Şems sâ' atinde toğan erkek üzerine ķahriyye (8)oķusa ķavîdür. Neye niyyet ider ise olur bi-iznillâhi Te' âlâ. (9)Ve bu Şems sâ' atinde libâs giymek ve biçmek erlere mübârekdür. (10)Ama hâtûnlara degül. Ve bu Şems sâ' atinde uhrevî taḫşîl (11)içün meşğûl olan tecellî-i rûḫ iderler. Bir leḫâfet ile ki (12)tecellî-i zât şanurlar. Sâ' at-i Müşteri: Bu sâ' atde dü(13)ñürlük ve kethüdâlık ve evlenmek tedbiri âsândur. Ammâ ibtidâ' (14)iden müzekker ola. Her ne murād olur ķolay gele bi-iznillâhi (15)Te' âlâ. Müşteri sâ' atlerinde her ne ki murād var hāşıldur ve (16)ḫük-m-i ' âmmdur. Müzekker olsun mü' enneḫ olsun berâberdür. (17)Ve bu Müşteri sâ' atinde bir ḫâcet murād ola

tālib tehevürü (18)ya' nī Demürkazık dirler şimâlde bir yıldız vardır. Aña

(19)arkasın virüp söylemek yâ okumak yâ ekābir atında

[78b]

(1)oturmak avīdūr. Eger bir kiři ekābir atına varmak (2)isterse penc-řenbe'de sabāh gūn tođduđı (3)zamāndan uřluk vađtine deđin varınca ol (4)aralıđda varsun arkasın Demikazık'a virsin, (5)otursun. Ber-murād olur bi-iznillāhi Te'ālā. Ve bu Mūřteri (6)sā' atinde rađme dūřen ođlan ekřer erkek olur. (7)Ve uzun olur. İnce bođazlu ve beyāza mā'il, mūlāyim (8)tabī' at olur. Ama bu sā' atde bir ız rađme dūřse (9)ve eger bu sā' atde tođsa gāyet gūzel ola ve muřā(10)ħabeti āheste sūyler ola. Ama řehvet ũ řūrīde (11)olmaya. Edeblū ola ve ĥidmetde dađı avī ola. Ve bu (12)sā' atde libāslar ve řonlar ve gūmlek giymek ve biçmek (13)gāyet mūbārekdūr ve ĥūkm-i 'āmdur mūzekkere ve mū'enneře. (14)Ve bu sā' atde almak ve řatmak ve ĥareket ve bir yerden bir yere (15)gūçmek ve yeņi mūlk almak ve ta' mīr itmek gāyet mūbārekdūr. (16)Ve bu sā' atlerde ađniyādan rızķ talep itmek āsāndur. (17)Ve bu sā' atde tođan ve rađme dūřen erkek eger ız (18)řāħib-i kemāl ola ve her ne řan' at iřlemek ařd ideler (19)ōđreneler. Dūnyā izřirābın çekmeyeler. Ve bunlar ne gāyet

[79a]

(1)ħariř ve ne ĥasīs ve ne cūmerd olalar. Miyāne-řabī' at (2)olup kendū māllarından giçūneler. Ve bu sā' atde tođan (3)'ilm taĥřīl itmek dilese āsān vechile taĥřīl ide. Ve bu (4)sā' atde rađme dūřen, bu sā' atlerde tođanlardan fāzıl (5)ola bi-iznillāhi Te'ālā. Sā' at-i Zūhre: Bu sā' atde rađme (6)dūřen ekřer bi-iznillāhi Te'ālā ız ola. Eger erkek olursa (7)ħūsnūnde miyāne-řad ola. Ve etlū olmaya. Ve yūzi (8)mūdevver ola.

Ve saç ı yaraşuk ve burnu küçürek ve ağız (9)tar ola. Elâ gözlü ve kirpikleri kırmal
ola. Ve yañağı (10)lâle-reng ola. Erkek gibi degül. Ve bu sâ' atde rahme düşen
(11)dişi gâyet güzel ola. Ve şeker-reng, dişleri hurde ve (12)gözleri küçürek ola.
Şöyle ki biri dişi ve biri erkek (13)Zühre sâ' atinde rahme düşdüğü veyâhüd toğduğı
(14)sâbit ola anları teşhîr itmek Zühre sâ' atlerinde âsândur. (15)Faşl-ı râbi' de Zühre
sâ' atlerinde dişileri erkekleri (16)teşhîr idemez denilmiştir. İşbu faşıl da dişileri
(17)erkekleri Zühre sâ' atinde teşhîr ider. Şol şartla ki (18)maflüb Zühre sâ' atinde
toğmuş ola. Ve bu Zühre (19)sâ' atlerinde toğan erkek ve dişi ekşer ehl-i ' aşk
[79b]

(1)ola. Ne zâhid ü ne fâsık ola. Ama maħbûbdan zene (2)mâ' il ola. Ve bu sâ' atde
rahme düşen dişi yine (3)seve. Erkeğe iğen meyl¹⁹ itmeye. Zühre sâ' atinde tâze
(4)zen muşâhabetin itmek lañıfdür. Kâlbe taşfiye virür (5)ve küşâde-ṭab' ider. Ve
ğamı def' ider. Egerçi zen muşâhabeti (6)maħbûb muşâhabeti gibi olmaz. Lâkin bu
sâ' at içinde berâber olsa (7)olur dirler. Tecrube idüp göreler şübhelenenler. Şeyh İbn-
i (8)' İsa dir ki: "İşbu Zühre sâ' atinde zen [mu]şâhabeti (9) maħbûb muşâhabeti gibi
olmak müşâhedeye ve muşâhabeteye göre (10)degüldür. Bir ân nefsanî lezzetdür. Hamr
şevki gibi humârına degmez. (11)Cenâbet irdükde yine zulmet ihâta ider. Maħbûb
müşâhe(12)sinde dâ'im sürür gelür maħbûba. Aña bedel olmaz. Ve bu (13)sâ' atde
toğan oğlan eşirradan olmaya ve âheste (14)söyleye ve nefsi ince ola. Ve bu sâ' atde
rahme düşen (15)veyâhüd toğan ' ömr sürüp yaşaduklarınca güzelleneler.

---

¹⁹ Metinde bu kelime "mâ'il" olarak geçmektedir. Diğer nüshalarda ise "meyl" olarak yazılmıştır. "Mâ'il etmek" şeklinde bir kullanım buraya uygun düşmediğinden diğer nüshalara da bakarak "meyletmek" şeklinde yazmayı tercih ettik.

(16)Pīrlikleri laṭīf ola. Bu kitāb tārīhinden ōnra üç (17)ṭokuz yüz seksen altı yıldan ōnra Zühre devri (18)gele. Ol devirde diŷiler ekṣer güzel ṭoĝalar. Erkekler (19)ṗirkin olalar. Ḳamer devriyle Zuḫal devrinde olan

[80a]

(1)maḥbūb-dostlar ol devirde bulunmaya. Ekṣer ‘āŷıḳ (2)olanlar zene meyl ideler. Zühre devrinde ĝāyet ṗirkin (3)ṭoĝan kiŷi kitāb tārīhinde olan zenlerūn ĝāyet (4)güzellerinden a‘lā ve bülend ola. Ve ol vaḳt dūnyā çoḳ (5)ola. Bir rencber bir günde bir altun iŷleye. Su’āl iderlerse (6)muŷannif kitābında nice biñ sene iŷāret I[t]di. Ḳıyāmeti (7)unutdı. Yaḳında ḳıyāmet kopar. Bu ne sözdür? Cevāb: (8)Bu tertīb ṭabāyi‘-i kevākib-i seb‘ adur ve eŷkāldur. Hüküm muṭlaḳ (9)degül. Allāh subḫānehu ve Te‘ālā zıkr olan tertīb üzerine Zühre (10)getürürse muŷannif zıkr itdüĝi gibi olmaḳdur. Zīrā zamān-ı (11)evā’ilde Zühre gelüp nice güzel zenler ol devirde (12)gelmiŷdür. Yine gelmek var ḳıyāsdu. Ḥaḳ Celle ve ‘Alā dilerse (13)bu ṗarḫı bozar ve dilerse dönderür. Māni‘ yok. Nice dilerse (14)öyle ider. Sā‘at-i Ḳamer: Bu sā‘atde ot içmek (15)ve müshiller ve ḳābızlar isti‘mālī nāfi‘dür. Sefer ve ḫareket (16)ḳavidür. Ay āḫirinde ḫacāmat daḫı eyüdü. Ve bu sā‘atde raḫme (17)düşen oĝlan iñez beñizlü olmaya ve ekṣerī diŷi (18)ola bi-iznillāhi Te‘ālā. Ve diŷiler ki bu sā‘atde ṭoĝa (19)ve bu sā‘atde raḫme düşe ‘ömrleri çoḳ ola. Ve ekṣerī

[80b]

(1)ersüz ṭul ĝiçineler. Muḳadder böyle ola. Ḳamer sā(2)‘atinde ṭoĝan erkek eger diŷi ‘ömr sürdükçe ḫasīs (3)ve ḫasīse olalar. Ve buları bu sā‘atde teşḫīr (4)ideler. İn‘ām göreler. Ḳamer sā‘atinde bināya ibtidā’ (5)ideler. Bu ḳavl binā ibtidāsında Ḥazret-i

İmām ‘Alī -rađıyallāhu (6)Te‘ālā ‘anhu- kavlidür. Hâzret-i İdrīs Nebî -‘aleyhi’s-selām- kavli (7)budur: “Her kavm ne kevkebün devrinde geldi ise ol (8)kevkebün sâ‘ atinde bināya ibtida’ ideler.” Ma‘nâda iki(9)sinün bile kavli birdür. Hâzret-i ‘Alī -rađıyallāhu Te‘ālā ‘anhu- (10)devr-i Kâmer’de geldi. “Kâmer sâ‘ atinde ibtidâ’ idün.” didi. (11)Kavl, hâzret-i İdrīs Nebî ‘aleyhi’s-selāmuñdur ve muqaddem (12)oldur. İmdi bir kişi bir işe ibtidâ’ ide kitâb devrinde (13)tâ toğuz yüz seksen altı senesine varınca Zuhal (14)devridür. İşbu devirde Zuhal sâ‘ atinde ibtidâ’ ideler.

Bünyâd (15)ola. Ve devr âhîr olunca kâlsa. Dünyâ beķâ yeri degüldür. (16)Âhîri harâbdur. Harâb olur. Nihâyet yerinde eşer kalur. Ve bu (17)Zuhal devri târîh-i kitâb on üç yıl muqaddemdür (18)Ba‘z kavli üzerine. Sâ‘ at-i ‘Ufârid: Bu sâ‘ atde (19)toğan oğlan ‘ilme kâbil ola. Ehl-i ‘ilimden biri

[81a]

(1)‘Ufârid sâ‘ atinde zuhûra geldiği şâbit ola ‘Ufârid (2)sâ‘ atinde anı teşhîr âsân olur. Ve bu sâ‘ atde toğan (3)oğlan ve toğuran hâtün şihhat üzre olalar (4)ekşer. Meger ğayrı sâ‘ atde bir elem yetişe. Dağı bu sâ‘ atde (5)zuhûr ide. Ve bu sâ‘ atde rahme düşen ne dost (6)idine ve ne düşmen. Ve bu sâ‘ atde rahme düşen münkire (7)kızları çok ola ve erkegi az ola. Haķ subhânehu ve Te‘ālā (8)böyle taķdîr itmiş ola. Sâ‘ at-i Zuhal: Bu sâ‘ atde (9)toğan oğlana bey‘ ü şirâ ve hareket ve ticâret ve erzâķ (10)ve yakın seferler eyüdü. Zuhal sâ‘ atinde toğan bahâdır ola (11)ve yürekli bî-havf ola. Aşlâ kalbine korķu getürmeye (12)Zuhal sâ‘ atinde toğan. Eger ğayrı sâ‘ atlerde toğan (13)Zuhal sâ‘ atinde cum‘ a ertesini ğazâ niyyetine sefer çıkısa (14)eyüdü. Ama fütühât üç kere sefer içinde bir seferde (15)ola. Zuhal sâ‘ atinde toğan a‘dâ’ üzerine dâ’im

ġālib (16)ola. Şeyḫ İbn-i ʿİsā dir ki: “Dāʾim ġālib olamaz. Zuḫal (17)naḫsdür. Gāhī bu sâʿ atde toġan oġlana nuḫüset (18)gelmek vardır. Zirâ ʿālemdede ġamsız baş olmaz ve düşmensiz (19)kişi dünyâyâ gelmez. Her kişinüñ ḫāline ve mālına ve ʿilmine [81b]

(1)ve kemāline göre bir ʿadūsı vardır. Ḥālī kimesne yoġdur.” (2)Zuḫal sâʿ atinde kıyı kıazmak eyüdüdür. Şuyı cāʾiz ki ġayrı (3)sâʿ atlerde kıazılan kıyudan şavuk ola ve tatlu ola. (4)Şeyḫ İbn-i ʿİsā dir ki: “Bir miġdār fark itse olur sâʿ at (5)iʿtibārıyla. Ziyāde tatlu ve şavuk olmak lâzım degül. Her (6)yerün şuyı türābına göre tatlu ve şavuk olur. Şu (7)ne maġüle türābdan ve taşdan çıkarsa bürüdeti (8)ve lezzeti aña göre olur. Nihāyet elemsiz kıazıla ve āsā(9)nlıkla ḫaṫsız binā oluna.” Cifrede işāret böyledir ki (10)bir pādīşāhuñ bir nice oġlı olsa içlerinde biri Zuḫal (11)sâʿ atinde raḫme düşmiş olsa pādīşāh ʿākıbet (12)ol olmaġdur. Meger şāhzādelerün içlerinde Mirrīḫ (13)sâʿ atinde düşenler karşı turalar. Sâʿ at-i (14)Mirrīḫ: Bu sâʿ atde raḫme düşen ve toġan ekşer (15)ḫarīş ve ṫamaʿ kār ve kindār olup ādem öldürmek (16)ve sirġa[t] itmek ve yemek ve içmek ve ceng ü fesād ehli (17)olmaġdur. Ve bu sâʿ atde raḫme düşenlerün ġāyet eyü(18)leri kıaşşāb veyā feşşād olurlar veyāḫūd cerrāḫ olurlar. (19)Veʾl-ḫāşıl bu sâʿ atde raḫme düşenlerde teraḫḫum az

[82a]

(1)olur. Meger kıırıla ve tırıla ve pīrle inşāfa gele. (2)Yoġsa hevā ve fesād içinde kıalurlar. Ve bu sâʿ atde (3)ekin ekmek ibtidā eyüdüdür. Sefer ve ḫareket yoġdur. Faşl-ı (4)sādis, kevākib-i sebʿ anuñ sâʿ atlerinde ne taḫrīr itmek (5)gerekdür anı beyān ider. Şems sâʿ atinde ekābir üzerine (6)tesḫīr murād idenler vefġ ideler. İşbu sâʿ at vefġ

(7)itmek pâdişâhlar ve vüzerâ' ve ümerâ' ve 'ulemâ' ve fużalâ ve (8)meşâyıh ve ehl-i taqvâ üzerlerine te'sîr niteki beyân[1] geçdi. (9)Ve beyân-ı sâbık üzerine bu faşl içinde vefk hâşşaların (10)bildüñ. Vaqtiyle vefk şuglden kavîdür. Sâ' at-i Müşteri, (11)bu sâ' atde bey' ü şirâ ve ticâret ve sefer ve şihhat ile (12)varup gelmek niyyetine vefk konmak gâyet mübarekdür. Her kim (13)getüre hiç ziyân görmeye bi-iznillâhi Te'âlâ. Ve bu sâ' atde (14)maḥbûb için ve maḥbûbe için ve bularda olan mâcerâlardan (15)ve da' vâlardan giçüp işlâh olmak için vefk itmek (16)gâyet kavîdür. Kırk gün meşgûl olmak kadar vardır. (17)Ve Müşteri sâ' atinde müşelles konup getürmek gayrı (18)sâ' atlerde müseddes vefkden kavîdür. Ve bu sâ' atde (19)vefk konmak kimüñ üzerine olursa olsun câ'izdür.

[82b]

(1)Pâdişâhla vezîr ve gedâ ve emîr ve cevânla pîr i' tibârî (2)yoğdur. Ve müzekker ile mü'enneş i' tibârî yoğdur. Sâ' at-i Zühre: (3)Bu sâ' atde murabba²⁰ ve muḥammes ve müseddes konalar. Tâzedden (4)isimlerin fâlib kendü ismiyle bu sâ' at içinde vefk (5)idüp getürse ḥaber göndere “Gelüp beni bundan alsun, (6)her dilerse öyle kılsun.” diye. Ve bu sâ' atde 'acûzlara (7)vefk itmeyeler. Ve gayrılara daḥı ricâlden her kim olursa (8)Ḳamer sâ' atlerinde ve kırkın giçmiş zenleri tesḥîr itmege (9)vefk ideler. Gerek çâr-ender-çâr ve gerek müşelles-ḥânelerde (10)konalar câ'izdür. Ḳamer sâ' atî mümtezicdür. Ay evâ'ilinde vefk (11)olunsa sa' âdet virür. Evâḥirinde nuḥûset getürür. Ve bu sâ' atde(12)gice rûzgâr ḥâcet olsa Râfi' ismin (13)çâr-ender-çâr vefk

²⁰ Temel aldığımız nüshada bu kelime “Mirriḥ” olarak yazılmıştır. Buraya daha uygun düştüğünden diğer nüshalarda da geçen “murabba'” kelimesi yazıldı. Vefk ilminde de “murabba vefk” vardır.

idüp bir urı ađaca siyāh (14)ibriřim yā siyāh iplik yāhūd ğazel ola kāđıda taup
(15)iki arıř miđarı řalındurup ařaoyalar. Fi'(16)l-hāl rūzgār ıa. Ammā vifā
vef idende murād (17)idindügi rūzgār ne arafda ise ol arafa arasın (18)vire, vef
ide. Ü sā' at duravarınca ' alāmet (19)belüre. Ve hāzır esen rūzgārı diñdirmek
[83a]

(1)lāzım gelse vifā rūzgāra arřu urup (2)ār-ender-ārda Rāfi' ismin hūrūfla vef
idüp (3)urı ağaca siyāh iplik yā iple aşalar. Fi'l-hāl (4)diñe. Mücerrebdür.

Bulard[an] ziyāde lāzımdur. Anuñcün taħrīr (5)olundı. Tertīb-i vefūñ beyānı gelür.
Sā' at-i ' Uārid: (6)Bu sā' atde āzād olmaduğ ullar ve cāriyeler ve avāřiler (7)ve
hannālar tesħīr itmege vef onmağ ve ol vefe nazār (8)idüp ğayrı yire bamadan
tilāvet itmek yā esmāya meşğül (9)olmağ cā' izdür. Bārān yağmasa işbu sā' atde
Fettāh (10)ismin ār-ender-ārda vef idüp yeşil anağa (11)şu oyup iine vefi
bırağup Fettāh ismine meşğül (12)olalar. Tā' aded dört yüz seksen okuz olunca
(13)hāası var ise tamām beş yüz ouya dağı murād ne göre, (14)du' ā eyleye. Ve bu
' Uārid sā' atinde tesħīr iün vef (15)onmağ, ahr iün vef itmek cā' izdür. Zīrā
münalibdür. (16)Niyete göre devr gerek, luf gerek. ahr kime gerek ise (17)te' şir
ider. Ammā ği te' şir ider. Ol ecilden bu sā' atde (18)iken nesne yazmazlar. Te' ħir
iderler. Meger zārüret (19)düşe. Ve bu sā' atde bir kişi bir kişiyle huşümet
[83b]

(1)iderken ğālib olmağ aşdına ahriyye isimlerinden vef (2)onup getürse ğālib
olmaz. Lākin iřlāha dōner. ahr (3)iün vef itseler helāk idemezler. Nihāyet hāste
(4)idebilürler. Ve bu sā' atde veled getürmedik ırk[1] gemiş (5)zenān iün vef

itseler luḡ için ola. Eger ḡahr (6) için ola cā'izdür. Sā' at-i Zuḡal: İḡbu Zuḡal sā' atinde (7)ḡahr için yazmayalar. “Düşmān maḡlūb olsun ve nuḡū(8)sete düşsün, gelsün pāyuma tazarru' lar itsün, (9)' adāveti götürsün ben de 'afv ideyin.” diyü niyyet (10)idenler ḡavidür. Ziyāde ḡuvvet virür. Ve bu sā' atde (11)tehlike yerlerde ḡalan ve maḡbūs olan ve deryāda muḡālif (12)rüzḡār ile ḡarḡa ḡarīb olan, Māni' ismiyle Mu'īn (13)ismin vefḡ itse veyāḡūd itdirülse yāḡūd Zuḡal sā' atinde (14)muḡaddemā yazup getürölmüş olsa zıkr olan tehlikelerden (15)ḡalāḡ bula bi-iznillāhi Te' ālā. Sā' at-i Mirriḡ: Bu sā' atde (16)ḡahriyye yazmaḡ veyāḡūd vefḡ itseler maḡrūm olmazlar. (17)ḡaḡ Te' ālā Mirriḡ' de bir ḡāḡḡa ḡomuḡ ki sā' atin gözleyenler (18)ḡanki kendüler[i] Mirriḡ' dür. Nazarları kime ḡoḡunursa (19)helāk iderler. Bu sā' atde ne niyyet iderlerse

[84a]

(1)cā'izdür, taḡrīrde ama ḡuḡlda degül. Eger bir ḡiḡi bir (2)kimsenüñ ḡahr olmasına Tebbet ḡahriyyesin iḡrāc (3)idüp 'Azīz ismiyle Muntāḡim ismin vefḡ idüp meḡḡül (4)olsalar ḡırḡ ḡüne varmaz eḡeri zāḡir olur bi-izn(5)illāhi Te' ālā. Bir ḡiḡi düşmen üzerine Mirriḡ sā' ati geldükçe (6)ḡahr için esmā' idüp vefḡ itmek diledi, iki yıl (7)dört ay ve yedi ḡün ḡiḡdi. Aḡlā taḡrīr itmek (8)ve baḡ itmek müyesser olmadı. Dā'im mevāni' düşdi. (9)Bir ḡün ḡembe ḡabāḡında ḡün ḡoḡarken vefḡ itdi. (10)Cebbār ismiyle ḡahḡār ismin ḡırḡ ḡün tamām itmedin (11)ol meḡḡül olduḡı zālim merkebinden düşdi. (12)Üç sene kötürüm oldu ve yatdı. Andan ḡoñra (13)helāk oldu. Bu ḡālī görüp benüm pīrüm didi 'azīzüm (14)ḡarūḡān Aḡḡiḡārında ḡānḡāḡa gelüp

İbn-i ‘İsâ’ya (15)didi ki: “Kamı senüñ pîrûñ Şeyh Mecde’ d-dîn²¹ ki ana Şeyh (16)‘İsâ dirler -kâddesallâhu Te‘âlâ sırruhû’l-‘azîz-.” İbn-i ‘İsâ (17)ol kişiye didi ki: “Murâduñ nedür?” Ol kişi didi kim: (18)“Benüm murâdum bir nesne murâd idindüm. Niçe sene geçdi. (19)Râst gelmedi. Nedendür? Anı su’âl itmek isterüm.”

[84b]

(1)diyicek İbn-i ‘İsâ ol kişi[yi] pîri ve pederi Şeyh (2)‘İsâ -kuddise sırruhû- hâzretlerine iletdi. Bu hâlinden (3)haber virdi. Hâzret-i Şeyh -kuddise sırruhû- ol kişiye (4)didi ki: “Ol ‘adûnuñ dağı ‘ömri var imiş. ‘Ömri (5)âhîr olunca mâ‘niler düşüp te’hîre sebep olmuş. (6)‘Ömrüñ anuñ ‘ömrinden artuğ, mevtine irdüñ. (7)Elüñden helâk olması muqadder imiş. Taqđîr yirin (8)buldı. Sen şanma ki bir kişi ‘ömr âhîr olmadın senüñ (9)yazmañ ve oqumañ ile helâk ola. Muqadder olmayan (10)nesne ne tahrîr olur ve ne iħrâc olunur ve ne şuğl olur. (11)Anuñçün mevâni‘ ile bunca seneden soñra murâduñ hâşıl (12)oldı.” Naşîhat-i Hâzret-i Şeyh -kâddesallâhu Te‘âlâ sırruhû’l-‘azîz- (13)ol kişiye didi ki: “Şaķın benüm sâ‘at i‘tibârıyla (14)oķuduğum nesneden ve yazduğum nesnelerden düşmânüm (15)helâk oldı dime. Giderek germe germ olup ben (16)helâk itdüm dirsın, küfre düşersın el-‘ıyâzu(17)billâhi Te‘âlâ. Seni nice sene mevâni‘ ile te’hîr itdüren (18)ve saña oķumaķ ve yazmaķ naşîb eyleyen ve düşmenüñ (19)helâk eyleyen Zât-ı Muṭlaķ’dur ‘azze şânehû. Muķayyedüñ

²¹ İbn-i İsa’nın babası Şeyh Mecdüddin İsa’dır. Metinde “Muyhiddin İsa” yazılmıştır. Diğer nüshalardan bakılarak değiştirildi.

[85a]

(1)elinden nesne gelmez. İ' tiķādı ile dā'ım zāt-ı baht, (2)mu'ın olsun. Eger ğurūra düşüp “ben filān itdüm.” (3)diyü germ olasin ašlā sende te'şīr itmez. Ol nice (4)senelerden şoñra 'adū ķahrına irmişsin. Ğurūr ile (5)bir daķı 'ömrüñ varı irem şanma.” didi. Faşl-ı sābi' (6)esmā taķsīm ider zātdan ve şıfātdan ve ahlāķdan ve (7)ef ālden ola. Esmā'ı zāt üçdür ki bulardur: Huvallāh(8)ullezī lā ilāhe illā hū. Ve daķı esmā'ı şıfāt yedidür ki bulardur (9): El-Ħayy, el-'Ālim, el-Ķadīr, el-Müdebbir, es-Semi', el-Başır, el-Mütekellim (10)ve daķı esmā'ı şıfāt elli üçdür ki bulardur: El-'Ālīm, el-'İlām, (11)el-Ğuyüb, el-Ķādir, el-Muķtedir, el-Ħakīm, el-Ħabīr, el-Vāhid, el-Eĥād, (12)el-Ferd, el-Vitr, eş-Şamed, el-Evvel, el-Āĥir, eż-Zāhir, el-Bātm, el-Melik, (13)el-Ķuddūs, es-Selām, el-Ħayy, el-Ķayyūm, er-Rađi' el-Cemīl, el-Ğanī, el-Melī, (14)el-Ķā'im, er-Rabb, el-Velī, el-Mecīd, en-Nūr, ed-Dā'im, el-Bāķī, el-Müheymin, (15)el-Muĥiţ, eş-Şehīd, er-Raķīb, el-Ħakem, er-Reşīd, el-'Alī, el-'Azīm, (16)el-Kebīr, el-Müte'āl, el-Celīl, Zü'l-Celāl, el-'Azīz, el-Mütekebbir, el-Ķavī, (17)el-Cebbār, Zü'l-Ķuvveti'l-Metīn, eş-Şedīd, el-Ķāhir, el-Ķahhār. (18)Esmā'ı ahlāķ otuzdur ki bulardur: er-Raĥman, er-Raĥīm, el-Laţīf, (19)el-Ħalīm, er-Ra'ūf, el-Vāsi', el-Vedūd, es-Şadīķ, el-Berr, el-Mü'min,

[85b]

(1)eş-Şākīr, el-Ħamīd, el-'Afuvv, el-Ğafūr, el-Ğāfir, et-Tevvāb, el-Ķarīb, (2)el-Mucīb, el-Muĝiş, en-Naşır, el-Velī, es-Serī', el-Ħāfız, el-Ħafız, (3)el-Cūd, Zu't-ţavl, Zü'l-İkrām, el-Kerīm, el-Vehhāb, eş-Şekūr. (4)Esmā'ı ef āl otuz sekizdür ki bunlardur: El-Fe'āl, el-Bedī', (5)el-Mübdi', el-Ħallāķ, el-Ħalīķ, el-Bārī, el-

Muşşavvir, el-Fâtır, el-Muzill, (6)el-Muḳaddim, el-Mu’ahḫir, el-Hādī, eş-Şāfī, el-Mubīn, el-Vekīl, el-Fettāḥ, (7)el-Kāfī, er-Rezzāk, el-Muḳit, el-Cāmi’, el-Vāriş, el-Bā’iş, (8)el-Muḫşī, el-Ḥabīb, el-Muḫşit, el-Müntakim, el-Muḫyī, el-Mumīt, (9)el-Mübdī’, el-Mu’id, el-Ḳābız, el-Ġaffār, el-Bāsıt, el-Mu’ṭī, (10)eḍ-Ḍār, en-Nāfi’, el-Mu’izz, el-Mu’āfī. Esmādan bir ism ḫācet ola (11)ṭālibūñ ḫāline münasib zātdan eger şifātdan ve eger (12)aḫlākdan ve eger ef’ālden ne ise iḫrāc idüp şuġla (13)ibtidā itmedin taşfiye-yi ḳalb içün ve kesāfet leṭāfete (14)tebdīl olmaḳ içün ve def’-i ğam ve def’-i zulmet içün ve nūrāniyyet (15)taḫşīl itmek içün ṭālib esmā’-ı zāta meşġul ola ki üç (16)ismdür. Biri Hüvallāḥ, ve biri İlah’dur. İlah du’ālarda ve (17)tażarru’larda zıkr olunmaḳ kāfīdür. Meşelā du’āda dinür ki “(18)İlāḫī ve ilāhenā murādumuz ḫāşıl eyle.” demek maḫallinde müsta’meldür. (19)Allāḫ demek her ism zıkr olmadın evvelā altmış altı kere

[86a]

(1)gerekdür. Meşġul ḫayālāta düşmez. Ve ḳuvā-yı ḫayāliyye (2)ġalebesinden sefāhet’āriş olmaz. Nūrāniyyet gelür, ḳalbi (3)iḫāṭa eyler. Küşāde-ṭab’ olup ğam ṭārī olmaz. Ve şuġle (4)ḳuvvet virür. Murād ḫāşıl olur bi-iznillāhi Te’ālā. Ca’fer-i Şādiḳ (5)ve Şeyḫ Muḫye’d-dīn Endülüsi ve Aḫmed Vifāḫī -ḳuddise (6)esrārehum- dimişlerdür: “Allāḫ diyenler yā Allāḫ diyeler. Yā-yı (7)nidā ile lāzımdur’ ibādet içün.” diyü ittifāḳ itmişler. (8)Şeyḫ İbn-i İṣā dir: “Her ḳaçan zıkr idüp yā-yı nidā ile (9) “Yā Allāḫ” disem ḫicāba düşüp tenezzül iderüm. Ve baña demek ḫicāb gelür. Ḳaçan dimege terk itsem üç kere “(11)Allāḫ, Allāḫ, Allāḫ!” disem ḫayret başar, mestlik gelür ve (12)ḫarāret-i Rabbāniyye iḫāṭa ider. Tecelliyāt ḫāşıl olur ki (13)ol maḫall iyi

dil beyân ve ‘ayân idemez. Eger t̄alib esmāya (14)ibtidā’ itmedin altmış kere “Allāh, Allāh, Allāh!” diye veyāhūd (15)aķvāl-i s̄abıķa üzre “Yā Allāh!” diye andan sonra esmāya (16)veyāhūd tilāvete ibtidā’ ide. Āsān vech ile murādları (17)h̄aşıl ola bi-iznillāhi Te‘ālā.” Eger meşgūl şuğlundan (18)h̄arāret kesb itmeye ğam t̄arī ola ve bürüdet ih̄āta (19)eyleye şuğlundan lezzet bulmaya. Meşgūl olduĝı nesnenüñ

[86b]

(1)‘adedleri tamām olmadın ferāĝat itmek istese kehil (2)ve süst ola. Ol vaķt cehr ile veyāhūd ih̄fā ile (3)t̄alib “Hū” diye. Tā h̄arāret gelüp bürüdet def’ olunca (4)andan sonra ne murād idinürse ol h̄arāret ile (5)oķusa ber-murād ola inşā’ allāhu Te‘ālā. Hū demek lāzım (6)gelen cehr ile “Hū” dirse yüz kere diye. Şeyh İbn-i ‘İsā (7)dir ki: “On bir kere cehr ile hū diyen h̄arāret kesb ider. (8)Eger idemez ise altmış altı kere “Hū” diye. Andan sonra (9)tilāvete veyāhūd esmāya başlaya. H̄arāret gelmesinüñ (10)‘alāmeti budur ki yā ğarnı kemükleri ķarılr ve omuzı (11)başları aĝrır, süst olur ve buruñ h̄arekete gelür ve aĝlamaķ (12)ıtutar. Ve eñse siñirleri yumuşar ve derlemege başlar. (13)Eger boynında ridā var ise h̄arāret def’ i ğitmez. Anuñçün (14)ehl-i h̄āl ridā götürür. Kıyā şöhret kıyās itmeyeler. Ridā (15)götürmek sünnetdür. Ve şemle daĝı h̄arāret içündür. Zīrā (16)şemle ķuruduķda def’ -i dülbend gibi şovumaz. Murād h̄aşıl olunca (17)ķatlanur. Şemle ehl-i h̄ālüñdür ve h̄arāret kesbine tesbīh daĝı (18)ehl-i h̄ālüñdür ve ehl-i şuğluñdur. Eger elde tesbīh olmasa (19)nefs yüz kere zıkr idince biñ ‘aded vardur diyü

[87a]

(1)taşavvur ider. Uşanur elde tesbîh olıcağ. Ziyāde ve (2)noğşān taşavvur olmaz. Anuñçün enbiyā' ve evliyāda -'aleyhümü's (3)selām- ridā ve tesbîh olagelmişdür. Şemle enbiyāda -'aleyhümü's (4)selām- igen görünmedi. Ekşer 'Arab'da vāki' oldı. Rūm gibi (5)ol diyārda bürüdet yoğdur ki şemleye ihtiyāc olalar. (6)Evliyāda -tağaddise esrārehum- göründüğüne bā' iş bārid yerlerde (7)olduklarındandır. Ve hem şuğl eyyām-ı şitāda olur. Ol (8)ecildendür. Şöhret ve riyāset kaçdınadır diyü. (9)Fehm oluna. (10)Su'āl iderlerse "Tesbîhden ve a' dād-ı ħurūfdan (11)ve ħarāretten murād nedür?" Cevāb budur ki enbiyā -'aleyhümü's-selām- (12)evrād oğurken ħarāret ne zamānda geldiye ve ol (13)virdlerin ħurūfi ne miğdār ise añā göre Ĥazret-i İdrīs (14)Nebī -'aleyhi's-selām -her ħarfe bir 'aded ħodı. Evliyā' -ğaddesallāhu Te'ālā (15)esrārehum- ol 'aded ħurūfi ħabūl idüp 'adedince meşğūl (16)olageldiler. A' dād-ı ħurūf şāhib-i ħarārete lāzım degül. (17)Bir kişi ki ħarāret kesb ide a' dād-ı ħurūfdan nağş itse (18)ğzarar yoğ. Ve ziyāde itse yağar dimāğı fesāda virür. (19)'İlacı güçdür. Ol ecilden şümāra ħā'il oldılar. Ve enbiyā'

[87b]

(1)-'aleyhümü's-selām- ümmeti yerlerde ħarāretle niçe kemāl tağşīl (2)itmek ile aşlā irmege tağarrub ħāşıl itdiler. Evliyā' (3)-ğuddise esrārehum- dağı ol semte gitdiler. Tāliblere (4)dağı lāzım geldi. Her tālib neyi taleb iderse anı şūrete (5)getürüp tağşīl itmege tesbîh ve ħurūf-ı 'aded i' tibārı (6)ve ħarāret ve şemle ve ridā āletlerdür. Te'şīr hemān ādemdedür. (7)Ādemde dağı şūret, ādem degül ma'nādur. Şūret olan (8)cihāt-ı sitte ve 'anāşır ve telaffuz ve taşavvur ve teveccūh bi'l-cümle (9)āletlerdür.

‘ Anāşır haymesinden gitse yā şūretleri (10)dürli dürli şūver cümle bir kişinūñ hāl diliyle su ’āl (11)olunsa haymenūñ ve şūretlerūñ ve cümle eşkāl bunca (12)cünbişlerden haberler[i] yok. Cümle taşarruf haymede gizli o(13)lanlardır. Eger t̄alib tevḥīdden fehmede bu dā ’ireye elbette (14)neye t̄alib olursa fi’l-hāl te ’şīr ider. Ve ne niyyet iderse (15)‘ amele götürmeden zūhūr ider murādınca. Zīrā fā‘ il kimdür (16)bildi. Hayme-i esmānuñ zemīninde olan şūretler kendi (17)ihtiyārlarıyla harekete k̄adır degüldür. Ve her birinde söyleyen (18)diller cümle bir dilden kendü vücūdundan daḥı bildi. (19)Hayme şāḥibi olmasa hīç harekete ve nuṭka k̄adır

[88a]

(1)degüldür. Bir qurı şūretdür. Añladı başka bir nesneye (2)k̄udreti vardur dimedi. Esmā eger tilāvet eger qahriyye neye ki (3)meşgūl oldu ve te ’şīr itdi, gurūra düşüp “Mü ’eşşir (4)benüm.” demedi. Kendünüñ k̄udretin cümle anuñ bildi ve var(5)lıqdan ‘adem kıldı. Her neye niyyet kıldı ḥāzır oldu. (6)İmdi ma‘ lūm oldu ki t̄alib niyyete ve i‘ tikāda göre (7)bulur. Şuḡla ve ḥarārete göre bulmaz. Ama taşavvura göre (8)bulur. Meşelā bir kişi maṭlūbın mülāyim ve teslīm olsun (9)diyü niyyet idüp Ḥalīm ismine meşgūl olsa ḥarāretle (10)maṭlūbı ḥalīm olur. Ve qahr için niyyet eylese yine bulur. (11)Taşavvura geldik. Görelüm ol ne şūretdür. Meşelā bir kişi (12)yāre vuşlat için Cāmi‘ ismine meşgūl oldu, birkaç (13)gün şuḡl itdi. Vāşıl olmadı. Bir gün meşgūl olurken (14)şöyle taşavvur itdi ki “Eger bir ay şuḡl idersem vişāl (15)yokdur. Baña hemān çāre budur ki şehirden yā ben gidem yā ol. (16)Birbirimiz görmeyevüz. Ğayra mecāl yokdur.” diyü taşavvur ḥükm (17)giydürse fi’l-hāl yā kendi gider ol şehirden

yā maṭlūb. (18)Niyyet-i taşavvur ile hükm giydi. Bu cem‘ iyyet ile te’şīr itdi.

(19)Eger ṭālib olanlar bu remzi bileler aña göre ‘ amel kıllalar.

[88b]

(1)Maḥrūm olur degüllerdür. Bi-iznillāhi Te‘ ālā murādları ḥāşıl(2)lardur. Enbiyā -
‘ aleyhümü’s-selām- ve evliyā’ -raḥimehumu’llāhi Te‘ ālā- (3)her ne taḥşīl itdiler ise
pāk i‘ tiḳād ile ve gökçek (4)niyyet ile ve mülāḥaza-yı ḳalbi ve teslīm ve teveccüh ile
(5)taḥşīl itdiler. Ṭālib bular semtine gitmeye ḳurı emek (6)çeker. Kendüzin yoḳ itsün.

Var olsun ol yoḳluḳdan (7)yār ile yār olsun. Kişi ḥaḳāyık-ı eşyā nedür bilüp (8)ve
kendi ḥaḳīḳatin bulup ve ḥaḳīḳatü’l-ḥaḳāyıkā irüp (9)mu‘ te[b]erden eşer ḳomayup
“Muḳayyedüñ muḳayyede ‘ ālem-i şehādetde (10)te’şīr muṭlaḳdur.” diyüp ḡayrıyı
getürmek gerekdür ki murād(11)ları ya‘ nī yüzünden bir bir işlene. Kendi temāşacı
ola. (12)Şol bostān uyukı gibi dikile kıla. Ey ṭālib-i esrār-ı İlähī! (13)Eger bu zıkr
olan i‘ tiḳād üzerine ya‘ nī Ḥaḳ subḥānehu (14)ve Te‘ ālā ḥazretinden ḡayrı vücūd,
‘ ademdür, ‘ ademden geldi; (15)āḥir ‘ adem olur dimek üzerine ki taşdıḳūñ ola.

(16)Şekk ü şübhe itmeye. Kimüñ üzerine ḳaşd iderseñ (17)ḥayr eger şerr ol kişinüñ
isti‘ dādına göre ber-murād (18)olursın. Ya‘ nī isti‘ dāddan murād mazlūm üzerine
(19)ḳahr niyyeti olmaya. Ḳahrın diledüḡüñ zālīm ola.

[89a]

(1)Ḳahra lāyık ola. Eger i‘ tiḳāduñ ve şuḡluñ meşāyih -ḳuddise (2)esrārehum -
semtinden ola. Şuḡl itmedin ḳalbine (3)gelmek ile ber-murād olursın. Hemān ḳurı
taşavvur yiter. (4)Taşdıḳ ehlinüñ taşarrufi ehl-i taḳlīd gibi olmaz. Anuñçün (5)Ḥaḳ
Celle ve ‘ Alā şādıḳlarla oluñ diyü bu āyeti buyurur: (6)Ḳālellāhu Te‘ ālā

”يا ايها الذين امنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين“ İmdi şādīqīn şol kimesnelerdür ki (8)halk
kapisına muhtâc olmaya. Tevekkül ve şabr ve kanâ‘ at ehli (9)olup dâ‘im riyâzet ile
harâret kesb ideler. Bî-(10)cihet faqr u fenâ ihtiyâr ideler ve ma‘îşetlerinde tarlık
(11)olmaya. Olara ğayb ħazînesi açılmışdır. Nice açılmasun? (12)Dînlerinde
şādīqlardur ve i‘tikâdları pâkdür. Her kim (13)bulardan birin pîr idine pîr peyrevinde
ola. Her ne murâd (14)idinürse bula. Şeyh İbn-i ‘İsâ cevânlık ‘âleminde bir murâd
(15)içün kırk gün bir ħalvet köşesinde dört (16)günde bir on dâne bâdem içi yimek
ile şuġl idüp (17)kırk altı esmâ ‘âlemine çıkarup ve niçe merâtib kaţ‘ (18)idüp
kesâfetlerden leţâfete döndürüp tamâm (19)murâdın ħâşıl idemedi. Âĥir tariķ-i
Bayrâmî‘den

[89b]

(1)Şeyh ‘İsâ -kâdesallâhu Te‘âlâ sırrehü‘l-‘azîz- ħazretlerinden (2)mücâz olup yedi
gün meşġul oldu. Kırk günde (3)taġşîl olmayan murâdın yedi gice içinde taġşîl
(4)itdi. Ve şular kim bunlarla ola, anlar bulurlar. Ĥaķ (5)tebârek ve Te‘âlânıñ ne
kemâline âlet düşdiler. Ĥahrına (6)mı mazġar düşdiler ve luţfuna mı mazġar düşdiler.
(7)Eger ħahrına mazġar düşdiler ise tebdîl-i aġlâķ iderler. (8)Bular kâ‘il degüllerdür.
Tâliblerle niçe merâtib (9)taġşîl iderler. Ve ħahrından kaçup dâ‘im luţfin (10)isterler.
Şol kişi kim Ĥaķ -Celle ve ‘Alâ- ħazretinden luţfin (11)taķeb ide ħahrına düşer degül.
Ĥayrın taķeb idenlere (12)eż‘âf-ı muzâ‘af iġsânlar ider bî-ħadd ü bî-‘add. İmdi
(13)tariķ-i müstaķîm isteyenler vesîlesiz olmazlar. Üzer(14)lerine vesîle taķeb
itmeleri vâcibdür. Nitekim Ĥaķ subġânehu (15)ve Te‘âlâ ħazretleri kelâm-ı
kâdiminde buyurur: “ يا ايها الذين امنوا اتقوا الله (16) وابتغوا اليه الوسيلة ” Bu mefhûm

(17)üzerine her kişiye bir rehber lâzımdır. Zîrâ kemâl ile (18)muşâhabet
itmeyenlerde ğurûr ile tabî'atları bozular. (19)Nefs zâlimdür. Meşelâ bir kişi bir
kişinüñ üzerine bir

[90a]

(1)nesne okusa râst gele. Dâ'im ögünür yürür. (2)"Filâna filân okudum, filân itdüm."
diyü mekre düşer. (3)Bir kerre dahı meşğül olsa aşlâ te'sîr itmez. Cenâb-ı (4)Hâk
Celle ve 'Alâ ol kişiye dinilse "K ulûm niye germ olursın. (5)Eger te'sîr senüñ ise
esmâ ve tilâvet ve perhîz ve harâret (6)ve sâ'at nedür? Ol dise ki olsa, olmasa diseñ
(7)olmaz. Bu da'vâ nedür?" dinilse hiç cevâb yoğdur. Çünkü (8)hâl böyle. Bârî dâ'im
nâşih degüldür. Naşihat ve rehber (9)gerekdür. Meşâyih -kuddise esrârehum- tariğine
gire ve diye ki (10)"Bizüm bir dilegümüzde nesne yoğ. Cümle kudret virme ve alma
(11)anuñdur. Hemân anuñ kemâlâtunuñ âletleriyüz. Bizden görinen (12)kemâl
anuñdur." Faşl-ı şâmin ihrâc-ı esmâ ve tilâvet için âyetler (13)beyân ider. Evvelâ
âyetlerden işbu âyet beyân olsun ki (14)ğâyet gereklüdür. Tâlib bu âyetüñ ma'nâsın
bilüp aña göre (15)oğurken Mevlâsına tazarru' eyleye. Andan sonra neye başlarsa
(16)başlaya. İşbu zîkr olan âyet-i kerîme, Hâzret-i Mûsâ (17)"aleyhi's-selâm-
du'âsıdır. Fir'avn 'aleyhi'l-la'neye var(18)duğda bu âyet mefhümü üzerine
Rabbisine yalvardı. (19)Hâk Celle ve 'Alâ du'âsın kabûl idüp Fir'avn 'aleyhi'l-
la'neyi

[90b]

(1)Nîl'e ğarğ eyledi. Ol zamândan berü her kim bu âyet-i kerîmeyi (2)her işüñ
evvelinde oğudı, murâdı hâşıl oldı. İmdi (3)zîkr olunan âyet-i şerîf budur ki

لی صدری ویسرلی امری واحلل عقدتن (5) من لسانی یفقهو اقولی: “ ma‘ nāsıyla taḥrīr (4)olundu: “ رب اشرح ” Her kim bu āyet-i kerīme’i elli (6)kere ṭa‘ām yimeden oḡuyup ekābir ḡatına varsa nuṭḡa (7)ḡādīr ola ve ne sōylerse maḡbūl ola ve te’ṣīr ide. (8)Ve maṭlūb ḡatına varırken oḡuyı oḡuyı vara. (9)Maḡbūl-ı dergāh ola ṭālibler. ‘ Āṣıḡ işbu āyet-i kerīmeyi (10)esmāya ve ḡayrı evrāda ibtidā’ itmedin elli kere oḡuyup (11)ondan ṣoñra evrādına meṣḡūl ola. Oḡuyan müzekker olsun (12)gerek mü’enneṣ ḡūkm birdür ve te’ṣīr-i ‘āmdur. Ṭālib bu āyet-i kerīme(13)nūñ ma‘ nāsın kendi diliyle tazarru‘ itmek ḡāyet mü’eṣṣirdür. (14)İmdi Türki dili ile meṣḡūl olanlar işbu terkīb üzerine (15)ḡalbinde mefhūmı baḡlayup andan oḡuya. Ol terkīb budur: (16)Ey ḡalabum! Aḡıvir ṣadrumı. Ve murādım müyesser eyleye. Ve dilümde (17)baḡluluḡum ḡözivir. Sōzüm añlayalar.” Yefḡahū, “Yefhemū” (18)dimekdür fefhem. Geldik esmā iḡrācına ve taḡsīmine ki her biri (19)bir ḡācet için ta‘yīn oluna. Ṭālibler, murādları

[91a]

(1)olduḡı ḡanḡı kısım dadur āsān vechle bulup meṣḡūl (2)olursa te’ṣīr itdüre biznillāhi Te‘ālā. Taḡsīmāt-ı esmāda (3)ḡısm-ı evvel budur ki iḡrāc olundu, naḡar oluna. Bir mazlūm (4)zālīm elinden ḡalāṣ bulmaḡ için esmāya meṣḡūl olmaḡ (5)dilese işbu esmādan bir yāḡūḡ iki ism iḡrāc ide. Zuḡal (6)sā‘ atinde düşmen üzerine nuḡūset için oḡuya veyāḡūḡ (7)zālīm def ine Mirriḡ sā‘ atinde iḡtiyār ide. İmdi ol (8)esmā’-ı ḡahriyye bulardur: ‘ Azīz, ḡarr, Cabbār, ḡahhār, Muzill, ḡavi, (9)Velī, Mümīt, Vāḡid, Eḡād, Āḡir, Muntaḡim. “Ve bu on iki esmā’-ı ḡahriyyenūñ (10)içinde ‘ Azīz ismi var. Oḡuyan ve oḡunan ‘ izzet bulmaḡ (11)gerek idi. ḡahriyye

esmāsına arıřmıř. Sebeb nedür?" (12)dirlerse cevāb, dūřmen gitmek gerekdür. Kiři
‘ izzet (13)bulma nitekim gelür. “والله عزيزذوانتقام” Eger ‘ilmüñ (14)var ise fefhem.
ısm-ı řānī bulardur ki iħrāc olundı: (15)Ĥāfız, Ĥalīm. İşbu iki ism dūřmen üzerine
ikisi (16)bir yerden meşgöl oluna Zuħal ve Mirriħ sā‘atlerinde ikiden (17)ħālī degöl.
Dūřmen ĥalīm olup ‘adāvetden ferāgat ider gelür, (18)ıadıřur veyāħūd buħl ve kibr
ve kīn ve ĥased iinde (19)alır, helāk olur bi-iznillāhi Te‘ālā. Bu iki ism ġāyet
[91b]

(1)mücerrebdür. ısm-ı řālīř bulardur. İşbu ısımında zıkr olan (2)isimleri vef idüp
daħı ezüp şuyın ienler (3)oġul ve ız ĥāřıl ideler inřā’allāhu Te‘ālā. İmdi (4)ol zıkr
olan isimler bulardur: Mācid, Mevcūd. İřbu iki (5)ism ki ‘adedi yüz yedidür. Her
kim yatduġı vat yüz (6)yedi kere “Yā Mācid yā Mevcūd” dise Ĥa subħānehu
Te‘ālā (7)ol meřgöl olan kiřiye mācid oġullar ve ızlar vire. (8)Bedūħ, Bāķī: iřbu iki
isimleri ĥātūn kiřiler ār-kūře (9)altun yā gümüş levħ üzerine yazup ve azdurup
(10)götürseler oġullar ve ızlar acısın görmeyeler. Oġlan (11)dūřürmekden ĥalāř
olup řıħħat ve selāmet birle (12)toġurup besleyeler inřā’allāhu Te‘ālā. Bu iki ismi
levħe (13)yazanlar ĥarfleriyle yazalar. Raam ile onmayalar ve levħüñ (14)bir
yanına birin ve bir yanına birin bař ideler. amer veyāħūd (15)Müřteri veyāħūd
şems veyā Zühre sā‘atinde onalar. (16)Ģayrı sā‘atde onmayalar. Eger levħe
udret olmazsa (17)kāġıd üzerine onup götüreler. ısm-ı rābi‘ bir isimdür ki
(18)budur: Yā Vehhāb. İşbu ‘adedde on dördür. Her kişi kim

[92a]

(1)bu ismi beş vaqt namāzuñ (2)farzlarına selām virdükde on dört kere “Yā Vehhāb!” (3)dise medyūn ise deynden kırtıla. Faķīr ise ğanı (4)ola. ul ise āzād ola. Maħbūs ise ħalāş ola. Ve (5)meşĝul olduķça māl ziyāde ola. aķ Celle ve ‘Alā ziyānlardan (6)şaklaya. Dūnyevī ħācetleri aķ Te‘ālā katında revā ola. Dūnyāda (7)‘usret geçmeye bi-iznillāhi Te‘ālā. ısm-ı ħāmis her isim neye (8)muķayyeddür anı bildürür. Eger ahr için ola eger luţf için (9)dūnyevī ve uĥrevī ħācāt için her isme Tūrķī (10)lisānla şerĥ virdi. Sā‘atler ile t̄aliblere āsān (11)olsun için ve emekleri zāyi‘ olmasun diyü taħrīr olundu. (12)İşbu faşlda bir kısım ğāyet gereklüdür. (13)Zīrā her kemālūñ bir mebde’i var ve her şan‘atūñ bir āleti (14)var. Her bir ismde olan ħāşşa, t̄alibler için birer (15)āletdür. Allāh diyenlerūñ albi nūrlanur ve ħayrete düşer. (16)Raħman diyenler aķ Celle ve ‘Alā’dan dūnyevī ‘aţālar bulur. (17)Raħīm diyenler uĥrevī ‘aţā bulur. Melik seferde ve ħazarda (18)ķorķular def‘ider ve ‘aţālar bulur ğazālarda. uddūs, (19)sır fāş itmez ve āteş tutan maķām üzerine oķuya

[92b]

(1)def‘ola ve albinde ħayālātı siler. Selām, cemī‘-i (2)āfet ve belālardan ve ekābir ħışmından ve pādişāhlar zulmından (3)men‘ider ve ħarāmīden mālın şaklar sürdükçe. Mü‘min, (4)dūnyevī ve uĥrevī ħācetler için ve teshīre dāħildür. (5)Peder ve māder ve pīrler ve pīrenler. azret-i Yūnus Nebī (6)-‘aleyhi’s-selām- balıķ arnında bu isme meşĝul olup çıķmışdur. (7)dirler. ‘Azīz, a‘dāya ğālib ider ve ‘izzet virür. Ve bu ism ahra (8)ve luţfa mā’ildür. Niyyete göre murādları ħāşıldur. (9)Cabbār, a‘dā üzerine ğālib eyler ve a‘dāyı men‘ ve def‘ider. (10)Mūtekebbir,

ekâbirden ne dilerse ele getüre eger manşıb u eger (11)mâl eger ğayrı ne dilerse murâd hâşıldur bi-iznillâhi Te'âlâ. (12)Ve bu ism pâdişâh, vüzerâ' ve ümerâ' ve ekâbir teşhîr ider. (13)Hâlîk, her işüñ evvelinde bu isme meşğül olan ber-murâd (14)ola. Dost ve düşmen kalblerinde ne vardur meşğül (15)olana 'ayân ola. Muşavvir ismine meşğül olan (16)eyü düşler göre ve diledügi kişinüñ düşine gire. (17)Murâd ne göre. Rü'yâsında görüne. Bârî, işbu isme (18)meşğül olan bir iş işleye ki halk-ı 'âlem anı işlemeyeler. (19)Mâhiyye işleyenlere ve mu' allimelere münâsibdür.Ġaffâr,

[93a]

(1)cemî' -i hışmları ve âfetleri, pâdişâhlardan ve ğayrı(2)lardan men' ider bi-iznillâhi Te'âlâ. Rezzâk, dünyâ cem' ider ve deyn (3)edâ ider. Fettâh, fetḥ-i kelâm için ekâbire giderken ve av şikâr (4)itmege giderken ve define yoklarken ve meşğül olup (5)yatup uyuyan, laṭîf vâkı' alar göre bi-iznillâhi Te'âlâ. (6)'Alîm, 'âlem-i nisyân def' ider ve gizlü işler âşikâre olur (7)ve her kimüñ üzerine oқurlarsa kalbinde olan nedür bileler. (8)Mu' izz diyen tenezzül itmez maḳâmından ve manşıbından (9)ve mâlından ve 'ırzından ve devletinden. Semî', teşhîrdür (10)ve 'âlemde ne var ise meşğül olan bilür. Pâdişâhlar vir(11)didür. Dost ve düşmen murâdları nedür işidür ve bilür. (12)Ve bu ism 'Alîyye ismiyle bile sürmek kuvvet vire. Ne (13)murâd idinürse işidür yâ Semî' yâ 'Alîm diye 'adedince (14)meşğül olan Semî' ismi muḳaddem gerek oқurken. (15)Zîrâ her nesne işitmeyince tamâm bulunmaz. Maşîr, (16)teşhîre müte' allıkdur. Kimüñ üzerine meşğül olunursa (17)gelür görünür. 'Adl, Hâkem zulm ref' ine süren ve sürülen (18)zulm itmez. Müzekkeren kâne ev mü'enneşen. Laṭîf ismi daḳı (19) 'Adl, Hâkem ismiyle bile sürülse ğam ve hışm

[93b]

(1)ve ğazab def' ola. Ğabir, her nesnenün Ğakikatin (2)bilmek Ğaşdına oğuyalar.

Düşmen eger dost ne fikir(3)lerdedür, nef' var mı yok mı bileler ve maḡlūbuñ sırrına

(4)vāḡıf olalar. 'Azim diyen 'izzet ve devlet ve manşib (5)ve meratib bula ve āḡir be-nām kişi ola. Ammā bu ismi şoñra (6)terk itmeye. Devlet bulduğça nuḡuset gelmeye.

'Afūvv, (7)günāhlardan müberrā' ola, ğamdan ve ḡasedden ḡurtıla, bende (8)ise āzād ola bi-iznillāhi Te'ālā. Şekūr, nuḡuset sa'ādete (9)dönmege sebebdür ve teşḡirdür.

Müzekkeren kāne ev mü'enneşen. Belāları (10)ḡazāları ve ḡışmları def' ider. Yāre

vuşlat virür. (11)'Aliyy, ḡadr-i 'ālī virür ve ne murād olursa teşḡir ider. (12)Kebir,

ululardan iyilikler getirür. Ekābiri teşḡir ider. (13)ḡafiz, cemī'-i belālardan ve

marāzlardan ve ḡavflardan emin ider. (14)Ve bu ismi çār-ender-çārda ḡurūfla vefḡ

idüp ümmī (15)şıbyān olan oğlancıklarun başlarına bağlaya ve ḡavf (16)iderken ol

vefḡi götüre. Ve ḡaste işbu zıkr (17)olan ismin vefkūñ ezüp içe bi-iznillāhi Te'ālā

şifā bula. (18)Ve bu ism gelicek ḡazā ref'ine ḡāyet nāfi'dür. Bir kişi (19)ḡafiz ismin

vefḡ idüp götürdi. Zamān ile ol

[94a]

(1)kişiye bühtān itdiler. Zūr-şāhitler ile vardılar. (2)Salb itdiler. İpi kırıldı. Sebeb

oldı. Āzād itdiler. (3)Ve oğlancıklar götürse uyḡuları gele ve şuyın (4)içenler şıḡhat

bula bi-iznillāhi Te'ālā. (5)Muḡit, güleşçilere ve zūr-

(6)bāzlara ḡuvvet virür. Ceng güninde meşḡul olanı bahādır

(7)ider. ḡuvvetlendirür. ḡasib, oğuyanı ve oğunanı saḡi

(8)eyler ve teşḡire müte'allıḡdur. Celil, meşḡul olanı (9)hevālardan keser ve kimūñ

ف	ى	ظ	ح
ظ	ح	ف	ى
ح	ظ	ى	ف
ح	ف	ح	ظ

üzerine meşğul olunursa (10)hevâlardan keser ve laţif vâkı' alar gösterür meşğul
(11)olana ve olunana. Kerîm, ğam def' ider ve maţlûba (12)vuşlat virür.
Teshîrlerdendir. Ve zâlimün zulmın def' (13)ider. Raķîb, vuşlat virür. Teshîrdür. Ve
her ne murâd olursa (14)olsun müzekkeren kâne ev mü'ennesen câ'izdür. Mucîb,
uhrevî (15)du' âlar Allâh tebârek ve Te'âlâ katında maķbûl ola. Meşğul olan
(16)kebâ'irden kırtıla. Ve Hâķ Celle ve 'Alâ'dan ne dilerse red olmaya
(17)inşâ'allâhu Te'âlâ. Vâsi', ğalbe vüs'at virür ve yâre (18)vuşlat virür. Ve manşib
u merâtib ehline rif'at virür. (19)Ve laţif rü'yâlar gösterür. Hâķîm, ğastaya

[94b]

(1)okuyalar ve ğamġîn ğalbleri küşâde kıılır. Her derde (2)devâdur inşâ'allâhu
Te'âlâ. Vedûd, mâla vüs'at, (3)yâre vuşlat, Hâķ Celle ve 'Alâ'ya ğurbet ħâşıl ider.
Teshîr-i 'âmmdur. Mecîd, (4) ğayırılı du' âlar itmeden bu ismi 'adedince okuyup
andan (5)du' âlar ide. Müstecâb olur. Mücerrebdür. Bâ'is, ğizli işleri (6)âşikâre ve
muġkem ider. Zâ'f vâķi' olan maġallerde[n] ve tehlikeli (7)yerlerden ğeçmek âsân
ola. Ve evlâd için meşğul olup (8)andan şoñra cimâ' ideler. Veled gelmeyenlerden
veled gele. Evli (9)gelinlerden erkek toġa bi-iznillâhi Te'âlâ. Şehîd, her neye
(10)gerek ise teshîri ekberdür. Ķavî, ğuvvet virür her işde. (11)Vekîl, teshîr ider ne
olursa olsun. Metîn, vüs'at (12)virür, dünyâ arturur. Teshîrâtdandır. Vâlî, Hâķ Celle
ve 'Alâ'dan (13)yaña yaķınlik virüp ğalbi rûşen, düşmenleri dost (14)ider. Ve
dostları muġkem ider. Hâmîd, nefsanî hevâlardan (15)ķaţ' ider. İyilikler virür. Hâķ
içinde ğayırılı yâd olunur (16)ve ğalbi küşâde ider ve 'aķlı ziyâde ider. Muġşî,

nisyānı (17)def' ider. ' Āşık-ı şūrīde bu ismi sürse ' aql (18)başına gelür. ' Irz yoqlaya, edeb üzerine ola. Mübdī', (19)meşgūl olan rü'yāsında ne murād idinürse

[95a]

(1)göre. Dünyevī ve uhrevī teşhīrātdandır. Mu'īd, dīvānelere (2)ve maşrū'lara ve mecnūnlara içürelere ve dā'im meşgūl (3)olalar. Her biri eyü olalar ve laţif rü'yā görmege (4)başlayup qorquları def' ola bi-iznillāhi Te'ālā. Muḥyī, (5)ḥasteye şihḥat ve medyūnı ḥalāş ve ḥalkı kendüye tābī' (6)ider meşgūl olan. Ḥazret-i 'İsā peygamber -'aleyhi's-selām- (7)virdidür. İhyā-yı mevt iderdi. Her ne ḳabrūñ üzerine ki (8)vara "Ḳum bi-iznillāhe'l Muḥyī!" diye, dirilür; ḳabrinden çıkardı. (9)Ḥayy, ḥaste üzerine oḳumaḳ şihḥat virür. Ve raḳam (10)birle müşelleş vefḳ idüp içürmek ve götürmek şihḥat (11)virür. Bu vefḳi bir iplige bağlayup bir büyük zarfa şü (12)ḳoyup ol vefḳi iplik ile şuyūñ ortasına ḳoyup (13)dibine irmeye. Ol şuda vefḳ gidince yağmur gele. Mücerrebdür. (14)Vefḳ daḫı budur:

۵	۱۰	۳
۴	۶	۸
۹	۲	۷

Bu raḳamuñ tertībi mübtedīlere (15)budur ki Ḥayy ismi 'adedde on sekizdür. (16)On ikisin tarḫ itdük. Bāḳī altı ḳaldı. Altınuñ (17)daḫı şülüşānım ref' itdük. Şülüşi ḳaldı ki 2'dür. İkidin (18)eyledük. On tamām olunca. Ḳayyūm, maḫlūb āña geldükden (19)şoñra girü ḳosın. Ḳaçmaz ve gitmez. Ḳādir, teşhīr-i

[95b]

(1)ekberdür. Ḳuvvet ve nuşret ve fırşat virür. Seferlerde ḳavī (2)ḳılır. Meşgūl olan ziyān görmez bi-iznillāhi Te'ālā. Şamed, (3)teşhīrātdandır ve ḳalbe ḥayālāt düşmez

ve endişelerden (4)halāř ola. Muķtedir, her işde her sōzde ķavī ķılur ve ğālib
(5)eyler. Hācı Bayram Sultān -ķuddise sırruhū- “Yā Muķtedir yā Hāyy yā Ķayyūm”
(6)dir idi. Muķaddim, ekābir ķatına ve maķlūblarına varduķda (7)red olmayalar.
Maķbūl olalar sūrdūķķe. Mu’ahķhir, būhtānlardan (8)emin ider. Halk iķinde hūrmet
virūr ve řer iřleri (9)hāyra dōndūrūr. Evvel, her iřūñ evvelinde otuz yedi (10)kerre yā
Evvel daķı andan řōñra ibtidā ideler. Ol iş tamām (11)ola. Āķhir, ķahriyyedendir.
Zālimin zūlmın def ider. Yā kendūyi (12)ref ider. Zāhir, teshīrātdandır. Bātin,
ķalbi pāk (13)ider, ğamdan ķurtarur. Nūrāniyyet virūr. Dā’im efķār ķatında (14)ref
olur. Mūte’ālī, Vālī gibidir. Nitekim beyānı ğiķdi fefhem. (15)Birr ü Tevvāb, iřbu iki
isim medyūn ve ğūnāhkār ve faķīr (16)olanlar meřğūl olsalar eyū nāmıla vāfir dūnyā
ve edā-yı (17)deyn ider. ‘ Afuvv, Ra’ūf, iřbu iki isim yavuzlar iķūn (18)oķunsa yavař
ola ve yavuz ‘ avretler ūzerine o(19)ķusalar mūlāyim olur ve eyū dirlik bula
[96a]

(1)bi-iznillāhi Te’ālā. Ve dūřmen ūzerine oķunsa ‘ avf ire, (2)da’ vādan vazgele. Ve
bu iki isme meřğūl olan maķbūl-ı (3)derğāh ola. Mālikū’l-Mūlk, pādiřāhlar ve ulular
ūzerine (4)oķuyalar, nef ler ğoreler ve ğazabları ref ola ider. (5)Ve a’ dāy[1]
barıřdurur ve teshīrde ķavidūr. Zū’l-Celāli (6)ve’l-İkrām, meřğūl olan, devlet ve
sa’ ādet bulur. (7)Manřıb ve merātib ve dūnyā el virūr bi-iznillāhi Te’ālā. Muķıř,
(8)maķbūs olanlar ve esīr olanlar bu isimle hūlāř bula inřā’(9)allāhu Te’ālā. Cāmī’,
teshīr-i ekberdūr. Sultān Sūleymān Hān ğāzī (10)-‘ aleyhi’r-raħmete’l-Bārī- devrinde
İbrāhīm nām iķerde bir oğlan (11)meřğūl oldu. Oķabařı oldu. Tūrduğı yerde (12)ağa
oldı. Mīr oldu, beglerbegi oldu. Vezīr-i a’ zām (13)oldı. Ğurūra dūřūp řōñra bař yedi.

(14)İmdi her kim bu ism ile bir devlete ki ire, murādum tamām (15)oldı diyüp def' i terk etmeye veyāhūd ğurūra (16)düşüp ben irdüm dimeye. Hāşşa ism dedür. Terk (17)idicek nuḥūset gelüp tenezzül ider fefhem. Ğanī, (18)Muĝnī, dünyā cem' ine ğāyet laṭīfdür. Meşĝül olan, (19)faḫrdan ḫalāş olur ve ' izzet ve devlet bulur. Mānī' [96b]

(1)men' ider düşmen eger bir ğayr nesnenüñ ki men' i murād (2)ola. Meşĝül olduğça bula. Nāfi', teşhīr-i ekberdür.(3)Her işde ḫükm-i ' āmmdur. Neye meşĝül olurlarsa nef ler (4)bulur bi-iznillāhi Te' ālā. Nūr, işbu ismüñ müşelleşde vefki (5)ḫarfle ḫonup getürmek şīrlīkdür ve meşĝül olan (6)ĝamdan ḫurtulur ve dā'im küşāde olur. Ve ziyān irişmez. (7)Ve ḫaste vefkin içse şihḫat bula. Ve bu Nūr ismin (8)çār-ender-çārda Ḥafīz isminüñ vefki gibi ḫurūfla (9)vefḫ idüp götürmek ve ezüp içmek cemī' -i emrāza (10)nāfi' dür. Eger müşelleşde ḫonalar üç ḫarfle Nūr ḫonalar. (11)Eger murabba' da ḫonurlarsa münevver ḫarflerin baş ideler. Ya' nī (12)Nūr ḫarflerine bir mīm ḫatup baş ideler. Vefḫ-i müşelleş budur:

ر	و	ن
ن	و	ر
و	ن	ر

(13)Hādī, meşĝül olan ḫalāletden çıkup (14)ṭoĝrı yola ḫadem başa, maḫbül- ı Ḥaḫ ve maḫbül-ı ḫalk ola. (15)Mehdī dā'iresin

böyle her kim tekmīl-i ṭarīḫ itdi dā'im (16)bu ism dilinden düşmedi. Hidāyet buldı.

Mehdī oldı. (17)Vücūd ' ālemine ' adālet itdi. Nefs-i emmāreye zulum itdürmedi.

(18)Bu ḫāl-i ḫayāl, sükūnet bulup nefsi emmāre perhīz ile (19)ve şuĝlla ve pīrlık ile taşarrufdan bir miḫdār kesile.

[97a]

(1)Şirât-ı müstaķime ķadem başa. Mehdī dā'iresine ol (2)vakt ire. Ol kiři ben vüçüdüm 'ālemine Mehdī oldum (3)dise ve olsa 'aceb degül. Bu ĥāldür. Ķāle gelmez ve řimdi (4)'irfān içinde bu da'vā olmaz. Bedī', niyyete göre zāhirde (5)ve bātında ķuvvet ve teraķķī ve vüs' at virür řād ile. Mübdi' (6)daĥı Bedī' gibidür fefhem. Bāķī, her nesne kemāle gelür. Elden (7)çıkmasun diyü meşġül ola ve vefķi götüre. Vāriř, (8)bir nesne ele getürmek için eger maĥbüb eger maĥbūbe eger māl (9)eger ekābir eger gedā eger melik eger 'aķār eger büstān ne alınsa bey' ü (10)şirāya fā'ideler için ķavīdür. Reřid, bu, ism-i a'zamdur (11)diyü Ĥasan Bařri -ķuddise sırruhū- vird idinmiřdür. Ca'fer-i (12)Şādık -raĥmetullāhi Te'ālā- vefķin getürdi. Şeyĥ Mecde'd-dīn (13)Aķĥiřāri -ķaddesallāhu Te'ālā- rūĥa dā'im "Yā Reřid, yā Şabūr" (14)dir idi yā-yı nidā ile. İmdi bu Reřid ismi dünyevī (15)ve uĥrevī murādāt için mü'eşşirdür. Kim meşġül olursa (16)sa'adet-i ebedī bula. Şabūr, nā-meşrū' işlerden (17)keser. Oķuyan ve oķunan tariķ-i müstaķim üzerine gidüp (18)maķbül-ı dergāh ola. Fī'd-dünyā ve'l-āĥiret devlet ve sa'adet (19)bulalar. Bu ism, ġazab ve ĥıřm def' ider. Ve dā'im

[97b]

(1)oķuyanlar vāsiü'l-ķalb olur ve ehl-i ĥāl olur. Velāyete (2)ķadem başup seyr ü sülük birle menāzil ķať idüp (3)'ālem-i mülkden tā'ālem-i lāhūta irüp ġayriyyeti götürüp (4)vāşilīnden ola. Faşl-ı tāsī', Ķur'ān-ı 'Azīm āyetlerin ve 'adetlerin (5)ve sa'atlerin beyān ider İĥlāř gibi ve En'ām gibi ve Tebbet gibi. (6)Tālib, Ķur'ān-ı 'Azīm āyetlerinden bir sūre oķumaķ dilese o (7)sūre āyetleri 'adedince oķuya.

Meşelâ bir kişi sũre-i Yâsin (8)okumak istedi bir hâcet için. İmdi sũre-yi Yasin, (9)seksen üç âyettür. Seksen üç kere okumak gerekdür. Te'şîr (10)ide. Eger eksik okuya emek zâyî' olmaz. 'İndallâhu Te'âlâ (11)şevâblar hâşıl olur. Ammâ sũre-i İhlâş, sũre-i Yâsin gibi (12)degüldür. İhlâş okuyan hurûfî 'adedince okumak gerekdür. (13)Sũre-i İhlâş kırk yedi harfdür. Her kim sũre-i İhlâş'ı (14)kırk yedi kere okuya, murâd ne göre. Du'â eyleye. Hayırlı işler (15)aña müyesser ola bi-iznillâhi Te'âlâ. Yüz okuyup ve biñ ve on (16)iki biñ İhlâş şerâ'iti vardur. "Yüzde bir du'â ve biñde (17)bir du'â tertîbiyle" diyü su'âl iderlerse, cevâb, te'şîre harâret (18)gerekdür. Birkaç kişi cem' olup okusa cümleye harâret on (19)iki biñde gelür dirler. Ammâ bir kişi açla veyâhüd şâ'im

[98a]

(1)olup okusa kırk yedi kere okumak ile on iki biñde (2)olan harâreti bulur. Du'â yalnız dağı artuk te'şîr ider. (3)Enbiyâ' -'aleyhümü's-selâm- ferd ferd meşğül oldılar. Her (4)neye meşğül oldırsa du'âları dağı yalnız itdiler. (5)Hâzret-i Zekeriyâ -'aleyhi's-selâm-, tenhâ ve yalnız ve gizlice (6)yalvarurdu Rabbisine. Nitekim Qur'an'da gelür "نداء خفيا". (7)Ve bu İhlâşı ki haste üzerine veyâhüd hayırlı işler (8)üzerlerine okumak kaçd oluna mübârek sâ'atlerde okuna. (9)Tertîb-i İbn-i 'İsâ Akhişârî budur ki ekâbir hastelerine (10)Şems sâ'atlerinde okuna. Eger 'ulemâ ve fuzalâ' ve ekâbir için (11)ve pâdişâh için cümle Şems'dür. Vesâ'ir 'avâm için (12)Müşteri sâ'atlerinde okuyalar. Ammâ tâ'ife-yi nisâ' üzer(13)lerine okunmak lâzım gelse Zühre sâ'atlerinde ve Kamer sâ(14)'atlerin ihtiyâr ideler. Eger okunan dişi kırk yaşına (15)irüp giçmedi ise Zühre sâ'atlerinde okuyalar. Eger (16)kırkdan

giçmişlerden ise ve ekābirlerūñ genci ve kırkı (17)birdür, sā‘ atde ‘ ömri birden yüze varınca Zühre sā‘ atin (18)ih̄tiyār ideler. Meger yüz yaş giçmiş ola Kāmer’de oқuyalar. (19)Ve bu İhlāş qahr içün naḥs sā‘ atlerde oқunsa iğen

[98b]

(1)mü ’eṣṣir degüldür. Gāhī te ’ṣīr ider gāhī meṣḡūl olana nuḥūset (2)virür. Bu qavl, Şeyḥ İbn-i ‘ İṣā mücerrebātından degüldür. Luḫfa müte‘ allıq (3)yerlerde ve ḥastalara ṣifā içün mücerrebdür. Ve bu terkīb ki (4)zıkr oldı İhlāş içün. Ve ‘ aded kırk yedi ḫarf a‘ dādı (5)üzerine olan i‘ tibār, luḫfa ve ḥasteye müte‘ allıq (6)maḥallededür.

Qahriyye oқuyanlar ne oқurlarsa telaffuz itdükleri (7)ne miḡdār ḫarf ise her ḫarfūñ ‘ adedi miḡdārı (8)oқunmaq gerekdür ki ziyāde ḫarāret gele, te ’ṣīr ide. Meṣelā (9)bir kiṣi Qahhār ismine meṣḡūl olmaq istese Qahhār (10)dört ḫarfdür diyü dört oқuyup ferāğat itmeye. (11)Ol dört ḫarfūñ ‘ adedlerin bulup aña göre oқuya. Meṣelā (12)Qahhār ḫarfleründen Qāf yüzdür. He beṣdür. Elif birdür. Rā (13)iki yüzdür.

Cümle üç yüz altı ‘ aded oldı. “Yā Qahhār!” diyen (14)üç yüz altı kere diye ve du‘ ā ide. Geldik Tebbet tertībine, (15)bir kiṣi qahr içün bir kiṣinūñ üzerine Tebbet oқumaq (16)dilese ol kiṣinūñ ismin Ebū Leheb yerine giçürüp (17)andan soñra işbu tertīb üzerine terkīb idüp (18)qaç ḫarf ise ol qadar oқuduqça bir du‘ ā eyleye. Meṣelā (19)bir kiṣinūñ ismi Qāsım olsa ‘ Alī nām kimesne[y]i qahr

[99a]

(1)içün Tebbet oқumaq dilese görelüm te ’ṣīr ider mi (2)ve Qāsım, ‘ Alī ismine gālib olur mı? Nicedür? Qāsım (3)‘ adedde iki yüz. Ba‘ de’ṭ-ṭarḫ bāḡī üç qaldı. ‘ Alī (4)yüz ondur. Ba‘ de’ṭ-ṭarḫ bāḡī iki qaldı. Üç ikiye gālibdür. (5)Qāsım, ‘ Alī üzerine oқusa

ķahr ider. Ama ‘ Alī, Kāsım (6)üzerine ķahriyye eger teşhīr oķuya te’sīr itmez. Meger Kāsım’a (7)ġālib bir ķiři bula, anı vekīl ide. Anuñla ķahriyye ve eger teşhīr (8)her ne ise ber-murād ola. İmdi ol zıkr olan tertīb (9)üzerine terkīb olan Tebbet budur:

“Tebbet yedā ‘ Alī mā aġnā (10)‘ ānhu māluhu vemā keseb. Seyaşlā tāt’ ünün ze’s-şedā’ id muhlikehu (11)tābi‘ atehu fī cīdihi ĥable min ġazabillāh vallāhu ‘ azīzu’n zu-ntikām”. (12)İşbu terkīb ‘ Alī üzerine taħrīr olundu. Ferd olup (13)müzekker olmak ile fī cīdihi dinildi. Eger iki için (14)veyāhūd iki nisā için oķursa “Fī cīdihimā” diyeler. (15)Eger bir ‘ avret için oķunursa “Fī cīdihā” diyeler. (16)Eger üçden ziyāde erler için oķunursa “Fī (17)cīdihim” diyeler ve eger üçden ziyāde dişiler için (18)oķunursa “Fī cīdihunne” oķuna. Bir hafta Mirrīh sā‘ atinde (19)oķuyalar. Ve bu terkīb cümle tokşan beş ĥarfdür.

[99b]

(1)Telaffuzda ĥatā olmak var. Beş daĥı ziyāde idelüm, (2)yüz olsun. İşbu terkībı oķuyan, yüz kere oķuya (3)daĥı murād ne göre. Du‘ ā eyleye. Başka bir luġat üzerine (4)terkīb olmak lāzım degül. Meşġül olan, ne dilde (5)bulunursa ol dili üzerine Mevlāsına murādına göre (6)tażarru‘ itsün. Ve oķuyanlar açla ve çok (7)perhīz itmeyeler. Meger diyār-ı ġarbda ġayrıda ola. Şarķīlere (8)ve şimālīlere perhīz itmek münāsib degüldür. Sefāhet, (9)‘ arız olur. Ve bu Tebbet erkekler için oķunursa (10)Mirrīh sā‘ atlerinde oķuna. Nitekim mufaşşal beyānı geçdi. (11)Ve dişiler için Zuĥal sā‘ atlerinde ihtiyār ideler. (12)Dördünci faşla nazār idüp şerā’ it ile ‘ amel ideler. (13)Ve bu Tebbet’i oķuyan ķiři birkaç kere ġamġin olur. Aşlā (14)ġozin açamaz, yatur yürür. Bedeni süst olur ve ehl-i (15)ĥāl ise dā’iresinden tenezzül ider.

Esfel-i sāfilī(16)ne düşer. Eger bu hāl teraqqī iderse Fettāh ismine meşgūl (17)olup yine maḳāmın bulur. Ve bu hāl İhlāş oḳuyanlarda (18)daḫı vardır. Lākin Tebbet gibi degūldür. Ziyāde meşgūl (19)olunsa fi'l-hāl tenezzül teraqqī bulur. Ve bu zıkr olan [100a]

(1)Tebbet aşlā ḳahriyyesinden ğayrıda cā'iz degūldür. Geldik (2)En'ām şerā'iḫine eger Sūre-i En'ām'ı ḫaste üzerine (3)oḳursa ol ḫaste ne ḫā'ifedendür bulup ol (4)ḫā'ifenüñ kevkebi sā'atlerinde oḳuyalar. Meşelā ḫaste (5)pādişāh-nesl yāḫūd vüzerā' veyāḫūd ümerā' veyāḫūd (6)meşāyiḫ veyāḫūd 'ulemādan ola bu maḫūle ḫastelere (7)En'ām oḳumaḫ niyyet etseler Şems sā'atinde ibtidā' (8)ideler. Vesā'ir ricāl için Müşterī sā'atlerinde (9)başlayalar. Nisā ḫā'ifesi için Zühre ideler. (10)Ekābirlerden ve gençlerden ve bākirelerden ise eger 'avāmdan (11)ve 'acūzlardan ise Ḳamer sā'atinde başlayalar. Emekleri (12)zāyi' olmaya. Eger işbu En'ām'ı ḳahr-ı ricāl için (13)oḳunursa Mirriḫ sā'atleri gerekdür. Te'sīr ide. Eger (14)ḳahr-ı nisā için oḳuna Zuḫal sā'atlerinde gerekdür. En'ām (15)oḳumaḫ niyyete ve sā'ate göre te'sīr ider. Şeyḫ İbn-i 'İsā (16)edeb ri'āyet idüp dir ki: “Ḳahr için En'ām oḳuyan (17)du'āsında “İlahī, falān ḫuluñ baña helāk idivir.” dimeyeler. (18)Belki “İlahī, falān ḫuluñ beni incitdi. Anuñ şerrinden saña (19)şığınurum. Beni anuñ elinden ḳurtar.” diye, ḳurtarur seni.

[100b]

(1)Ḳādirdür helāk etsün eger marīz etsün, gerek faḳīr (2)itsün. Nice dilerse işin bilür. Aña göre (3)saña çāre ḳılır. “Gel falān ḫuluñ baña helāk idivir.” demek (4)edeb degūldür. Ve te'sīr, edeb üzerine itmekde daḫı (5)ziyādedür. Ḥaḳ subḫānehu ve

Te‘âlâ edebli kulların sever. (6)Terk-i edeb itmek olmaz fefhem.” Ve dahı Qur‘ân-ı ‘Azîm âyetlerinden (7)ne âyete ki meşğûl olalar ma‘nâsına göre te‘şîr ider. (8)Kahr âyeti kâhra ve luţf âyeti luţfa müte‘allık te‘şîr ider (9)fefhem. Faşl-ı ‘aşir, bir şâhib-i kemâlden veyâhûd şâhib-i (10)kitâbdan mücâz olmağ beyân ider. Bir kişi esmâya veyâhûd (11)tilâvete Qur‘ân-ı ‘Azîm için veyâhûd havaşşlarından (12)bir nesne murâd idinse evvelâ perhîz lâzımdur te‘şîr için. (13)Şâniyen az yiyüp az uyumağ gerekdür. Şâlişen nice zamân (14)mübârek sâ‘atlerde meşğûl olmağ gerek ber-murâd olmağa. (15)Râbi‘en ol meşğûl olan kişi mücâz gerekdür. Harâreti zamânlarında (16)kuvâ-yı hayâliyye ve vehm, fâside sūver bağlayup havflar (17)virmeye. Eger mücâz olmayup meşğûl olup harâret kesb (18)ideler ber-murâd olur. Lâkin kendülere sefâhet ‘arîz (19)olmağ ihtimâli vardır. Hâzer gerekdür. Tilâvet-i Qur‘ân’da [101a]

(1)meşğûl için ol kadar zarar yokdur. Mücâz olmaya (2)esmâ sürenlere zarar var. Mücâz olmağ lâzımdur. İmdi (3)talib bir ‘azîzden mücâz olsun ki sâlik ola, ‘arîf (4)ola ve mu‘teber ola. Ve şâhib-i te‘vîl ola. Ve cüz‘iyât bile (5)ve gâyet fağr üzerine olmaya. Zîrâ esmâ, fağra düşürür. (6)Mücâz olavar ki fağîr ola. Talib dahı fağîr olur. Ve dahı (7)Hizbü’l-Bağr oğumağ nuğūset virür ve fağra düşürür. Ehl-i (8)manşib oğusa bulmaz. Bulursa dahı gâhî bulur. (9)Ammâ nuğūset terkindedür. Hizbu’l-bağri bir sene oğusa (10)bir gün terk itse fi’l-hâl nuğūsete düşer. Hâzer (11)gerekdür. Ama sürmek dahı ğinâ virmez. Anuñçün Halvetî (12)ğarındaşlar cihetsiz olmaz. Ma‘işete çarlık gelür. İmdi (13)mücâz olmağ lâzım geldi. Mücâz olan dahı cihetsiz (14)olmadı. Eger mücâz olmaz ise miskin olur. Muğtâcdur (15)ve

qadrden düşer. Hor ve zelîl olur. Şoñın fikr (16)iden evvelâ mucâz ola ve dağı tarîķ ve sülük bilmez. (17)Hâl-i ehl degül. Kıru muķallid zâhidlerden ehl-i takvâdur (18)diyü mucâz olmaķda ašlâ nef̄ yokdur. Meger zamân-ı (19)evâ’ilde ol zâhid bir ehlullâh kişiden mucâz olmuş

[101b]

(1)ola. Ol vaķt câ’izdür. Ve bu t̄alib meşğülün̄ mucâz (2)olmasına yedinci faşluñ evâhirinde delîl zıkr (3)olunmuşdur ve âyet-i şerîfle müşbetdür. Nazar oluna. Eger (4)t̄alib mucâz olmağa kendüye yakın yerlerde şâhib-i (5)kemâl ‘ârif-i billâh kimesne bulmaz ise ol vaķt zârûret (6)düşer. N’eylesün? “Şâhib-i kitâb Şeyh İbn-i ‘İsâ’dan (7)mucâz oldum.” diye. Mezkûr muşanif böyle zârûretden (8)”Kitâbumdan esmâ ve tilâvet için âyât ihrâc idenler (9)benden mucâz olsunlar ğayra muhtâc olmasunlar.” diyü icâzet (10)ķommuşdur. Ama şâhib-i kitâbdan mucâz oldum diye dağı (11)ğayrılardan mucâz o[la]. Faşl-ı-hâdî ‘aşer, t̄alib (12)ismiyle maţlûb ismin bulup ne miķdâr ‘adeddür (13)cem’ idüp ikisinün̄ ‘adedi miķdârı esmâ ihrâc (14)itmek beyân ider. Meşelâ t̄alib Naşûh olsun ve (15)maţlûb Yûsuf olsun. Geldik yine Naşûh ki t̄alibdür (16)ve ğurûf-ı evvel nûn’dur. ‘Aded ellidür. Ğarf-ı şânî şâd’dur, (17)‘aded toķsandur. Ğarf-ı şâliş vâv’dur, ‘aded altıdur. (18)Ğarf-ı râbi‘ hâ’dur, ‘aded sekizdür. İşbu ğurûf-ı erba‘ anuñ (19)cümle ‘adedi yüz elli dört oldu. Geldik

[102a]

(1)maţlûb isminün̄ ğurûflarına ki ğarf-i evvel ye’dür, ‘aded (2)ondur. Ğarf-i şânî vâv’dur, ‘aded altıdur. Ğarf-ı şâliş sin’(3)dür, ‘aded altmışdur. Ğarf-ı râbi‘ fe’dür, ‘aded seksendür. (4)İşbu ğurûf-ı erba‘ anuñ ‘adedi cümle yüz elli altıdur. Toķuz

(5)tarḥ itdük. Tālib isminden bākī bir ḳaldı. Ve maṭlūb (6)isminden bākī üç ḳaldı. Bir üçe ḡālibdür her vechle. Naṣūḥ (7)ḡālibdür Yūsuf'a. Ammā evvel cümle Yūsuf ḡālibdür. İkinci cümle (8)Naṣūḥ ḡālibdür. Ve bu tertīb ikinci faşlda tamām taḥrīr (9)olmuşdur. Nazar oluna ve aña göre 'amel ḳılına. Emekleri zāyi' olmaya. (10)Geldik yine tālib isminden zuhūr iden 'adedlerle maṭlūb (11)isminden zuhūr iden 'adedlere ki ikisin bir yere cem' itdük (12)ki bulardur. Üç yüz on oldı. İşbu 'adedler (13)miḳdārı 'adedler dört ism 'adedlerinde bulundı ki (14)bulardur: 'Alī, Celīl, Ḥasīb, Vālī. 'Aded-i 'Alī yüz on (15)'adeddür. Celīl yetmiş üç 'adeddür. Ḥasīb seksen (16)'adeddür. Vālī kırk yedi 'adeddür. Bular daḫı 'adedde (17)üç yüz ondur. 'Alī ve Celīl, esmā'-ı evşāfdandur. Ḥasīb, (18)esmā'-ı ef' āldendür. Vālī, aḥlāḳdandur. Nitekim yedinci faşlda (19)mufaşşal beyānı geçdi fefhem. Ve daḫı işbu iḥrāc olan

[102b]

(1)dört ismüñ ḫarflerinde maṭlūb isminüñ nārī (2)ḫarflerinden ḡayrı ḫarfler bulunmuş. İḥrāc-ı esmā idenler (3)öyle i' tibār ideler. Meşelā maṭlūb ismi Yūsuf idi. (4)Yūsuf'üñ evvel ḫarfi ye'dür. İḥrāc olan dört ismüñ (5)ḫarflerinde vardur. Nazar oluna. Vav, Vālī'de; sin, Ḥasīb'(6)dedür. Fe, nārī olup ref' olundı. Tālib, meşḡul olurken (7)ḫarāret aña iḫāṭa idüp dimāḡın fesāda virmesün (8)fefhem. Her tālib ki iḥrāc-ı esmā ide bu ṭarīḳ üzerine (9)tertīb ide. İşbu i' tibār maṭlūb ḫarflerinden tālib (10)ḫarfleri iḥrāc olan esmāda bulunur ḫoş ve bulunmaz (11)ise bulmaḳ lāzım degül. Ama tālibde nārī ḫarf olsa (12)esmāda ol nārī ḫarf 'aynı ile bulunsa meşḡul olurken (13)maṭlūbı tiz iḥrāḳ ider. Ḡayr ḫarflerüñ bulunmasıyla (14)çok nef' yoḳdur. Meger

maṭlūbuñ nārī ḥarfleri (15)çok ola. Ol vaqt ṭālibūñ mā'ī ḥarfleri var ise (16)esmāda
‘aynıyla bulmaq lâzım gelür maṭlūbuñ nārını (17)söyündürmek için fefhem. Meşelā
Fāṭıma ismine (18)nazar itsek bi'l-cümle nārīdür. Anuñ def' ine mā'ī (19)ḥarfler ile
iḥrāc itmek gerekdür esmā ki anuñ

[103a]

(1)nārı söyüne. Yoksa iḥrāc olan esmāda mā'ī (2)ḥarfler olmaya ṭālibi iḥrāk ider.
Hazer gerekdür. Ve (3)iḥrāc-ı esmā iden, iḥrāc itdügi isimlerūñ kimin (4)evşāfdan ve
kimin ef'ālden ve kimin aḥlākdan (5)ve kimin şıfātın ve ḳalbe leṭāfet gelsün diyü
zātın (6)iḥrāc itmek gerekdür. Murād ne, göre. Ne maḥall düşerse aña (7)göre iḥrāc
ideler. Hemān ‘aded berāber geldi ve ḥurūf-ı (8)maṭlūb bulındı diyü aldanmayalar.
Ve iḥrāc itdükleri (9)esmānuñ şerḥlerine sekizinci faşda maḥallin görüp (10)murāda
göre mefhūm virirse andan şoñra iḥrāc (11)ideler. Aḥmed'ūñ ve Ca'fer'ūñ ve
‘Alī'nün aḳvāli zıkr olan (12)tertīb üzerine ider ki İbn-i ‘İsā, Ḳavā'id-i
Teshīrā(13)tında taḥrīr itmişdür. Faş-ı şānī ‘aşer, ṭālibūñ (14)ve maṭlūbuñ
isimlerinden zuhūr iden ‘adedleri murabba' da (15)veyāḥūd müşelleşde vefḳ idüp şol
uyluğu (16)üzerine ḳoyup meşḡul olurken nazar itmek (17)beyān ider fefhem. Geldik
yine on birinci faşda (18)beyān olunan ṭālib ismiyle maṭlūb isminden zuhūr (19)iden
‘adelere ki ṭālib isminden yüz elli dört ve maṭlūb

[103b]

(1)isminden yüz elli altı ‘aded olup ikisin bir yere cem' (2)idicek üç yüz on olmuş
idi. İşbu ‘adedi (3)murabba' vefḳ itmek diledük. Otuz ‘adedin tarḥ itdük. (4)Bāḳī iki
yüz seksen ḳaldı. İşbu ‘adedūñ daḥı murabba' ın (5)aldıḳ ki budur: 70. Bāḳīsın tarḥ

idüp murabba^ç vaz^ç itdük. (6)Vefk budur ki baş olundu ve dahı t̄alib ile (7)matl̄ub^ç adedlerin müselleşde k̄onmak murād idindük.

۷۷	۸۰	۸۲	۷۰
۸۲	۷۱	۷۶	۸۱
۷۲	۰	۷۸	۷۵
۷۹	۷۴	۷۳	۸۴

(8)Üç yüz on^ç adedden on iki^ç aded tarh itdük. Bākī (9)iki yüz toksan sekiz kaldı.

Sülüşün aldık. Toksan (10)tokez kalup k̄üsür bir kaldı. Yedinci h̄ānede bir ziyāde

(11)itmek ile^ç aded tamām olur. Nazar oluna vefk budur:

۱۰۲	۱۰۸	۱۰۰
۱۰۱	۱۰۳	۱۰۶
۱۰۷	۹۹	۱۰۴

(12)Geldük t̄alibün şuglı zamānına ki s̄a^ç atlerin (13)buldı. “Rabbişrahli şadri” āyetin bir kere oqudı (14)yā dahı ziyāde. Andan şoñra bu vefki şol uyluğı (15)üzerine kodı. Dahı nazar itdi. Tertib üzerine ki sağ gözi (16)şol gözi üzerine ve şol gözi gögsünden (17)aşağa tutup vefke nazar ide t̄a^ç aded-i esmā tamām olunca (18)vefkden gözin ayırmaya. ^ç Aded tamām olup du^ç āya iricek (19)vefkden gözin ayırmak cā^ç izdür.

Nice dilerse öyle

[104a]

(1)ide ve murādı ne ise dileye ve ol vefki d̄a^ç im (2)başında götüre. Murādı h̄āşıl olunca ve ba^ç dehū şöyle (3)ma^ç lūm ola ki t̄alib vefki k̄onduğı vaqt aç olmak (4)gerekdür. Toqla mü^ç essir degüldür. Eger t̄alib kendü k̄onar (5)ne s̄a^ç at ihtiyār olunduyca esmāya ve tilāvet-i K̄ur^ç ān (6)şuglına vefki ol ihtiyār itdüği s̄a^ç atde k̄ona. Gerek (7)ol s̄a^ç at naħs olsun gerek sa^ç d gerek k̄ahr için (8)gerek luṭf her ne s̄a^ç atde isimleri cem^ç idüp esmā^ç (9)ihrāc idüp vefk k̄onduğı ve meşğul olduğı (10)cümle bir s̄a^ç at gerekdür. Şeyh İbn-i Īsā bu maħalde rüşen (11)beyān idüp dir ki: “T̄alib,

maṭlūbın teşhīr itmek dilese (12)evvelā lāzım olan mübārek sâ‘ atdür. Penc-şenbe (13)iẖtiyār ide. Şabāḥ açla kendü ismiyle maṭlūb (14)ismin ḥesāb ide. Ğālīb ise ‘adedince esmā iẖrāc (15)ide. Bu tertīb üzerine vef̱k idince ol sâ‘ at (16)çıķarsa ol gün te’ḥīr ide. İrtesi cum‘ a günü (17)beyne’ş-şalāteyn olduķda yāḥūd şenbe kuşluğında vef̱k (18)ide, getüre. İhtiyār itdügi sâ‘ at geldükçe vef̱ke nazār (19)idüp meşğül ola.” Kavl-i Ca‘ fer ve ‘ Alī ve Muḥye’d-dīn Endülüsī

[104b]

(1)ve Aḥmed Vifāķ –raḥimehumu’llāhi Te‘ālā- budur ki: “Ṭālib ḳahr için ve(2)yāḥūd luṭf için bir sâ‘ at ihtiyār idüp ol (3)sâ‘ atde ibtidā ide. Andan soñra vaķt giçerse geçsün. (4)Bir günde isimleri ḥesāb ide ve esmā iẖrāc ide cā’iz(5)dür. Hemān i‘tibār ibtidāyadur, intihāya degül.” dirler. (6)Şeyḫ İbn-i ‘İsā dir ki: “Zarūretdedür, bu ḳabūl. Zarūret (7)yoğise ummaya. Cümle bir sâ‘ atde işleye. Andan soñra (8)ol sâ‘ atde meşğül ola. Tiz te’şīr ider. Mücerredür.” (9)Ve daḫı ṭālib mücāz olduķda mübārek sâ‘ at yoķlaya. (10)Eger bir ehl-i ḥāl ḳatına varur eger şāḫib-i kitābdan mücāz (11)oldum dir varmaķ eger dimek mübārek sâ‘ atde gerek. (12)Ve daḫı mübārek sâ‘ atde mücāz olan ḳahriyye için naḥs (13)sâ‘ atde mücāz olmaķ lāzım degül. Şeyḫ İbn-i ‘İsā dir ki: (14)“Ṭālib, şāḫib-i kitābdan mücāz oldum.” dirse mübārek (15)sâ‘ at geldükde “Teşhīr için mücāz oldum.” disün. (16)Eger ḳahriyye murād olur Mirriḫ sâ‘ atinde yine “Mücāz oldum.” (17)disün. Tāze tāze niyyete göre eger bir ehl-i ḥāl ‘azīzden (18)mücāz olur, luṭf için mücāz olmağa pīr ihtiyār ide. (19)Zīrā pīrlerde telvīn, temkīn bulmuşdur. Ve kimsenüñ

[105a]

(1)helāk ve nuḥūseti kaşdından geçmişdür. İmdi eger t̄alib, (2)ḳahr için mücāz olmak isterse tāze cem‘iyetlerde (3)meşgūl ‘aziz bulup mücāz olmak gerekdür. Ve her t̄alib, (4)‘ömrinde bir kere mücāz olmak kāfidür. Meger bir ḳahr için ola (5)ve bir luṭf için. Faşl-ı şālīs ‘aşer, cümel ve başt (6)üzerine esmā yine cümle taḫrīr itmege t̄alibūñ ve maṭlūbuñ (7)isimleri ḫurūflarınıñ ‘adedleri üzerlerine esmā iḫrāc (8)itmege āsān olsun için ḫācet düşdükçe (9)nazar oluna. Zīrā her ismūñ ‘adedi kitābda ḫāzır olmaya. (10)T̄alib, ferd ferd ḫesāb idüp yürüme lāzım gelür. Ol (11)ecilden raḳam ile cemī‘-i esmā taḫrīr olundı. Ṭoḳsan (12)ṭoḳuza varınca ve bundan ziyāde olan esmā ḫācet (13)düşerse çok degöldür. Ḥesāb ideler. Ṭoḳsan ṭoḳuz (14)esmā bunlardur ki taḫrīr olundı: Allāh(66), Raḫman(298), (15)Raḫīm(258), Melik(90), Ḳuddūs(170) Selām(131) Mü‘min(136), (16)Müheymin(145), ‘Aziz(94), Cebbār(202), Mütekebbir(662), Ḥālīḳ(731), (17)Bārī‘(274), Muşavvir(336), Ğaffār(1281), Ḳahhār(302), Vehhāb(14), (18)Rezzāḳ(308), Fettāḫ(489), ‘Alīm(150), Ḳābız(903), Bāsiṭ(72), (19)Ḥāfız(1481), Rāfi‘(351), Mu‘izz(117), Muḫzill(770), Semi‘(180),

[105b]

(1)Başir(302), Ḥakem(58), ‘Adl(104), Laṭif(129), Ḥabir(812), (2)Ḥalīm(88), ‘Azīm(1020), Ğafūr(1286), Şekūr(526), ‘Aliyy(110), (3)Kebir(232), Ḥafiz(998), Muḫit(555), Ḥasib(80), Celil(73), (4)Kerim(270), Raḳib(312), Mucib(55), Vasi‘(137), Ḥakim(78), (5)Vedūd(20), Mecid(57), Bā‘iṣ(573), Şehid(319), Velī(46), (6)Vekil(66), Ḳavī(116), Ḥamid(67), Metin(500), Muḫsi(148), (7)Mubdi‘(56),

Mu'îd(114), Muhyî(68), Mumîit(490), Hıyy(18), (8)Kıyyüm(156), Ehad(13),
Şamed(134), Vâcid(14), Mâcid(48), (9)Vâhid(19), Kâdir(305), Muhtedir(744),
Muhtaddim(184), Mu'ahhir(841), (10)Zâhir(1106), Bâtin(62), Vâlî(47),
Müte'âlî(551), Berr(202), (11)Tevvâb(409), Muntakim(630), 'Afuvv(156),
Ra'uf(286), Mâlik(91), (12)Zü'l-Celâli ve'I-İkrâm(1100), Evvel(37), Âhir(701),
Muhtit(209), (13)Câmi'(114), Ğani'(1060), Nâfi'(301), Muğni'(1100), Mâni'(161),
(14)Dar(1001), Hâdî(20), Bedi'(86), Bâkî(113), Şabûr(298), (15)Nûr(256),
Vâriş(707), Reşid(514). Geldik cümel-i kebîr terkîbine (16)ıştılâhât-ı 'Arab'da "Elif
bir." diyecek maħalde "Ehad" dirler. "(17)İki" diyecek maħalde "İşneyn" dirler.
Geldik yine ehad harflerine (18)ki üç harfdür. İşbu üç harf 'adedde on üçdür. (19)Bu
tertîb üzerine on üç 'aded oldı. Ve işneyn

[106a]

(1)harfleri [i]ki harfdür. İşbu hurûf-ı hamsenüñ 'adedleri (2)cümle altı yüz on bir
olur. Bu tertîb üzerine "be" altı yüz (3)on bir olur. Ve kâf, sin, 'ayn, lâm, ye, he, zel,
elif sâ'irü'l-hurûf ehad(elif-13), işneyn(be-611), (4)şelâşe(cim-5239), erba' a(dâl-
278), hamshe(he-605), sitte(vâv-365), seb' a(râ-130), (5)semâne(hâ-566), tis'e(tı-535),
'aşere(ye-575), 'işrîn(kef-230), şelaşin(lâm-1091), (6)erba' in(mîm-333),
hamsin(nûn-760), sittin(sin-520), seb' in('ayn-192), semânin(fe-651), (7)tis' in(şad-
590), mi'e(kâf-56), mi'eteyn(râ-501), şelâşe-mi'e(şin-1087), erba' a-mi'e(nûn-329),
(8)hamshe-mi'e(şe-756), sitte-mi'e(hı-516), seb' a-mi'e(zel-188), semâne-mi'e(đat-
647), tis'e-mi'e(zı-586), (9)elf(ğayn-111). İşbu hesâb ve tertîb üzerine tîlib ismin
(10)hesâb ideler. Ne miqdâr 'aded olur toktuz tarh ideler. (11)Bâkî ne kalur göreler.

Maṭlūbın ismin daḥı kezālik ḥesāb (12)idüp ikisinūñ bākī alanlarına nazār ideler.
ankısı (13)ālibdūr gōreler. Aña gōre amel ideler. Meṣelā āliblere isnād (14)olsun
diyū ikinci faṣlda Muḥammed ālib ve Aḥmed maṭlūb (15)olsun dinilmiř idi. Ve
ba deḥū on birinci faṣluñ evvelinde (16)Nařūḥ ālib, Yūsuf maṭlūb olsun dinilmiř idi.
(17)Cūmel²²-i kebīr ūzerine o ālibleri gōrelūm. Maṭlūblarına (18)gālibler mi,
nicedūrler? Geldūk ālib olan Muḥammed (19)ḥarflerine ki bulardur: elif, rā, be,
ayn, ye, nūn, ře, mīm, elif, nūn, he, elif, rā, be, ayn,

[106b]

(1)ye, nūn, elif, rā, be, ayn, he. Ve Muḥammed'ūñ dōrt ḥarfī tekrār bile ve zamīr
(2)ile yigirmi iki ḥarf oldı. İřbu ḥurūfuñ adedleri (3)cūmle biñ beř yūz kır oldı.
ouzar arḥ itdūk. (4)Bākī bir aldı ki elif dūr. İřbu ḥarf nārīdūr. Maṭlūb (5)ismin
gōrelūm ki Aḥmed'dūr. Ḥurūfları bulardur: elif, ḥā, (6)dāl, ře, mīm, elif, nūn, ḥā,
elif, rā, be, dāl, ye, nūn, elif, rā, be, ayn, he. Aḥmed'ūñ (7)daḥı dōrt ḥarfī tekrārıyla
ve zamīr ile on ouz (8)ḥarf oldı. İřbu ḥurūfuñ adedleri cūmle biñ iki yūz
(9)yigirmi oldı. ouzar arḥ itdūk. Bākī beř aldı ki (10)he'dūr. Bu ḥarf daḥı nārdur.
ālib ve maṭlūb bākīleri iki(11)si bile nārī oldı. Teshīrde tālib ziyāde ḥarāret
(12)eker. Ḥarāret ziyāde gālebe itmedin teshīr idebilūrse (13)ḥoř, idemezse ḥaylī
zaḥmet virūr. Muḥammed, Aḥmed'e evvel cūmlede (14)gālibdūr merātib-i ḥurūf
i tibārınca. İkinici faṣlda (15)beyānı gidi. Ḥācet dūřerse nazār oluna. Nařūḥ
(16)ismiyle Yūsuf isimlerin daḥı bu tertīb ūzerine gōrelūm, (17)nicedūrler. Geldik

²² Bu kelime “cūmle” biiminde yazılmıřtır. Fakat “cūmle-i kebīr” deęil, “cūmel-i kebīr” olarak kullanılır. Dięer nūshalardan da bakarak “cūmel” olarak yazdık.

ṭālib olan Naşūḥ ḥarflerine ki (18)bunlardır: ḥı, mīm, sin, ye, nīn, te, sin, ‘ ayn, ye, nūn, sin, (19)te, he, se, mīm, elif, nūn, he. İşbu cümle üzerine

[107a]

(1)Naşūḥ’uñ dört ḥarfi, on sekiz ḥarf oldı. (2)‘ Adedleri cümle iki biñ dört yüz bir oldı. (3)Toḳuzar ṭarḥ itdük. Bākī sekiz ḳalup bir ḥı (4)tevellüd itdi ki ḥākīdür. Maṭlūb ismin görelüm ki (5)Yūsuf’ dur. Ḥurūfları daḥı bunlardır: ‘ ayn, şın, rā, he, sin, te, (6)he, sin, te, ye, nūn, se, mīm, elif, nūn, ye, nūn. Yūsuf’uñ daḥı dört (7)ḥarfi on yedi ḥarf oldı. Cümle ‘ aded-i ḥarf iki biñ (8)iki yüz on bir oldı. Ba‘ de’ṭ-ṭarḥ bākī altı ḳalup (9)bir vav tevellüd itdi ki hevāyī ḥarfdür. Ṭāliblere şöyle (10)ma‘ lūm ola ki bu şüretde Yūsuf ḡālibdür Naşūḥ (11)üzerine, ammā bunda bir ḥāl var. Naşūḥ ba‘ de’ṭ-ṭarḥ sekiz (12)ḳalup bir tevellüd itmekle maḡlūb oldı. Zīrā tevellüd iden (13)ḥarf aşıl kendü isim ḥarfidür. Ve Yūsuf’uñ daḥı altı ‘ aded (14)ḳalup bir tevellüd itmekle ḡālib olmadı. Tevellüd iden (15)kendü isim ḥarfidür. Ḥurūf-ı aşlīden ḡayrı ḥarf gerekdür ki (16)i‘ tibār oluna. Ḳavl, on birinci faşlda ḥurūf-ı aşliyye (17)üzerine olan ṭarḥuñ bākīleri üzerinedür ki (18)Naşūḥ anda ḡālib, Yūsuf maḡlūbdur. Eger cümel-i kebirde (19)Naşūḥ isminüñ ḥarflerinden bākīden tevellüd iden ḥarf

[107b]

(1)Naşūḥ isminde bulunmasa ol vaḳt Naşūḥ ḳuvvetlenür. (2)Eger maṭlūba ḡālib olduysa eger vasaṭ ṭarḥında ḡālib (3)kebīr ṭarḥında maḡlūb ise ḥāl, müşevveş olur. Şüret-i (4)işlāḥdur. Ne ḡālibdür, ne maḡlūbdur. Maṭlūbı ḥāli (5)daḥı ṭālibüñ gibidür ve ḳıs‘ alā hazā. Geldik bir ḳā‘ ideye (6)daḥı ṭālib ne ṭabī‘ atdadur ve maṭlūb daḥı nicedür, beyān (7)idelüm ve ṭafşīlen ‘ ayān idelüm fefhem. Ṭāliblere āsān (8)ola.

Naşūh harflerin yine başı itdük ki bulardur: hı, mīm, (9)sin, ye, nūn, te, sin, ‘ayn, ye, nūn, sin, te, he, şe, mīm, elif, nūn, he. İşbu hurūf, (10)‘ anāşır tertibi üzerine dört bölük itdi. Biri nārī (11)ve biri hevāyī ve biri mā’ī ve biri hākīdūr. Görelün qanqı (12)harf gālībdür. Hurūf-ı nārī bulardur: mīm, mīm, elif, he, he. Ve hurūf-ı (13)hevāyī bulardur: ye, ye, nūn, nūn, te, te, nūn. Ve hurūf-ı mā’ī bulardur: (14)sin, sin, sin, şe. Ve hurūf-ı türābī bulardur: hı, ‘ayn. ‘Aded-i hurūf-ı (15)nārī 91. Toğuzar tarh itdük Bākī bir qaldı. Ve ‘aded-i (16)hurūf-ı hevā cümle 970. Ba‘ de’t-tarh bākī 7 qaldı. (17)Ve ‘aded-i hurūf-ı ma’ cümle 680’dür. Ba‘ de’t-tarh bākī 5 qaldı. (18)Ve ‘aded-i hurūf-ı türāb cümle 670’dür. Ba‘ de’t-tarh bākī 4 (19)qaldı. İşbu ‘adedleri bir yere cem‘ itdük ki bulardur:

[108a]

(1)nārdan 1, hevādan 7, mā’dan 5, türābdan 4. Nār, gālībdür (2)hevāya ve mā’ya ve nār mağlūbdur türāba. Türāb aşıdur. Nār (3)fer‘dür. Bu hesāb üzerine Naşūh’uñ tabī‘ atı hār ve yābis (4)oldı. Eger Naşūh tālīb ola tiz harāret taḥşil ider. (5)Lākin artık şuğl itse qabız olur. Şuğl vaqtinde müleyyin (6)ğidālar yemek gerekdür. Eger maḥlūb Naşūh ola tālīb meşğul (7)olduqça harāretde yanar. Şöyle kim harāret galebe eyleye. (8)Perhizin bozar. Bir zamān şabr idüp yine meşğul olmaq (9)gerekdür. Su’āl bir kişi eydür: “ Her Naşūh tabī‘ atda hār yābis (10)olsun yürüsün mi? Muşannif bir qā’ide zıkr itdi kim her (11)Naşūh bir tabī‘ atda ola.” Cevāb, muşannif evvelki faşlda dimiş(12)dür ki bir kişi ne tabī‘ atdur kendü ismin hesāb ve pederi (13)ismin göre. Gālīb olan harf anda var mı? Var. Eger yok (14)māder ismin hesāb ide göre. Nāqış mı degül mi? Öyle olsa (15)her Naşūh bir degül tabī‘ atda. Nārı gālīb olan Naşūh eger

(16)ol nārı pederinden aldıysa ehl-i ğayretdür. Ve māderinden (17)aldıysa nāķıřdur
fefhem. Geldik maṭlūb isimine ki Yūsuf(18)dur. Ve ħurūfı bulardur ki taḥrīr olundu:
‘ayn, řın, rā, he, sin, te, he, (19)sin, te, ye, nūn, ře, mīm, elif, nūn, ye, nūn minhā.

Ḥurūfu’n-nār:

[108b]

(1)řın, he, he, mīm, elif ve minhā. Ḥurūfu’l-hevā: te, te, ye, nūn, nūn, ye nūn (2)ve
minhā. Ḥurūfu’l-mā²³: sin, sin, ře ve minhā. Ḥurūf-ı tūrāb: ‘ayn, rā (3)ve minhā.

‘Aded-i ħurūf-ı nār 351 ve ‘aded-i ħurūf-ı hevā 870 (4)ve ‘aded-i ħurūf-ı mā’ 620 ve
‘aded-i ħurūf-ı tūrāb 270. Her birin (5)toķuzar ṭarḥ itdük. Bāķī nārdan 9, hevādan
bāķī 7, mā’dan (6)bāķī 8, tūrābdan bāķī 9. İřbu ṭarḥ üzerine hevā nāra (7)ve tūrāba
ġālib ama řuya maġlūbdur. Ḥükm, hevānuñ oldu. (8)Bu ṭabī‘ at bārid raṭbdur. Ḥār
yābisden teřḥire ķābildür. (9)Lākin ṭabī‘ atı ber-ķarār degüldür. Elde bāķī ṭurmaz.
Dā’im řuġl (10)gerekdür gitmeye. Ve bu tertīb üzerine nārı ġālib olan, (11)ṭālib
olursa yine meřġül olursa āsān vechle (12)taḥřıl ider maṭlūb gerek hevāyī olsun
gerek mā’ī (13)gerek tūrābī. Eger nārı ġālib olan, maṭlūb olursa (14)ġiç teřḥir olur.
Ve degme girih te’sīr itmez. Ḥarāreti ṭālibini (15)iḥrār ider. Ṭālib, bu tertīb üzerine
kendüde olan (16)ġālib nedür bile. Aña göre maṭlūb ele getürmek āsāndur. (17)Ve
eger ṭālib ġālib olanı mā’ ise ḥarfleri mā’ ḥarfleri ise (18)maṭlūbuñ ġālib olan ḥarfleri
nārī olsa ġāyet (19)teřḥire āsāndur. Zīrā ṭālibüñ maṭlūbuñ

²³ Metinde “hurūf-ı nar” olarak geöen bu kısmı “hurūf-ı ma” olarak diğer nüshaların yardımıyla deġiřtirdik. Öünkü zaten müellif, Yusuf isminin ateř harflerini vermişti. Bu durumda aynısını yine vermesini bekleyemeyiz. Kaldı ki Yusuf isminin ateř harfleri olarak başta verdiġi harfler ile burdaki harfler deġiřmektedir.

[109a]

(1)nārın söyündürür. Şu aşldur, nār fer' dür. Aşl, (2)fer' e vücūd virmez. Qā' ide-i dīger nār, hevā ile dostdur. (3)Birbirin teşhīr ider āsān vechle. Gerek tālib nār, (4)maṭlūb hevā olsun gerek tālib hevā, maṭlūb nār (5)olsun birbiriyle imtizāc ider. Ve daḡı şu, toprak ile dostdur. (6)Bular daḡı birbirin āsān vechle ele getirüp teşhīr ider. (7)Gerek tālibūn ġālibi mā' ve maṭlūbuñ türāb olsun gerek (8)tālibūñ türāb, maṭlūbuñ mā' olsun bunlar birbiriyle dostluq (9)ider ve birbirine musaḡḡar olur fefhem. Ve daḡı türāb nārı ve nār (10)türābı teşhīr eylemek gücdür. Dost degüllerdür. Bunlar birbirin (11)teşhīr itmekden qahriyye çekmek āsāndur ve daḡı yil topraġa (12)ve toprak yile düşmendür. Tālib ile maṭlūbuñ birinde ġālib (13)olan yil ve birinde türāb olsa birbirin teşhīr idemezler. (14)Güçle teşhīr iderlerse yine ' adāvet iderler. İgen (15)imtizāc olmaz. Meger birbirin qahriyye sürmek ile zabṭ (16)ideler. Ve daḡı od şuya ve şu oda düşmendür. Şuyı ġālib (17)olan, odı ġālib olanı teşhīr ider. Nitekim beyānı geçdi. (18)Ama odı ġālib olan, şuyı ġālib olanı teşhīr idemez (19)ve qahriyye daḡı kār itmez aşlā. Ġayr vekīl gerekdür fefhem. Zīrā

[109b]

(1)şu, aşldur. Od, fer' dür. Qā' ide-i dīger, bir kiři bir ismi (2)işbu cümel-i kebīr üzerine ḡesāb itdi, gördi nārı (3)ġālibdür. Görelüm ol qalan bāqī nedür? Meşelā Naşūḡ' uñ nārı (4)ġālib oldı. Eczānuñ ikisine ' adedde bir qalur. Tevellüd (5)itmekle nārdan nār çıkdı. Kuvvetlendi. Eger nārdan şu ḡarfı (6)tevellüd itse qatında gizli düşmen vardur. Teşhīre ve qahra (7)māni' olur. Eger nārī ḡarfı bāqī qalanından yil ḡarfı tevellüd (8)itse tālibde eger maṭlūb ḡarḡında şāḡibinūñ qavī (9)dostları ve

muḥarrikleri ola. ʿÖmr āḥir olunca kuvvet ve nuṣret (10)ve fırsat ve saʿ ādet leyl ü nehār teraḳḳide ola. Muʿīnlerle (11)ve zahīrlerle aṣlā nuḥūset görmeye bi-iznillāhi Teʿālā. (12)Eger nārī ḥarflerūn bākī ʿālanında türābī ḥarfleri tevellüd itse (13)ol ism ṣāhibinūn ʿömri āḥir olunca ʿatında ḥaz(?) u muʿānid kiṣi (14)eksik olmaya. Dāʿim ḥisset taʿlīm ide ve aṣlā ʿaṣḳ (15)sevdāsından ḥabīr olmaya. Bu tertībden ola.

Aḥkām, (16)cifrindür. Ehli bilür. Ol bir sırdur, fāṣ itmek olmaz. (17)Şeyḥ İbn-i ʿĪsā dir ki: “İṣbu cūmel-i kebīr üzerine maṭlūbuñ (18)isim ḥarflerin ḥesāb ideler. Ğālib olan bākīden tevellüd (19)iden ḥarf ne ḥarfdür göreler. Kevākib-i sebʿ adan ne

[110a]

(1)kevkebūñ ḥarfī ise ol kevkebūñ sāʿ atlerinde ol (2)maṭlūb iḥūn meṣḡūl olalar.

Bunda saʿ d ve naḥs (3)iʿtibār olmaz. İmdi şöyle maʿlūm ola ki her kevkebūñ (4)dört ḥarfī vardur. Yedi kevkebe yigirmi sekiz ḥarf (5)taḳsīm olunmuşdur. Naẓar oluna.

Zuḥal ḥarfleri bulardur: (6)elif, be, cīm, dāl. Müṣṭerī ḥarfleri bulardur: he, vāv, ze,

ḥā. Mirriḥ ḥarfleri (7)bulardur: ṭı, ye, kef, lām. Şems ḥarfleri bulardur: mīm, nūn, sin,

ʿayn. Zühre (8)ḥarfleri bulardur: fe, şād, kāf, rā. ʿUṭārid ḥarfleri bulardur: şın, te, şe,

ḥı. (9)Ḳamer ḥarfleri bulardur: zel, dāt, zı, ğayn. İṣbu tertīb üzerine (10)maṭlūb ki

Yūsuf idi. Anuñ ḥurūfindan ğālib olan bākī (11)yedi ʿalup ol yediden bir “ze”

tevellüd itmiş idi. Ol (12)ḥarf, Müṣṭerī ḥarflerinde bulundu ki zeʿdür. İmdi Yūsufʻı

(13)kāʿ ide-i sābıḳ üzerine meṣḡūl olup teşḥīr idemezler ise (14)bu kāʿ ide üzerine

Müṣṭerī sāʿ atlerinde meṣḡūl (15)olup ber-murād ola bi-iznillāhi Teʿālā. Ve her kiṣi

kendünūñ (16)ğālibi kevkeblerinden ne kevkeb ḥarfdür bilmek dilerse (17)bu tertīb

üzerine hesâb ide. Tâlib, kendü gâlibi (18)harfi, ne kevkeb harfidür bilüp kendü harf kevkebüñ (19)sâ'atlerinde yine ibtidâ' ider ise âsân ola ve tîz feth

[110b]

(1)ola bi-iznillâhi Te'âlâ. Faşl-ı râbi' aşer, tâlib, meşgûl (2)olurken maṭlûbı mülâhazaya getürüp teveccühler itmek (3)beyân ider. Ve bu faşl, ehl-i hâlûndür ve ehl-i taşarruflaruñ (4)kâ'idesidür. Tâliblere lâzım olduğı ecilden hâli, kâle (5)getürüp başka bir faşl taḥrîr olundu. Zamân giçe ve (6)zamân gele. Şâhib-i ma'ârif seyri ve sülûkı ve ta'birâtı (7)ve taşarrufâtı ve teveccühâtı def' idüp meşâyih -kuddise esrârehum- (8)dervîşliği dil ile ta'lîm ideler. Geldik teveccühlerüñ bir (9)nev'ine, tâlib şugla ibtidâ' iderken tâlib ismiyle ve maṭlûb (10)ismiyle baş olan vefki şol uyluğı üzerine koyup (11)aña nazar iderken maṭlûbın şeklin mülâhazaya getürüp (12)ağızına okur gibi okuyup şuglı tamâm olunca maṭlûbuñ (13)şeklin mülâhaza ile karşıasına getürüp ağızına (14)üfürerek okumağdur. Diğeri, vefke nazar (15)idüp virdin tamâm itdükde du'âya ibtidâ' itdükde gözlerin (16)bir miqdâr yumup maṭlûbın şeklin mülâhazaya getürüp (17)ağızına üfürüp Fâtiha diye, tâ Fâtiha okuyup tamâm olunca (18)maṭlûb mülâhazasından gözlerin ayırmaya. Şugl iderken (19)vefke nazar şekle nazar gibidür. Mülâhaza ile şekle nazar,

[111a]

(1)velîler hâlidür. Vefke nazar, istidrâcdur. Nemrûd (2)-'aleyhi'l-la'ne- gâyet murtâz idi. Bir pâdişâhdan incine (3)anuñ şüretin taşvîr itdirürdi. Ve getürüp (4)öñünde kordı ve dâ'im ol şürete nazar iderdi. Nemrûd, (5)bunda nazar iderken anda ol pâdişâh helâk olurdu (6)veyâhüd bilürdü Nemrûd'uñ teveccühin haber

gönderüp (7)muṭī^c olurdu. Diğer teveccüh ehl-i sülük katında (8)ḳalbe nazār itmek ile ḥāşıl olur. Ṭālib, şol bögrüne (9)nazār iderken ne şekl ṭoğarsa ḳalbinden ṭoğar. Meşgūl (10)olan kişi şuglın tamām ide. Andan şoñra şol bögrüne (11)nazār ide. Tenhā bir ḳarañulıḳ bir yerde dürlü dürlü efkār-ı fāsıde (12)gelüp döküldükden şoñra bedene rif at gelüp küşāde olup (13)maṭlūbuñ şekli ṭoğa. Aña ḳarşu pek pek tazarru^c idesin. (14)İnşā 'allāhu Te' ālā maḥrūm olmayasın. Diğer teveccüh ḳalbe (15)degül, Allāh Celle ve ' Alā ḥazretinedür. Ve du' āda tazarru^c iderken (16)Ḥaḳ subḥānehu ve Te' ālāya teslīmüdür. Ol vaḳt maṭlūb (17)şekli gerek ṭoğa gerek ṭoğmaya ṭālibūñ şuglında (18)yāḥūd tazarru^c ı zamānında ḥarāret gelüp ağlamak ṭuta. (19)Ol vaḳt maṭlūbuñ şekli mülāḥaza birle zūhūra gele.

[111b]

(1)Daḥı ağzına ḳarşu oḳurken du' ā ide. Ol vaḳt (2)bükā ile nazār maṭlūbuñ baḡrın deler. Şöyle ki ṭālibde (3)bir ' alāmet olmaya ḥarāretten eger ağlamakdan eger ḡalebe-i ' aşḳdan (4)ve şeydālıḳdan ve tazarru^c da teslīmden ve i' tikād muḥkem olmaḳdan (5)Ṭālibūñ ol vaḳt ḥāli müşevveş olur. Ola mı olmaya mı (6)diyü meşgūl olan ber-murād olur degüldür. Diğer, her dā 'irenūñ (7)bir teveccūhi vardur. Sālik, sülükunda dā 'ire-yi ḳalbe nazār idüp (8)teveccüh itse mü 'ennes teşḫīrine ḳādir olur. Dā 'ire-yi rūḥ (9)ve tecellī-i rūḥ itdükde müzekker maḥbūblar teşḫīrine ḳādir (10)olur. Dā 'ire-yi sırra ya' nī dā 'ire-i ' aḳla irdükde pīrlar (11)teşḫīrine ḳādir olur. Ve ' ulemā ' ve fużalā ' ve zūhhād teşḫīrin itmege (12)ḳādir olur. Sırr-ı ḥafī dā 'iresinden ' urefā ve şu' arā (13)ve ehl-i hevā yir ve iḳer. Ehl-i ' aşḳ olanları teşḫīr ide(14)bilür. Sırr-ı ḥafīye iricek meşāyıḥ ve ehl-i ḥāl ve ehl-i (15)taşarruf ve ehl-i

sülük olanları teşhîr idebilir. Celâl (16)dâ'iresinden kâhira müte' allık te'shîr ider.

Cemâl dâ'iresinden (17)luḫfa müte' allık teşhîre kâdir olur. Ve bu dâ'ireleri (18)ehl-i ḫâl olanlar bilür ve bulur. Sülük iden pîrlar (19)ve erler için taḫrîr olmuştur. Kâhira için meşgûl

[112a]

(1)itdügi maḫlûbda görünür fefhem. Faşl-ı ḫâmis ' aşer, (2)Şeyḫ İbn-i ' İsâ mücerrebâtın beyân ider. ḫâlen ve kâlen ḫoksan (3)ḫokuz Fâtiḫa okuyup besmelesiz nihâyet bir besmele (4)olanda ve bir besmele du' â iderken ol besmele ile okunan (5)Fâtiḫa du' â niyyetine okunan Fâtiḫa'dan ğayrı ola. ḫâlib, (6)du' â iderken maḫlûbuñ yûregine yapışup "Yâ Elif" diye (7)şu kadar çeke ki nefes ḫarla durduğı yerden düşmelü (8)ola. Bundan kavî teşhîr olmaz. Mücerrebdür. Muşannif dir ki: "Fâtiḫa (9)teşhîrin iden meşgûl olurken ğamĝin olur ve ziyâni (10)olmuş gibi ḫayret başar. Nuḫka kâdir olmaz. Meşgûl, (11)bu ḫâli görüp Nûr ismine meşgûl ola. Fi'l-ḫâl (12)kesâfeti leḫfete tebdîl ola bi-iznillâhi Te' âlâ." Muşannif (13)dir ki: "Her ḫâlib ki geldi, esmâ virdine icâzet aldı. (14)Ba' z gelmedi, ber-murâd olmadım diyü ' arz-ı ḫâl itdi. (15)Ve ba' zı ber-murâd olmuş. Bir ğayrı murâd için yine geldi. (16)' Arz-ı ḫâl itdi. Evvelâ gelüp ' arz-ı ḫâl idüp ber-murâd olmadım (17)diyen, beşden ziyâde esmâya meşgûl olmuş. Beşden (18)eksik ism virdüm. Vardı meşgûl oldu, murâdın ḫâşıl (19)itdi bi-iznillâhi Te' âlâ. Şâniyen ber-murâd olup yine gelen

[112b]

(1)beş ' adeden eksik esmâya meşgûl olmuş. (2)Tekrârına üç esmâ icâzet aldı. Fi'l-ḫâl ber-murâd (3)oldı. Ma' lûm oldu ki esmâ beşden ziyâde olsa (4)te'shîr itmez.

Nihāyet şevāb hāşıl olur. Ammā vird idinüp (5)meşğül olan toğsan toğuz esmāya zarar yokdur. Ber (6)murād için ve dağı te'şir itmek içündür. Artuğ ve eksik (7)i' tibārı yoksa günde kelām-ı kadīmī oğusa bir kişi (8)şevāb çoğ olur.” Muşannif dir ki: “Bir sūreye meşğül (9)oldum. Niçe zamān niyyet itdüğüm üzerine rāst gelmedi. (10)Ve ol sūre'i teşhīr için luğfa müte'allığ mağalde oğudum. (11)El virmedi. Ve kahr için oğudum. Te'şir itmedi. Pīrüm (12)Şeyh Mecde'd-dīn Akħişārī -ğaddesallāhu Te'alā sırruhū- (13)ğazretlerine su'al itdüm. Ol sūrenūñ kahr (14)müte'allığ āyetlerin tefrīğ itdi. Luğfa müte'allığ āyetleri (15)icāzetleri ile sordum. Ber-murād oldum. Zamānla hācet (16)düşdi. Kahr müte'allığ āyetlere dağı meşğül olup (17)ber-murād oldum. Mücerredür.” Muşannif dir ki: “Tālib, Qur'an (18)āyetlerine meşğül olmağ dilese āyetūñ ma'nāsına göre (19)mefhūm gerek. Tālibūñ murādı teşhīr ola. Kahr[a]

[113a]

(1)meşğül olan teveccüh itdükde ve mağlūbuñ şeklin (2)mülāğazaya getürürken mağlūbı yerine bir āğir şekl (3)ğulū' itse fi'l-hāl ol şekl şāhibine toğunur. (4)Helāk olur. Teveccüh iden kişi çatı sevgülisine (5)teveccüh iderken toğunur, helāk ider. Bilmez. Anuñçün meşğül (6)olanlara mücāz olmağ lāzımdur. Tehlike yerleri bilmege eger (7)bir tālib kahrıyye oğuyup du'ada mağlūbuñ şeklin taşavvur (8)ve mülāğaza birle zuhūra getürüp yüregın koparmağ (9)dilerken mağlūb toğmasa kendünūñ sevgülüsi (10)şekli gelse toğsa fi'l-hāl İhlāş'a meşğül ola. (11)Yüz olduğça ol mülāğaza içinde toğan şeklin şāhibine (12)hıbe ide. Kahrıyye te'şir itmedin def' ola. (13)Teveccühde ve taşavvurda ve mülāğaza iderken mağlūbuñ (14)şeklin gelüp

toğmasa meşğul olduğu esmā eger (15)havāşş her ne ise ‘ adediyle tamām olduqdan
soñra du‘ ā (16)itmeye. Muşavvir ismine yā-yı nidā ile meşğul olup (17)maṭlūbuñ
şeklin zuhūra getürüp ağızından üfürüp (18)yüregine toğrı nażar idüp du‘ ā eyleye.
Şeyḥ İbn-i ‘ İṣā (19)teveccühi budur ki ṭālib, virdini tamām idüp yā dağı

[113b]

(1)sürerken ve gāhī vefke nażar iderken gözin bir miqdār (2)yuma. Gözi kıyruğıyla
gözlerken maṭlūbuñ şeklin (3)mülāḥaza ile zuhūra getürüp ağızına elin şokup
yüregine (4)yapışa. Zāhir, el hareketde ola. Mülāḥaza[y]la yapışup (5)elin birüñ
şıkarken zāhirde elin bile şıka. Yürek (6)içinde iplik gibi aqça tamarlar vardır. Ol
tamarlara (7)yapışa. Dağı şalına. Eger murād teşḥīr için olursa (8)ol tamarcıkları
oğsaya çeküp kıparmaya. Ve eger kıahr (9)içün murād olur ise maṭlūbuñ yüregine
mülāḥaza ile (10)berk yapışup çeke kıpara. Fi’l-ḥāl bunda kıparduğı (11)gibi ol
anda tiz yıkılır, yüreğı ağırur. Şanur ‘ ilāc olmaz. (12)Āḥir helāk olur bi-iznillāhi
Te‘ ālā. Diğeri teveccühüñ biri (13)hıbe itmekle te’sīr ider. Hıbe, ekşer sālİKler
üzerlerine (14)olur. Şeyḥ²⁴ -kıddise sırruhū- irşādında sālİKler üzerine (15)ḥarāreti
zamānında kendü dā’iresin ve kesbin hıbe ider. (16)Ol mübtedī ṭālib, dağı hıbe
olunan dā’ire[y]ji bulur. Kesbin (17)maṭlūbına hıbeitse hıbe itdüğü zamānda ṭālib ne
(18)ḥālde ise maṭlūb ol ḥāle irer. Ğam ise Ğam bulur ve şād (19)ise şād olur. Ṭālibüñ
ḥarāreti zamānında hıbe itdüğü

²⁴ Bu kelimenin yeri, temel aldığımız nüshada boş bırakılmıştır. Diğeri nüshalardan bakarak ekledik.

[114a]

(1)kahr şıfatlarına meşğul olmaya. Luṭfa müte‘ allık (2)āyet okuya. Ve kahr için kahr āyeti münāsibdür. Ma‘ nāya (3)göre bir āyet okumak kavīdūr on maḥlūṭ āyet oḡu(4)maḡdan ki on āyetūn kimi ḡahra ve kimi luṭfa işāret (5)olup maḥlūṭ ola. ḡahr için şāfī ḡahr āyetin bulalar. (6)Luṭf için luṭf āyetin bulalar. Şāḡib-i kitāb (7)mücerrebātından biri budur ki vifāḡ vefḡ ḡonsa raḡam (8)ile ḡonmaya. ḡurūf ile ḡona. Raḡam gerḡi muşanna‘ dur. (9)Lākin, te‘şīr, ḡurūf ḡonmaḡda ziyādedür. Muşannif dir ki: (10)“Fī zamānīna ḡahra ve luṭfa müte‘ allık te‘şīrāt ṭālibūn (11)i‘ tiḡādına ve teslīmine göredür. Zīrā şimdi ehl-i (12)ḡāl, az ḡaldı ki ḡalbe düşmeden murād ne ise işlene. (13)Bir kişi bir nesne murād idinüp meşğul olup du‘ āya (14)geldükde şübhelene, aña nef‘ yoḡdur. Eger ḡükm giydürüp (15)meşğul olduḡumdan murād te‘şīrdür. Olur, şübhem (16)yoḡdur dise ḡarāret ile olsun didüḡi (17)olur. Tereddüd itmeyeler. ḡāşşa insānadadır. Vird, (18)ḡarāret kesbine āletdür. İcāzet viren ber-murād ol(19)duysa biñ yıl meşğul olmaḡdan kavīdūr fefhem.”

[114b]

(1)Muşannif²⁵ dir ki: “Ṭālibler meşğul olduḡdan soñra (2)du‘ ālar iderlerken ḡilāf-ı şer‘ murādların “Yā Rab, falānı (3)naşīb eyle.” dimeyeler. Hemān ḡuşul-ı murād için Fātiḡa dīmek (4)kāfīdür. Ammā, murād şer‘ a muvāfıḡ ola. Ṭālib, ne deñlü Rabbi(5)sine ḡoḡ tazarru‘ iderse tīz murād ḡāşıl olur (6)inşā‘allāhu Te‘ ālā. Ya‘ nī Şeyḡ İbn-i ‘ İsā (7)-ḡaddesallāhu Te‘ ālā sırruhū- ḡazretleri ki Aḡḡişāri‘dür, dir ki: (8)“Pirden mücāz olduḡdan soñra işbu kitābı te‘līf idince (9)ḡırḡ bir sene ‘ ömr

²⁵ Bu kelimenin yeri, temel aldığımız nüshada boş bırakılmıştır. Diğer nüshalardan bakarak ekledik.

geçürdüm. Her sene içinde t̄alibler (10)geldiler, mücāz olup vird aldılar. Esmā eger ğayrı ħava(11)şşdan ne ise her t̄alib ki geldi, erkekler için (12)bir nesne aldı, meşğul oldu. Kimi bir hafta ve kimi bir (13)ay ve kimi kırk gün meşğul olmak ile güçle bermurād (14)oldılar. Dişiler için mücāz olup meşğul olanlar (15)ekşer sekiz gün şuğl itmek ile murādların ele getürdiler. (16)Sebeb nedür, tecrube idüp bildüm. Dişiler a‘ māl-i (17)şālihādan ħālī ħayvān gibi bir t̄a’ifedür. Anuñçün (18)t̄iz ele gelür. Erkeklerün dağı ‘ ilimden ħālī olanları (19)t̄iz teşhīr olur. Şol kişi kim i‘ tiķād-ı pāk

[115a]

(1)üzerine ‘ amel eyler, gāhī du‘ āsında “Yā Rab saña (2)şıgınurum belālardan ve düşmenler şerrinden. Sen şakla.” (3)dir. Olaruñ gibi kimesnelerün teşhīri güçdür. (4)Dā’im üzerine meşğul olup yürimek gerek. Rabbi(5)sine tazarru‘ itmedügi zamānlarda te’şīr ide. T̄alib, (6)maṭlūbın ne ħāldedür bile, aña göre tedbīr kıla. Eger t̄alib, (7)murtāz olup dā’im a‘ māl-i şāliħa üzerine meşğul ise (8)gicelerde yaturken meşğul olmak gerekdür. Uyur, ar(9)dınca uyanık çok iş başarur. Meşeldür.”

Ĥātimetü’l-kitāb, (10)muşannif kitābın āħir itdi. Eger mücerrebātından bir miķdār dağı (11)beyān ider ise keşf-i esrār itmiş olur. Kitāb (12)tārīħinden soñra zuhūr iden ‘ azīzlere ħiç iħtiyāc (13)olmamaķ lāzım gelür. Münāsib degül. İşbu Kavā‘ id-i Teshīrāt’ı (14)taħrīr itdükde ‘ ömri altmış beşine irmişdi. Teshīre (15)ve ħahriyye[ye] bedel a‘ dā’ üzerine meşğul olmaķdan (16)geçmiş idi. Tāzeliği zamānında teşhīrāta müte‘ allıķ (17)bir kitāb dimişdür ki ismi anuñ Füşül-ı ‘ Aşere’dür. (18)Ve bir Füşül-ı Seb‘ a’sı ve bir Füşül-ı Sitte’si var(19)dur. Ve bir Feraħ-nāme’si vardur. Ve bir manzūm esmā şerħi

[115b]

(1)dimişdür. Bular cümle, Kavā' id-i Teshīrāt semtindedür. (2)Ma' rifete müte' allık hemān bir manzūm Dil-güşā'sı vardır. (3)Tālibler işbu Kavā' id ile kanā' at itmezler ise zıkr olan (4)mü' ellefāt, bi'l-cümle Şārūhān Akhīşārında Şeyh ' İsā (5)-
kaddesallāhu Te' ālā sırruhū- hānkhāhında bulunur. Murād bu kadar fūnūn (6)cem'
itmekden bir du' ādur. Ümīddür ki bu kitāb mefhūmuyla (7)' amel idüp ber-murād
olanlar, Şeyh İbn-i (8)' İsā rūhıçün Fātiha diyeler. (9)Temmetü'l-kitāb bi-' avnillāhi
Melik(10)ü'l-Vehhāb fī [1184]

BÖLÜM 5

SONUÇ

Neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan sihir ve tılsım, her çağda insanların ilgisini çekmiştir. Bu durum insan tabiatının üstün/gizemli olana duyduğu merakla yakından ilişkilidir. Kültür tarihimizde sihir ve tılsım, gizli ilimler kategorisine dâhil edilmiştir.

16. yüzyılda yaşamış âlim ve şâir İbn-i İsa'ya ait *Ḳavā'id-i Tesḫīrāt*, öğretici yönü ağır basan bir metindir. Eserin bugün bilinen 10 nüshası bulunmaktadır.

Anlaşılır bir dil ve sade bir nesir üslubuyla yazılmış eserde çeşitli iktibaslar yapılmış; peygamberlerden, mutasavvıflardan ve tarihi şahsiyetlerden anlatılan konularla ilgili örnekler verilmiş ve alıntılar yapılmıştır. Eser boyunca açıklayıcı ve öyküleyici anlatım biçimleri, soru-cevap, örnekleme, tanık gösterme gibi anlatım tekniklerine yer verilerek konu işlenir. İbn-i İsa, daha önce yazılmış benzer eserlerden yararlanıp eserini on beş bölüm hâlinde telif etmiştir. Bunun yanında İbn-i İsa'nın görüşlerinden hareketle eseri onun adına yazan bir musannifin olduğu düşüncesi de uyanmaktadır. Bu durum, metnin anlatıcısından ve üslubundan kaynaklanmaktadır.

Eserin, astrolojiden harflere, ebcedden dört unsura, esma-i hüsnadan rüyâya, vefk ilminden havasa uzanan geniş bir içeriği vardır. Özellikle de astroloji, harfler, ebced, esma-i hüsnâ ve dört unsura dâir verilen bilgiler açısından *Ḳavā'id-i Tesḫīrāt*, dîvân edebiyatı metinlerini anlamada yardımcı bir kaynak gibidir. Eserin sekizinci bölümü esma-i hüsnâ şerhi olarak da değerlendirilebilir. Bu çalışmayla akademi dünyasına yeni bir eser kazandırılmıştır.

Kültürümüzün gizli ilimlere ait metinleri, hem o eserleri anlamanın zorluğu hem de edebî yönden fazla değerli görülmemelerinden dolayı, araştırmacıların yeterince eğildiği inceleme ve çalışma konuları haline gelmemiştir. Bazı falnameler,

kıyafetnameler, ebcede dâir eserler ve esma-i hüsna metinleri çalışılmış olsa da pek çok metin gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Bu çalışmanın benzer çalışmalara örnek olması umulmaktadır. Böylece pek çok yeni metin günümüze kazandırılabilir

EK:

UZUN ÖZET (EXTENDED ABSTRACT)

Magic and talisman that is almost as old as the history of humanity, haven taken the attraction of people in each time. This situation is closely related to the curiosity that human character has about the transcendent/mysterious powers. In our cultural history, magic and talisman were included to the category of hidden knowledges. Furthermore, cifer (prophecy), fal (fortune-telling), ilm-i nücûm (astrology), ilm-i esrar-ı hurûf (knowledge of mysteries of letters), ebced (knowledge of numbers), ilm-i tâbir-i rüyâ (knowledge of dream interpretation), ilm-i kıyafet (interpretation of human character based on the physical appearance) etc. are also in the category of hidden knowledges. People need a special education to learn these knowledges. Hidden knowledges especially magic and talisman is not seen only in area of knowledge but also seen in literary area. Dîvân poets use the knowledge and terminology of hidden knowledges for various metaphors and images in poetry.

Although poets mostly use the knowledge and terminology of hidden knowledges to praise the beauty of beloved, they use it to praise their own poesy talent, too. The poets who make different comparisons, benefit from the knowledge of magic and talisman for various images and metaphors. At this point, to know about the works that are about magic, provide to us a convenience so that we understand dîvân poetry much more. One of those works is *Ḳavâ'id-i Teşhîrât*.

Ḳavâ'id-i Teşhîrât was written by İbn-i İsa. İbn-i İsa is a scholar and poet of 16. century. He was well-known person in the area of hidden knowledges in 16. century. Many of his works such as *Ferahname*, *Füsul-ı Aşere*, *Füsul-ı Seba*, *Dilgüşa* are related to hidden knowledges. *Ḳavâ'id-i Teşhîrât* is also similar to those works.

Today, 10 copies of *Ḳavā'id-i Teshīrāt* is known. The oldest one was copied in 1672. Because it seems a more complete copy according to the others, we preferred the copy in Atatürk Library Osman Ergin Manuscripts Collection numbered 645/2. This copy was written in 1770 or 1771. In this thesis firstly a general knowledge was given about magic in the dīvân poetry. Then, *Ḳavā'id-i Teshīrāt* was analysed in terms of content and the text was given with transcription.

Ḳavā'id-i Teshīrāt has a didactic aspect. It was written with an understandable language and a simple prose style. In the text, there are many various iktibases (using verse of Koran and hadiths). Examples and citations related to the topics were given from prophets, sufis and historical people. In addition to these, tezats (using opposite words), tenasüps (using related words), tekrirs (using repetitions) and irsal-i mesels (using proverbs and idioms) were used in the text. During the text, topics were discussed through narration styles such as explanatory and narrative style and narration techniques such as question-answers, giving examples and citations.

İbn-i İsa wrote his work as 15 parts by both benefiting from other works that were written previously. In addition to this, except İbn-i İsa, it seems that there is a musannif (re-arranger) who wrote the text based on opinions and thoughts of İbn-i İsa. Because during the text, there is not a hero narrator but there is a narrator who talks about İbn-i İsa. This narrator talks about İbn-i İsa as if he is a different person from the text. Musannif gives examples from İbn-i İsa's life, discusses his opinions and thoughts. Although the text was written based on İbn-i İsa's experiences, these experiences are told by another person.

The text has a wide content from astrology to letters, numbers, esma-i hüсна (names of God), anasır-ı erbaa (four elements), dreams, ilm-i vefk (knowledge of

amulet) and havas (knowledge of hidden aspects of creatures). Especially through the knowledge that was given about astrology, numbers, letters, names of God and four elements, *Ḳavā'id-i Tesḥīrāt* seems a supportive source for a well-understanding of dīvân poetry texts. The 8th part of the work is related to names of God. This part can be discussed as a commentary on esma-i hüsna. Through this studying, a new text was introduced to academic world.

Because the texts of hidden knowledges in our culture are difficult to understand and are seen less valuable in terms of literariness, researchers do not pay attention much to them for analysing and studying. Although some falnames (telling fortune books), kıyafetnames (books of interpretations of human character based on physical appearance), ebced texts and esma-i hüsna şerhs (books of commentaries on God's names) were examined, many other texts are still waiting to be brought to light. This thesis is expected to be a model for similar workings. By this way, many new texts can be brought to the light.

KAYNAKÇA

- Açıklalın, B. (1996). *Kurân-ı Kerim'de rüyâ kavramı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Ahmed el Bûnî. (1979). *Şemsü'l ma'arif*. Çev. Selahattin Alpay. İstanbul: Sedef Yayınevi.
- Ahmet Paşa. (1992). *Dîvân*. Haz. Ali Nihat Tarlan. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aksu, H. (1998). Hurûfilik. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 18*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 408-412.
- Atlı, F. (2017). Aşk-ı Memnu roman kişilerinde beden-ruh ilişkisi anasır-ı erbaa'dan Freud'a. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 12/15*, 81-134.
- Aydın, M. (1995). Fal. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 12*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 138-139.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Azamat, N. (1996). Hacı Bayram-ı Veli. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 14*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 442-447.
- Bâkî. (2011). *Dîvân*. Haz. Sabahattin Küçük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bahadır, S. C. (2015). Klasik Türk edebiyatında nesir. *Osmanlı edebi metinlerini anlama kılavuzu*. Ed. Özer Şenödeyici. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bozhüyük, M. E. (1998). Hurûf. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 18*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 397-401.
- Bursalı Mehmed Tâhir. (2000). *Osmanlı müellifleri*. Haz. Mustafa Tatcı- Cemâl Kurnaz. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Büyükkarıcı, F. (1995). *Firdevs-i Tavil and his Davetname*. Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yayınları.
- Ceyhan, A. (2016). Şirvanlı Habîbullâh'ın esmâ-i hüsnâ şerhi. *Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 17*, 13-54.
- Çelebi, İlyas. (1997). Havas ilmi. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 16*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 517-521.
- Çelebi, İ. (2008). Rüyâ. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 35*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 309-310.

- Çelebi, İ. (2012). Vefk. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 42*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 605-607.
- Çelebi, İ. (2013). Yıldızname. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 43*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 545-547.
- Çelebioğlu, Amil. (1998). Harflere dâir. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 599-606.
- Erdemir, A. D. (1989). Ahlat-ı erbaa. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 2*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 24.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı. (2016). *Marifetname*. Haz. Durali Yılmaz. İstanbul: Ataç Yayınları.
- Fehd, T. (2000). İlm-i ahkâm-ı nücûm. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 22*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 122-124.
- Fuzuli. (1990). *Dîvân*. Haz. Kenan Akyüz vd. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gündüz, E. (2009). Dîvân ve halk edebiyatı sanatçılarına ilham kaynağı olan rüyâ. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 22*, 187-202.
- Hançerlioğlu, O. (1994). *İslam inançları sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hayâlî . (1992). *Dîvân*. Haz. Ali Nihat Tarlan. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Işıkhan, D. (2014). Divân şâirlerinde ilm-i tencîm tesîri. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16*, 110-114.
- İbn-i Kemâl. (1996). *Dîvân*. Haz. Mustafa Demirel. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- İz, F. (2014). *Eski Türk edebiyatında nazım*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kablender, N. (2016). Üç Halvetî şâirin dîvânlarında anâsır- erbaa (Ateş, hava, su ve toprak) unsurlarının kullanımı üzerine bir inceleme, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 11/5*, 351-382.
- Kam, Ö. F. (2008) *Dîvân şiirinin dünyasına giriş: Asar-ı edebiye tetkikatı*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Karabey, T. (2011). Tarih düşürme. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 40*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 80-82.
- Karaman, G. (2015). *Klasik Türk edebiyatında sihir*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi. Kocaeli.
- Karlığa, H. B. (1991). Anasır-ı erbaa. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 3*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 149-151.

- Kâtip Çelebi. (2007). *Keşfü'z-Zünun*. Çev. Rüştü Balcı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kaya, H. (2013). Dîvân şiirinde harf ve kelime oyunlarına dâir bir tasnif denemesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 48, 71-114.
- Kılıç, M. E. (1999). Muhyiddin İbnü'l-Arabî. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 20*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 493-516.
- Konar, A. H. (2018). *On altıncı yüzyıl Osmanlı şâir tezkireleri bağlamında eser üretme yöntemleri: Terminoloji çözümlemesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Koyuncu, F. (2014). Bursali Subhî Mehmed ve manzum esmâü'l-hüsnâ şerhi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 31, 175-193.
- Kurân-ı Kerim Meâli*. (2011). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kurnaz, C. & Tatçı, M. (1999). İbn İsa. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 20*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 91-92.
- Küçük, S. & Muslu, R. (2003). *Akhisarlı Şeyh İsa Menâkıbnâmesi*. Sakarya: Aşiyân Yayınları.
- Levend, A. S. (2015). *Dîvân edebiyatı –kelimeler ve remizler, mazmunlar ve mefhumlar*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Mengi, M. (2002). Kıyafetname. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 25*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 513-514.
- Muhibbî. (2006). *Dîvân*. Haz. Coşkun Ak. Trabzon: Trabzon Valiliği Yayınları.
- Muhyiddin İbn Arabî. (2018). *Harflerin ilmi*. Çev. Mahmut Kanık. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Naili. (1990). *Dîvân*. Haz. Haluk İpekten. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Necâtî Beg. (1992). *Dîvân*. Haz. Ali Nihat Tarlan. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Nev'î. (1977). *Dîvân*. Haz. Mertol T ulûm ve M. Ali Tanyeri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Oğuz, M. (2015). *Klasik Türk şiirinde batıl ilimler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi. Kocaeli.
- Onay, A. T. (1996). *Eski Türk Edebiyatında mazmunlar*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Öz, M. (1993). Cafer-i Sadık. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 7*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1-3.

- Özbyay, T. (2016). *İbn İsa ve Fusûl-ı Aşere adlı eseri (İnceleme ve Metin)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.
- Özön, M. N. (1997). *Osmanlıca-Türkçe sözlük*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Öztürk, E. C. (2015). Şeyhoğlu'nun havâss-ı esmâ-i hüsnâsı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 36, 188-208.
- Paker, S. (2014). Terceme, telif ve özgünlük meselesi. *Eski Türk edebiyatı çalışmaları IX. Metnin halleri: Osmanlı'da telif, tercüme ve şerh*. Haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Klasik, s. 38.
- Pala, İ. (1995). Harfler dünyası. *Dîvân edebiyatında müstesna güzeller*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Pala, İ. (2010). *Ansiklopedik dîvân şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Redhouse, J. W. (2011). *A Turkish and English lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Saraç, Y. (2015). *Klasik edebiyat bilgisi-belağat*. İstanbul: Gökkuşbe Yayınları.
- Sarıkaya, E. (2014). *Eski Türk edebiyatında rüyâ*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Seber, A. (2004). Cifr/ebced metodunun Kurân âyetlerine tatbiki ve ehl-i beytle ilişkisi. *Marife* 3, 225-255.
- Sefercioğlu, N. (2001). *Nev'i dîvânının tahlili*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Selçuk, B. (2015). Edebi türler ve tarzlar. *Osmanlı edebi metinlerini anlama klavuzu*. Ed. Özer Şenödeyici. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Süheylî. (2007). *Dîvân*. Haz. M. Esat Harmancı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şemsettin Sami. (2001). *Kamus-i Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şener, H. İbrahim. (1995). Eşref-i saat. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 11*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 476-477.
- Şentürk, A. A. (1994). Osmanlı edebiyatında felekler, seyyâre ve sabiteler (burçlar). *Türk Dünyası Araştırmaları* 90, 131-180.
- Şenödeyici, Ö. (2015). *Nesimi ve hurûflilik kitabı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Şenödeyici, Ö. & Koşık, H. S. (2017). *Osmanlı'nın gizemli ilimleri I: Kurân falları ve Uzun Firdevsi'ye ait bir örnek*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tahirü'l Mevlevî. (1994). *Edebiyat lugati*. Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu. İstanbul: Enderun Kitabevi.

- Tanyu, H. (1992). Büyü. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 6*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 501-506.
- Tolasa, H. (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tosun, N. (2013). Zünnun-ı Mısri. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 44*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 575-576.
- Tökel, D. A. (2016). *Dîvân şiirinde şahıslar mitolojisi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.
- Tökel, D. A. (2016). *Dîvân şiirinde harf simgeciliği*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.
- Türkçe Sözlük*. (2009). Ankara: TDK Yayınları.
- Uludağ, S. (2013). Hasan-ı Basri. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 16*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 305-307.
- Unat, Y. (2002). Kıranat. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 25*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 437.
- Usluer, F. (2009). *Hurûfilik*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Uzun, M. (1994). Ebcéd. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 10*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 68-70.
- Üzgör, T. (1991). *Fehim-i Kadim hayatı, sanatı, dîvânı ve metnin bugünkü Türkçesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Yahyâ Bey. (1977). *Dîvân*. Haz. Mehmet Çavuşoğlu. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yakıt, İ. (2017). *Türk İslam kültüründe ebcéd hesabı ve tarih düşürme*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yılmaz, A. (1998). Türk edebiyatında esmâ-i hüsnâ şerhleri ve İbn-i İsmâ-yı Saruhânî'nin şerh-i esmâ-i hüsnâsı. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, 1-34.
- Yurdağür, M. (1993). Cefr. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 7*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 215-218.
- Yüksel, H. A. (1996). *Türk İslam tasavuf geleneğinde rüyâ*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Zati. (1970). *Dîvân C. 2*. Haz. Ali Nihat Tarlan. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.